

Alapította: Heimler Károly

Kiadja:
a Soproni Szemle Alapítvány

Főszerkesztő: MOLLAY KÁROLY

Szerkesztőbizottság:

ASKERCZ ÉVA, BIRCHER ERZSÉBET, CSAPODY ISTVÁN, DOMONKOS OTTÓ, GRÜLL
TIBOR, HÁRS JÓZSEF titkár, olvasó- és technikai szerkesztő, HORVÁTH ZOLTÁN, KÖRNYEI
ATTILA, KUBINSZKY MIHÁLY, METZL JÁNOS, SARKADY SÁNDOR, TURBULY ÉVA

Mollay Károly
főszerkesztőt

**80. születésnapja alkalmából
köszönti a Soproni Szemle szerkesztőbizottsága
és a Soproni Szemle Alapítvány Kuratóriuma!**

290 Öröm és megtiszteltetés számomra, hogy a Soproni Szemle ünnepi számának első oldalán köszönhetem Mollay Károly professzor urat 80. születésnapja alkalmából.

A Soproni Szemle főszerkesztőjének, egyik újjáalapítójának, a nemzetközileg is elismert és nagyrabecsült tudósnak tiszteletére jelenik meg a Szemle ünnepi száma, hogy munkatársai, barátai, tanítványai méltóképpen emlékezzenek, méltathassák munkásságát és köszönthessék születésnapján.

Mint Sopron város polgármestere fogtam tollat, a város vezetősége és polgárai nevében, hogy szeretettel és őszinte nagyrabecsüléssel gratulálhassanak Professzor Úrnak. Gratulálhassanak a tartalmas 80 évhez, a gazdag életúthoz, a számtalan publikációhoz, a széleskörű tudományos munkásságához, és nem utolsósorban a városunkért érzett felelősséghez, hűséghez.

E gazdag életút Sopronból indult 1913. november 14-én. Itt plántálta belé a magot a szülői ház, a nagyszerű iskolák, és azok kitűnő tanárai. Ahogyan és amilyen szeretettel gondol ő is vissza rájuk, valamint Thurner Mihály polgármesterre, tanulmányai támogatójára, látszik? mily fontos volt számára mindig az eredet.

A városunkhoz való kötődés, szeretet jellemzi a mai napig is minden írását, megnyilvánulását, megnyilatkozását.

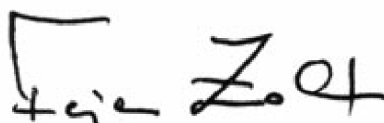
Munkáit, eredményeit e számban nálamnál sokkal hozzáértőbb munkatársai, tanítványai méltatják, ezért ezekre részemről csak annyiban térnék ki, hogy mindig nagyon büszkék voltunk és vagyunk megjelent tudományos műveire, elismeréseire.

Ugyan ez utóbbiból nem bánt vele bőkezűen a sors, illetve annak megtestesítői, sem a háborús években, sem azt követően. Nem voltak könnyű esztendőök, ember- és jellempróbáló évek voltak, de egy magát magyarnak valló, városát és hazáját szolgáló embernek a magatartása, a kiállása minden időkből egyértelmű volt.

Tisztelt Professzor Úr!

Az Isten áldását kérem további munkásságához, jó egészséget és hosszú életet kívánva születésnapján.

Sopron, 1993. november 14.

Fejes Zoltán
polgármester

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Kubinszky Mihály: A Soproni Szemle főszerkesztője – Mollay

291 Kubinszky Mihály: A Soproni Szemle főszerkesztője – Mollay Károly

A Soproni Városszépítő Egyesület köszönti helytörténeti folyóiratának, a Soproni Szemlének főszerkesztőjét, dr. Mollay Károly professzort, 80. születésnapja alkalmából. A 80. születésnap köszöntésében széles írógárda vesz részt, akiknek egy-egy tanulmánya, cikke, közleménye ebben a számban egy-egy virág az ünnepi csokorhoz. Széles írógárda, korra, világszemléletre, érdeklődési körre egyaránt különböző. De egységes a városa iránti hűséges tiszteletben, az átfogó Közép-Európába illeszkedő magyarságban és abban a törekvésben, hogy tudása legjavát kösse a csokorba, abból az alkalomból, hogy köztiszteltben álló főszerkesztőjét köszöntse.

A 80 év, melyre dr. Mollay Károly visszatekinthet, az írott magyar történelemnek mintegy tizede. Mozgalmas tizede, melyet sok tekintetben érdekesebb lesz történelemként olvasni, mint amennyire fájdalmas volt és nehéz átélni.

Alig, hogy Ő megszületett 1913-ban, még éppen, hogy járni tanulhatott, amikor Európára történelmének egyik legádázabb és máig ható katasztrófája tört rá, az első világháború. Mindazok, akik akár hazafias öntudatból, akár gazdasági megfontolásokból (ahogy azt utóbb tanultuk) belebocsájtkoztak, (ahelyett, hogy megkísérelték volna megakadályozni), nem is tudták elképzelni, milyen következményekkel jár. Hogy a nacionalizmusnak – ennek a XX. században sorsdöntővé szított érzelemnek – a nevében a méltatlan területi és igazgatási változtatások sokaságát hajtják majd végre. Már elemi iskolába járt Mollay Károly, amikor ránszakadtak a „békekötések”, amikor Sopronért kiállt a nemzet, és a nagyhatalmaknak városunkra kellett fordítaniuk figyelmüket. Ha gyermeki érzülettel fel is fogta a körülötte zajló események soronkívüli jelentőségét, bizonyára nem sejtette, hogy reá és az általa szerkesztett folyóíratra is vár feldolgozni ezeknek történelmi igazságát. Gyermekkorának, ifjúkorának hangulatát, körülményeit a háború szülte nehéz gazdasági körülmények határozták meg. Ahhoz a nemzedékhez tartozik, amelyet ezek az évek szükségszerűen befeléforduló, a létért küzdő szerény életre neveltek. Érdeklődése a filológia felé fordult, talán mert ez a tudományág ezen a hányatott kontinensen éppen akkor tárta fel a karakteres és kulturált nagy nemzetek egyéniségét, amikor azok újabb véres leszámolásra készültek. Ez a leszámolás nem utolsó sorban abból fakadt, hogy az első világháború győztesei a történelmi tanulságokat mellőzték, és a veszteséket bosszú és alantas törekvések is fűtötték. Mollay Károlynak, a történelemben jártas fiatal embernek, fokozottan is konfliktust jelenthetett, hogy az általa elért szellemi horizonthoz milyen sok vezető nem ért fel, nyomorba sodorva félműveltségével az emberek millióit. Az előjáróban említett írott magyar történelem legvégzetesebb napjai bizonyára az első világháborút követték, a legszomorúbbak azonban még csak a másodikban 292és utána következtek. Amikor ismét fegyvert kellett fogni, előbb hazánk határain túl is, egy történelmileg végzetes szorító helyzetben, majd amikor a háború elérte hazánkat, s a helyzet egyre reménytelenebbé vált. Foglalkozott ezekkel a kérdésekkel a Soproni Szemle, de úgy hiszem, hogy ehhez a történelmi közelmúlthoz dr. Mollay Károlyt szinte mélyebb személyes emlékek, élmények és borzalmak fűzik, mint amit a lap történelmi anyagként eddig fel tudott dolgozni. Katonaként megjárta a doni harcot, kortárs tanúja volt ártatlan emberek elhurcolásának, a város – sajnos magyarországi viszonylatban is nagymérvű – pusztulásának, idegen hadseregek megszálló tevékenységének. Az írott magyar történelem egyik nagy zivatara következett, eszményeket döntöttek le, személyeket hurcoltak meg, ipart, kereskedelmet gúzsba kötöttek, kultúrát átformáltak. Mollay Károlynak tehetsége, szorgalma és főleg tudása volt az, amely ekkor meghozta számára élete legnagyobb elégtételét: érdemben kompromisszum nélkül tudott

felszínen maradni, megalkuvás nélkül dolgozott, kutatott, írt és tanított. Katedrát kapott. Pedig magam is jól emlékszem, hogy azon a bizonyos – már leírt – előadáson Sopronban, a középkorra történő utalással s a régi község és utcanevek ürügyén, az ő szájából hallottam először olyan kritikát, mely túlnőtt a belvárosi szűk utcák elnevezésének témáján, mert sokkal tágabban az ország és társadalom elnyomatásának hangulatát vetette fel: máig csodálom Őt ezért a gerinces, férfias kiállásért. És itt meg kell jegyeznem, hogy amikor a közelmúlt rendszerváltásának idején annyi volt szerencselovag viselkedett elvtelenül, ó ugyanazzal a következetességgel ki mert állni a Sopronban eltemetett orosz katonák sírjainak méltóságáért. Csodálom Őt ezért, a történelmi igazságtételnek a hétköznapiokba való áttételéért. A történelem ismerete, az egész írott magyar és európai történelemnek az ismerete így vetül vissza annak az átélt nyolc évtizednek a végén, a hazai írott történelem egy tizedének a végén pártállástól és politikai meggyőződéstől független elismerésére, ha emberi értékek arra őket érdemessé teszik.

Valamennyien örülünk, hogy dr. Mollay Károly személyében nemcsak tudós történész áll a Soproni Szemle élén, hanem igaz ember is. Aki a kulturált társadalmi együttélést képviseli. Írásaiban és embertársaihoz való viszonyában egyaránt. Személye biztosíték számunkra, hogy a lap a helytörténetet az ókortól a legújabb időkig pártatlanul kezeli. Hogy a jövőben azokat a témákat is fel fogja dolgozni, vagy dolgoztatni, amelyekről az elmúlt évtizedek visszatartották a lapot, elsősorban az egyházak és a katonaság újkori és legújabbkori történetét. És sok jeles férfinak a városunkért kifejtett tevékenységét. Mielőtt mindezek feledésbe merülnének. Művészekét, politikusokét, katonákét, tudósokét. Orvosokét, kézművesekét, iparosokét, kereskedőket. Akik közül sokan annak a Soproni Városszépítő Egyesületnek voltak tagjai, melynek helytörténeti lapját Heimler Károly és Csatkai Endre után Mollay Károly szerkeszti. S hozzá kell tenni, hogy abban a lapban, melynek szerkesztésében ő kezdet óta résztvett, már Heimler és Csatkai idején is. Amelynek így keletkezésétől kezdve, immár közel hatvan éve ő az egyik lelke, mozgatója és főleg színvonalának biztosítója.

293 Ezért ezen neves évforduló-születésnapon a Soproni Városszépítő Egyesület részéről nemcsak köszöntjük Mollay Károlyt, hanem köszönetünket is kifejezzük neki. Megnyugtató számunkra, hogy Ő áll lapunk szerkesztésének az élén. Immár tudása és emberi kvalitása mellett tekintélyével is. Tántoríthatatlan történelmi és emberi ítélőképességével. Újból nehéz időkben, főként a lap számára gazdasági vonatkozásban. De reménytelen időben. Mert a városra, melynek fiai az entuziazmust és a tudást össze tudják kapcsolni, csak szép jövő várhat.

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Kovács József László: Mollay Károly nyolcvan éves (Egy tanítvány szemével)

Kovács József László: Mollay Károly nyolcvan éves (Egy tanítvány szemével)

Köszöntőt írok, és úgy érzem, hogy a műfaj hagyományai szerint inkább illene a latin címváltozat ez írás fölé: *Encomium Professoris Caroli Mollay*. E köszöntő-forma eredetileg az ünnepi játékokról hazatérő győztesnek járt ki a homéroszi idők óta, de hősi küzdelmek után köszöntjük ünnepeletünket is...

Mollay Károly 1913. november 14-én született Sopronban. Árva fiatalkoráról tőle ritkán tapasztalható lírai hangon a *Sopron és környéke (1922–1990)* Ajánlásában vall: „Istenem, az én édesapám, aki a soproni vasárugyárban volt géplakatos... mint a soproni 18. honvéd gyalogezred 2. századának közlegénye, szintén

a soproniak üdvözlője közepette, a Győri pályaudvarról indult az orosz frontra... Édesanyám nem ment ki az állomásra: mintha megérezte volna valamit, otthon maradt bánatával, alig több mint hároméves, valamint közel kilenc hónapos fiaival". Édesapja már 1914 nyarán Pietrkow falu térségében eltűnt, holttá 1922-ben nyilvánította a soproni járásbírósa. „Bátyám és én jogilag ekkor lettünk hadiárva, ekkortól igényelhetük meg az ún. árvasegélyt, amely idővel éppen csak a fogkefére és a fogkrémre volt elég. De Édesanyám titkon 80 éves koráig, halála napjáig reménykedve várta vissza férjét...” 1932-ben érettségizett a „Széchenyi” reáliskolában, 1932–1937-ig végezte az Eötvös József Kollégium tagjaként a német–francia szakot. Így ifjúként is a legkiválóbbak-legtehetségesebbek kollégiumában tanulhatott, Sopron városa ösztöndíjjal is segítette. (Mint egyszer elmondta, a kollégiumi felhívásról véletlenül hallott, s az iskolai adminisztráció a papírkosárból halászta elő az érettségizett diák kérésére a tájékoztató iratot... Van a véletleneknek is szerepe az ember életében...) Volt a Német Nyelvészeti Tanszék díjtalan tanársegédje, majd a salgótarjáni gimnázium tanára. Az iskola évkönyvében jelent meg dolgozata *Bors Sámuel magyar nyelvpályázata 1825-ben* címmel (1939/40. évi évkönyv). 1942-től a Magyar Történettudományi Intézet tudományos kutatója, ugyanakkor a Bátor Eötvös József Kollégium főiskolai tanára. 1944-ben habilitált német nyelvtudományból; tudományos pályafutását katonai behívás és hadifogság törte meg, mely 1948 végéig tartott.

294 Amikor én (1951-ben) megismertem Mollay Károly professzort, ekkor már az Idegen Nyelvek Főiskoláján volt „száműzetésben”. Ezt megelőzte az Eötvös Kollégium feloszlásáig tartó rövid intézeti tanárság, majd egy évig tartó közgazdasági iskolai munka következett. Imponáló, hogy Mollay Károly sohasem adta fel ragaszkodását a tudományok műveléséhez. Bár az Eötvös Loránd Tudományegyetem Német Tanszékén 1951-től „csak” óraadó, majd később docens volt, lebilincselő előadásait, tudományos ismereteit tisztelve mindnyájan professzor úrvak szólítottuk. Igényes nyelvtudós, alapos, szigorú, de emberséges vizsgáztató volt. Előadásaiba gyakran beleszólt tudományterületéhez kapcsolódó vonatkozásokat, a családneveket magyarázva rávilágított pl. az Eilinsgrab (halj meg!) Lobenwein (dicsérd a boromat...) beszélő nevekre. Így váltam paleográfiai speciálkollégiumának hallgatójává, jórészt tudományterületemhez – a XVI–XVII. századi magyarországi német irodalom történetéhez – való kötődésemet is Neki köszönhetem. 1954-ben rendezték meg a Soproni Ünnepi Hetek előzményét (Soproni Ünnepi Hét 1954. október 2-től 10-ig). A szombat délutáni nyitó előadást *Sopron a középkorban* Mollay Károly tartotta. Az előadás után az emelvényről lejövő előadót állítólag megkérdezte egyik régi ismerőse: „Te Kari, nem lesz abból baj, hogy ennyit idéztél németül?” A város a vasfüggöny szorításában élt, ahogy tudott... Ekkor már volt levéltári kutatói engedélyem, Mollay Károly tanításai nyomán megpróbálkoztam a kéziratolvasással. Az már természetes volt számomra, hogy az újra induló Soproni Szemlét, tanácsára, előfizettem. Első jelentősebb kutatói feladatomat is Tőle kaptam. Pályakezdő (1955–56-os) tanári évemben, ahogy a vicinális visszadöcögött velem Ócsáról Pestre, a Széchenyi Könyvtár Kézirattárában Mollay Károly várt rám naponta, és összeolvasta velem Faut Márk XV–XVII. századot felölelő soproni krónikáját, amely valójában a tervezett várostörténete vázlata. Megtanultam Tőle azt is, hogyan lehet tanítványokat tudományos munkára fogni, de példaszerű volt az is, ahogy az ügy szolgálata érdekében, rám, a pályakezdőre szánta értékes és kevés kutatóidejét... Ekkor tanultam meg Mollay Professzortól a várostörténet számos részletét, pl. azt, hogy akit én Spillignek olvastam ki, az Wolfgang Spillinger városplébános, és nem volt „Faister, epikureischer Pfaff” (azaz dagadt epikureus pap) sem. Közös munkánk során az egykori tanári tanítványi kapcsolat barátsággá nemesedett. A kézirat feldolgozása eltartott egy évig, amikor rákvirradt az 1956-os forradalom időszaka. Október 26. után megszólalt a telefonom – néha még éltek a vonalak –, és Kari bácsi izgatott hangon közölte, hogy ég az Országos Levéltár. (Ekkor jelentkeztem be Waldapfel Eszernél, az Országos Széchenyi Könyvtár akkori főigazgatójánál, felajánlva a segítséget, ha a kézirattár anyagát menteni kellene. Erre szerencsére nem

került sor, bár a könyvtár kertjében álló szovjet tank figyelmeztetett a történeti valóságra...) A forradalmi idők során Mollay Károly professzort beválasztották az egyetem Forradalmi Bizottságába. 1957 elején ezért felelősségre vonták, mire azt válaszolta, el kellett fogadnia a felkérést, mert erre több mint kétszáz oktató társa kérte, tehát a volt párttagok nagyrésze is benne [295](#)bízott. Erre a válaszra nem lehetett mit felelni, jelentősebb retorzió így nem érte ünnepeltünket.

Mollay Károly tanári és baráti figyelme kísérte ráckevei múzeumi tevékenységemet is, majd Ő volt Lackner Kristófról és koráról szóló kandidátusi disszertációm egyik igényes opponense is. 1971-ben együtt adtunk volna elő a soproni Lackner ülészakon (A közép-európai humanizmus kérdései 1971. május 6–8.) Mollay professzor nem tudott személyesen megjelenni, mert szeretett hitvese beteg volt. Azonban Rá jellemző kötelességtudással és lelki erővel előadását elküldte, és azt felolvasták az ülészakon. E példából is azt tanulhattuk Tőle, hogy a feladatok elől sohasem futott meg.

Mollay Károly kandidátusi fokozatot 1960-ban szerzett, akadémiai doktori dolgozatát 1975-ben védte meg. „Német–magyar nyelvi érintkezések a XVI. század végéig” c. nagy jelentőségű, a kérdést egyedülálló módon összegző monográfiáját 1982-ben jelentette meg az Akadémiai Kiadó. Erről ma sem mondhatok mást, mint 1984-es ismertetésemben, a mű tulajdonképpen kettős monográfia, egy tizenegy íves, önmagában is monográfia méretű tanulmány, s az ezt követő, lehetőleg minden nyelvtörténeti összefüggést feltáró szócikkek gyűjteménye. E hatalmas munkát megjelenése idején is csaknem öt évtizedes előzetes kutatás igazolta. Olyan kutató munkája, aki kutatásait kiváló történeti, helytörténeti ismeretek birtokában végzi, melyek erős, alapozó háttere a levéltári kutatás. Biztos vagyok abban is, hogy Mollay Károly alapos szófejtései akkor kapják meg összefüggés-rendszerüket, a mainál is fontosabb kapcsolataikat, ha a teljes hazai korai újfelnémet szókincs (1350–1686) szótárrá szerkesztődése megindul. Ahogy 1984-ben is sürgettem, e jelentős eredmény sor akkor válhat jobban közkinccsé, ha egy népszerű, ismeretterjesztő sorozat (mint amilyen a *Gyorsuló idő* volt) vállalná népszerűbb összegzésben történő közzétételét.

Hiller István 1983-as köszöntőjében kiemeli (SSz. 1983, 325–327. l.), hogy Mollay Károly munkássága már ekkor meghaladta a 250-nél több tételt. [Verzeichnis der wissenschaftlichen Schriften Karl Mollays 1935–1977. In. Festschrift Karl Mollay zum 65. Geburtstag. Budapest, 1978.] Kiegészítésül elmondhatjuk, hogy az életmű az ismert kutatási vonulatok nyomában – német nyelvtörténet (újfelnémet korszak), középkori német irodalom, kézirat tudomány, magyar nyelvtörténet, Nyugat-Magyarország története – további több mint 110 kisebb-nagyobb írással, köztük jelentős forráskiadványokkal gazdagodott. Csak példaként említem meg a hajdani kassai főbíró és hazai latin költő, Bocatius János *Öt év börtönben* (Olympias carceraria) írását kísérő történeti német függelék, okmányok, jelentések, periratok gyűjteményét (Bp. 1985). Történetileg jelentős a Buda visszafoglalásának évfordulójára megjelentetett Lotharingiai Károly hadi naplója (Bp. 1986), e mű is 535 oldalas forrásanyag. Mollay Károly érdeklődésének és felkészültségének bizonyítéka Kempelen Farkas: Az emberi beszéd mechanizmusa, valamint a szerző beszélőgépezet leírása c. mű fordítása (Bp. 1989.) Előttek fekszik a Soproni Szemle 1993. évi 2. száma. Mollay Károly professzor itt *Az 1530. évi gabonadézma jegyzék* címmel fontos forrást [296](#)tesz közzé. Megállapítja, hogy milyen történeti okok nyomán fogynak a gabonakepek, hogy 1529-ben török portyázók nyomán növekszik a Sopronba menekülők száma. E számban olvashatjuk Mollay Professzor „*Helytörténetírás: minek? kinek?*” c. az 1993. március 17-én, a *Levéltári Délután*-on elhangzott előadását is.

Érdemes a záró mondatot idéznünk, annyira jellemzőek Mesterünkre. „Előadásom címében két kérdést tettem fel: »Helytörténetírás: minek? kinek?« A »minek« arra vonatkozott: érdemes-e, kell-e ezeket a helyi értékeket feltárni? Láthatjuk, hogy ezek a kutatások, amelyekből én itt csak csemegéztem, országos

szempontból tanulságosak. Ha még helyi érdeklődést is keltenek, akkor érdemes, kell őket folytatni. Kinek a számára? Önöknek!” (SSz. 1993. 140.)

A közelmúltban meglátogattam Mollay professzort. Éppen számítógépen vetített ki a képernyőre egy kiadásra előkészített szöveget. Bevallottam Neki, hogy én még nem ismerem ezt a technikai-tudományos módszert. A maga derúsen-maliciózus stílusában válaszolt: „Pedig megtanulhatnád! Érdemes, neked is menne!”

Tényleg! Meg is kell tanulnom a szövegszerkesztést, ha már erre tanít nyolcvan évesen is fiatal Professzorom. A köszöntés személyessé sikeredett. Ennek oka maga az Ünnepelet, egész például szolgáló életművével. Így csak annyit kívánhatok: „Ad multos annos!”

**1993. XLVII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / „Én most is mindennap Sopronban vagyok...” Születésnap
beszélgetés Mollay Károllyal A beszélgetést készítette: G. Szende Katalin**

**„Én most is mindennap Sopronban vagyok...”
Születésnap
A beszélgetést készítette: G. Szende Katalin**

Mollay Károly professzor urat nyár elején kerestem fel budapesti lakásán, hogy interjút készítssek vele. A beszélgetésnek kettős célja volt: egyrészt az, hogy a Soproni Szemle olvasói első kézből ismerjék meg gazdag életútjának egyes állomásait és helytörténeti „ars poeticá”-ját, másrészt az, hogy olyan, Sopron története szempontjából érdekes adatokat örökítsünk meg, amelyek nélkül feledésbe merülnének.

– *Professzor úr sokat foglalkozott a középkori soproni családnevekkel. Vajon saját családjával kapcsolatban végzett-e hasonló kutatásokat?*

– Ez nagyon érdekes kérdés. Az én nevem se nem magyar, se nem német, se nem szláv. Még nem vagyok benne egészen biztos, de az a gyanúm, hogy hódoltság korabeli török. A törökben a mullah papot, tanítót, szóval tanult embert jelent. Buda visszavételénél fogságba került egy török, itt marad, megkeresztelkedik, és mint török tolmács működik tovább, úgy gondolom, hogy ez lehetett a mi ősünk. A család azután Nyugat-Magyarországra került, és ott teljesen elnémetesedett. Burgenlandban, Bécsben ma is még számos Mollay van, de Magyarországon csak mi és a budapesti Mollay János családja vagyunk.

297 Ákos (Jaeger) Ernő rajza Mollay Károlyról

– Mik voltak az első meghatározó élményei gyermekkorából? Milyen emberi és nyelvi hatások érték?

298 – Amire visszaemlékezem. A Balfi utcában születtem, a 24. szám alatt, gyerekkoromat lényegében a Balfi u.–Halász u.–Szeder u. – Végfordulat négyszögében éltem le. A Halász utcai óvodába jártam, amit az apácák tartottak fenn, ma is emlékszem Placidia nővérre. Nagyon jól éreztem ott magamat; ott csak németül beszélgettünk, magyarul nem is tudtam. Onnan aztán a nagynéném, Tilda néni, Mollay Matild, aki óvónő volt, átvitt az ő óvodájába, hogy magyarul tanuljak. Ez egy magyar óvoda volt, a Várkerületen, kb.

ott, ahol ma az Ikva áruház van. Ez nagyon okos gondolat volt, két magyar gyerek közé ültetett, úgyhogy ott tanultam meg tulajdonképpen magyarul. Ezután teljes német–magyar kétnyelvűségben nőttem fel, mégpedig úgy, hogy otthon a német nyelvjárást tanultam – nem is egyet, hanem kettőt, mert Sopronban a parasztnyelvjárás, a középkortól kezdve, nem azonos a kereskedő- és iparosréteg nyelvjárásával. A mi családban mindezek a foglalkozások megvoltak: anyai részről paraszti származású vagyok, édesanyám a Höller poncichter családból való, az apám géplakatos volt a Vasárugyárban, az ő apja csizmadia, aki Okáról (ma: Oggau) vándorolt be Sopronba, a szépapám pedig asztalos. Apai ágon ismerték az irodalmi nyelvet is. Magyar elemibe jártam, a Petőfi téri iskolába írtattak be, nagyon helyesen, hiszen a németet úgyis gyakoroltam otthon, és mire a reáliskolába kerültem, tökéletesen megtanultam magyarul, a harmadik osztályban már a legjobb magyar stilszták között voltam.

– *A középiskolában milyen irányba terelődött az érdeklődése?*

– Az elemi után a Széchenyi reáliskolába írtattak, János bátyám is oda járt. Nagyon jó iskola volt, kitérő tanárokkal, főleg a természettudományokból. A kémiát Németh Vilmos Jakab tanította, aki egyúttal az iskola földszintjén elhelyezett Sopron Városi Vegyvizsgáló Állomásnak volt a vezetője. De magyar–német tanárom, Stodolny Gyula is jó tanár volt. Tőle hallottam először a finnugor nyelvrokonságról. Gyengébb volt a történelemoktatás, ami bizonyos hiányérzetet is támasztott bennem. Már 13 éves koromban elhatároztam, hogy tanár leszek, mégpedig először biológia–kémia szakra akartam menni. Ötödikben azonban egy kiváló matematika tanárt kaptunk, Bartha Miksát, az ő hatása alatt azonban matematika–fizikára nyergeltem át, olyannyira, hogy ötödikes koromban Bartha már olyan könyvet adott a kezembe, Beke Manó „Bevezetés a differenciál- és integrálszámításba” címűt, ami akkor műegyetemi tankönyv volt. Az ő irányítása alatt a Középközponti Matematikai és Fizikai Lapok munkatársa lettem, s itt jelentek meg első publikációim 1930–31-ben. De irodalommal is foglalkoztam, az önképzőkör elnöke voltam. S hogy miért lettem mégis nyelvész? Érettségi előtt odaállt elém Bartha Miksa – ma is csodálom emberi nagyságát – s azt mondta nekem: „Édes fiam, ne legyél te matematika–fizika tanár, Dunát lehet rekeszteni velük. Te tudsz nyelveket, tanultál franciául, menj te nyelvésznek.” Az érettségi vizsgánk ragyogó volt. Érettségi biztosunk, [299](#)Schwarz Kálmán, a felsőbb leányiskola igazgatója, csak hüledezett, mikor a matematikavizsgán az integrálszámítást kaptam tételül, s igazán mondom, brillíroztam. A színvonalra jellemző, hogy németből ismeretlen Schiller-szöveget kellett fordítanom. Egyébként velem együtt érettségizett Weöres Sándor is, bár nem a Széchenyibe járt, hanem Szombathelyre, de onnan eltanácsolták, mert már akkor is erősen ivott. Csak érettségizni jött Sopronba. Itt ismerkedtünk meg, s barátságunk Pesten is tovább tartott.

– *Kikre emlékszik még vissza ebből az időszakból?*

– Nagyon sokat jelentett számomra Horváth József rajziskolája, amit válogatott tanítványai számára tartott fenn. Minden szerdán délután együtt rajzolhattunk felügyelete alatt, ahol ő szinte főiskolai szinten korrigálta rajzainkat, amiket modellek után készítettünk. Innen került ki Sebeszta (Sebestyén) Ferenc, Richly Emil, Jaeger (Ákos) Ernő, aki most Bécsben van, Szarka Árpád, Reinecker János stb. Horváth Józsefnek azokban az években amolyan „famulusa” voltam. Ez azt jelentette, hogy képeihez a kellékeket én szereztem be. Egyik alkalommal szólt nekem, hogy szüksége lenne a modellek számára egy pár jól kitalált csizmára. Elkértem Höller Mihály nagybátyámét, aki parasztember volt. Horváth Józsefnek ez annyira megtetszett, hogy vissza se adta. Azt mondta, csináltasson a nagybátyám az ő költségén újat magának. Amik képeim szerepelnek, azok mind az én nagybátyám csizmái. Sőt még a Gyiróti utcai lakását is én takarítottam nyaranként egy barátommal, a koncentrációs táborban elpusztult Bognár Miklóssal. Ha nem is lett belőlem képzőművész, de másképpen értem és érzem a művészeti alkotásokat, mint az, aki ilyet

sohasem tanult.

– *Hogyan kezdődtek egyetemi évei?*

– Tanulmányaimat az Eötvös József Kollégium diákjaként kezdtem, ahová igen nagy szerencsével jutottam be. A reáliskola igazgatója, Lauringer Ernő ugyanis – mivel abban az időben a Kollégiumban kommunista sejtet lepleztek le – a Kollégium az évi felvételi pályázatát egyszerűen a papírkosárba dobta. Így a felvételiéről is csak később értesülhettem. Thurner Mihály polgármester saját kezű levelet írt a kollégium igazgatójának, a soproni származású Gombocz Zoltánnak, amit a felvételi vizsga napján vittem el neki. Gombocz nagyvonalúságára jellemző, hogy a levél elolvasása után csak annyit mondott: „tessék menni vizsgázni”.

Német–francia szakra jelentkeztem, majd harmadik szakként a művészettörténetet is felvettem. Mindkét nyelvből kitűnőre tettem le az alap- és szakvizsgát, bár az elején nem tudtam annyira franciául, mint németül. Akkoriban még mindegyik szakból kellett szakdolgozatot írni. Franciából Eckhardt Sándor professzor adta a témát: a francia irodalomtörténeti terminológia történetét. Negyedik év végén, mikor bementem hozzá az indexemet aláírni, azt mondta, elfogadja doktori értekezésnek is. Roppant kínos volt pont Eckhardtnak megmondani, hogy én már elköteleztem magam, hogy Schwarcz Eleménnél német nyelvészetből fogok doktorálni a soproni családnevekről írott disszertációmmal. Közben a második év végén egy nyarat kint töltöttem Franciaországban s ez nagyot lendített rajtam. Apai örökségemet használtam fel az utazásra.

– *A város nem támogatta a professzor urat?*

– De igen, a várostól rendszeresen kaptam ösztöndíjat. Ilyen gondoskodás kevés helyen volt a város fiataljairól, mint Sopronban. Thurner Mihály idejében az volt a szokás, hogy a soproni gyerekek disszertációit – amit akkor ki kellett nyomtatni – a város költségén jelentették meg. Mivel Thurnertől ösztöndíjat kaptam, félvényként el kellett menni hozzá, be kellett számolni és bemutatni az indexet. Akkor tudtam meg, hogy ő tulajdonképpen bölcsésznek akart menni, de anyagi okokból „mezei jogász” lett. Mivel érdeklődését mindvégig megtartotta a bölcsészet iránt, nem csak az eredményeimről kellett beszámolnom neki, hanem szakmai kérdéseket is megvitattunk vele.

– *Mikor került kapcsolatba a Soproni Szemlével?*

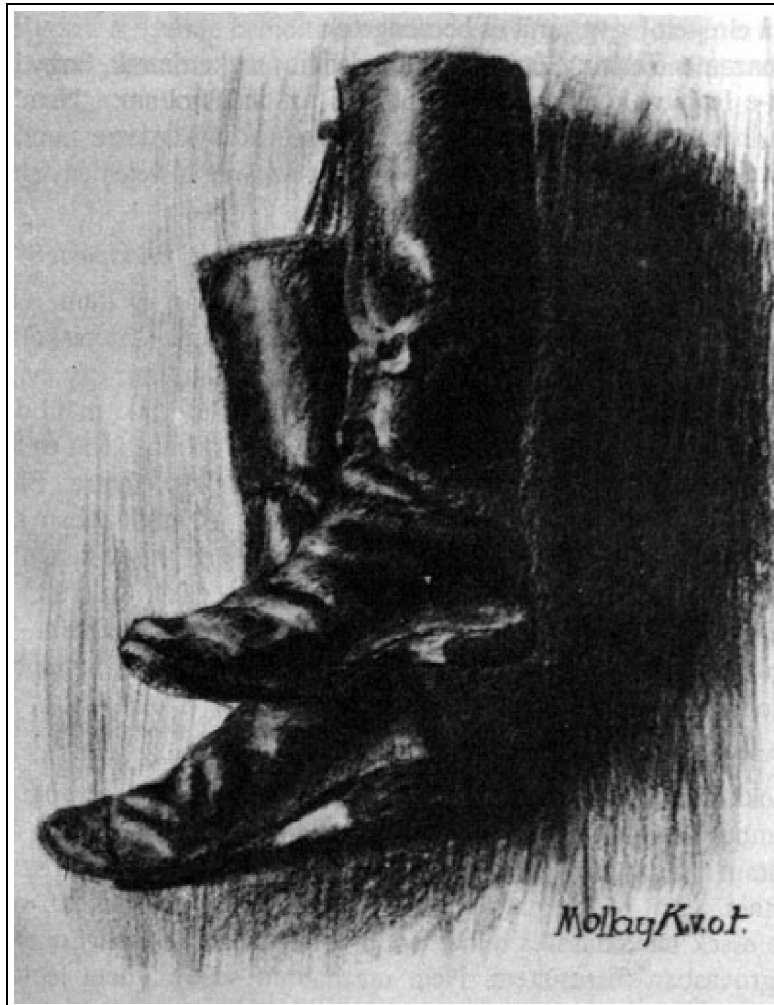
– Tulajdonképpen a Soproni Szemlé Házi Jenőnek kellett volna megindítani, de jobb, hogy Heimler Károly tette meg, aki széles látókörű, amellet gazdag ember is volt. Az alapötlet állítólag Storno Miksától származott. Én a Soproni Szemle indulásakor 1937-ben Bécsben voltam a Collegium Hungaricumban – állami és a város ösztöndíjával – s mikor egyszer hazajöttem Sopronba, Heimler megkeresett, mert toborozta a fiatal szerzőket is. Az volt az elgondolása, hogy én kerüljek Sopronba tanárnak és akkor ő átadja nekem a Szemlé. De én megmondtam neki, hogy független ember szeretnék maradni, amit középiskolai tanárként Sopronban nem tehettem volna meg. Ezért maradtam Pesten.

– *Hogyan alakult pályája az egyetem elvégzése után?*

– Az egyetemen érdeklődésem a skandinavisztika felé fordult. Az volt az elgondolásom, hogy kimegyek Izland szigetére, hogy az ott megőrződött archaikus nyelv segítségével alapjaiban tanuljam meg a germanisztikát. Ehhez először Kielbe kellett volna elmenni – ott volt az Island Institut –, s onnan akartam kimenni Izland szigetére. Végül is egy stockholmi ösztöndíjat pályáztam meg, ahol ösztöndíjas helyemet

1939 szeptember elsején kellett volna elfoglalnom. A többit már tudja, ugye...? A skandinavisztikát abbahagytam, de ma is olvasok még svédül és norvégul.

1940-ig díjtalan tanársegéd voltam az egyetemen, utána díjtalan adjunktus, magántanítványokból éltem, meg fordításokat csináltam. 1940 februárjában váratlanul Salgótarjánba küldtek tanárnak. Mikor megérkeztem oda, az állomásról majdnem visszafordultam, de aztán jól éreztem ott magamat. Innen visszakerültem egy pesti gimnáziumba, majd onnan a Teleki Pál Történettudományi Intézetbe. Onnan emeltek ki és neveztek ki az Eötvös Kollégium főiskolai tanárának 1942-ben. A háború alatt náciellenes voltam, olyannyira, hogy – mint később megtudtam, – a németek kívánságára kerültem ki a frontra 1944. május 23-án.

A híres csizma (Mollay Károly rajza)

301– *A háború alatti népszámlálásokon milyen nemzetiségűnek vallotta magát?*

– Magyar. Tudtuk azt, hogy ez mivel jár, ezért az egész család magyar nemzetiségűnek vallotta magát, és azért maradt itt. A háborút aránylag jól átvészeltam, kikerültem a galíciai frontra, éppen lövészárkot ástam, amikor megjelent a hadosztály táborigazgatója, és érdeklődött utánam. A hadosztályparancsnokság

két embert keresett, aki tud németül és gyors- és gépírni. Az egész hadosztályban csak engem találtak. Így kerültem a parancsnokságra, és ennek köszönhetem, hogy megmaradtam. Mert akikkel együtt bevonultam, azok majdnem mind elesetek. Itt tisztii beosztásban voltam, tisztii konyháról étkeztem, külön autó állt rendelkezésemre. Nem volt rossz dolgom tehát, de tény az, hogy éjjel-nappal szolgálatban voltam. Ahogy az oroszok nyomultak előre, mi úgy vonultunk vissza, előbb a Balaton-felvidékre, onnan pedig Ausztriába. Ami 302ezután történt, az olvasható a Soproni Füzetekben „Amikor a Kaukázusban orvos voltam” címen, ahol leírom hadifogságomat, orvosi működésemet. A történet azzal fejeződik be, hogy hazaérkezem Budapestre, a villamoson hazamegyek a Fehérvári útra, feleségemhez menet a lépcsőn előveszem a derékszíj alá elrejtett jegygyűrűt és becsöngetek...

Kint a hazamenetelünk előtti napon mindenkit megkérdeztek, hogy hazatérve be akarnak-e lépni a kommunista pártba. Én azt válaszoltam: „Nem”. Utólag megtudtam, hogy a velem együtt levő értelmiségiek a kérdésre mind lelkesen igent mondtak – amiről a politikai őrnagynak az volt a véleménye, hogy „a Mollay az legalább becsületes ember”.

– *Hogyan folytatódott ezekben az években pályafutása Budapestben?*

– Az Eötvös Kollégiumot, ahol főiskolai tanár voltam, 1950-ben megszüntették, majd átraktak a Mester utcai Kereskedelmi Középiskolába, nem is tanárnak, hanem nevelőnek. Ott gép- és gyorsírást tanítottam egy évig. Akkor alakult meg az Idegen Nyelvek Főiskolája, ahova adjunktusnak, majd docensnek neveztek ki. Akkoriban így dobálóztak az emberekkel. Tolmácsokat és fordítókat képeztünk ki komoly tanmenettel. Innen vittek át az egyetemre. Elég nehéz dolgom volt, mert nem léptem be a pártba, és a német szak abban az időben „exponált szak” volt. Egyik kollégánóm például feljelentett, hogy fasiszta tanokat hirdetek. Mikor vizsgálatot kértem az ügyben magam ellen, kiderült, hogy azt hányta a szememre, hogy „alnémet” és „felnémet” nyelvről beszéltem... Abból is nehézségem támadt, hogy én nyelvtörténetet tanítottam, abban az időben pedig inkább a modern beszélt nyelvet akarták oktatni.

– *Hogyan emlékszik vissza 1956-ra?*

– Nem sokkal a forradalom kitörése után összehívták az oktatókat a színházterembe, ahol megválasztották a forradalmi bizottságot, köztük engem is. Azért vállaltam a tagságot, mert a titkos szavazáson a lehetséges 238 szavazatból 218-at kaptam, tehát a volt párttagok is rám szavaztak. Célunk az volt, hogy senkinek se essék bántódása és minél előbb beindítsuk a félévet. Ennek ellenére rektori megrovásban részesültem. Nem utazhattam sehová, nem léptettek elő, prémiumot sem kaphattam. Csak 1990. május 3-án rehabilitáltak véglegesen...

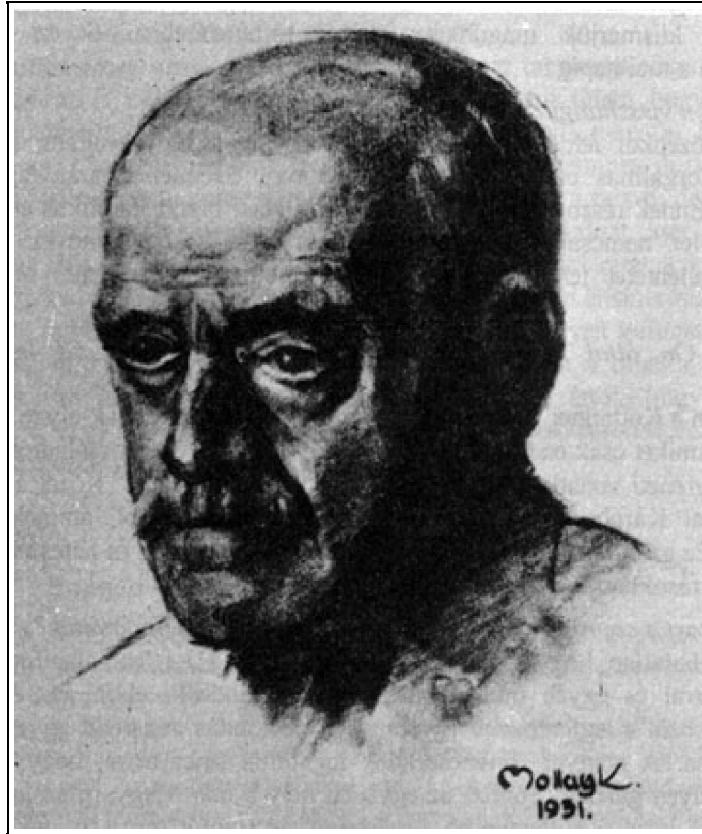
– *Egyetemi karrierje tehát elég nagy nehézségekkel folytatódhatott.*

– Mivel sosem voltam párttag, ezért szakmailag kellett több mint száz százalékot nyújtani, azért, hogy kifogás ne érhesen. Én voltam az első, aki német kéziratolvasást kezdtem tanítani az egyetemen, részben a tervezett magyarországi korai újfelnémet szótár munkatársainak kiképzésére, de levéltárosok, történészek számára is: tanítványaim között van pl. Kubinyi András, Vizkelety András és Érszegi Géza is. Kandidátusi disszertációm vitáját is csak akkor tüzték ki, amikor az NDK-ban a nagydoktori címnek megfelelő fokozatot ajánlottak fel...

303– *Erre az időszakra esik a Soproni Szemle újraindítása, majd a főszerkesztői teendők átvétele is.*

– Az újraindításban többek között Peéry Rezsőnek vannak érdemei. Az Elnöki Tanácstól kaptunk

engedélyt, így a győri pártbizottság sem tudta megakadályozni a Szemle beindítását. Attól kezdve pikkeltek rám és véges-végig akadékoskodtak, mert át akarták venni a lapot, egy „Győr–Soproni Szemlét” akartak belőle csinálni. Szülővárosommal a későbbi évtizedekben is elsősorban a Soproni Szemlén keresztül tartottam a kapcsolatot.

Egy öregember portréja (Mollay Károly rajza)

– *Hogyan kapcsolódott össze nyelvészeti munkásságával történész tevékenysége?*

– Helytörténeti irányú kutatásaimat a középkori soproni családnevekről írott disszertációm indította el. Ahhoz ugyanis, hogy tisztázni tudjam, hogy egy név már családnév-e, ismernem kellett a család történetét. A családtörténet tisztázásához pedig egy csomó várostörténeti kérdést kellett megoldanom. Így aztán mind jobban belebonyolódtam... Amikor a Történettudományi Intézetbe [304](#)kerültem, akkor Deér József megkérdezte, Sopronról milyen munkát lehetne kiadni. Akkor javasoltam, hogy dolgozzuk fel Házi Jenővel együtt a soproni polgárcsaládok történetét. Házi Jenő javaslatára egymás között úgy egyeztünk meg, hogy 1534-ig csinálom én, utána pedig ő, mivel ekkortól kezdődnek az évenkénti polgárkönyvek. 40 év alatt, igen szorgalmas munkával el is készült az ő részével. En nem készülhettem el, mert a középkori Sopronból előttem semmi sem volt megcsinálva. Pozitívista módon kellett rengeteg mindent megírni, hogy egyáltalán kiismerjük magunkat Sopron történelmében. S ezt csinálom lényegében a mai napig is.

– *Milyen visszhangja volt várostörténeti kutatásainak?*

– A középkor feldolgozásában nagyon sokáig egyedül voltam. Házi Jenő nagyon szorgalmas ember volt, de

a Soproni Szemlében aránylag keveset publikált. Ennek részben az volt az oka, hogy Házi bigott katolikus ember volt, míg Heimler nemcsak hogy evangélikus, hanem szabadkőműves is. Ez is bizonyos ellentétet jelentett. Házi emellett mindent koncentrálni akart az ő köteteire.

– *Az Ön által készített forráskiadások közül melyik áll legközelebb szívéhez?*

– Talán a Kottanner Jánosné emlékiratai, mert ebben vannak olyan aprólékos részletek, amiket csak én tudtam tisztázni. Egy német ezeket a családtörténeti, ill. magyar történeti vonatkozásokat nem tudta volna felderíteni. Közel áll hozzám Lotharingiai Károly hadinaplója is Buda visszafoglalásáról, aminek az eleje hiányzik. Ez azért is lenne érdekes, mert Sopronból indult el, és felteszem, hogy a soproni forrásokban lappanganak még róla adatok.

– *Mit tart a soproni helytörténetírás legidősebb feladatának?*

– Vitathatatlan, hogy a soproni középkorkutatást Házi Jenő alapította meg az Okmánytárral és egyéb munkáival. Azóta is mindenki ebből él. A mostani feladatok közül a legfontosabb egyrészt a forráskiadás, másrészt egyes források feldolgozása. A magyar történészeknek fogalmuk sincs arról, hogy a soproni levéltár milyen gazdag. Sopron az egyetlen hely a mai Magyarországon, ahol a középkortól kezdve a legapróbb részletekig fel tudjuk tárni egy város életét. Hogy a magam dolgairól beszéljek, egyelőre továbbra is a pozitívista jellegű adatgyűjtést tartom fontosnak. Tisztázni kell és helyre kell rakni mindent. Az utánunk jövők már más összefüggésekben tudnak majd gondolkodni, de amíg nincsen tisztázva pl. a topográfia, a mértékek, a Sopronban használt pénzek, a város vezetői közti rokoni kapcsolatok, addig nem lehet továbblépni egy összefüggő várostörténet megírásához.

– *Mivel foglalkozik jelenleg és mik a további tervei?*

– Én most is mindennap Sopronban vagyok, soproni házakkal, soproni emberekkel foglalkozom. Minden közkori soproni családot ismerek már, csak meg kell írni. Koromnál fogva azonban már nagy terveket nem szöhetnek. Mivel [305](#) az idő véges, az apróbb eredményeket máris publikálom, azért hogy valami legalább meglegyen. Egy csomó dolog van készülöben: jelenleg az első telekkönyv (Grundbuch) kiadásán dolgozom, amelynek bevezetésében a városi topográfia alapjait is tisztázni szándékozom. Készen áll a külváros 1. fertályának házankénti feldolgozása 1379-től 1534-ig, és szeretnék egy hosszabb tanulmányban foglalkozni a soproni harmincadhivatal működésével.

– *Milyen elképzeléseknek örült a legjobban, illetve mi az, amit érzése szerint nem kapott meg, bár megérdemelte volna?*

– A kitüntetések nem csak azt minősítik, aki azt megkapja vagy nem kapja meg, hanem azt is, aki a kitüntetést adja. Többen kérdezik tőlem, hogy miért nem vagyok akadémikus? Nem tudom, hogy miért, de abszolút nem fáj. Ha én érett vagyok arra, hogy akadémikus legyek, akkor az Akadémiára nézve szégyen, hogy nem lettem az, ha pedig nem, akkor nem szégyen rá nézve, de rám nézve sem. Megkaptam a Nyelvtudományi Társaságtól a Révai-díjat, ami a Társaság legnagyobb díja, a „Pro urbe”-t Soprontól, az Akadémiai díjat a könyvemért, ami a nagydoktori disszertációm is volt – ezek mind olyan elismerések, amiknek örülök. De mivel sohasem azért dolgoztam, hogy valamilyen kitüntetést kapjak, ha elmarad egy kitüntetés, az sem zavar engem. Nálam a munka, vagy amit publikálok, az önmegvalósítás eszköze, és független attól, hogy azt most elismerik-e, vagy sem. Boldog vagyok amiatt, hogy végső soron egész életemben azzal foglalkoztam, ami a hobbim is volt.

Ádám Antal: Sopron – a földtudományi szerveződések városa

40 éve, 1953. november 27–28-án a Soproni Műszaki Egyetem Geofizikai Tanszéke és a Soproni Geodéziai és Geofizikai Munkaközösség „Geofizikus Ankétot” rendezett a Soproni Műszaki Egyetem tanácstermében.

Ez volt a magyar geofizikus társadalom első tudományos összefüvetele, kölcsönös bemutatkozása. Részt vett rajta minden – a szakterülettel valamilyen kapcsolatban lévő egyetemi, intézeti, vagy (bánya)vállalati kutató, oktató, így elsősorban a soproni egyetem nagyhírű professzorai, az Eötvös Loránd által, közvetlenül halála előtt (1919) alapított és később róla elnevezett Magyar Állami Eötvös Loránd Geofizikai Intézet munkatársai, és természetesen a rendező intézmények, a mai MTA Geodéziai és Geofizikai Kutató Intézete és a Miskolci Egyetem Geofizikai Tanszéke jogelődjeinek első kutatói és oktatói, köztük a megemlékezés írója is, valamint az első, Sopronban frissen végzett geofizikus-mérnökök. (Fénykép.)

A kezdeményezés két neves professzor kezében volt, mindketten a Geodéziai és Geofizikai Munkaközösséget alkotó egyik tanszék vezetője: Tárczy-Hornoch Antalt, az akkori Geodéziai és Bányamérési Tanszék vezetőjét, az MTA rendes tagját e szűkre szabott keretek között nem lehet eléggé méltatni. 7 évvel halála után megérett az idő arra, hogy külön tanulmányt szenteljünk az ő gazdag, országhatárokon átívelő tudományos és tudományos szervező tevékenységének. A geofizikával kapcsolatos érdemei közül említünk csak néhányat. Magyarországon először ő tartott geofizikai **306**tárgyú előadásokat a József Nádor Műszaki Egyetem Bánya-, Kohó- és Erdőmérnöki Karán Sopronban, a harmincas években, a bányamérnök-hallgatók részére. Majd 1951-ben az ő kezdeményezésére kapott önálló tanszék Sopronban a geofizika és kezdődött meg a földmérőmérnök hallgatókból harmadéven kiváló hallgatók részére a geofizikusmérnök-képzés. Ugyancsak az ő személyi kiválasztásaként került a tanszék élére dr. Kántás Károly, a MAORT geofizikusa, aki Tárczy-Hornoch ajánlása alapján hamarosan az MTA levelező tagja lett. A magyar tudomány nagy veszteségére 1956-ban külföldre távozott.¹⁽¹⁾

Az ankét programja természetesen elsősorban a szaktársadalom számára tükrözi a soproni geofizikusok akkori jelentős szakmai kezdeményezéseit. Álljon itt emlékeztetőül ez a program:

November 27-én délután 3 órákor

1. Megnyitó: GYULAI ZOLTÁN egyetemi tanár, a Bányamérnöki Kar dékánja
2. A szeizmikus mérések kiegyenlítése: DR. TÁRCZY-HORNOCH ANTAL, akadémikus, egyetemi tanár
3. A munkaközösség bauxitkutatásai: CSÓKÁS JÁNOS egyetemi docens
4. A földi mágnestér gyors változásai és a tellurikus áramok közötti összefüggések: ANNAU EDGÁR, ERKEL ANDRÁS és SZABADVÁRY LÁSZLÓ geofizikus mérnökök

November 28-án fél 10 órákor

1. A hazai tellurikus kutatások eredményei és kilátásai: DR. KÁNTÁS KÁROLY egyetemi tanár
2. A tellurikus kutatások gyakorlati kivitele: EGERSEGI PÁL tanársegéd és TAKÁCS ERNŐ adjunktus
3. A karsztvíz, mint geofizikai probléma: AUER VILMOS tudományos kutató
4. Vízkutatás elektromos módszerrel: ÁDÁM ANTAL tudományos kutató

5. Üledékes kőzetek radioaktív vizsgálata: CSÓKÁS JÁNOS egyetemi docens és ADÁM ANTAL tudományos kutató

6. Zárszó: SÉBOR JÁNOS a Földmérnöki Kar dékánja.

Az elhangzott előadások 1954-ben a „Bányászati Lapokban” jelentek meg és a fiatal kutatókat az MTA Műszaki Tudományok Osztálya külön jutalomban is részesítette a kutatások ösztönzése végett.

Az ankét jelentőségét abban látjuk, hogy itt Sopronban, 1953-ban fogalmazódott meg egy önálló geofizikus egyesület alapításának szükségessége, amely a jövőben a szakmai rendezvények és a publikálások, tehát önálló folyóirat kiadásának gazdája lesz. A Sopronban elvetett mag 1954-ben valóban ki is csírázott és létrejött az akkor már a Budapesti Eötvös L. Tudományegyetemen is működő Geofizikai Tanszék neves professzorának, dr. Egyed Lászlónak a kezdeményezésére is a Magyar Geofizikusok Egyesülete.

307A fénykép első sorában balról jobbra: Dr. Kántás Károly, Dr. Tárczy-Homoch Antal, Dr. Renner János, Dr. Gyulay Zoltán, Dr. Sébor János, Dr. Haász István, Markó László, Dr. Esztó Péter, Dr. Tarján Gusztáv, Dr. Csókás János, (Dr. Kertai György)

Amíg a viszonylag fiatal geofizikus múlt soproni kapcsolatrendszere egyértelműen az itt működő, Selmezbányáról áttelepült nagymúltú egyetem (Bányászati Akadémia) javára írható, addig ilyen kényszerpályát a földtudományok másik, nagy, vagy lényegesen nagyobb és korábbi ága a geológia (földtan) számára Sopronban nem **308**tudunk megadni. Ennek ellenére a „Magyarhoni Földtani Társulat” létrejöttének csírái is Sopronba vezetnek. „Magyarország és Erdély képekben” Pest 1853-ban, tehát 140

éve „Emich Gusztáv Bizománya” által kiadott könyv 27–30. oldalán olvashatjuk dr. Kovács Gyula cikkét „A magyarhoni földtani társulat” címen. Engedtessek meg, hogy az emlékezet felfrissítése végett néhány sort idézzek ebből a tanulmányból, amely egyértelművé teszi állításomat:

„Kovács Gyula, nemz. múzeumi őr 1852-ki hivatalos jelentéséből, melyet most mi is forrásul használunk, kitűnik, hogy a nem rég keletkezett első magyarhoni földtani társulat is a magyar orvosok és természetvizsgálók 1847-ben Sopronban tartott nagy gyűlésének köszönheti létrejöttét. Ez ügy ugyanis Zipser Endre²⁽²⁾ tanár és tudor által ez alkalommal hozott indítványba. Jeles felolvasásában a magyarhoni bányászat nagy fontosságát kiemelve, ennek bizonyítására felhozta, hogy hiteles adatok nyomán 1740-től 1772-ig és így 32 év lefolyta alatt a selmeczi és körmöczi bányákból 100 millió értékű arany és ezüst került ki; Erdélyben és Nagybányán pedig ugyanazon idő alatt 50 millió értékű nemes érc hozott a föld gyomrából napvilágra. Főlemlíté ezen, egykor oly virágzó bányászat roppant hanyatlását az utolsó négy évtizeden át, s ennek meggátlása végett az ország földtani átkutatását, s e célra különösen egy földtani-bányászati egyesület alakítását indítványozá.”

A fenti két esemény szolgáljon annak igazolásául, hogy városunk már a közeli és távoli múltban is mindig szívesen adott otthont a hazai tudományos rendezvényeknek, köztük a földtudományoknak is és ez utóbbiak gondolatgazdagságukkal megtermékenyítően hatottak a földtudományi szerveződésekre, egyesület-alapításokra.

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Askercz Éva: Friedrich Amerling festőművész id. Storno Ferenchez írott levelei (1853–1862 között)

Askercz Éva: Friedrich Amerling festőművész id. Storno Ferenchez írott levelei (1853–1862 között)

A Storno-hagyaték feldolgozása közben számos ismeretlen adatot nyertünk id. Storno Ferenc művészi pályakezdésére vonatkozóan. Az eddig is tudott volt, hogy soproni munkáit Steinacker Károly festőművésznek¹⁽³⁾ köszönhette, aki segített ³⁰⁹Stornonak megrendeléseket szerezni, oly módon, hogy beajánlotta őt módosabb ismerőseinek. Ezek a megrendelők, pl. egy Rohonczy nevű hivatalnok, apróbb kompozíciókat rendeltek az ekkor még kéményseprőként dolgozó Stornótól. A hagyaték feldolgozása közben azonban számos olyan rajzot, tárgyterveket és illusztrációkat találtunk az 50-es évekből, amelyekről kiderült, hogy bécsi megrendelők számára készültek. Életrajzi feljegyzéseiből elolvashattuk,²⁽⁴⁾ hogy Storno 1856/58 között hónapokat töltött Bécsben, és fontolgatta azt is, hogy Bécsbe telepedjék. Mindezekről azonban családi és történelmi körülmények miatt le kellett mondania, de a bécsi kapcsolatai fontosak maradtak számára. Amikor a kapcsolatok kialakulása után kutattunk, kiderült hogy ezeket egyetlen embernek köszönhette, aki Friedrich Amerling festőművész volt, vele Storno egy francia dragonos tiszt, Eduardo de Linage, révén ismerkedett meg.³⁽⁵⁾ Az egykor Bánfalván állomásozó, majd Franciaországba visszatelepülő Linage Bécsben járva kereste fel Amerlinget, és ajánlotta pártfogásába a kiválóan rajzoló kéményseprőt.⁴⁽⁶⁾

Linage közölt leveleiből értesülünk arról, hogy Amerling szívesen fogadja az ismeretlen fiatalembert, és mint a közölt levelek is bizonyítják, Storno azonnal felkereste a festőművészt, és közöttük igen szoros kapcsolat alakult ki.⁵⁽⁷⁾

Amerling a kapcsolat keletkezése idején már igen híres festő volt, de soha nem felejtette el, hogy maga is iparos családból származva önerőből küzdötte fel magát pozíciójába. Amerling Stornóhoz intézett leveleiből kiderül számunkra, hogy a festő nemcsak megrendelésekkel, de jótanácsokkal, biztatással is egyengette a pályakezdő Storno életét. Ma megállapíthatjuk, hogy mindazok a megrendelések, amelyek Bécsből érkeztek, Amerling révén keletkeztek. Így került kapcsolatba A. Breunner gróffal,⁶⁽⁸⁾ ³¹⁰akinek Grafeneggi kastélyába készített terveket, L. Ernsttel,⁷⁽⁹⁾ a Stephansdom Dombaumeisterével, aki építészeti rajzokat rendelt Stornótól, s ez a kapcsolat vezetett oda, hogy Storno a bécsi Centralkommission tagja lehessen,⁸⁽¹⁰⁾ amely később a műemlékek magyarországi szervezeteinek tagságához is elvezetett, Rómer Flóris és Ipolyi Arnold 60-as évekbeli megbízatásaihoz juttatta el Stornót.⁹⁽¹¹⁾ Amerling révén került kapcsolatba bronzöntőkkel, ötvösökkel, akik számára tárgyterveket készített, s akik révén odajutott, hogy az első osztrák iparművészeti lap, a *Gewerbekunstblatt* illusztrátora és tervezője legyen.¹⁰⁽¹²⁾ Amerling révén került kapcsolatba R. v. Eitelberger¹¹⁽¹³⁾ művészettörténésszel, az első osztrák iparművészeti múzeum igazgatójával. E kapcsolatok Storno művészi kezdő éveinek megbízatásain túl azt is eredményezték, hogy pályája az építészeti restaurálás felé forduljon, amely az ő esetében a helyreállított épületek, többnyire középkori templomok kifestését és berendezését is jelentette.

Amerling, a lelkes pártfogó abban is segítette, orientálta Stornót, hogy műgyűjteménye legyen. A festő ugyanis híres gyűjtő volt, a levelekben találunk utalást arra, hogy Storno tárgyakat vásárolt számára. Véletlen és nagy szerencsével Sopronban került kezünkbe egy olyan fotóalbum,¹²⁽¹⁴⁾ amely Amerling Gumpendorfer utcai, a század elején lebontott lakásáról készült fotókat tartalmaz. E fotók azt bizonyítják számunkra, hogy nemcsak a gyűjtéssel, de a tárgyak elrendezésével, az enteriőrök kialakításával is nagy hatással volt Stornóra. Túl a XIX sz. második felének általános ízlésén, ez a berendezés mint közvetlen példa volt az, amely segítette Stornót a Fő téri lakás kialakításában és berendezésében.¹³⁽¹⁵⁾ Az enteriőrök közötti hasonlóságot nem nehéz felfedeznünk, mint ahogyan a gyűjtemények jellege, „kiterjedése” ³¹¹tekintetében való azonosságot sem. Azt a különbséget leszámítva, amely a ház, a tárgyak nivójában a lehetőségek és az anyagi helyzetek különbözőségéből következik.

Amerling leveleinek közlése talán azért sem érdektelen, mert benne pártfogó és pártfogolt viszonyán túl, konkrét adatokon túl, Amerling személyiségére, kettőjük emberi kapcsolatára is felfigyelhetünk. Amerling biztatásaira igen nagy szüksége volt Stornónak ahhoz, hogy kéményseprőmesterből festő és restaurátor lehessen. Hogy mit jelentett számára, ezen az úton elindulva, a készséges és kiváló pártfogó, arról maga így vall életrajzi vázlatában: „Még házasságom előtt ismerkedtem meg a francia származású dragonyos tiszttel, Eduardo de Linage-zsal. A nemes műértő férfi sok komoly ismeretséget szerzett nekem, amelyekre óriási szükségem volt akkoriban. Ami a legfontosabb, Amerling festőművészhez is ő vezetett be. E nemes, aranyszívű művésznak nemcsak későbbi ismeretségeimet köszönhetem, de ami ennél is fontosabb és becsebb számomra, biztatásai által jó adag hitre és öntudatra is szert tehettem”.¹⁴⁽¹⁶⁾

A továbbiakban közöljük ennek bizonyítékait, azokat a Stornóhoz írt Amerling leveleket, melyeket a gyűjteményben megőriztek. – Itt kell megjegyeznünk, hogy Storno Ferenc Amerlinghez írott leveleit nincs reményünk megtalálni. Amerling ugyanis a teljes gyűjteményét Bécs városára hagyta, kiállítási megkötéssel, melyet a város nem tudott teljesíteni. Hosszas huzavona után végül is a hagyatékot Amerling negyedik felesége, akkor már Hoyos grófné elárvereztette. Az általam ismert árverési katalógus csak műtárgyakat sorol föl, hogy Amerling személyes levelezése hova került, azt nem tudjuk. – El kell még mondanunk, hogy az idézett Storno-életrajzi részletek, a hozzá intézett levelek, Linage-, Breunner-, Hollenbach- és Amerling-levelek természetesen németül íródtak, fordításuk e sorok írójának munkája.

Eduardo de Linage levele Storno Ferenchez 1853. ápr. 18.

Épp most jövök, kedves Stornóm, Amerling festőművész látogatásából, (lakhelye Gumpendorfer Gasse N° 9) és nem mondhatok mást, mint azt, hogy a beszélgetés Önről folyt, mivel megmutattam a rajzait. Ő ezek láttán igencsak meg volt lepve és nagyon elégedett volt. Ahhoz, ahogyan én Önt ajánlottam, azt mondotta, aki így tud komponálni és így tud rajzolni, annak nem kell különösebb ajánlás, azt szeretettel látom, és nálam üdvözölhetni örömeimre szolgálna. Nos kedves barátom, ha tanácsot adhatnék Önnek, ha segítségére lehetnék, úgy azt mondanám, csak nem feladni, talán a jövő sokkal szebb lesz, mint gondolná. Remény – milyen szép szó, amely egyszer majd valósággá válik. Ámen, Ámen! Amerling minden hétfőn 1-től estig fogadja vendégeit, de Ön ezen kívül is megkeresheti reggel 9 óráig. Mint mondotta, nagyon örülne annak, ha megismerhetné, és kérem hogy vegye tudomásul, nem kell amiatt sem zseníroznia magát, hogy Ön tanult kéményseprőmester.

Nyolc napig gondolok még ittmaradni, és ha az idő szép lesz, akkor szeretnék Pestre kirándulni, valószínűleg csütörtöktől szombatig. Nagyon örültem volna, ha láthatom. Mégegyszer mondom, ne zavartassa magát a foglalkozása miatt, Ön olyan ajánlást kapott Amerlinghez, hogy gond nélkül és bármikor felkeresheti. Remélem a felesége is jól van, kérem arra is, hogy Botheau kapitánynak adja át üdvözlőmetem.

Viszont látásra barátom, még emlékszik rám, az Ön barátja

Linage

3121. Fr. Amerling levele Storno Ferenchez 1854. márc. 14.

Igen tehetséges Barátom!

Az Ön itthagytott rajzai természetesen nagyon tetszetek mindazoknak, akiknek megmutattam. Közülük az Akadémiáról ismert Mayer professzor csodálkozott a legjobban az Ön dekorációs rajzain és keretmű tervein. Én mégis azt mondom, hogy az ilyenféle dolgoknak, melyeket Ön művel, több lélekkel kell a világ felé fordulnia, többet kell megmutatnia a testek segítségével a vágyaiból is, úgy hogy az Ön érzékenysége is megmérettessen, s hogy tehetségére jobban ráérezhessünk.

Ezért kérem Önt, tisztelt barátom, hogy legközelebb színes munkákat és efféle kompozíciókat küldjön nekem. Mégegyszer eszébe idézem a „Theilung der Erde”¹⁵⁽¹⁷⁾ befejezését, s talán e gondolatok segítségével remélhetően könnyebb lesz Önnek az „égi terheket” elviselni.

Maradok figyelő és szolgálatkész barátja Amerling

Bécs. 1854. márc. 14. Gumpendorfer 9

2. Fr. Amerling levele Storno Ferenchez 1854. márc. 15.

Épp az imént volt lehetőségem arra, hogy az Ön rajzait egy általam oly igen nagyrabecsült úrnak megmutassam, aki azonban anonym szeretne maradni,¹⁶⁽¹⁸⁾ de akinek azonnal támadt néhány ötlete az Ön megbízására. Szeretné, ha a kastélya számára napórát tervezne, al fresco festve, melynek méretei adottak, circa 8 láb széles, 10 láb magas kell legyen, hazatérés a vadászatról jelenet, gótikus ízlésben előadva, a kosztümöknek I. Maximilián stílusúaknak kell lenniök.¹⁷⁽¹⁹⁾ Továbbá megbízná Önt egy kriptába való gótikus lámpa tervezésével is.¹⁸⁽²⁰⁾ Azt gondolom, nem volna haszontalan dolog, ha ezeket a terveket

mielőbb elkészítené, amely az Ön képességeit ismervén, gondolom, nem okoz Önnek gondot.

Tehát Istennek legyen hála! – én a sikerekben nem kételkedem.

Az Ön szívbéli jóbarátja Amerling

P.S. Az Ön kompozíciói természetesen nagyon tetszettek.

Bécs, 1854. márc. 15.

3133. *Fr. Amerling levele Storno Ferenchez 1854. márc. 23.*

Tisztelt Barátom!

Annak az úrnak feljegyzéseit és szóbeli üzenetét írom meg Önnek, – aki még mindig nem akarja magát megnevezni.¹⁹⁽²¹⁾ De, – aki az Ön oly gyorsan elküldött munkáival nagyon elégedett volt. Sajnos azonban a terv formátumra nem elég helyes, és más apróbb változtatások is szükségeltetnek (pl. postakürt ez időben még nem létezett).

Mindezekén túl az elengedhetetlen, hogy Ön ezekért a rajzokért és ötletekért megfelelő pénzt kaphasson, azonképpen a kezeimben lévő rajzokért is. Kérdezem tehát, hogy milyen honoráriumot szeretne Ön? Valamint azt is kívánatos lenne tudnom, mi volna az Ön számára a legideálisabb megbízatás, gondolt-e vajon arra, milyen bér, vagy mekkora bevétel lenne megfelelő Önnek? Ezt tudnom kell, hogy segíteni tudjak abban, hogy Ön majdan egészen a művészetnek szentelhesse életét. Tudni szeretném azt is, hogy Ön Sopronban akar-e maradni etc. Önt az Úr védelmébe ajánlom, és kérem, ne csüggedjen el, még semmi sem veszett el, bárha eddig nem találta meg helyét e földi létben. Ebben akarok én teljes szívemmel és odaadással segítségére lenni.

Az Ön igaz barátja Amerling

Bécs. 1854. márc. 23.

4. Fr. Amerling levele Storno Ferenchez 1854. júl. 4.

Kedves Barátom!

Azután, hogy Ön elutazott, jött hozzám Breunner gróf, hogy elmondja, szeretne Önnel találkozni a következő ünnepnapokon.

A gróf szükségesnek találná, hogy Ön Grafeneggbe utazzék, és a helyszínen készítsen stúdiumokat a napórához, majd azután a napórát meg is festené.

Volna még más dolog is, néhány megrendelés a bronzöntő Hollenbachtól,²⁰⁽²²⁾ – összeg szerint 6–800 fl.

Én azonban nem tanácsolom e munkát elfogadni, mert úgy vélem, hogy túlságosan materiális, hétköznapi munka lenne az Ön elhivatott szellemi tevékenységéhez képest.

314Egyébiránt azt mondom még Önnek, csak semmi gond, föl a fejjel, a mag Önnél termékeny talajra hullik!

A két csillár és kehely rajzáért, melyet nekem küldött, 60 forintot postázok mielőbb.²¹⁽²³⁾

Az Önt készségesen segíteni törekvő Amerlingje

1854. júl. 4.

5. Fr. Amerling levele Storno Ferencnek 1854. aug. 20.

Kedves Barátom!

A levéllel egyidőben elküldök Önnek 250/225 Forintot, a Breunner gróffal személyesen megbeszélte honoráriumát. Ilyen összeget gondoltam magam is azért a fáradozásért, mellyel a napórát megfestette. Magam voltam olyan bátor és impertinens, hogy az összegből levonjam azt a 25 ft-ot, melyet baráti kölcsönként adtam Önnek.

Változatlanul minden jókat kívánok Önnek teljes szívemből, maradok figyelmes követője az Ön kiváló tehetségének, az Ön készséges jóbarátja Amerling

Bécs. 1854. aug. 20.

6. Fr. Amerling levele Storno Ferenchez (?) aug. 1.

Kedves Barátom!

Először is szeretném megköszönni azt az 1770-ből való, ritkaságában is értékes kökerítést,²²⁽²⁴⁾ mely meglepetésszerűen az Ön kedves, szolgálatkész közreműködésével került birtokomba. Mikor Önnek udvariasan megköszönöm Breunner gróf hídkorlátjának idejuttatását, kérem adja át köszönetemet a grófnak és kérem hozza tudomására, hogy továbbiakra már nincs szükségem.

Mikor látjuk újra egymást Bécsben? Nagyon remélem, hogy hamarosan az is elkövetkezik, hogy egyszer az Ön kedves feleségét is üdvözölhetem a műtermemben.

Barátsággal ajánlom magamat, és remélek az Ön szintén baráti emlékezetében megmaradni, az Ön készséges Amerlingje

aug. 1.

7. Fr. Amerling levele Storno Ferenchez 1855. jan. 7.

Kedves Barátom!

Épp most jöttem meg H. Lehmanntól, aki a Hoftheatermalerei főnöke, és aki igen nagy érdeklődéssel nézte rajzait, de ezen túl is hajlandó lenne Önnek átengedni a Breunner gróf színházában készítenő cortina megfestését, ha Ön elég erőt érez ennek kivitelezéséhez. A komponálás miatt mi nem érzünk aggodalmat, látván az Ön kiváló tehetségét. Így hát kérem, ha nem esik neheze, úgy mielőbb jöjjön ide, hogy a ³¹⁵közelebbieket megbeszélhessék. H. Lehmann bizonyára készségesen felvilágosítja Önt a tervekről, és egyéb dekorációs munkákról. Nagyon köszönöm a küldött öreg szekrényt, amely egyelőre még az állomáson van, és egyidejűleg elküldöm Önnek a megelőlegezett költségeit.

A mielőbbi viszontlátás reményében maradok az Ön figyelmes jóbarátja, Amerling.

1885. jan. 7. este.

8. Fr. Amerling levele Storno Ferenchez 1855. febr. 17.

Kedves Barátom!

Nem jár messze az igazságtól, ha azt gondolja, hogy Lehmann levele kevés reménnyel kecsegteti a sikert illetően. Az igazat megvallva mind a ketten meglepődtünk kissé, az Ön cortinához készített meglehetősen szerencsétlen ötletén és az ábrázolás mikéntjén. Olyannyira, hogy Lehmann már-már abban is kételkedett, hogy az Ön korábbi rajzai és a vázlatok egy kéztől származnak-e? Így természetesen nem küldte tovább a rajzokat, melyeket én is nagyon gyengének találok.²³⁽²⁵⁾ Ugyanakkor el kell mondanom, hogy az Ön eljárásával nem értek egyet teljesen. Ha az ember időhiányban szenved, akkor általában nem tanácsos olyan bonyolult, körkörös díszítést rajzolni, mint Ön tette, ilyenkor néhány vonal sokkal jobban segít bennünket az ötletek és ideák kifejezésében és felfogásában.

A rajzok most a kezeimben vannak, és megkísérlem azokat Mayerhofer és Klinkosch²⁴⁽²⁶⁾ udvari ezüstművesekhez eljuttatni, akiknél némi sikerre számíthatunk, hiszen az Ön neve már némileg ismert Bécsben.

Én mindenesetre azt hiszem, hogy a rajzok egyelőre jobb, ha nem Sopronban vannak, hanem Bécsben maradnak – de ha Ön másképp gondolja, úgy azonnal visszaküldöm azokat.

Az Ön készséges barátja Amerling.

1855. febr. 17.

9. Fr. Amerling levele Storno Ferencnek 1856. jan. 30.

Kedves Barátom!

Mellékelve az itt hagyott rajzokat, közlöm, hogy Lehmannal már egy ideje nem jöttem össze, így nem tudok semmit az Ön terveiről, megbeszéléseiről és reményeiről. Amint lehet kérem, tudósítson mindezeokról. A karosszéket köszönöm, hasonlót szívesen veszek, érte a pénzt küldöm, és megkérem, hogy ha módjában lesz, valami hasonlót küldjön máskor is. Ez sajnos a mi jelenünk, és különösen osztrák földön van ³¹⁶ez így, ahol a művészeti alkotások oly igen nyomorúságosan gyarapodnak, ahol gyökeret eresztetni nehéz.

Mégis találnunk kell valami utat az Ön szép és sokoldalú tehetségének elismerésére, valamit, ami az Ön fejlődését is biztosítaná! Csak türelem, türelem! A sírokon is kivirágzik a remény virága.

Önt szívből és baráttian üdvözli Amerling

1856. jan. 30.

Épp most hallottam a visszatérő szolgától, hogy H. Lehmann bátyjával Pesten van és csak a jövő héten térnek vissza, miáltal a rajzokat azután kaphatom meg.

Minden jót!

10. Fr. Amerling levele Storno Ferenchez 1860. júl. 4.

Kedves jó Barátom!

A véletlennek, mellyel a szobrot feltalálta, és rám gondolva hozzám vezette – is meg kell köszönnöm, hogy

oly hosszú idő után tudhatok valamit Önről.²⁵⁽²⁷⁾ De ez kevés, mert nem tudósít jelenlegi munkáiról, alkotásairól. Azt mindenesetre remélem, hogy családjával együtt jól van, és Önt ismerve abban is bízom, hogy valami széppel előáll mihamarabb. Magam csak azért vagyok néha szomorú, mert látom, hogy a poétikus időknek vége, és mi, most élők alig remélhetünk valami változást.

Ami az Ön által talált szobrot illeti, annak az ára, valamint a csomagolás és szállítás költsége nem lehet kérdéses. Ha, drága barátom, még egy dologgal szabad megterhelnem, úgy arra kérném, hogy azt nekem Bécsbe küldje. Nálunk most minden művészi dolognak olyan kicsi az értéke, hogy előfordulhat az, hogy igazán nemes és törekvő emberek csaknem éhenhalnak, – ha újra Bécsbe jön, példát és bizonyítékokat szolgáltatnak Önnek.

Maradok az Ön jóemlékezetében mindig megőrző és Önt nagyrabecsülő barátja Amerling

1860. júl. 4.

11. Fr. Amerling levele Storno Ferenchez 1860. szept. 14.

Kedves jó Barátom!

Mivel a megbeszélte küldemény, a kószobor nem érkezett meg, ezért merészelem Önt szerényen megkérdezni, hogy vajon elküldte-e? Nem lehet, hogy valahol, valami raktárban maradt? Nem merésznék ilyesmit kérdezni, ha egy előző eset nem tenné indokolttá.

Milyen reményei vannak szokott tevékenységében? Talán láthatunk valamit újabb műveiből itt Bécsben is? Sajna, hogy az ember mostanában oly kevés szépet lát, és hallani is szinte csak rosszakat hallhat.

Kedves feleségét barátian üdvözlöm, és maradok az Ön örök barátja Amerling

Bécs, 1860. szept. 14.

³¹⁷*12. Fr. Amerling levele Storno Ferenchez (?) aug. 8.*

Nagyrabecsült Barátom!

Épp hogy eltávozott tőlem, amikor megtaláltam a két képecskét, melyeket nem a rendetlenség okán találtam meg oly nehezen, hanem mert nálam annyi szekrény és száz fiók van, s előfordul, hogy a legnagyobb óvatosság és figyelem ellenére valami eltűnik.

Vajon mikor lesz már végre az Ön tehetsége újra megfelelően értékelve?

Nálam sajnos minden nagyon mozgalmasan alakul. Ez a jelen, ez a túlzott materializmus és a művészetek iránti érdektelenség valami nagy bűnültséget okoz bennem, és bevallom, nem minden keserűség nélkül szemlélem jelenünk üzelmeit, amely lelki csúcsait a doktrinér fecsegésben véli elérni! Ez így lehet mind szóban, mind írásban. Tegnap például érkezett hozzám egy írás a Birodalmi Tanácstól, egyfajta segítségkérés, minden művészekhez szóló – de nem szívesen olvasom ezeket és nem szívesen megyek megbeszélésekre. Természetesen aláírok minden írást én is, noha téves útnak tartom az ilyesmit. Mi lesz az ilyen írománnyal, ami senkit igazán nem érdekel a tanácsos urak között, és egyetlen miniszternek sem okoz gondot, hogy valami kiutat segítsen találni a jelen helyzetből. És milyen siker övezi majd az efféle kedvezménykoldulásokat, és a kierőszakolt segítség mire lehet jó? A szép, a szeretet iránti vágy híján úgy

látom minden segítség reménytelen, itt már tán csak a próféták segíthetnek.

No de elég a lamentálásból.

A világban úgyszincs megállás, mint minden, ez a való is meg fog változni.

De mikor? – kérdezem.

Az Ön változatlanul hű barátja Amerling

Sok szeretetet küldök feleségének is.

13. Fr. Amerling levele Storno Ferenchez 1862. márc. 1.

Kedves Barátom!

Túl sok ideje annak, hogy Róma falait²⁶⁽²⁸⁾ elhagytam, de a közel húsz esztendő után is változatlan frissességgel él emlékezetemben minden, és oly sok örömet és megkönnyebbülést tud szerezni ezekben a nehéz, halállal és vándorlásokkal teli években ma is, ha rágondolok. Ott könnyű volt kapcsolatot teremteni a művészetekkel és a művészekkel még egy idegennek is. Ha Ön kívánsága szerint odautazhatna, belátná mindezt.

Ezekben a napokban gondolatban nagyon sokat foglalkoztam Önnel is, mivel egy igen hasonló buzgó, és lelkiekben gazdag ifjú tehetség nálam hagyta csak ölekben mérhető mennyiségű rajzait.²⁷⁽²⁹⁾ Ez a zseni, aki a képein úgy lép fel, mint egy valóságos ítélőbíró, Hartbergben lakik Graz mellett. A rajzai mind a tárgyak kiválasztásában, mind az ábrázolás mikéntjében rendkívüliek. Témái például: Az idő múlása, Az utazó ember, Hermann csatája, Az ember harca a történelemmel, Walpurgisz éj sat. sat. És ³¹⁸mindezek olyan fantasztikus felfogásban előadva, hogy az egyedüli. Ezeket nézegetve nem csoda, hogy Ön olyan sokat jutott eszembe, hisz az Ön képességei és produktivitása nagyon hasonló e tehetségéhez, kinek szintén sokat beszéltem Önről, és rajzait is megmutattam.

Ezek a rajzok még pár hétig nálam láthatók – ha érdekli.

Annak nagyon örülök, hogy a soproniaknál végre megtört a jég és az Ön kiváló tehetsége elismertett – ez tanulmányos számomra is, és arra, hogy az embernek a maga foglalkozását mindenképp meg kell találnia.

Vagyok Önnek továbbra is készséges jó barátja, aki családjának is minden jót kíván Amerling

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Csapody István: Florisztikai adatok Sopron környékéről

Csapody István: Florisztikai adatok Sopron környékéről

Jóllehet Sopron környékén a botanikai kutatások az elmúlt négy évtizedben továbbfolytak, azoknak jórészt csak növénytársulástani (fitocönológiai) eredményei láttak napvilágot,¹⁽³⁰⁾ önálló florisztikai adatközlések Kárpáti Zoltán²⁽³¹⁾ és jelen sorok írója³⁽³²⁾ régebbi közlésein kívül nem jelentek meg. Alábbiakban a legjelentősebb új növényelőfordulásokat adom közre. A szövegben szereplő rövidítések közül **N** Noricum-ot (Kelet-Alpesi flóratartomány: Soproni-hegység), **L** Laitaicum-ot (Lajtai-flórajárás: Szárhalmi-erdő), **A**

Arrabonicum-ot (Kisalföldi-flórajárás: Fertőpart) jelent.

Lycopodium clavatum korpafű. **N:** A Soproni-hegységből korábban ismert egyetlen előfordulása (Hidegvíz-völgy: HáZRét) megszűnt, előkerült azonban a Bányászkereszt és a Rámel-árok közötti felszámolt nyomsáv rézsűjén, valamint a Vörös-árokban és Ó-hermesen, mindenütt mészkerülő gyertyános-tölgyesben (*Luzulo-Quercu-Carpinetum*).

Ophioglossum vulgatum L. Kígyónyelv. **N:** Harka mellett, égeresben (*Aegopodio-Alnetum*); **L:** Kistóalmi-lápréten, nádasban (*Seirpo-Phragmitetum*).

Trollius europaeus L. *demissorum* (Borb.) Pócs et Balogh. Zergeboglar. **N:** Ágfalvi-réten, a Liget-patak mellett, kiszáradó kékerperjés lápréten (*Succiso-Molinietum*), ültetve (Pápakovácsi, Bummer A.)

319*Helleborus dumetorum* W. et. K. f. *majoriflorus* Borb. Kisvirágú hunyor. **N:** Asztalfőn, bükkösben (*Cyclamini-Fagetum*).⁴⁽³³⁾ *Isopyrum thalictroides* L. Galambvirág. **N:** Brennbergi-völgy Kövesároki torkolatában; **L:** Kecsehegy alatt a Rákos-patak mentén, mindkét helyen gyertyános-kocsánytalan tölgyesben (*Quercu petraeae-Carpinetum*).

Consolida orientalis (J. Gray) Schröd. Keleti szarkaláb. **N:** Sopron és Somfalva (Schattendorf) között, az Ikva mellett, kiszáradó lápréten (*Molinietum*); **A:** Fertőújlakon (Mekszikópuszta) vetésben (*Segetalia*), kivadulva.

Pulsatilla pratensis (L.) Mill. ssp. *nigricans* (Störck.) Zamels. Feketéllő kökörcsin. **N:** Harkai-kúpon túl Istenszékén és az Ezüsthegyen, a **N** és **L** határán, bolygatott gyeppen.

Anemone sylvestris L. Erdei szellőrózsa. **A:** Fertőújlak (Mekszikópuszta) és Pamhagen (Pomogy) közt, a Fésüs-dűlőben, maradvány sztyeppfolton (*Festucetum rupicolae*).

Adonis flamea Jacq. f. *flamea*. Lángszínű hérics. **N:** Harka mellett, kaszálóréten (*Arrhenatheretum elatioris*).

Adonis aestivalis L. Nyári hérics. **L:** Szárhalmi-erdőben: Határdűlő. Vetésben.⁵⁽³⁴⁾

Potentilla supina L. Henye pimpó. **N:** Várhely Madárárok-i oldalán, csarabosban (*Genisto-Callunetum*).

Alchemilla glabra Neygenf ssp. *alpestris* Soó. Havasi palástfü. Eddig ismert lelőhelyén (Hidegvíz-völgy) a gyomosodás miatt erősen *visszaszorulóban* van. Életerős populációi élnek azonban Ágfalva és Lépesfalva (Loipersbach) között, réten (*Trisetetum flavescens*).

Parnassia palustris L. Fehérmájvirág. **L:** Soó adata⁶⁽³⁵⁾ Sopronnal a Kistóalmi láprétre vonatkozik. További előfordulások: **A:** Fertőhomok láprétjén (*Caricetum davallianae*); Fertőboz mellett, az ún. Bozi-kapunál, magas-sásosban (*Caricetum acutiformis-ripariae*).

Lotus Borbasii Újhelyi (= *L. corniculatus* L. ssp. *slovacus* Žertova). Borbás-kerep. **L:** Fertőrákosi kőfejtőn, pusztafüves lejtőn (*Medicagini-Festucetum rupicolae*).⁷⁽³⁶⁾

Astragalus sulcatus L. Barázdált csüdfű (bóka). **L:** A Fertőmelléki-dombsorról, s így az egész ország területéről kipusztult. Legközelebb Burgenlandban.

Lathyrus pannonicus (Jacq.) Garcke ssp. *pannonicus*. Magyar lednek. **N:** Ágfalva előtt, a Liget-patak

kiszáradó láprétjén (*Succiso Molinietum*), bőven.

Lathyrus palustris L. Mocsári lednek. **N:** Ágfalva előtti réten, a Liget-patak mentén, tocsogásban (*Juncetum subnodulosi*).

Lathyrus sylvestris L. Erdei lednek. **N:** Várhely-oldal (Tacsi-árok) és Brennbergbányán, gyertyános-kocsánytalan tölgyesben (*Quercu petraeae-Carpinetum*).

Impatiens parviflora DC. Kisvirágú nyenyúlhozám. **N:** A Soproni-hegységben Sörházdombtól Asztalfőig, mindenütt tömeges, bükkösökben (*Cyclamini-Fagetum*), [320](#)gyertyános-tölgyesekben (*Quercu petraeae-Carpinetum*) és égeresekben (*Aegopodio-Alnetum*). Terjedőben.

Impatiens glandulifera Royle. Bíboros nyenyúlhozám. **N:** Brennbergi-völgyben az Erdei-malom és az Erdei-iskola között, patakmenti égerligetben (*Aegopodio-Alnetum*), elvadulva. Itt a f. *pallidiflora* Hock f. alakja is nő.

Rhannus saxatilis Jacq. Sziklai benge. Eddig csak a **L**-ből ismertük. Előfordul a Harkai-kúpon és Istenszékén is, a **N** és **L** határán.

Chaerophyllum hirsutum L. Borzas baraboly. **N:** A Rák-patak mentén a Fehérforrástól Asztalfőig, patakmenti égerligetekben (*Chaephylo-Alnetum*), ahol a podagrafüvet (*Aegopodium podagraria*) helyettesíti. Soó közlései⁸⁽³⁷⁾ tévesek.

Chaerophyllum bulbosum L. ssp. *bulbosum*. Csemegebaraboly. **L:** Szárhalmi-erdőben, Határdúlón, erdőszegélyben.

Galium x ochroleucum Wolf non Kit. (= *G. mollugo* L. x *G. verum* L.) Vajszinű galaj. **A:** Fertőparton, Balf és Fertőrákos közt, a Pittner-kapunál, kaszálóréten (*Arrhenatheretum elatioris*).

Adoxa moschatellina L. Pézsmaboglárka. **A:** Fertőbozónál, a Gloriett alatti gyertyános-tölgyesben (*Quercu petraeae-Carpinetum*); **N:** Kövesárok elején.

Valeriana officinalis L. ssp. *officinalis*. Orvosi macskagyökér. (Típus). **N:** Ágfalvi réten és Görbehalomnál (Kenyérleső), a hétvégi házak mögötti rezgősásos égeresben (*Carici brizoidi-Alnetum*).

Geranium sibiricum L. Szibériai gólyaorr. Kárpáti⁹⁽³⁸⁾ Z. közlése óta terjedőben van. Így **N:** Brennbergbányán a Bányászati Múzeum előtt; az Ó-brennbergi völgyben és az Alsó-Löverekben, taposott gyepekben. Területünkön kívül megtaláltam a Szigetközben (Hédervár) és az alsó-ausztriai Offenbachban.

Geranium sylvaticum L. Erdei gólyaorr. **N:** Sopronbánfalván, szelíd gesztenyésekben (*Castanetum sativae*) és a Hidegvíz-völgyben, magaskórós társulásban (*Filipendulo-Cirsietum oleracei*). Ritka. **L:** Dudleszra vonatkozó adatai törlendők.¹⁰⁽³⁹⁾

Mercurialis longistipes (Borb.) Baksay (Syn.: *M. paxii* Gräbn.) Hosszúnyelű szélfű. **L:** Dudlesz cseres-molyhos-tölgyeseiben (*Quercetum pubescenti-cerris*).

Euphorbia verrucosa Jacq. Bibircses kutyatej. **L:** Szárhalmi- és Dudlesz-erdőkben szögletes kutyatejjel (*E. angulata* Jacq.) együtt. **N:** Alsó-Löverek, Hidegvíz-völgy, Ágfalvi-rétek (*Trisetetum flavescens*).

Omphalodes verna Mönch. Beköl. békaszem. **N:** Felső-Lőverek, élősövényben (Tünde-út), kivadulva.

Erucastrum nasturtiiifolium (Port.) Schulz (Syn.: *Hirschfeldia n.* Fritsch) Ártéri nyurgaszál. **L:** Bécsidombon; Sopron és Kőhida között útszélén, Szárhalmi-erdőben, terjedőben. **A:** Szigetközben Mosonmagyaróvárnál (Lóvári-erdő).

Neslea paniculata (L.) Desv. (Syn.: *Vogelia p.* Hern.) Sömörje. **L:** Szárhalmi-erdőben, a Határdűlő szántásában.

321 *Monotropa hypopitys* L. ssp. *hypophegea* (Wallr.) Holmboë Fenyőspárga. **N:** Szarvashegy. **L:** Szárhalmi-erdő (Kecske-hegy). Mindkét helyen gyertyános-kocsánytalan tölgyesben (*Quercus petraeae-Carpinetum*).

Telekig speciosa (Schreb.) Baumg. Telekivirág. **N:** Rák-patak mentén a Brennbergi- és a Hidegvíz-völgyben, vetve és tömegesen elszaporodva.

Xeranthemum foetidum Mönch. Hengeres vasvirág. **L.** Szárhalmi-erdő Nagy Sztyeprétjén (*Medicagini-Festucetum*)

Cirsium x candolleanum Naeg.= *C. erisithales* (Jacq.) Scop. x *C. oleraceum* (L.) Scop. Candolle-aszat. **N:** Hidegvíz-völgyben, a Vadászház fölött, út mellett.

Cirsium x tataricum (Jacq.) All.= *C. canum* L. x *C. oleraceum* (L.) Scop. Tatár aszat. **N:** Hidegvíz-völgyben, a Vadászház fölötti réten.

Sonchus palustris L. Mocsári csorbóka. **N:** Ágfalvi réten, a Liget-patak előtt, nádasban (*Scirpo-Phragmitetum*).

Viscum album L. scap. *austriacum* (Wiesb.) Vollm. Fehér fa-gyöngy feketefenyőn (*Pinus nigra* Arn.) **N:** Sopronbánfalva: Nándormagaslat. A ssp. *abietis* (Wiesb.) Abrom. jegenyefenyőn (*Abies alba* Mill.) **N:** Asztalfőn.

Melandrium viscosum (L.) Čelak. (Syn.: *Silene viscosa* Pers.) Enyves mécsvirág. **A:** Fertőparton, pl. Hegykő körül, félkultúr szikes legelőn (*Caricetum distantis*).

Samolus valerandi L. Árokvirág. **A:** Fertőparton Fertőrákos és Balf, valamint Balf és Fertőboz között, szittyósban (*Juncetum subnodulosi*).

Salix repens L. ssp. *rosmarinifolia* (L.) Hartm. Serevényfűz. **N:** Ágfalva előtti réten (*Seslerietum uliginosae*).

Iris sibirica L. Szibériai nőszirm. **N:** Ágfalva előtt, a Liget-patak láprétjén (*Succiso-Molinietum*) tömeges. Itt a f. *sibirica* és a lus. *albiflora* alakjai is nőnek.

Cephalanthera longifolia (Huds.) Fritsch Kardlevelű madársisak **N:** Ugyanott, mint az előző.

Epipactis palustris (Mill.) Mocsári nőszőfű. Sopronnál nemcsak **L:** a Kistóalmi-lápréten, hanem **A:** a Fertőparton is, Balftól Fertőhomokig elnádásodott lápréteken (*Scirpo-Phragmitetum*).

Epipactis atrorubens (Hoffm.) Schult. ssp. *atrorubens*. Vörösbarba nőszőfű. **L:** Szárhalmi-erdő

sztyeppréjtén a Szt. Antal-dűlőben (*Medicagini-Festucetum rupicolae*), ritka. **N:** A Soproni-hegységből hiányzik.¹¹⁽⁴⁰⁾

Epipactis purpurata Sm. (Syn.: *E. sessilifolia* Peterm.) Bíboribolya nőszőfű. **N:** Kárpáti a Zsilipárok erdejéből közli,¹²⁽⁴¹⁾ újabb populációi kerültek elő az Asztalfői-erdőben, bükkösben (*Cyclamini-Fagetum*). (Fersch A. és Mogyorósi S. közlései nyomán).

Limodorum abortivum (L.) Sw. Gérbics. **N:** Ultrán, teljesen atipikus körülmények között: gneiszen, savanyú barna erdőtalajon, árnyékban, bükkösben (*Cycl.-Fagetum*). Soó adata¹³⁽⁴²⁾ kizárólag a **L.:** Kecsehegyre vonatkozik, mérszen, karsztbokorerdőben (*Euphorbio-Quercetum pubescentis*), eltűnőben.

Listera ovata (L.) R. Br. ex Ait. Békakonty. **N:** Felső-Lőverekben, az Alpesi-vendéglő alatt és Ágfalva előtt a kékperjés kiszáradó lápréten (*Succiso-Molinietum*),³²²bőven. **L:** Kistóalmi-lápréten (*Caricetum flavae-Eriophoretum*) és a Szt. Antal-dűlőben, sztyeppréten (*Festucetum rupicolae*).

Orchis morio L. Agárkosbor **N:** Fáberréten a f. alba Koch alakkal együtt (*Festucetum pratensis*), ritka. **A:** Fertőparton Sarródnál (Szunyogakol) szikes legelőn nagy tömegben. Itt l. *incarnata* Lindbg. is.

Orchis x hybrida Boenning H. ex Rchb. = *O. purpurea* Huds. x *O. militaris* L. A bíboros és a vitézkosbor szülők között keletkezett természetes hibridje. **L:** Szárhalmi erdő: Nagy-sztyeprét (*Medicagini-Festucetum rupicolae*).

Dactylorhiza incarnata (L.) Soó Húsvörös ujjaskosbor. **L:** Sopron környékéről eddig csak a Kistóalmi-láprétről ismertük (*Schoenetum nigricantis*), ahol sárgavirágú alakja [var. *straminea* (Rchb. f.) Soó = *D. ochroleuca* Holub] is nő. Újabban előkerült **N:** Görbehalon mellől (Kenyérleső), a vasúti töltésnél épült hétvégi házak mögötti rezgősásos égeresből (*Carici brizoidi-Alnetum*). Itt a *Dactylorhiza majalis* (Rchb.) Hunt et Summeryes fajjal alkotott természetes hibridje, a *D. x aschersoniana* (Hauskn.) Soó is él.

Dactylorhiza majalis (Rchb.) Hunt et Summeryes [Syn.: *D. latifolia* (L.) Soó] Széleslevelű ujjaskosbor. **N:** Előző helyen és Ágfalva mindkét nyulfarkfüves lápréjtén, tömegesen (*Seslerietum uliginosae*).

Dactylorhiza fuchsii (Druce) Soó ssp. *fuchsii*. Erdei ujjaskosbor. **N:** Hidegvízvölgy, Vörösárok lápréjtjein.

Poa supina Schrad. Henye perje. Az egynyári perjéhez (*Poa annua*) hasonló növényt először J. Chrtek közölte¹⁴⁽⁴³⁾ a Soproni-hegységből. **N:** További előfordulásai: Daloshegy, Károlymagaslat, Nagyfüzes, kocsinyom-társulásokban.

Sesleria varia (Jacq.) Wettst. Tarka nyulfarkfű. **L:** Szárhalmi-erdő: Szt. Antal dűlő, sziklagyepben (*Genisto pilosae-Festucetum rupicolae*), terjedőben. **L-ből** ismeretlen volt.

Hordelymus europaeus (L.) Jessen ex Harz. Hajperje. **N:** Várhely, közvetlenül a kilátó előtt, gyertyános-kocsánytalan tölgyesben (*Quercus petraeae-Carpinetum*).

Piptatherum virescens (Trin.) Boiss. [Syn.: *Oryzopsis* v. (Trin.) Beck.] Bajuszkásafű. **L:** A Szárhalmi-erdő szegélyén a Nagy- és Kis-Tómalom között, cserestölgyesben (*Quercetum. petraeae-cerris*). Eddig a **L-ből** teljesen ismeretlen volt.

Fogarassy László: Tervek Nyugat-Magyarország osztrák annexiójának meggátlására a Bethlen-kormány hivatalba lépéséig

Tanulmányommal rendhagyó módon a nyolcvan éves Mollay Károly professzort kívánom köszönteni, mert a Soproni Szemle főszerkesztői pozíciójában nem hagyta magát presszionálni tudományos dilettánsok politikai fontoskodásától és folyamatosan közzétette az osztrák–magyar határpörrel foglalkozó írásaimat. Ezt meg merete tenni azután, amikor már tudta, hogy egy kiadó sem vállalta a nyugat-magyarországi [323](#)felkelésről szóló monográfiám megjelentetését. A Győr-Sopron Megyei Tanács pl. azért állt el a kiadástól, mert a lektor nem találta a kéziratot vonalasnak. A monográfia tehát elsősorban a Soproni Szemle 1971. 4. számától kezdve napjainkig, részben más folyóiratok jóvoltából cikkekre bontva látott nyomdafestéket, kibővítve újabb anyaggyűjtésekből. Jelen tanulmányunk is ilyen utólagos kutatómunkának az eredménye.

A Tanácsköztársaság bukását követő 1919. augusztusi politikai és katonai interregnum történetét már publikáltam. Nem sok híja volt, hogy a Dunántúl még szabadon maradt részén nem találtak össze a román, cseh, szerb és osztrák haderők. Elsősorban a szombathelyi Lehár-hadosztály és a hozzá csatlakozott székely (volt vörös) dandár érdeme, hogy ez nem történt meg. A budapesti antanttábornoki misszió szeptember 23-án értesítette a nemzeti hadsereg fővezerségét, hogy a magyarországi román katonai főparancsnokság az alábbi magyar csapatok felállítását engedélyezte: a síófoki körletben egy lovasdandár (két ezred) egy üteggel, a szombathelyi és kaposvári körletben pedig egy-egy gyaloghadosztály (a 3 gyalogezred, 2 lovasszázad és 3 üteg). A lövegek csak 8 cm kaliberűek lehetnek, sorozni nem szabad.[1\(44\)](#) A székely dandárt föl kellett oszlatni, de állományát széttagolva megtartották.

Ennek következtében a feloszlott székely dandár tüzérezrede nem szűnt meg, mert a fővezerség átirányította Kaposvárra és tüzérosztályparancsnoksággá minősítette át. A szombathelyi tüzérdandár megszűnt, a volt soproni tüzérezredparancsnokság pedig átalakult szombathelyi tüzérosztályparancsnoksággá, a kaposvárival együtt, a következő szervezéssel osztálytörzs, 3 üteg, löszertelep, pótkeret.[2\(45\)](#) A Kaposvárra eltolt székely tüzérség átmenetileg újból a szombathelyi hadosztály hadrendi kötelékébe lépett, amikor november közepén résztvett a budapesti bevonuláson.

1919. december 23-án a fővezerség olyan hírt szerzett, hogy az osztrák haderő Neunkirchen és Wiener Neustadt között 20–22 gyalogszázadot és némi lovasságot vont össze, ami állítólag előkészület Nyugat-Magyarországra való betörésre, amelyhez cseh segítséget is várnak.[3\(46\)](#) Miután Renner kancellár az osztrák parlamentben bejelentette, hogy prágai útja alkalmával Beneš katonai segítséget ígért Burgenland megszállásához, a fővezerség 1920. január 27-én azt az irányelvet adta ki: osztrák csapatok esetleges előnyomulását magyar területre fegyveres erővel kell megakadályozni, cseh csapatok ellenben antantcsapatoknak tekintendők. Utóbbiak betörés esetén hadikövetek útján felszólítandók megbízatásuk igazolására és az előnyomulás beszüntetésére addig, amíg a magyar kormány részéről csapatai újabb parancsot nem kapnak. Ha cseh részről ezt a javaslatot nem akceptálnák, akkor óvás emelése mellett kerülni kell a vérontást, mert a vitás terület cseh megszállása az érintett lakosság ellenszenvét fogja kiváltani, ami egy esetleges népszavazás esélyeit kedvezően befolyásolja. A csapatok engedjék át a

területet, amelyet a saint-germain-i békeszerződés Ausztriának ítelt.⁴⁽⁴⁷⁾

324A cseh katonai intervenció elmaradt azért, mert a nagyhatalmak nem járultak hozzá. Jögalap sem volt hozzá, mert Magyarország nem volt a saint-germain-i szerződés aláírója és a trianoni szerződést még nem írta alá.

Ezt megelőzően a magyar minisztertanács 1920. május 5-én foglalkozott azzal a kérdéssel, hogy mi történjen Nyugat-Magyarországgal, ha majd a békeszerződést ratifikálják és a területet át kell adni Ausztriának. Az a megállapodás történt, hogy a ratifikáció esetén Nyugat-Magyarország kimondja önállóságát, azonban ennek időpontját a kormány fogja megállapítani. A tervezett politikai akció katonai előkészítésével Schranz ezredest fogják megbízni, míg a polgári vezető személyére vonatkozólag még nem állapodtak meg. A minisztertanácson megegyeztek abban, hogy Nyugat-Magyarország önállóságának kikiáltása után a (reguláris) mozgó alakulatokat onnan kivonják és nem fognak hivatalosan vezetett ellenállást tanúsítani. Erre a célra meghagyják Schranz ezredes rendelkezésére a négy határőrszázalókat, az átadandó területen állomásozó csendőrséget, valamint a már megszervezett és még megszervezendő helyi karhatalmakat. Tisztázandó, hogy a vitás területet közvetlenül az osztrákoknak, az antantbizottságnak, vagy az antantsapatoknak adják-e át. A feljegyzés szerint fölvetették a kérdést, hogy részesítsék-e az önállónak nyilvánított Nyugat-Magyarországot a mozgó csapatok kivonulása után hivatalos katonai támogatásban, ha az szomszédos állam vagy államok fegyveres intervenciója esetén segítséget kérne Budapestről. A szombathelyi körlet területén elhelyezett fegyveres erő elégséges ahhoz, hogy az osztrákok minden erőszakos megszállási kísérletét megakadályozza, még akkor is, ha az átadandó területen egyidejűleg egy hadosztálynál nem erősebb cseh katonaság intervenciójával is számolni kellene. Ha az osztrákokat a vitás terület közvetlen megszállása céljából nagyobb cseh erők támogatnák, vagy a jugoszlávok is közbelépnének, akkor a szombathelyi körlet csapatainak megerősítése a kaposvári és székesfehérvári körletek csapataival gyorsan és hatásosan lehetséges volna.

Ez azonban kérdéses kimenetelű lenne, ha a kisantant egy vagy több tagja nemcsak a vitás területen, hanem azon kívül is fegyveres erővel lépne fel, mert akkor az Ipoly-vonal védelmével szemben minden más kérdésnek, tehát a nyugat-magyarországinak is háttérbe kellene szorulni. Ekkor a szombathelyi körlet területén elhelyezett csapatokon kívül mással számolni a vitás terület megvédésére nem lehet. Hogy fel szabad-e idézni ezt a helyzetet, az a pillanatnyi ellenséges katonai helyzettől fog függni.

Ennek a helyzetnek a megbeszélése a trianoni béke aláírása után, röviddel a nemzetgyűlés elé terjesztése előtt, 1920. október 28-án történt meg. Tehát a ratifikáció előtt és az osztrák parlamenti választások után, amikor Renner pártja részleges veresége után kivonult a kormányból. Az új kormányt a keresztényszocialista Mayr alakította meg. E pártnak a monarchista szárnya ellenezte Burgenland annexióját, a vezetőség azonban hivatalosan Burgenland annexiója mellett nyilatkozott, mert rá volt szorulva a nagynémet néppárt támogatására.

Az október 28-i értekezlet a honvédelmi minisztériumban zajlott le, amelynek résztvevői gróf Teleki Pál miniszterelnök, Stréter István tábornok, honvédelmi miniszter, Kánya Kálmán, a külügyminiszter helyettese, Berzeviczy Béla altábornagy, a vezérkar főnöke, Röder ezredes, a hadműveleti iroda főnöke és Siménfalvy ezredes.

325A megbeszélésen a következő megállapodás született:

A) A ratifikáció esetleges megtörténte után a magyar kormány elsősorban az osztrák kormánnyal fog azon

az alapon tárgyalni, hogy a határkiigazítás alapján szabályoztassék a területi kérdés.

B) Ha ez nem vezet eredményre, a vitás területet hivatalosan csak kényszer alatt ürítjük ki. Kényszernek csak az tekinthető, ha az antant főhatalmak bizottságai vagy csapatai, vagy társult hatalmak (értsd: a kisantant) csapatai a főhatalmak vezetése vagy közreműködése mellett lépnek föl ellenünk.

Amíg ez a kényszer be nem következik, addig az osztrák, csehszlovák vagy jugoszláv erőnek a vitás területen való fellépése esetén ellent kell állni. A vitás terület önállóságának kikiáltása előkészítendő, a végrehajtás időpontja csak a ratifikálás után.

A kormány már most politikai szerv gyanánt egy főkormánybiztost helyez be kizárólag a vitás terület feletti hatáskörrel. Katonai vezető személyében a kormány még nem állapodott meg, a vezérkari főnök az eddigi szervezőt, Schranz ezredest okvetlenül megtartani kívánja, mint előkészítő és végrehajtó közeget. Ennek rendelkezésére áll adott esetben a vitás területen levő 1 3/4 (egy és háromnegyed) határőr zászlóalj, 2 határőr szolgálatot teljesítő mozgó zászlóalj a szombathelyi hadosztályból, csendőrség, államrendőrség és pénzügyőrség. Egyéb katonai vagy katonailag szervezett erő sem hivatalosan, sem leplezve nem maradhat vissza.

Az önállóság kikiáltásáig a vitás terület lakossága úgy, mint eddig – a katonai szolgálattól mentesítve van, kikiáltás után csak önkéntes jelentkezésre lehet felszólítva. Ennek alapját a Schranz ezredes által megszervezett „Schützenverein”-ek, valamint az erdészeti és bányászati akadémia karhatalma képezik.

Hogyha a már önállósult terület vezetősége a magyar kormánytól csapatokat kér, hogy a terület erőszakos megszállását megakadályozza, a kormány meg fogja adni a kért segítséget, ha nem az antant főhatalmainak vezetőségeivel vagy csapataival kell szembeszállni. Ha az antant szövetségesei a nyugat-magyarországi kérdéssel kapcsolatban a vitás területen kívül avatkoznak be csapataikkal, az ilyen beavatkozást elvileg fegyveresen kell visszaverni. A pillanatnyi katonai helyzet fogja ez esetben eldönteni, hogy ez esetben a vitás terület megvédése, vagy pedig a feladása lesz-e lehetséges, vagy szükséges.

Ha az önállónak kikiáltott területen a lakosság zöme a vezetők (értsd: kormánya) ellen és Ausztria felé fordulna, akkor az ottani pillanatnyi erőviszony fogja meghatározni, hogy mi lesz a célszerű: szembeszállni ezzel a mozgalommal, vagy átengedni a sorsának a vitás területet. Utóbbi esetben az új határon azonnal szigorú határzár, a forgalom teljes beszüntetésével léptetendő életbe. A szükséges intézkedéseket a miniszterelnök és a vezérkari főnök teszik meg. A Honvédelmi Minisztérium a pángermán-ellenőrző szervezet beszüntetését szándékozik elrendelni, utasítása, hogy e kérdésekkel kizárólag a szombathelyi körletparancsnok és a vezérkari főnök foglalkozzanak, más személyeket ebbe az ügybe nem szabad beavatni, míg az esetleges végrehajtórendelet meg nem érkezik.⁵⁽⁴⁸⁾

326A minisztertanács november 3-i ülésén határozatot hoztak, hogy az augusztusban megszüntetett nyugat-magyarországi főkormánybiztosságot újból felállítják, és pedig nemcsak a vitás területre, hanem Moson, Sopron, és Vas vármegyéknek megmaradó részeire is kiterjedő hatáskörrel. Élére most is gróf Sigray Antal szánták. Melléje katonai parancsnoknak báró Lehár Antal ezredest javasolta dr. Bleyer Jakab nemzetiségi miniszter. A többség egyetértett, mert Sigray és Lehár korábban is együttműködtek. Csak Sréter István honvédelmi miniszter nem járult hozzá, mert aggályoskodott a főkormánybiztos hatáskörének a Moson, Sopron és Vas megye nem vitás részére való kiterjesztése miatt. Fő érve az volt, hogy a pángermán izgatás ki fog terjedni a Magyarországon maradó területre is. Az is szóba jött, hogy német anyanyelvű katonákból álló csapatot is helyezzenek Nyugat-Magyarországra. Röder ezredes, mint katonai szakértő úgy vélekedett, hogy németajkú csapatot gyanánt csak a tolnai gyalogezred jöhet

számításba, ezt azonban azért ellenzi, mert áthelyezés esetén a német anyanyelvű katonák a pángermán agitáció befolyása alá kerülnének. Fegyelmi szempontból sem tartotta ajánlatosnak azzal, hogy a tolnai gyalogezred a legkevésbé konszolidált ezredek közé tartozik. Meg van elégedve Schranz ezredes eddigi nyugat-magyarországi működésével.

A továbbiakat november 4-én Horthy kormányzónál folytatott megbeszélésen tárgyalták meg, amelyen Sréter honvédelmi miniszter és Berzeviczy vezérkari főnök vett részt. Sréter megismételte a minisztertanácson előadott észrevételeit. Horthy közölte, hogy Teleki miniszterelnök ma nála volt és azt javasolta neki, hogy Sigrayt csak formailag bízzák meg a három nyugati megye főkormánybiztosságával, azonban de facto hatásköre csak az elcsatolandó területre terjedne ki. Ehhez a megoldáshoz Horthy direkt kérdésére a honvédelmi miniszter és a vezérkari főnök is hozzájárult. Nem ellenezték, hogy a főkormánybiztos mellé Lehár ezredes oszttassék be katonai tanácsadóul, de csak olyan hatáskörrel és megbízatással, mint idáig Schranz ezredesé. Tehát csak a határőr csapatok (4 zászlóalj) tekintetében van szemlejoga, a mozgó alakulásokra rendelkezési joga vagy befolyása nincs, a szombathelyi hadosztály parancsnokságát átadja, a csendőrséghez és pénzügyőrséghez való viszonyát a főkormánybiztos szabályozza, a körletparancsnokságnak alá van rendelve. (Akkoriban a szombathelyi katonai körlet parancsnoka Szívó tábornok volt.) Schranz ezredesnek, aki több, mint fél éve teljes megelégedésre irányította a szervezést az elcsatolandó területen, érdemeinek elismerése mellett más megfelelő alkalmazást javasoltak.⁶⁽⁴⁹⁾ A megbeszélés folyamán Sréter politikai tendenciát is tulajdonított a Sigray–Lehár együttműködésnek, mivel exponált legitimista voltak közismert volt.

A Britannia-szálló elleni razzia és az Ehmann-telepen elszállásolt Babarczy-különítmény lefegyverzése után, 1920. november 12-én iktatta törvénybe a magyar nemzetgyűlés a trianoni békeszerződést. A ratifikáció tehát annak a rendje és módja szerint megtörtént. A közönség részére fenntartott helyen megjelentek az antantmissziók tagjai, akik azonnal elhagyták az üléstermet, amikor a képviselők a Himnuszt kezdték énekelni. Négy nappal korábban a magyar nemzetgyűlés németajkú képviselői Bleyer Jakabbal és Scholtz Ödönnel az élükön manifesztumot adtak ki, amelyben Nyugat-Magyarország részére saját katonasággal és külön vámterülettel ellátott autonómiát követeltek. Ez a manifesztum fedte azon emlékiratnak a ³²⁷gondolatmenetét, amelyet hónapokkal azelőtt Gratz Gusztáv bécsi követ az osztrák kormánynak átnyújtott.⁷⁽⁵⁰⁾

A kormány november 13-án állította fel másodszor a Nyugat-Magyarországi Főkormánybiztosságot, amely azonban csak 1921. év januárjától kezdett ténylegesen működni.

Az osztrák diplomácia sem maradt veszteg. Johann Eichhof báró, párizsi osztrák követ 1920. december 1-jén levélben közölte Jules Cambonnal, a Nagykövetek Tanácsa elnökével, hogy egy Héjjas nevű lovas százados (nyilván Héjjas Iván repülőfőhadnagyra gondolt) fegyveres felkelést szándékszik Nyugat-Magyarországon szervezni, amiről egyes magyar katonatiszti körökben teljesen nyíltan beszélnek, s hogy Burgenlandban erős harcokkal lehet számolni. Kéri, hogy a Nagykövetek Tanácsa tegye meg a kellő lépéseket a saint-germain-i és trianoni békeszerződés ide vonatkozó területi rendelkezéseinek a végrehajtására.⁸⁽⁵¹⁾ Az osztrák lépés első eredménye volt, hogy a Nagykövetek Tanácsa december 23-án jegyzékben szólította fel a magyar kormányt, hogy Burgenlandot adja át a soproni szövetségközi katonai bizottságnak, amely aztán Ausztriának fogja átadni.

A magyar levéltári akták tanúsága szerint Héjjas (és Prónay) sem a Schranz-, sem a Sigray–Lehár-féle szervezkedésbe nem voltak bekapcsolva, csak az első restaurációs kísérlet kudarca után kerültek előtérbe.

Miután a Nagykövetek Tanácsa erről a határozatáról értesítette az osztrák kormányt, a menekültekből szervezett „Burgenländische Liga” 1921. január 4-én Bécsben gyűlést tartott, amelyen dr. Ernst Beer (erdélyi szász, az osztrák delegáció Burgenland-szakértője volt) beszélt. A nagyszámú résztvevő lelkesedése mellett fejtegette Nyugat-Magyarország Ausztriához való csatolásának gazdasági jelentőségét. Közölte, hogy a bécsi antantmisszió francia elnöke személyesen biztatta, hogy a franciák januárban, vagy februárban meg fogják szállni Nyugat-Magyarországot és márciusban át fogják adni az osztrákoknak. Végül Sigraynak ismételt fő kormánybiztossá való kinevezése és Lehár ezredes személyével kapcsolatos hírek egyes bécsi politikai körökben azt a véleményt váltották ki, hogy a tizenegy nyugat-magyarországi nemzetgyűlési képviselő külön képviseleti szervnek fogja magát kikiáltani, külön katonai parancsnokságot létesít és nem ismeri el a trianoni szerződést.⁹⁽⁵²⁾

Hogy miért nem került sor Burgenland francia megszállására, azt párizsi levéltárakban kutatóknak kellene kideríteni (De a Tiszántúl kiürítését halogató románok és a Baranyát visszaadni vonakodó szerbek ellen sem vonultak fel antantezredek!) Nem tartom kizártnak, hogy Beer doktor beszéde is ösztönzést adhatott egy hadművelési terv kidolgozására a honvédelmi minisztériumban Ausztria részleges megszállásáról. Együttműködtek volna bajor csapatokkal és a központi vezetés végett egy hadtestparancsnokság felállítása volt tervezve „osztrák kommunista mozgalmak kitörése esetén”. A terv kidolgozója a székesfehérvári és a szombathelyi hadosztály **328** csapataival számolt. A felvonulási terv: A) Székesfehérvári és győri ezred a fővonalon Bruckon át Bécsbe, Fertőféregyházáról Gramatneusiedlen át pedig a veszprémi ezred I. és II. zászlóalja egy üteggel. B) Bugsch ezredes csoportja Sopron tájékán: vasi ezred I. és II. zászlóalja Savanyúkútról Bécsújhelyre, a soproni ezred Pecsényédről Sollenaura, azonkívül Sopronból a szombathelyi huszárezred két lovas és egy lovasgéppuskás százada. Bécsen kívül Steinfeldre való bevonulással is számoltak. Az előadó nem tartotta alkalmasnak az időt, mert Benešnek ürügye lenne beavatkozni.¹⁰⁽⁵³⁾ Ezzel a véleménnyel a felelős magyar politikai és katonai vezetőknek egyet kellett érteni, mert a honvédelmi miniszter tíz nap múlva parancsot adott a haderő csökkentésére a trianoni szerződés utasításai szerint.¹¹⁽⁵⁴⁾

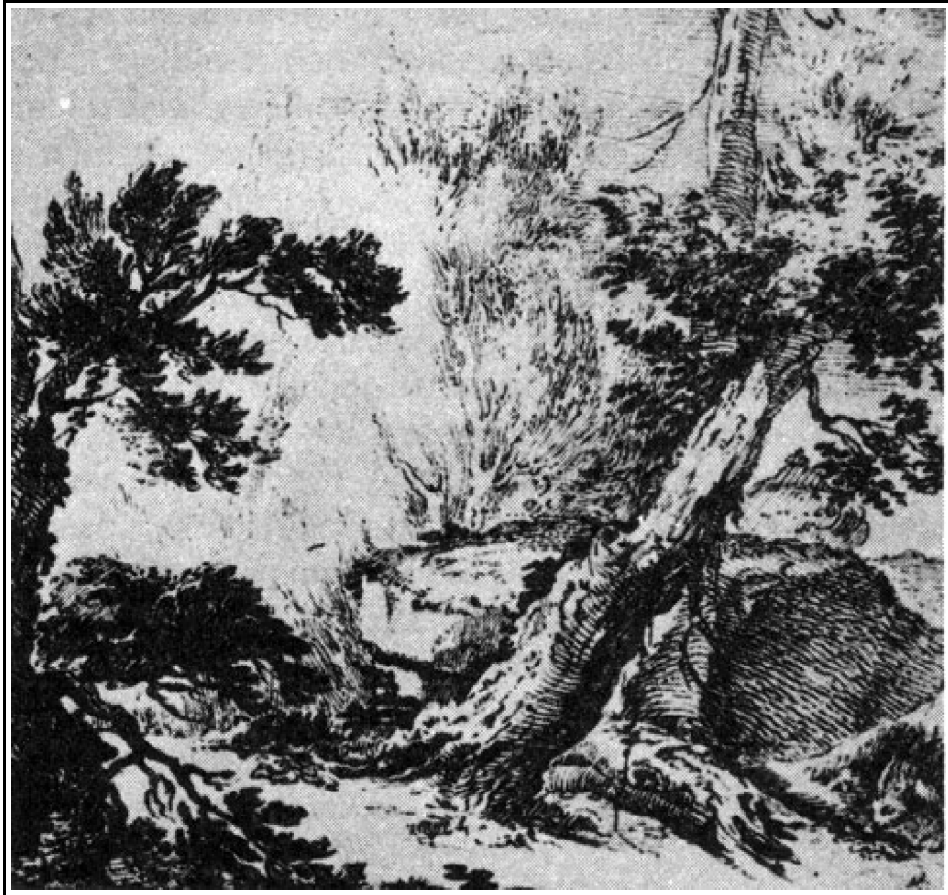
1921. január 24-ével kezdődően a honvédség alkalmazása a nyugati határon már nem jött számításba, csak irreguláris alakulatok. A reguláris honvédség leszerelése a trianoni maximális létszámra 1921. június 1-jén indult meg és ezzel kapcsolatban az aktív tisztek százainak a nyugdíjazása is.

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Galavics Géza: A „Barokk rajzok a Soproni Múzeum gyűjteményéből” c. kiállítás elé (Sopron, 1993. február 7., Lábasház)

**Galavics Géza: A „Barokk rajzok a Soproni Múzeum gyűjteményéből” c. kiállítás
elé
(Sopron, 1993. február 7., Lábasház)**

A kiállítás, amelynek megnyitására összegyűltünk, egy közép-európai rendezvénysorozat, „A közép-európai barokk éve” program része. Közép-Európa országai egy éven át sokféle formában mutatják be szűkebb és tágabb környezetükben a térség barokk kultúrájának egy-egy szeletét. A gondolat, a barokk reflektorfénybe állítása, valójában az Európa Tanácstól ered, s abból a felismerésből táplálkozik, hogy a barokk az az utolsó korstílus, amely átfogta a társadalom valamennyi rétegét, s ily módon egész Európában lényegét tekintve egységes, változatait tekintve rendkívül sokszínű kultúrát hozott létre. Ez a kultúra, noha időben már kissé távolesik tőlünk, mégis – emlékei révén – jelenvalónak tekinthető, s általa a közös kultúra

hagyománya is átélhető. S nemcsak a múzeumok képein és szobrain, de a minket máig körülvevő, akkor épített világ révén is. Hiszen a régi európai városok magja zömében ma is barokk karakterű, miként régi korok kastélyainak, templomainak nagyobb része is az. Ezért nincsenek is kevesen azok, akik életének hosszabb-rövidebb ideig ma is színtere és díszlete a barokk kor világa. S mi, akik ma Sopron belvárosában, egy térformáját a barokk korban elnyert, s nevét is az akkor megtelepedett Orsolyákról kapó téren, egy barokk Mária-kút tövében, a barokk korban kiépült lábasházban e barokk rajzkiállítás megnyitására gyűltünk össze, mindenképpen közük tartozunk.

329 Paul Troger (1698–1762): Erdőrészlet, papír tollrajz 260×310 mm

Paul Troger: (1698–1762) Szt. Lipót többedmagával, papír tollrajz, 230x335 mm

330 Mint említettem, társai is lesznek a soproni kiállításnak Magyarországon, s a szomszédos országokban is. Budapesten nyílik egy júniusban „A barokk Közép-Európában” címmel, amely „Utak és találkozások” mottója alatt azt kívánja szemléltetni, hogy Közép-Európa, kulturális hatások keresztútján, hányféle hatást és irányzatot egyesített barokk művészetében. Székesfehérvárott a barokk világi műfajok, a csendélet, a portré, a zsánerkép, a csatakép lesz a témája az egész nyáron nyitva tartó, s számos külföldi műalkotást felvonultató kiállításnak, míg ismét Budapesten, a tavaszi fesztivál nyitányaként látható majd a Néprajzi Múzeumban a „Barokk és a népművészet” kapcsolatát bemutató kiállítás. Ausztria az előző évben két kiállítással adózott a barokk évének. A Dévényvel szembeni Schloßhofban „A barokk Amerika képe Közép-Európában” témájúval, s egy másikkal, amely egy steyer kastélyban, „Lust und Leid” címmel, a barokk ünnepek és hétköznapok világát idézte meg. Pozsony az ősszel nyitja meg az ottani Nemzeti Galériában „Közép-Európa barokk szentjei” témájú kiállítását, Prága pedig „Barokk műgyűjtemények Csehországban” kiállítással a cseh arisztokrácia és polgárság Európa művészetét kastélyaiba, otthonaiba begyűjtő tevékenységének adózik tisztelettel. Lengyelországban Poznan barokk szobrászatot, Varsó barokk portréművészetet, Zágráb és Ljubljana pedig „A barokk kor hétköznapjai” címmel barokk kori

iparművészetet mutat be. S e hosszú sorban csak a legnagyobbakat említettem, a kisebbeket, közte a magyarországiakat, föl sem soroltam.

Barokk rajzkiállítás, mint itt Sopronban, azonban egyetlen egy sem lesz közöttük. A kisebbek között sem. Ezért is kell külön üdvözölni a Soproni Múzeum kezdeményezését. Saját anyagából barokk rajzkiállítást megnyitni – a budapesti Szépművészeti Múzeumot leszámítva – csak még egy város tudna a Kárpát-medencében, Szeged, ahol a múlt században egy gazdag hajósgazda műgyűjtő megvásárolta az Egerben meghalt híres barokk festő, Johann Lucas Kracker művészeti hagyatékát egy egri rajztanár örököseitől. Szegedi rajz, ami tehát ott készült, s a barokk kori Szegedhez kötődne, egyetlen egy sincs közöttük. Eltérően a soproni múzeum rajzanyagától, amely között jónéhány olyan rajz is található, amely nemcsak hogy itt Sopronban vagy Sopron környékén készült, hanem itt is őrizték meg napjainkig. S e látszólag nem túl jelentős különbségre azért hadd hívjam fel külön is a figyelmüket, mert ez egy különleges jelenséget segít megvilágítani.

Ez a rajzkiállítás ugyanis, a rajzok eredetét tekintve, két részre osztható. Az egyik, a kisebb csoport az, amelyet soproni művészek készítettek a barokk idején, s itt a városban maradtak meg napjainkig. A másik, a nagyobb csoport pedig, Scholz János, a soproni származású, híres amerikai csellista-műgyűjtő ajándékaaként került a soproni múzeumba. De ez nem soproni, hanem – mint ezt a kiállítás megtekintése után látni fogják – közép-európai rajzanyagból áll, s műfaját, technikáját, témáját tekintve több virtuóz darab is akad közöttük. Én azonban hadd szóljak mégis inkább arról a kisebb csoportról, amely részben a kiállításon látható, s amelynek másik részét – főként helyhiány miatt – kollégáim nem tudták kiállítani. Tehát a Sopronban készült, itt is megőrződött barokk rajzokról.

„Megőrződött” – mondom személytelenül – holott ezeknek a rajzoknak itt a városban valakik évszázadokon át gondját viselték, s lapjaikat mindvégig megőrizték. Ezért úgy gondolom, ez a kiállítás egy kicsit róluk is szól. Nekünk soproniaknak pedig különösképpen. A rajz ugyanis a legjobban, legkönnyebben pusztuló műalkotások közé tartozik. Mert mit is jelenthetett a barokk rajz egy átlagos soproni polgár számára? [331](#)Egy apró papírlapot, 50 majd 100 vagy 300 évvel ezelőttről, amelyre hajdanán egy festő, szobrász vagy akár ötvös tollal, tussal, szénnel, vöröskrétaival rajzolt valamit, legtöbbször azzal a céllal, hogy valamely mintát megtervezzen, előkészítsen vagy akár magát a mesterségben gyakorolja. Ezután a rajzban elgondolt mű, egy portré, egy oltárkép, egy szobor vagy egy kehely elkészült, megbízója kifizette és átvette, a rajz azonban a mesternél maradt. Ő életében talán még őrizhette azokat, gondolván, hogy még egyszer felhasználhatja, de mi történt azután, hogy a mester meghalt, gyermekei más pályára mentek, unokái vagy ükunokái eladták vagy újjáépítették a régi házat vagy elköltöztek a városból, s közben háborúk dúlták az országot, a városban nem egyszer tűzvész és járvány pusztított. Bizonyos, hogy nagyon sok rajz elpusztult, bizonyos, hogy az itt készültek zöme. A közel félévszázadon át Sopronban működött Dorffmaister Istvántól például egyetlen rajzot sem ismerünk. Néhány rajz azonban mégis megmaradt, mert mindig akadt valaki a városban, akinek gondja volt arra a kis papírra, egy soproni művész vagy iparosmester valamely rajzára. Ezért magához vette, becsben tartotta, vagy talán csak nem volt szíve kidobni és megőrizte. Nemzedékeken és generációkon át valójában különösebb képzőművészeti műveltség nélkül, csupán jóízlésének, a mesterség, a tudás tiszteletének követelményeképp. S olymódon, hogy az ebben kifejeződő kultúra, a kulturáltságnak ez a foka folyamatos volt, azaz az egymást követő nemzedékek az értékek megbecsülését képesek voltak egymásnak átadni.

A képzőművészeti műfajok sorában a rajzot különleges hely illeti meg. Benne érhető ugyanis a leginkább tetten a művészi alkotás folyamata, az a csoda, ahogy néhány toll- vagy krétavonal nyomán a papíron egy különleges, önmagán túlmutató „valami” keletkezik, amit jobb híján művészetnek nevezünk. Ám e soproni

rajzok – szépségükön, esztétikai értékükön túl – pusztá létükkel, azzal, hogy elődeink megtartó figyelme lapjaikat megőrizte számunkra, a kultúra olyan folyamatosságáról is vallanak, amelyre – most egy képzőművészeti műfaj felől nézve – nincs más példa a Kárpát-medence barokk kori történetében. Bizonyosan meghatározó szerepe volt ebben annak, hogy a város azok közé a kevesek közé tartozik a mai Magyarországon, amelyet nem foglalt el a török, s az élet, a kultúra, a családok folyamatossága évszázadokon át fennmaradt. S hasonló mértékben a soproni német polgár jó ízlésének, művészeteket, a mesterséget megbecsülő alapállásának, rendszeretetének is. Ám éppen e kultúra folyamatosságaként mindezt át tudta adni a XIX. századi, részben már megmagyarosodott városlakóknak is, egészen addig, hogy közülük néhányan kiválva műgyűjteményeikben találják meg a műtárgyak megbecsülésének a hazai polgári társadalom történetében újszerű megjelenési formáját, s addig, amíg a korábban esetlegesen gyakorolt gyűjtő funkciót a múzeum vette át, immáron főfeladatként, máig élő érvényességgel.

Erről is szólhatnak számunkra tehát a Sopronban készült, s itt megmaradt barokk rajzok, de – úgy gondolom – erről a Scholz János által adományozottak is. Ő ugyanis, e városban nevelkedve, ifjan hasonló indíttatást kaphatott, s ennek kései lecsapódása lett a szülővárosának tett adományozó gesztus. S ebben bizonyosan szerepe volt ifjúkora társának, e rajzok első rendszerezőjének, gondviselőjének és közlétezőjének – a fájdalmasan rég elment Csatkai Endrének. Az ő szeretetreméltó alakjára is emlékeztessen minket e kiállítás, amelyet mindenekelőtt művészettörténész utódainak, Askercz Évának és Nemes András művészettörténészeknek és Tóth Katalin restaurátornak köszönhetünk. Kérem fogadják jószívvel munkájukat, e soproni barokk rajzokat bemutató kiállítást.

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Gömöri János: A soproni Kovácsszeren 1440-ben lebontott házak régészeti feltárása

332 Gömöri János: A soproni Kovácsszeren 1440-ben lebontott házak régészeti feltárása

A Kovácsszeren ... „in der Smidgassen...” lebontott három ház és lakói sorsát a levéltári adatok felhasználásával olyan érzékletesen vázolta¹⁽⁵⁵⁾ fel Mollay Károly, hogy szinte halljuk a tetőszerkezeteket bontó 19 ács bárdjainak csattogását, a kőfalakat döngető 7 kőműves csákányainak csörömpölését. Szinte látjuk, hogy száll a meszes por a nyári melegben a városárok poshadt vizére és érezni véljük az utolsó kenyérsütés szagát a szétrombolt pékkemencékből.

1440. Keresztelő Szent János emléknapja, vasárnap, soproni eseményei 550 év távlatában is színes képsorként lebegnek előttünk. 18 nemzedéknyi idő után a leírás történeti hitelessége ellenére csak a tér és anyag dimenziók fókuszában realizálódik tapintható valósággá az eseménysor eredménye: amire a számadáskönyvek és egyéb történeti adatok – jellegüknél fogva – nem deríthetnek fényt – pl. a telkek méreteire, a lebontott házak pontosabb helyére, építési anyagaira – azt régészeti megfigyelésekkel részben megvilágíthatjuk, tapinthatóvá, mérhetővé tehetjük.

A levéltár polcairól és a gázműárok mélyéről összegyűjtött történeti, régészeti morzsákat azonban csak módjával lehet összepárosítani, összegyűrni, hogy azok a kritika első harapására szét ne essenek, vagy erőszakos tömörítéssel nehogy olyan helytörténeti adat süljön ki, amely téves információival inkább megterhelné, mint előrevinné a kutatást. Fontos ezt itt jelezni, főleg a telekméretekkal kapcsolatos vitás kérdések miatt, mivel e dolgozat szűkreszabott keretei nem teszik lehetővé a kérdés részletesebb taglalását.

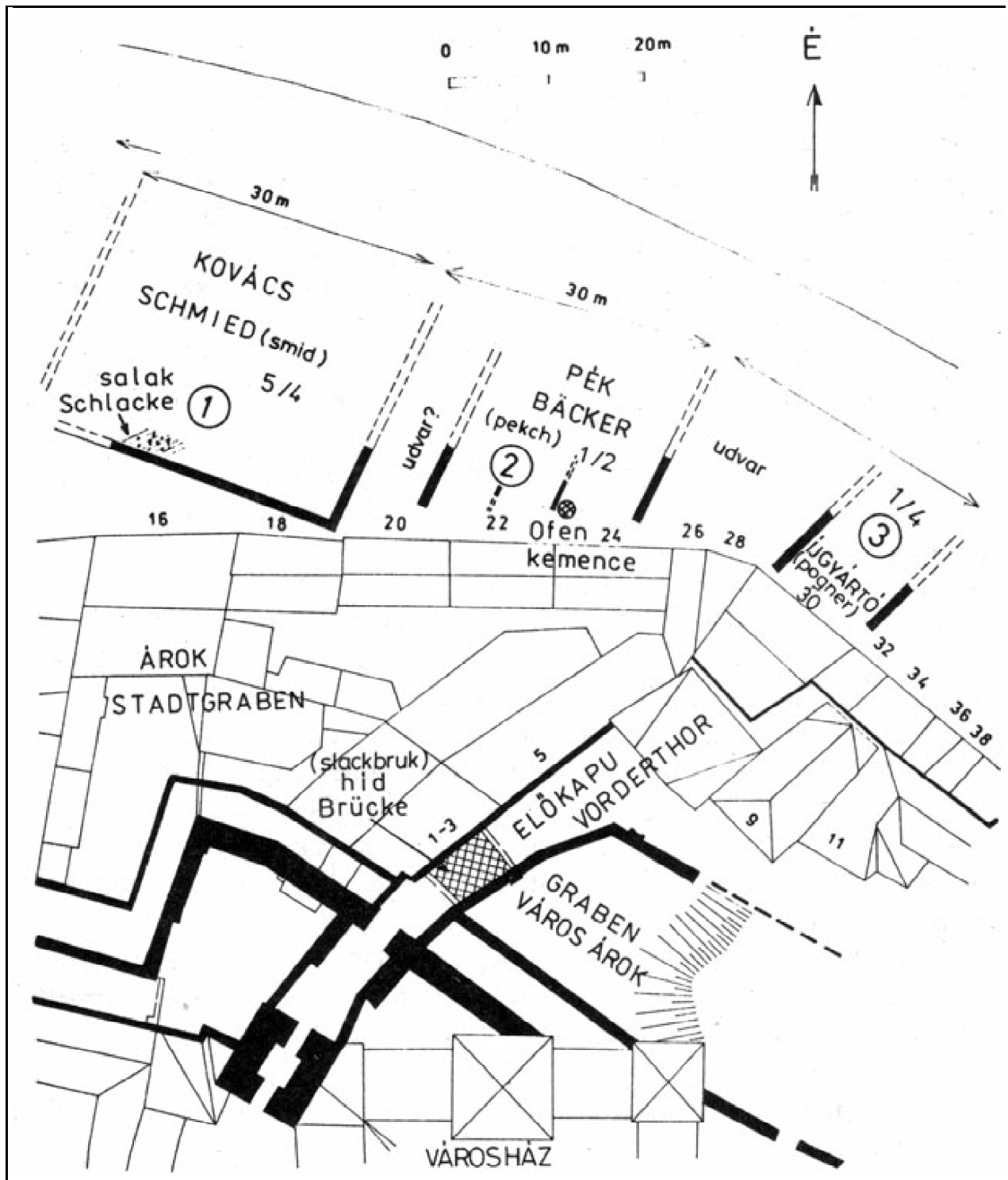
A régészeti leletek részletező leírásától is el kell ezért tekintenünk. Az alábbiakban csak az 1986. évi Várkerületi leletmentés előzetes értékelését adjuk János íjgyártó, Alt Miklós pék és Keresztély pék házainak azonosításával.

A leletmentés:

1986 szeptemberében a Várkerület 14–32. számú házak előtt (az úttesten, a járdaszegély mellett) gépi erővel kezdték meg ásni az 1 méter széles, átlag 125 cm mély gázvezetékárkot. A földmunkákkal az árkot ferdén metsző kőfalakat bolygattak meg. A falak mellett XV. sz.-i cserepek kerültek elő, ebből feltételezhettük, hogy a Kovácsok utcájában 1440-ben lebontott házak maradványaira bukkantunk.

Arra nem volt lehetőségünk, hogy a közműárookra rábontva az épületek kiterjedését pontosan meghatározzuk, egy-egy épület (ill. telek) szélessége azonban kikövetkeztethető. Továbbá adatokat nyertünk a telkek hátsó traktusán álló építmények jellegére vonatkozóan.

A csapóhid közelében álló 3 háztömb kiterjedését csak nagy vonalakban kísérhetjük meg felvázolni (1. kép). Az 1392-ben először említett csapóhidat, az [333](#) azonosítás fő támpontját az Előkapu 1971–72. évi ásásakor tártuk fel.[2\(56\)](#) A hid fekvéséhez viszonyítva következtethetjük ki a 3. ház, illetve telek K-i szélét. A Várkerület 30–32 számú házak telekhatára vonalával megegyezik annak a legkeletibb falnak a vonala, amelyet a gázvezetékárókban fel lehetett kutatni. Ez 55 cm széles, sóderba rakott, kevert kőanyagból, téglatöredékek felhasználásával épült falazat, a mai felszín alatt 85 cm mélyen került elő. Igénytelen kivitelezése miatt melléképület falának tartjuk. A fal iránya a csapóhid és a kapu előtti gát (töltés) K-i szélének vonalával egyezik meg. A 3. épületnek ez a melléképülete 45–50 méterre állott a csapóhídtól, (a városárkon keresztül), arra jó rálátással. A városból kifelé haladóknak ennek a háznak a hátsó melléképülete ötlött először szemükbe.

A II. fertály első három házának feltárt részletei, az 1379. évi háztelekméreték feltüntetésével és a régészetileg megállapítható műhelymaradványokkal

334A K-i sóderos faltól 11,20 m-re Ny-ra hasonló szerkezetű, párhuzamos fal található.³⁽⁵⁷⁾ Az egyik leggazdagabb soproni iparosmester, János (számszer)íjgyártó⁴⁽⁵⁸⁾ birtokolta 1426–1440 között ezt a telket. Feltehetően annak a pincének a falmaradványát tártuk fel, amelyben az 1410–20-as években az íjgyártó bora mellett különböző foglalkozású lakók borát is őrizték, többek között parasztkovács özvegyét, összesen több mint 160 akó bort.⁵⁽⁵⁹⁾

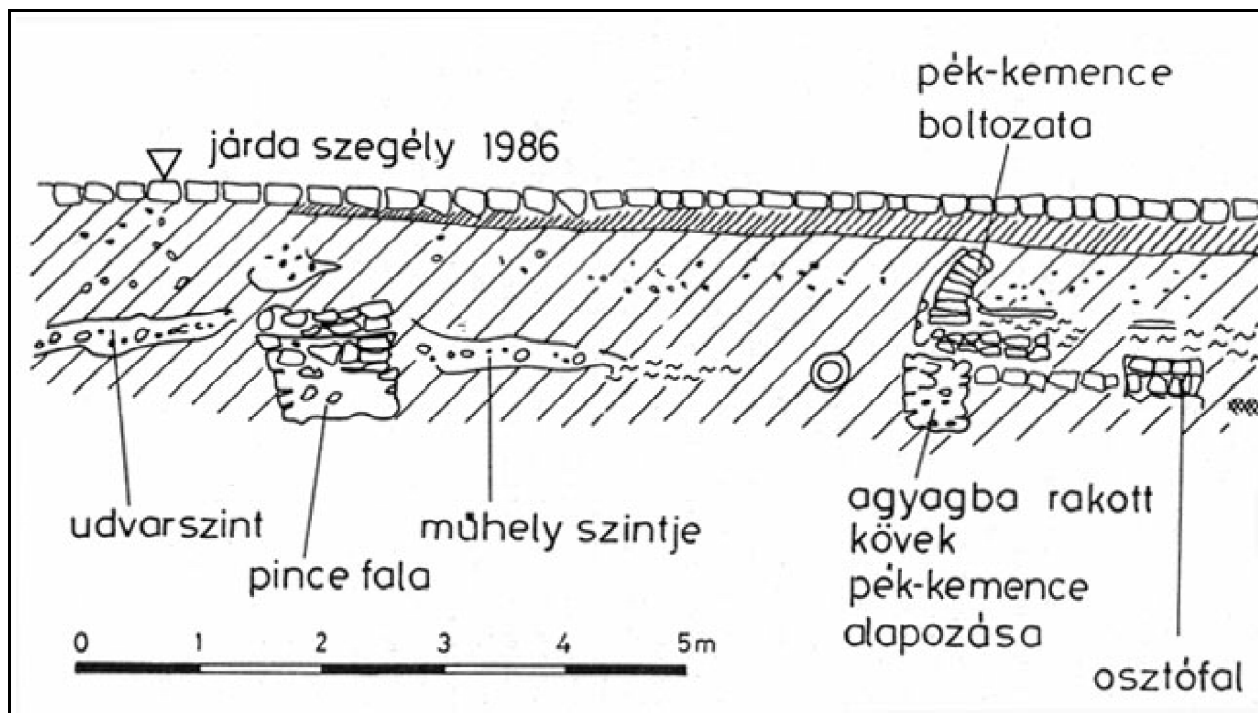
A II. fertály összeírás szerinti 3. telke, 1379-ben 1/4 háztelek méretű volt.⁶⁽⁶⁰⁾ A mai Várkerület 26–30. számú házak előtt, mintegy 30 m szélességben mérhető ez a telek, K-i oldalán a 11,20 m széles prэшázal, vagy pincével. A városárok *contra scarpa*-jának itteni ívelése miatt a telek udvarát határoló falak nem párhuzamosak. (A széles udvar a Várkerület 26–28. sz. házak előtti utcaszakasz alatt található.)

A II. fertály 2. háza, esetünkben a középső telek építménye, szintén egy 30 méter széles telek K-i oldalán áll. Az 1379. évi adójegyzék itt 1/2 háztelekkel számol.⁷⁽⁶¹⁾

A történeti és régészeti adatok érdekes egybeesését figyelhetjük itt meg, ugyanis a 2. telken feltárt építményrészlet 20 méter széles (1. kép 2.) tehát hozzávetőlegesen kétszer olyan széles, mint az 1/4 háztelek méretűnek jelzett kb. 11 méter széles melléképület, János íjgyártó előbb említett telkén (1. kép 3.).

A 2. telek 1417–1440 között Alt Miklós péké volt.⁸⁽⁶²⁾ A Várkerület 22. sz. ház előtti utcaszakaszon a gázvezeték munkaárkának D-i metszefalán tanulmányozhattuk az egyik pékkemencét (2. kép). A kerek kemence átmérője 155 cm lehetett, a mai utcaszinttől 100 cm mélyen található a 4 cm vastagon pirosra égett kemenceplató, amelyen a kenyeret sütötték. A sütőfelület 19 cm vastag agyagrétege alatt tört kövek képezik a kemence alapját, a felmenő oldal- és boltozati részek 25×11×5 cm-es méretű, agyagbarakott téglákból készültek. A 25 cm vastag, kívül-belül tapasztott téglaboltozat alsó része a platótól felfelé mérve 21 cm magasan maradt meg.

A kemence egy 60 cm széles, gneisz kövekből, fehér habarcsba rakott fal K-i oldalának épült. Ez a 20 méter széles hátsó melléképület egyik osztófala. A faltól Ny felé 6 méterre, kiszedett fal alapárka látható. Itt tehát egy 6 méter széles pékműhely feltételezhető, amely a telek hátsó traktusának középvonalába esik. A középső sütőháztól K-felé, szintén 6 méter szélességű a telekhatárig kiterjedő építményrész. Ebben a helyiségben a sütőházból benyúltak a kemencék félköríves, tapasztott hátsó részei. Ez lehetett a dagasztó-ház, a tészta előkészítésének a helye. – 150–170 cm mélyen itt több összetört XV. századi edény darabját és három vaskést is találtunk, egyiknek még a fanyele is megmaradt. Több pék, segédek, inasok dolgozhattak ebben a kemencéktől jól befűtött, mélyített szintű helyiségben. A szomszédos házaknak is voltak pék-lakói.⁹⁽⁶³⁾

335 Alt Miklós pék 1440-ig használt kemencéjének a maradványa. Metszet

336 Jellegzetesen építették meg a helyiség K-i falát, ami egyben a telek K-i határa is. 128 cm mélyen jelentkező (visszabontott) fal fehér habarcsba rakott, 80–90 cm vastag, valószínűleg kétszintes épület alapjául szolgált. A fal K-i oldala láthatóan befelé ferde, tehát pincegödör oldalához épült, felvéve a gödör oldal-formáját. A fal Ny-i felülete vízszintesen kiképzett, ugyanabban a mélységben vakolás nyomait őrzi. Ez bizonyítja, hogy ez a helyiség eredetileg pincének v. présháznak készült. A 3. sz. telken megfigyelt udvarszinttől kb. 1 méterrel volt mélyebb a 2. sz. telek hátsó épületének a padlószintje. A XIV–XV. sz.-i pincék, présházak általában nem mélyebbek a korabeli Sopron városfalain belül sem. [10\(64\)](#)

A pékműhely helyiségeiben előkerült kisméretű téglák (25×10×5) a korai, XIV. sz.-i építési periódusról tanúskodnak. A romok között talált tetőfedőcserepek, Alt Miklós háza hátsó traktusának igényes kiépítésére engednek következtetni. Az egyemeletes épület a telek K-i oldalán végig 6 m szélességben emelkedett, cseréppel fedve. Célszerű fedőanyag volt ez itt a pékkemencék miatt is. Az alsó szinten a telek felső, Kovácsok utcája felőli részén a pince és présház lehetett, 5–6 termelő több mint 225 akó borát őrizték itt 1417-ben. Alt Miklós a présház v. pince mellé műhelyt épített hasonló szélességben a telek végébe, vagy bővítette a műhelyt, a sekély mélységű présház egy részét is igénybevéve a pékmunkákhoz.

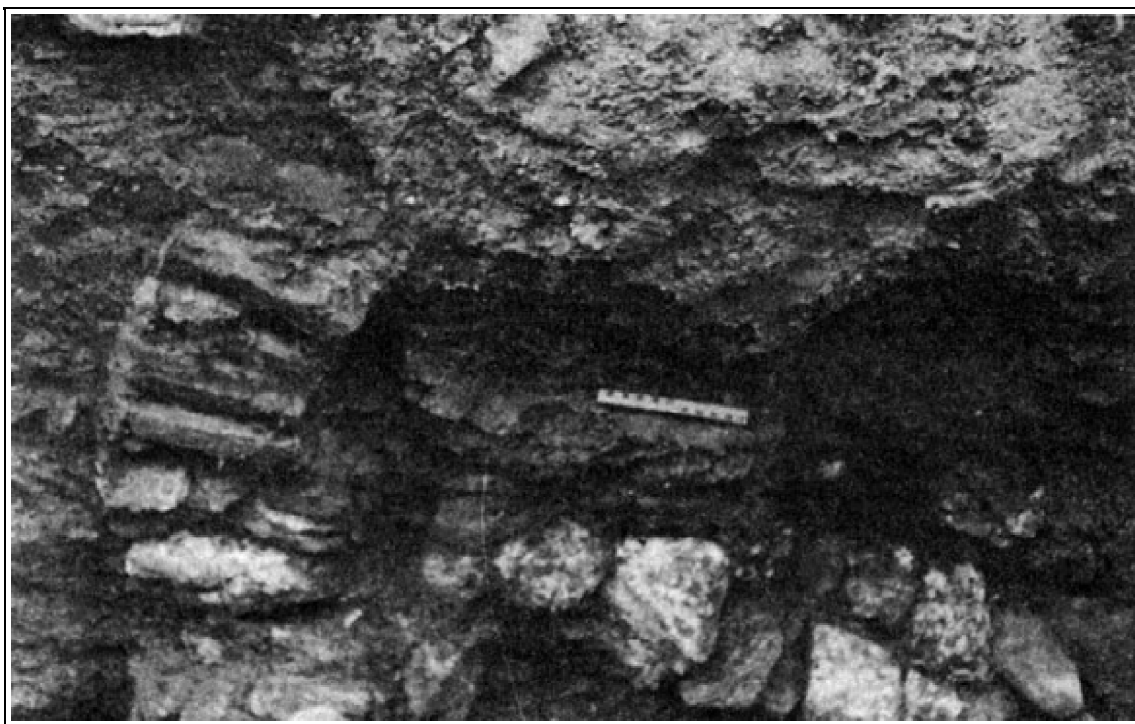
Alt Miklós a belső tanács ellen fellázadt külvárosi polgárok egyik vezetője volt 1425-ben, tehetős szomszédjával, János íjgyártóval együtt. [11\(65\)](#)

A Várkerület 20. szám előtti 7–8 méter széles sáv, két párhuzamos fal között a 2. ház udvara lehet, de nem kizárható az a lehetőség sem, hogy itt a városárokhoz vezető lejárattal, e sávon belül keskenyebb sikátor (esetleg fakerítéssel) beékelődik a két telek, az 1. és 2. telek közé. Megjegyzendő, hogy ez a sáv pontosan a római kori Borostyánkő út vonalára esik, a római városkapu irányába haladó út szélességének felel meg.

É-i folytatásában a Várkerület 19. sz. ház kapualjának tengelyével tart irányt, ahol a Borostyánkő út hosszabb szakaszát feltártuk.¹²⁽⁶⁶⁾ Hogy a római korai útra nem épült rá XIV. sz.-i kőépület az Ikva és a városkapu között, az épület-helyeknek, műhelyeknek, később telkeknek olyan kontinuitását jelölhetné, amely még a várostorony alatti, előkapui főbejárat kiépítése előtti időkig visszanyúlna. Visszavezetne a korai Árpád-korba, amikor az ispáni vár első bejárata a római városkapu helyén épült meg, ahol vaskapujának maradványai is előkerültek.¹³⁽⁶⁷⁾ Úgy is felvethető a kérdés, hogy a várárok-menti házhelyek, telkek kontinuitása a Kovács-utcában visszavezethető-e a várárokmenti Boldogasszony-templom építésének időszakáig?

Lehetséges-e, hogy ezek a házak a városárok 1340–44 évi teljes kiásása előtt már itt álltak? A leletmentés szűkreszabott lehetőségei csak keskeny sáv feltárását eredményezhették. A gázvezeték-árókban XIV. századinál korábbi edénytöredéket nem találtunk. Mégis valószínű, hogy a Kovács utcának az Előkapu előtti piachoz csatlakozó részén, házaink helyén már korábban is álltak elárusító bódék, műhelyek. A XVIII. sz.-i városárok itteni szakaszának beépüléséhez, árusbódék, majd műhelyek és ³³⁷lakások fokozatos telepítéséhez hasonló szituáció a XIV. sz.-i helyzet, amikor a piac szélén, az ispáni vár félig eltömődött árka mellett, a jó pénzért eladható, fából összetákoltt elárusító helyek és a kis műhelyek lassan kőházakká épülnek át. Az egyéni érdekek talaján burjánzó szerves fejlődés, települési kép változás, nem mindig esik egybe a városvédelmi közérdekekkel.

A szóbanforgó három ház lebontását is ezért kellett elhatározni.

Alt Miklós pék kemencéje

Az írásos források szerint „a három ház közül a legnagyobb”,¹⁴⁽⁶⁸⁾ a Ny-i szélén, a II. fertály 1. háza volt. A régészeti felmérés is igazolja ezt az állítást. Az 1379-ben 5/8-os háztelekmérettel bejegyzett épület

mérhető szélessége 25 méter, de a feltárt fal végét nem volt módunkban végig kibontani a Várkerület 16–18. számú házak előtti útszakaszon, így az épület a telek hátsó traktusának egész (30 méteres?) szélességét is elfoglalhatta. Az 1. épület a hátsó szárnyon hasonlóképpen volt kiépítve a 2. épület hátsó szárnyához. Fehér habarcsba rakott, fertőrákosi tört kövekből épült falazata 80 cm széles. A K-i fal a 2. épület K-i falához hasonlóan pincefal, csak belső oldala vakolt, külső, K-i része szintén a pincegödör egyenetlen síkjának lenyomatát mutatja. Hasonlóan sekély mélységű, alig mélyülő pincét, vagy préházat tételezünk itt fel az alsó szinten, a belső és külső szintek viszonyai alapján. Az erős falak egy emeletnyi lakószintet is tarthattak. A tetőfedőcserepek a 2. épülethez hasonló, gondos fedést bizonyítanak. Itt is pékmesterek laktak, a XV. sz.-ban műhelyük lehetett itt. Az 1379. évi összeírás előtt azonban kovács is dolgozott a házban. Műhelyhulladéka a korábbi rétegben került elő, – 135 cm mélyen fekvő vasoxidos réteg tetején, vassalakok formájában, közvetlenül a D-i fal belső oldala mellett.¹⁵⁽⁶⁹⁾ A vassalak elemzését ³³⁸Iványcsics Jenő végezte el.¹⁶⁽⁷⁰⁾ A vassalak-réteg homokkal fedett műhelyszinten hevert. A salakokat viszont egy agyagréteggel fedték el, későbbi préház-pinceszintet kialakítva. 50–10 cm-es karók, cölöpök már a salak feletti agyagréteget is áttörik.

Az épület D-i, várárok melletti fala közvetlenül az árok mellé épült. A pinceszintről kivezető 35 cm széles, 25 cm magas nyíláson keresztül egy vízkifolyócsatorna figyelhető meg 165 cm mélységben, erősen lejtve az árok felé a préház külső, D-i részétől.

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy az 1440-ben lebontott három ház közül az összeírás szerinti 1. és 2. ház külső traktusával közvetlenül a városárok mellé épült. Emeletes, cseréptető volt a teljes, vagy majdnem teljes telekszélességet elfoglaló hátsó részük, alul préházpincével, illetve műhelyekkel (váltakozó funkcióval). A hátsó traktus gondos kiépítése alapján feltételezhetjük, hogy az emeleti részeken lakószobák voltak kialakítva. A telek formája a megszokottól eltérő lehetett, hosszabb határa érintkezett a városárokkal. S talán hátsó szárnya maga a főépülete. A 3. számú ház inkább sorolható az ismert típusba, a telek egyik oldalára emelt épületével és udvarával.

A régészeti és okleveles adatok a 2. (középső ház) esetében igazolják a pékmester itteni működését. Az 1. (Ny-i) házban is pékmesterek laktak a XV. sz. első évtizedeiben. Itt azonban kovácsműhely hulladékanyaga került első, ami egyben a ház 1379 előtti építését is igazolja, valamint azt, hogy a XIV. sz.-ban még valóban dolgoztak kovácsok a Kovácsszeren és az utca elnevezése nem csak az ispáni vár XI–XIII. sz.-i kovácsműhelyeinek emlékét őrzi. Ezért bár sok fontos információt adhatnak az iparosok lakóhelyeit, műhelyeit írott források alapján lokalizálni hivatott munkák,¹⁷⁽⁷¹⁾ ahol lehetséges – éppen az írott forrásokat értékelő feltételezésekre alapozva – az ellenőrző régészeti szondázások ritkán adódó – lehetőségeit ki kell használni, a pontos idő-adatokat a lelőhely tér-behatároló és a leletanyagot konkretizáló lehetőségeivel együtt helytörténeti alapadattá hitelesíteni. Ezt kíséreltük meg a fenti dolgozatban, s láthatjuk, ez a feltárási lehetőségek korlátozott volta miatt csak részben sikerülhetett. Az 1440-ben földbe került edénytöredékek és kések azonban jó időrendi támpontot adnak hasonló szórványos soproni leletek, pontosabb kormeghatározásához.

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Grüll Tibor: »Studia humanitatis« a XVI–XVII. századi Sopronban

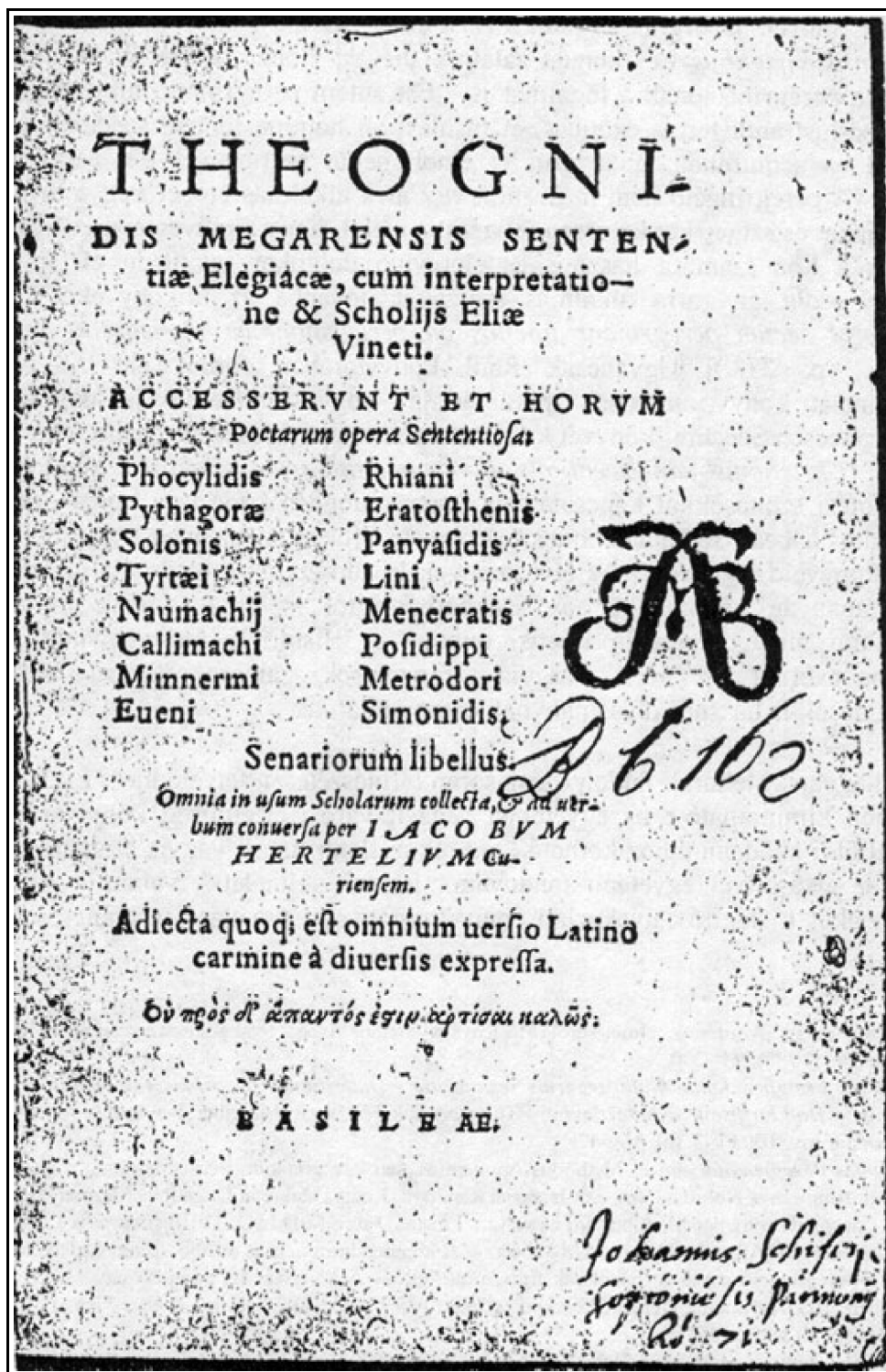
1. Mollay Károly professzor a Soproni Szemle 1967/68-as évfolyamaiban „Többnyelvűség a középkori Sopronban” címen indított cikksorozata¹⁽⁷²⁾ számos ismeretlen adattal, összefüggéssel gyarapította Sopron reneszánsz műveltségére vonatkozó ismereteinket. Az általa megadott, erre az időszakra vonatkozó periodizáció (1550–1579: a reformáció győzelme; 1580–1603: a humanizmus felülkerekedése; 1604–1631: a reneszánsz kiteljesedése) ma is helytálló, annál is inkább, mivel Kovács József László Lackner-kutatásain kívül érdemleges új anyag azóta sem került elő, amely módosíthatna volna ezt az elképzelést. Pedig – ugyancsak Mollay Károly megállapítását idézve – „e mozgalmas szakasz fejlődését csak az egész forrásanyag feltárása és értelmezése után lehet majd megnyugtatóan áttekinteni”.²⁽⁷³⁾

2. Némi előbbrelépést jelenthet az anyagfeltárásban a Soproni Levéltár hagyatéki leltáraiban található nagyszámú (csak a XVII. századból több mint 600) könyvjegyzék publikálása.³⁽⁷⁴⁾ Ezeknek számítógépes feldolgozása lehetőséget nyújt Sopron XVI. század végi és XVII. századi teljes olvasmányanyagának tetszőleges szempontú feldolgozására. Alábbi tanulmányomban a humanizmus könyvgyűjtésre gyakorolt hatásával foglalkozom e forrástípus elemzésének segítségével.

3. Sopronban a reformáció győzelmét követő időszakban a városi közigazgatás minden fontosabb tisztségét igyekeztek egyetemet végzett protestáns értelmiségiekkel betölteni, amire három fontos alapítvány is lehetőséget adott: az első a XVI. század első felében a bécsi egyetem „Vörös Rózsához” címzett kollégiumában segítette a tanulni vágyó soproni fiatalokat; a másikat Miller Jakab polgármester első felesége hozta létre; a harmadik pedig Lackner Kristóf nevéhez fűződik.⁴⁽⁷⁵⁾ A peregrináció mellett természetesen meg kell említenünk a más típusú migrációk fontos szerepét is a város kulturális fejlődésében. Ezek közül is a legfontosabb az 1606-os bécsi béke után nagyszámban meginduló exuláns-bevándorlás, amelynek során főleg Dél-Németországból és Ausztriából származó lelkészek, egyéb értelmiségiek telepedtek le ^{340a} számukra menedéket és sokszor megélhetést is nyújtó „Edenburg”-ban. Ezek nemegyszer egész könyvtárakkal érkeztek ide. Így jöhetett létre az a helyzet, hogy 1610-re a 12 tagú belső tanács tagjai közül kilencen részesültek valamilyen szintű felső fokú képzésben.⁵⁽⁷⁶⁾

3.1. Kétségtelen, hogy a XVI. században a peregrináció fő irányát tekintve Bécs közelsége volt a meghatározó. (Csak 1500 és 1520 között 57 soproni diák iratkozott be ide!). Az itteni képzés a középkori könyvanyagban is nyomot hagyott.⁶⁽⁷⁷⁾ A század második felében erősödő rekatolizációs törekvések azonban visszaszorították a soproni evangélikus diákokat Bécsből,⁷⁽⁷⁸⁾ ahová a XVII. század 30-as éveitől már csak a jezsuita gimnázium főként magyar nemesi származású diákjai jártak, azok is csekély számban.

A protestáns egyetemek közül a XVI–XVII. században a látogatottságot tekintve Wittenberg áll az első helyen (61 beiratkozás), majd csökkenő sorrendben Jéna (34), Lipcse (32), Altdorf (32), Tübingen (15), Königsberg (12), Frankfurt a.O. (11) következik – hogy csak a legfontosabbakat említsem. Az utóbbiak azonban csak a XVII. század második felétől, a pietizmus jelentkezésétől kezdve jelentenek konkurrenciát az azelőtt preferált Wittenbergnek, Tübingennek és Lipcsének. Az itáliai egyetemek ugyancsak fontos szerepet játszottak a humanizmus eszméinek terjesztésében.⁸⁽⁷⁹⁾ A padovai jogi és orvostudományi fakultásra elsősorban a legtehetősebb és legtehetségesebb soproni diákok (köztük Lackner Kristóf és Erhard Artner) mentek tanulni.

3.2. Szakirodalmi közhelynek számít az a megállapítás, hogy a magyar értelmiség nagyrésze egészen a XIX. század elejéig könyvtárának javarészét külföldi peregrinációja idején gyűjtötte össze.⁹⁽⁸⁰⁾ A kutatások

azonban eddig nem foglalkoztak azzal a kérdéssel, hogy egyrészt maga a peregrináció, másrészt az ottani könyvgyűjtés mennyire volt tudatos a diákok részéről. Ennek megválaszolásához értékes részletadatokat nyerhetünk a fentebb említett könyvjegyzékekből, ahol több [342](#) peregrinációelméleti szakkönyvet is felfedezhetünk.[10\(81\)](#) Ezek már az idősebb Faut Márk könyvtárában (1617) is felbukkannak.[11\(82\)](#) Georg Poch könyvtárában egy rövid peregrinációs kompendium is szerepel.[12\(83\)](#) Gotthard Radl jegyzékében már egy ennél komolyabb művet: Georgius Loysius *Pervigilium Mercurii sive de praestantissimis peregrinantis virtutibus* c. kötetét találjuk meg.[13\(84\)](#) Ebben a szerző meghatározza magának a peregrinációnak a fogalmát is: „Est autem peregrinatio nihil aliud quam studium perlustrandi terras exoticas, et insulas, ab homine idoneo suscipiendum, ad artem vel ea acquirenda, quae usui et emolumento patriae vel Rei esse publicae possunt.” [A peregrináció nem más, mint egy arra alkalmas ember vágya arra, hogy idegen tájakat és szigeteket keressen fel azzal a céllal, hogy a művészeteket, vagy más, hazája és a köz számára hasznos és előrevivő dolgokat sajátítson el. (p. 196.)] Olvasásra pedig az „arra alkalmas szerzőket, továbbá az útkönyveket” ajánlja. [*Circumferat secum peregrinans libellos ad peregrinandum idoneos, et regionum itineraria.* (p. 238.)] Ugyancsak Radl könyvtárában fordul elő az egyetlen olvasáselméleti könyv, amelynek „pikantériája”, hogy szerzője egy jezsuita szerzetes volt![14\(85\)](#) Francesco Sacchini könyvét kifejezetten „a szépművészeteket tanuló keresztény ifjaknak” (*Christianis adolescentibus, bonarum litterarum studiosis*) ajánlotta, s a könyvgyűjtési szokásokkal kapcsolatban Seneca mondását idézte: „libros non refert quam multos habeas, sed quam bonos.” (Epist. 45.) [Nem az a lényeg hogy sok, hanem hogy jó könyveid legyenek.] Az olvasmányok kiválasztásakor első nála az iskolában tanított tananyag, ugyanakkor óv szakbarbárságtól is: „Ita, qui in philosophia praestantiam amat, multa in Poetis, quoque et Historicis reperit, vnde naturae cognitione exornat” (p. 56.) – vagyis a filozófusok számára sokszor a költők és történettudósok is hasznos olvasmánynak bizonyulhatnak.

4. A hagyatéki leltárak feldolgozása során természetesen felvetődhet az a kérdés is, hogy vajon kimutatható-e az egyetemet végzett városi értelmiség könyvtáraiban az egyes külföldi akadémiákhoz köthető konkrét szellemi hatás, vagyis szétválasztható-e bennük az elsősorban egyetemi tananyagot jelentő „elméleti”, valamint az itthoni szükségleteket kielégítő „gyakorlati” műveltséganyag. A válasz: szerencsés esetben igen.

[343](#)A magát „Semproniensis Austriacus”-nak nevező Johann Schiffer 1572 nyári szemeszterére iratkozott be a lipcsei egyetemre, 8 garas lefizetése ellenében.[15\(86\)](#) Nem tudjuk pontosan mennyi ideig járt ide, mindenesetre már 1581-től tagja volt a soproni belső tanácsnak, 1787/88-ban városbírónak, 1589-ben pedig polgármesternek választották.[16\(87\)](#)

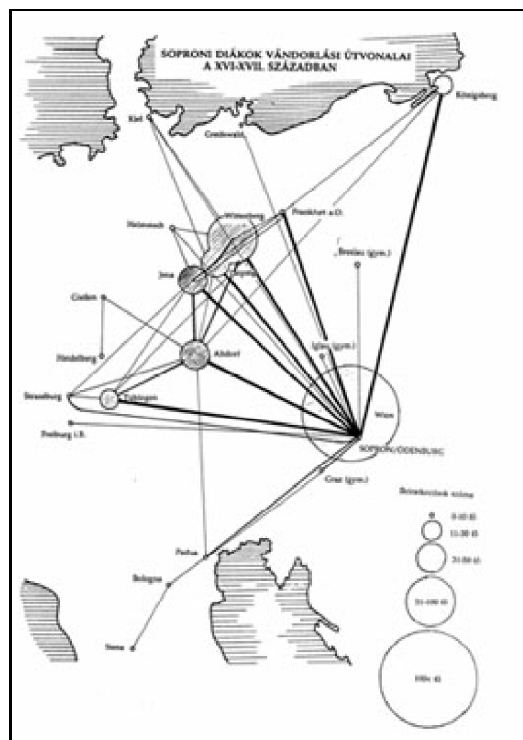

De térjünk vissza a lipcsei egyetemi évekhez. Schiffer még időben érkezett: az egyetem vezéralakja s egyben a bölcsészeti kar vezetője, az idősebb Joachim Camerarius (1500–1574) két évet tölt még a katedrán. Melanchthon és Erasmus jóbarátja, a német „egyetemi humanizmus”¹⁷⁽⁸⁸⁾ eszméinek nagy propagátora már 1558-ban ilyen szellemben formálta át a lipcsei egyetem oktatását. Új tantervét, a „Communitas studii bonarum artium”-ot Móric választófejedelem hagyta jóvá,¹⁸⁽⁸⁹⁾ amelyben – Melanchthon elképzeléseit követve – fő helyet kapott az „optimorum autorum utriusque linguae interpretatio et veterum scriptorum enarratio” [Mindkét nyelv (= latin és görög) legjobb szerzőinek fordítása és az antik írók magyarázata]. Így a lipcsei egyetem diákjainak olvasniuk kellett többek között: Arisztotelész műveit az etikával és politikával kapcsolatban (c.I.); a dialektikából ugyancsak Arisztotelészt (c.II.); „unus mathematicarum disciplinarum praecipuus artifex” (c.III.), vagyis valamely jelentős matematikust; „alter qui assiduo arithmetica et logistica et distinctionem mundi secundum exemplum sphaerae κρικωτηξ ... proponat et tradat” (c. III.), azaz egy számtani, logisztikai és asztronómiai szerzőt; Melanchthon fizikatankönyvét és Arisztotelész valamely természetrajzi munkáját (c.V.)³⁴⁴ Quintilianus, Cicero és Melanchthon rétorikai műveit (c.VI.); Vergilius költeményeit és Terentius komédiáit (c.VII.); ugyancsak Melanchthon dialektikáját (c.VIII.); valamint görög és latin nyelvtanát, hozzávéve Linacer szintaxisát, és valamely alkalmas görög szerzőt (c.IX.).¹⁹⁽⁹⁰⁾

A tantervből kitűnik, hogy Camerariusnál különös hangsúlyt kap Arisztotelész, akinek etikáját, politikáját, dialektikáját és fizikáját is eredetiben akarta a tanulókkal tanulmányoztatni, követve ezzel a XVI. század végére a legtöbb német protestáns egyetemen uralkodóvá váló arisztotelianizmust.²⁰⁽⁹¹⁾ Ez egyben az oka annak az általánosan tapasztalható jelenségnek is, hogy a magyarországi protestáns könyvtárakban oly elenyészően kevés Platón-kiadással találkozunk.²¹⁽⁹²⁾

Maga Camerarius, nem sokkal Lipcsébe érkezése után két beszédben is buzdította az ifjúságot a klasszikus irodalom olvasására. 1541-es oratiojában lelkesült hangon dicséri a görög és a római irodalom szépségét, hasznát és előnyeit: mint amely belépőül szolgál a többi humanisztikus tudományhoz („quasi praeconium bonarum litterarum”), s azokat is buzdítja tanulmányozásukra, akik nem kifejezetten tudósak készülnek – mintha egyenesen a Schiffer-típusú városi értelmiségieknek címezné gondolatait.²²⁽⁹³⁾ Másik beszéde már kissé visszafogottabb, hiszen időközben rá kellett jönnie, hogy csupán „bonae litterae studio” [a tudomány/művészet tanulmányozásával] nem lehet legyőzni az emberi barbárságot, ami hovatovább az egész világot pusztulással fenyegeti.²³⁽⁹⁴⁾ Ő azonban – mit is tehetne más – továbbra is védi a „libertas studiorum”-ot [a tanulás szabadságát], s a háborús időköt is alkalmasnak találja Cicero és Homérosz olvasására.²⁴⁽⁹⁵⁾ Mellesleg, Joachim Rheticus távozása után ő veszi át a csillagászat tanítását is, és mindenkit buzdít a matematika tanulására.

5. Ennek a minden ízében humanista jellegű reformprogramnak gyakorlati hatását tudjuk kézzelfoghatóan lemérni Johann Schiffer könyvtárának fennmaradt összeírásában.²⁵⁽⁹⁶⁾ A 130 kötetes könyvtár nagyságát tekintve megfelel a XVI. század végi, iskolázott városi értelmiség („literati”) könyvtárainak.

A tematikai elemzésből látható, hogy az irodalom és a filozófia együttesen a könyvanyag 2/3-át alkotja, ezen belül is a klasszikus szerzők aránya közel 40%. Első pillantásra is szembeszökő, hogy a könyvtár tudatos válogatás eredménye, s néhány – az alsóbbfokú iskolában is kötelező – tételtől eltekintve hűen tükrözi a lipcsei egyetem fentebb ismertetett képzési ideálját. Az egyetemi humanizmus atyamesterének, Melanchthonnak művei közül kilencet (4 teológiai és 5 világi munkát) találhatunk meg, míg a lipcsei professzor, Camerarius művei közül négyet nevez meg konkrétan a lista összeállítója, de a könyvtár szellemiségéből azt gondolom, hogy a felsorolt, de nem azonosítható tételek mögött is rejtőzött még néhány

Camerarius-kiadás:

- (14) Commentaria in Iliados Homeri
- (17) Chronologia Nicephori
- (25) Euripidis Tragaediae (vö. 34. sz. is)
- (35) ELEMENTA RHETORICAE
- (50) ORATIO ANNIVERSARIAE
- (62) Institutiones medicinae Fuchsij
- (64) HISTORIA JESU CHRISTI
- (66) Commentarii in epistolas Ciceronis
- (86) Grammatica Linacri
- (98) DE NATURA DAEMONUM

(A fenti kötetek közül a nagybetűvel szedettek biztosan Camerarius művei, a többiek pedig valószínűleg az ő kiadásai lehetnek.)²⁶⁽⁹⁷⁾ Úgy gondolom, hogy ugyancsak a lipcei curriculummal hozhatjuk összefüggésbe Arisztotelész (6 tétel) és Cicero (11 tétel) kiugró szerepét.²⁷⁽⁹⁸⁾ Ugyanígy, mi mással indokolhatnánk, hogy a korban ismert számos grammatika közül éppen Thomas Lynacerét – vagyis a curriculumban javasolt szerzőt – találjuk meg nála?²⁸⁽⁹⁹⁾

Ugyancsak ezzel magyarázható a könyvtáron belül a természettudományok iránti fokozott érdeklődés is. Két matematikai és fizikai mű mellett²⁹⁽¹⁰⁰⁾ négy ³⁴⁷orvostudományi,³⁰⁽¹⁰¹⁾ három csillagászati,³¹⁽¹⁰²⁾ és egy-egy meteorológiai,³²⁽¹⁰³⁾ valamint zoológiai³³⁽¹⁰⁴⁾ munka szerepel az összeírásban. Camerarius egyébként ezen tudományágaknak is kiváló művelője volt, s mint fentebbi beszédében is utalt rá: hallgatói előtt is propagálta őket. Az asztrológiában szerzett jártasságát még egy, az „igazi” doktor Faustussal rendezett vitában is megmutatta.³⁴⁽¹⁰⁵⁾ Az antik klasszikusok viszonylag nagy számaránya mellett kétségtelenül Schiffer könyvtárának humanista jellegzetességei közé tartozik a kortársi szerzők nagy aránya (csaknem 50%), ami a középkori műveltséganyag 10% alá szorulásával járt együtt. Itt kell megjegyeznünk, hogy a XVI. század végi soproni (katolikus) papi könyvtárakban még a középkori szerzők domináltak.³⁵⁽¹⁰⁶⁾

Ami Schiffer könyvtárának nyelvi megoszlását illeti: a „tres sacrae linguae” közül domináns a latin (86%), a görög és héber művek jelenléte (össz. 5%) pedig a filológia ill. exegétika iránti érdeklődést mutatja. A német nyelv (amely valószínűleg a tulajdonos anyanyelve lehetett) gyakorlatilag csak a vallási művekre korlátozódik (9%).

Különleges szerencse, hogy Johann Schiffer könyvtárának két kötete is fennmaradt a soproni Berzsényi Dániel Evangélikus Gimnázium (Líceum) könyvtárában. Mindkettő azonosítható a könyvjegyzék alapján:

(9) Modernorum summulae locales (!)

[Florentinus, Diel]: Modernum summulae logicales cum commentariis. (Spirae, a Petro Drach, [14] 89.), ld. Catalogus Incunabulorum Hungariae 1164. [Jelzete: D 1] Bejegyzés a címdalán: Johannes Schiffer S. Possessor. Virtus in mediocritate summa. – [fol. a3r] hic liber est Monasterij Scte Virginis dorothee jn Vienna. – Vagyis a kötet eredetileg a bécsi Szt. Dorottya apácakolostor tulajdonában volt.

(101) Theognidis Sententia.

Theognis: Sententiae elegiacae. (Comment. et trad. Elias Vinetus. Cum aliis aliorum operibus. Ed. Jacob Hertel.) Basileae, (Ex officina Oporiniana, 1569.) – 8° [16], 349, [3] pp. [Jelzete: Ca 117] Bejegyzés az előzéklapon: Hannsl Scheffer mpria. – A címdalán: Johannis Schiferj Soproniensis Pannonij Ao. [15] 71.

[1. kép].

6. Johann Schiffer könyvtára kiválóan példázza az ún. „polgári humanista” ill. „értelmiségi” könyvtárak³⁶⁽¹⁰⁷⁾ fő jellegzetességeit: az irodalmi művek magas (30% feletti) ³⁴⁸számarányát, a klasszikus (10% feletti) és humanista szerzők (50% körüli) fontosságát, valamint a latin nyelv dominanciáját.

Az ókori szerzők számaránya természetesen csak részben függ az egyetemi képzéstől, hiszen már az alsófokú iskolák többsége is a XVI. század végére a „studia humanitatis” alapelvét valósította meg tanterveiben.³⁷⁽¹⁰⁸⁾ Valószínűleg Sopronban sem volt ez másképp. A humanista irodalom iránti érdeklődésre mi sem jellemzőbb, mint hogy éppen a Johann Schiffer hazatérése körüli időben ajándékozott Jakob Mietler polgármester „Neben andern Büchern” egy értékes görög–latin szótárat a város közösségének használatára.³⁸⁽¹⁰⁹⁾ [2. kép]. Ezek az adatok mind arra mutatnak, hogy már a Lackner Kristóf polgármesterségével fémjelezhető, „reneszánsz kiteljesedése”-nek nevezett időszak előtt is jelentős befolyással bírtak a reneszánsz humanizmus eszméi Sopronban.

A peregrinus diákok könyvgyűjtésének legnagyobb érdeme, hogy az egyetem és nyomda nélküli Sopront századokon át összekapcsolták Európa kulturális vérkeringésével. Az egyetemi humanizmus vizsgálatát a továbbiakban a város kultúrtörténeti forrásainak feltárásával és a Sopronban született irodalmi művek recepció-vizsgálatával kell folytatni.

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Hárs József: S. F. B. (Betűk az önkiszolgáló étterem felett)

**Hárs József: S. F. B.
(Betűk az önkiszolgáló étterem felett)**

Eddig még nem sikerült pontosan kideríteni, hogy e három betű – S, F és B – mikor került a „Lordok Háza”¹⁽¹¹⁰⁾ bejárata fölé. Mindenesetre ott díszlik az önkiszolgáló étterem (ma már egy biztosító intézettel megosztott) főhomlokzatán, a Széchenyi tér 14/15. számú, Ritter-, majd Rupprecht-, végül Újhelyi-házon. (Népszerű nevén ez a Poloskavár.) Alatta a szárnyas Mercur-fej némi eligazítást ad a falak mögött zajlott életre. Azonban semmiképp sem arra, hogy valamilyen római emlék, emlékeztető lenne, amint azt vérmesebb idegenvezetők találgatják. Mi most arra vállalkozunk, hogy megfejtsük a rejtélyt.

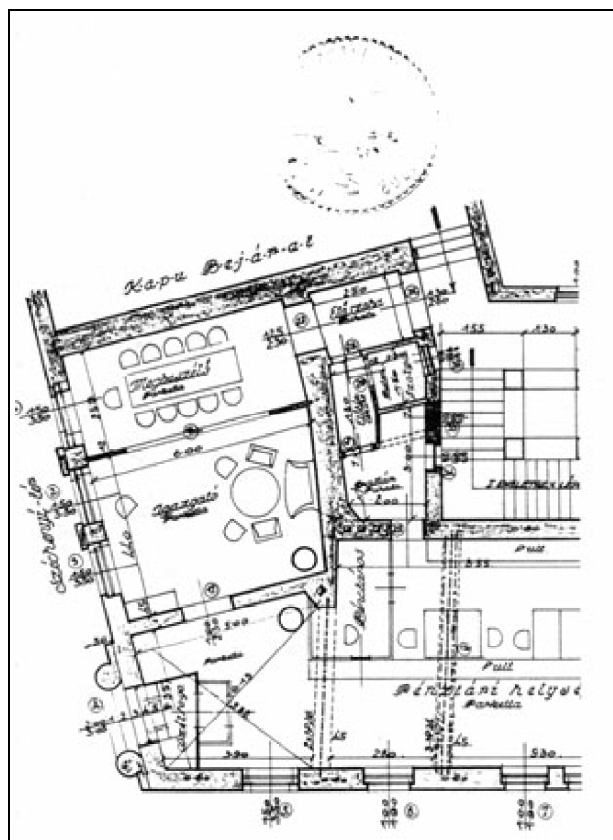
Hárs Viktor felvétele a főbejáratról, 1993.

Hasenauer Mártontól, a város első mérnökétől ered (1829)²⁽¹¹¹⁾ az az ötlet, hogy a Promenádot (a mai Széchenyi teret) nyugat felől nagy épülettel zárják le. A tervszelvényen átellenben viszont kezdett már formálódni a nagycenki grófok palotája. Akkor még ennek is, annak is a helyét több kisebb ház foglalta el. A tér déli oldalának, a Lange Zeilének (Hosszú sor) számozása a Domonkos-templom felől a líceumon át az Éles ³⁴⁹szögletig haladt előre, majd visszafordulva, az ún. Háromháznál – a mai Széchenyi tér 14/15. számnál – ért véget. „In der Langen Zeile bey den drey Häusern” – olvashatjuk a helymeghatározást egy 1601-ből származó feljegyzés nyomán, a „nagy Csatkai”-ban. Ezt Winkler Gábor is átveszi.³⁽¹¹²⁾ Könyvében nyilvántartási számmal⁴⁽¹¹³⁾ hivatkozik Handler József 1849-ben készült tervére, amely szerint az akkor már Ritter Károly és Anna (R. Lipót gyermekei?⁵⁽¹¹⁴⁾) tulajdonában lévő telekre emeletes ház épült. Ezt ugyancsak Handler alakította át kétemeletessé, 1854-ben.⁶⁽¹¹⁵⁾ A ház elé terpeszkedő „erkélyépítményt” (Winkler találó meghatározása) Janke Ferenc városi mérnök tervei ³⁵⁰alapján húzták fel 1856-ban.⁷⁽¹¹⁶⁾ Sajnos Handler tervei valahol lappanganak, ezért – amikor a homlokzat három betűjét keressük – azokra a képes ábrázolásokra vagyunk utalva, amelyek a Soproni Szemlében vagy Gantnernál megjelentek.⁸⁽¹¹⁷⁾

Két felvételen is láthatjuk a Kaszinó vagy Színház tér felőli homlokzatot. A tizenhat nyílás közül egyik sem

ajtó, a földszinti ablakok íves záródásúak. A hetvenes években készült későbbi felvételen zsaluk vannak. Ennyi az egész.⁹⁽¹¹⁸⁾ A minket érdeklő első fotográfiát 1961-ben közölték, a 213. lapon. A főtéma ugyan a vadonatújnak látszó Kaszinó, de azért az a kevés, ami a bal szélén megmaradt, ad néhány használható adatot a Ritter-házról.¹⁰⁽¹¹⁹⁾ Például azt, hogy a földszint ablakai itt is íves záródásúak. Aztán: az erkélyépítmény Hosszú sor felőli ívei alatt áll, előtte silbakoló egyenruhás emberrel, egy közel háromméteres faköpönyeg.¹¹⁽¹²⁰⁾ Nyilván nem azonos a Petőfi korabelivel, s az sem valószínű, hogy ugyanazt vigyázza. Illetve biztos, hogy nem, hiszen posta sokfelé volt akkoriban a környéken, csak éppen itt nem.¹²⁽¹²¹⁾

Feltételeztük, hogy az 1870. évi adófükönyvben találunk valamit. Érdekességként jegyezhetjük le, hogy a ház kettős száma még 15/16 (az Erzsébet utca majdani nyitásának még nem esett áldozatul a 14-es).¹³⁽¹²²⁾ Továbbá: a Ritterek közül csak Anna – mint Privaterin/magánzónó – a lakója.¹⁴⁽¹²³⁾ A legnagyobb házbéradója Laner Annának van, 228,68 frt-jában 84 krajcár a „Kostenersatz für neue Haus Nr. Tafeln (kölségtérítés az új házszámablákra).¹⁵⁽¹²⁴⁾ A sok lakó közt találunk divatszalon-tulajdonosnőt, zongoratanárnőt, zenetanárt, hivatalnokokat és özvegyeket, órásmestert, varrónőt, franciayelv-tanárt, de hivatalnak nyoma sincs.¹⁶⁽¹²⁵⁾

351 Átalakítás 1923-ban – alaprajz

Annál meglepőbb felfedezést tehetünk az 1890. évi adófükönyvben. A ház bérlői között találjuk, 48 frt házbéradóval terhelt, a Győr–Sopron–Ebenfurti Vasút üzemi főfelügyelőségét (Betriebs-Oberinspektion), a lakók névsorában pedig számos alkalmazott nevét.¹⁷⁽¹²⁶⁾ A részvénytársaság 1875-ben alakult, de csak

1884 elején költözött Győrből Sopronba üzemigazgatóság, s nagy palotája csupán 1898-ban épült fel.¹⁸⁽¹²⁷⁾ Sajnos az adóhivatali tisztviselők arról nem tájékoztatnak bennünket, hogy a vasutasok hivatali helyiségei melyik szinten voltak. Szerencsére egyértelmű felvilágosítást nyújt erre nézve a Diemnek tulajdonított Romwalter-útkalauz.³⁵² Bármilyen furcsa, az ügyfeleknek a második emeletig kellett felkaptatniuk.¹⁹⁽¹²⁸⁾ Pedig lépcsőt mászni akkor sem szerettek az emberek. Erre jó példa a posta esete: a felek zúgolódására kénytelen volt emeletről a földszintre, Újteleki utcából a Színház utcába költözni.²⁰⁽¹²⁹⁾

Ezek után nem csodálkoznánk, ha kiderülne, hogy a kétféjű sas nemcsak azért volt a Ritter-ház második emeleti homlokzatán, hogy messziről is jól lehessen látni, hanem azért, mert ott voltak a helytartóság hivatalos helyiségei. Mert az biztos, hogy nem az egész épület volt hivatal. Nem is erre szánták. 1849 októberében, amikor a császár elrendelte a kerületek fölállítást, köztük azt, amelyik kilenc dunántúli vármegyét fogott össze Sopron székhellyel, az építkezés már befejeződött.

A helytartóság 1860 októberében szűnt meg. A sas lehet, hogy csak később került le a falról. Számunkra egy primitív rajz örökítette meg, a Szemle 1963. évfolyamában.²¹⁽¹³⁰⁾ (Megismételve a következő évben.) Aláírása: „A Széchenyi tér az 1850-es évek végén. Ismeretlen műkedvelő rajza”.²²⁽¹³¹⁾ Nézőpontja a későbbi Széchenyi tér 13., akkor Lange Zeile 748. emeletén lehetett. A részletek annyira megegyeznek a különböző fotográfiákkal, hogy a rajzon meglévő, de máshol nem látható sas helyét el kell fogadnunk úgy, ahogy ott van.²³⁽¹³²⁾ Az már fotókkal is bizonyítható, hogy a földszinten – az erkélyépítmény alatti két nagy kapualjon kívül – nincs ajtó.

A rajz készítésének ideje 1857 és 1868 közé esik. Az előbbi évszám a normál főiskola (ma Széchenyi Gimnázium) felépítésének éve, az utóbbi az ó-olasz bástya lebontásáé. Az időhatárok szűkíthetők azzal, hogy az iskola teljes elkészülte áthúzódhatott az 1858. évre, illetve a helytartóság megszűnése (1860) nagyjából együtt járhatott a kétféjű sas eltávolításával. Legfeljebb az gondolkodtat el, hogy miért nincs őrbódé (tréfásan faköpönyeg) a kapu előtt. Veszélytelenebb volt a rajzot elkészíteni, még ablakból is, akkor, amikor már csak a jelvény volt meg, a hivatal azonban nem.

A Soproni Szemle 1985. évfolyamában, az 56. lapon közölt fénykép aláírása: „A Széchenyi tér elődje, a Promenáda 1860-ban, platánokkal.” Ne mélyedjünk bele a faültetés ellentmondásaiba (nyár és szomorúfűz is szóba kerül forrásainkban).²⁴⁽¹³³⁾ A fényképfelvételen éppúgy mint a rajzon, négy sor fa látható, korláttal elzárva a járdától és a kocsitól. A különbség annyi, hogy a fotós a Széchenyi-palota második emeletéről exponált. Így végre egész terjedelmében láthatjuk a Ritter-ház főhomlokzatát.

353Átalakítás 1923-ban – főhomlokzat

A felvétel lényegesen jobb reprodukcióját találjuk Gantner Antalnál.²⁵⁽¹³⁴⁾ Az Erzsébet utcát még nem nyitották meg, a Kaszinó helyén teljes épségben van a bástya. A Templom utca sem bukkant elő. Későbbi torkolatát a 17. számú ház foglalja el, a Café ³⁵⁴Promenad hatalmas előtetejével.²⁶⁽¹³⁵⁾ A Ritter-ház és a bástya között két nagy fa: a rajzon is láthatók. Mögöttük a Pejáchevich-ház. A köz felőli oldalát süti a koratavaszi nap.

A Ritter-ház erkélyépitménye árnyékot vet a földszintre, ám így is kivehető, hogy a földszinti három ablak után, a Színház tér felé, egy olyan széles ablak zárja a sort, mint amilyen felette, az emeleteken látható. Szemben azok vízszintes záródásával, lent egyértelmű az íves megoldás alkalmazása. A szemöldökpárkány viszont mindenütt egyformán vízszintes. A szinteket párkány választja el egymástól. Nincs már meg a kétféjű sas, viszont a kapualjtól számított második ablak felett sötét alapú cégtábla díszlik. Felül valami rövid szöveg, alatta hosszabb. A raszteres kép nem enged további vizsgálódást.

A jelöletlen fényképész valószínűleg Tiefbrunner Sándor. Műterme 1860–1875. működött az ő vezetésével. Az újonnan elkészült Kaszinót is magáról, feltehetően a líceum második emeletéről vette fel.²⁷⁽¹³⁶⁾ Sógora,

Rupprecht Mihály, inkább élete vége felé, a kilencvenes években fényképezett sorozatban városrészleteket. Rupprecht különben az a mester a múlt század soproni fotózásában, mint a XVIII. század festészetében Dorffmaister: jót, rosszat, kétes vagy szignálatlan alkotást egyaránt neki tulajdonítanak. Pedig hát voltak rajta kívül mások is.

A ház, vizsgálódásunk tárgya, 1869-ben már Ritter Károly örököseinek a nevében van. 1885-ben Thirring Rupprecht Kálmánné Emresz Amália nevét jegyzi be a város háztulajdonosairól szóló könyvébe.²⁸⁽¹³⁷⁾ 1898-ban és 1910-ben is még ő szerepel, 1920-ban azonban Rupprecht Amália. A következő – 1930-ban felvett – keresztmetszet új tulajdonosokat talál. Újhelyi Kálmánné és Losonczy Elemérné osztozik a jogon. 1939-ben szintén. Itt a négyszögöl is meg van adva: 588. Heimler 27 lakást vesz számba 82 szobával, lábjegyzetben megemlítve, hogy öt iroda van az épületben.²⁹⁽¹³⁸⁾

A hosszú évtizedekig szereplő család a virtsologi előnévvel nemességet szerzett, földbirtokos Rupprecht (rokonuk Losonczy), a fényképész csak oldalágon helyezkedik el.

Amennyire kivehető az eddig tárgyalt ábrázolásokon, az S, F és B háromsága sehol sem fordul elő. Kutatásainkat most már az újságokra kell kiterjesztenünk. Az Oedenburger Zeitung 1916. január 16-i számának hatodik, utolsó oldalán keretes hirdetést találunk – magyar nyelven. Meghívó a Sopronvárosi Koronatakarékpénztár január 23-i rendkívüli közgyűlésére, a Kereskedelmi és Iparkamara Lackner Kristóf utcai székházának kistermébe. Tárgya: „Alapszabálmódosítás az alapítandó Sopronvárosi Forgalmibank Részvénytársasággal való szervezeti összeköttetés helyreállítása végett.” A szöveg németül gondolkodó írástudó munkája. A 'hergestellt' szó helyreállításnak fordítása gyakori a hivatalos iratokban a 'létesít' helyett. A Sopronvárosi Forgalmi Bank (ez a hivatalos írásmód) attól még vadonatúj intézmény marad.

Tehát megvan a név, amelynek rövidítése a keresett három betű. De nincs meg az ajtó, ami fölött ma található. És nincs meg az időpont, amikor odakerült.

355A bank 1916-ban – a terv szerint³⁰⁽¹³⁹⁾ – a ház Petőfi téri szárnyába költözött. A Széchenyi tér felőli sarokszoza nem tartozott a bérleményéhez. Az átalakítás előzménye 1911 őszére nyúlik vissza, amikor Boór Gusztáv építómester helyet csinált Raab Jakab ékszerésznek, zálogintézete részére. Ennek első ajtaja lett később a bank bejárata, a másodikat befalazták, s törtek még egyet a bank zálogüzlete számára.³¹⁽¹⁴⁰⁾ Raab ugyanis feladta üzleti tevékenységét, s óvadékát is átruházta a bankra.

Végre 1923-ban jut el a bank odáig, hogy ajtót törethet Széchenyi szobra felé. Megbízta a Füredi–Cavallar céget a tervek elkészítésével és a kivitelezéssel. A beadvány dátuma után tíz nappal már kezükben az engedély. Március 29-én hozzákezdenek a munkához, s rövidesen elkészülnek vele.³²⁽¹⁴¹⁾

A gyökeresen módosult alaprajz vetületeként alapvető változások történtek a főhomlokzaton. Az első kapualjig terjeszkedő bank három nagy méretű ablakkal és – a sarok mellett – egy díszes, lépcsős bejárattal adja meg címének a rangot. Az emeletek ablaktengelyeit figyelembe nem véve, három egyforma, vízszintes záródású ablak biztosítja a szükséges világosságot a 'megbeszélő'-ként jelölt tárgyalónak és az igazgató szobájának. Ide és az ugyancsak parkettás pénztárhelyiségbe a kétszárnyú bejárat kettős szélfogóján át vezet az út.

Az ablakok felett hosszan elnyúlóan a cég neve: Sopronvárosi Forgalmi Bank Rt. Közvetlenül a bejárat felett, ahol ma – Mercur feje fölött – a három betű olvasható, az égvilágon semmi sincs a terven. A betűk feloldása egyértelmű. Pótmunka lett volna? A hivatalos iratok között nincs. Különben is a bankot, tőzsdespekulációinak sikertelensége miatt, 1926-ban felszámolták. A magyarázat aligha lehet más, mint az,

hogy a megbízó építkezés közben változtatott a díszeken és a feliraton. Nem ez volt az első eset az építőipar történetében. Rövidítés jó üzleti fogás: népszerűséget, közismertséget jelez. Persze ez nem segített a hanyatló üzletmeneten. Az új átalakítás használatba vételének engedélyére 1926. december 2-án ütök rá a pecsétet. A bérlőt Nagy Vincének hívják. Üzletének, az Elite kávéháznak a felirata hosszú időre eltakarta és feledésre ítélte a bank három betűjét. Azok csak napjainkban, az épület felújításakor bukkantak ismét elő.³³⁽¹⁴²⁾

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Hiller István: Peéry Rezső soproni éveiről

356 Hiller István: Peéry Rezső soproni éveiről

Molnár József: Emlékbeszéd Peéry Rezső ravatala fölött című munkájában azt írja; 1956-ig annak a soproni gimnáziumnak volt az igazgatója, amelynek egykor Berzsenyi Dániel és később Gombocz Zoltán volt diákja. (Lásd: Csak tiszta forrásból. Bern, 1980. Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem. 36.) Tóth László is megerősíti, hogy Sopront azért választotta egyik lakóhelyéül, mert szülővárosára ez a kétnyelvű polgárváros emlékeztette leginkább. (Peéry Rezső: Gondolatok a tehervagonban. 266. Erre majd még visszatérek!)

Egykori tanárom, gimnáziumi igazgatóm személye, irodalmi munkássága, életútja, szellemisége közel két évtizede foglalkoztat. Azt hiszem minden írását ismerem, a róla szóló irodalmat is összegyűjtöttem. A „Peéry-anyag” tekintélyes helyet foglal el könyvespolcomon. Hozzáfogtam egy Peéry-monográfia megírásához. Ettől a szándékomtól az sem térített el, hogy nagyon „kikaptam”, amikor megjelent róla első írásom a Soproni Szemlében „Emlékezés nekrológ helyett” címmel. (SSz. 1980, 367.) Erről az „ügyről” éppen Mollay Károly írt (SSz. 1992, 191). Mollay Károly és Peéry Rezső kölcsönösen tisztelték és nagyra becsülték egymást. Második, nagyobb lélegzetű írásom nem jelenhetett meg. Már kiszedett cikkemet lefoglalták a nyomdában. A nyomda két akkori dolgozója, a Hillebrand-testvérek, azonban értesítettek erről és titokban adtak a kiszedett cikkből, amely a Soproni Füzetekben jelent volna meg, „Egy eltemetett »Sarlós«-ról és soproni éveiről” címmel.

Most akkori írásomból idézem a következő részleteket:

A Soproni Szemlében (1979, 188–190. p.) *Kovács József László* ismertette az 1976-ban megjelent Soproni Írók Antológiáját. Ebben azt írta, hogy az irodalmi szociográfiák című fejezetben egy írásnak okvetlenül ott lett volna a helye, nevezetesen *Peéry Rezső Sopron sebei* c. írásának, amely 1955-ben a Csillagban jelent meg és amely az akkor elzárt, a személyi kultusz hibáitól bénított, lassan fejlődő Sopronra irányította a figyelmet. „A közzététel az 1956-ban nyugatra távozott Peéry személyétől függetlenül is indokolt lett volna” – írta akkoriban Kovács József László.¹⁽¹⁴³⁾

Miért a hiányérzet egy 1954-es írás kapcsán mind a mai napig?! Feleljen hát erre az írás szerzője, akire most emlékezünk. De ki is ez a szerző, akit ma már a kortársakon kívül alig ismer valaki ebben a városban és egykori tanítványain kívül is legfeljebb az irodalomtörténészek, politikusok az országban.

Peéry Rezsőnek 65 éves korában jelent meg Münchenben egyik utolsó nagyobb írása, melyet „annotált önéletrajzának” is nevezhetnénk, és amelyről *E. Fehér Pál* írja, hogy ... „A Requiem egy országrészért címe, sőt alcíme (Felvidék) ellenére sem valamiféle revizionista pamflet, még kevésbé nacionalista szellemiségű. Peéry ifjúságának tájait, mindenekelőtt Pozsonyt idézi meg. Azt a monarchiai varost, ahol oly

erős volt a német, a magyar és a zsidó kultúra találkozása, s nem utolsósorban ennek a szellemiségnek a következményeképp progresszív és szilárd világnézetű polgárság formálódhatott. Liberálisan felvilágosult, a dzsentri illúzióktól s főleg dzsentri mentalitástól független, a nemzeti elfogultságot megvető polgárság volt ez.” 357 Peéry Rezső írja magáról, hogy palóc dadája, akit a családban csak asszonyságnak neveztek, származása körülményeit ironikus egyszerűséggel úgy summázta, hogy „Apám sváb, anyám tót, asszonyság palóc”. Apai nagyapja az Apponyi grófok kulcsára volt a lengyeli kastélyban, ősei pozsonyi német szőlőművesek. Apját Apponyi Sándor taníttatta, nőorvos lett. Természettudományos érdeklődésű ember volt, dolgozószobájában élete utolsó órájáig ott állt a mikroszkóp. Neveltetése, műveltsége a magyar liberalizmus és a szabadkőművesség légkörében alakította magyarrá, de megtartotta a német polgári erőket; a józanságot, szorgalmat, tettvágyat. Édesanyjáról azt írja, hogy finom idegzetű, lobbanékony, szenvedélyes, nagyratörő, álmodozó asszony volt, akinek magyar műveltségén, lelki alkatán, kedélyén ott volt a felvidéki íz, szláv színeződés, világa az irodalom, a neveléstudomány. Könyvtárában első kiadású művek sorakoztak; Ady, Kaffka Margit, Gárdonyi, Babits, Móricz, Krúdy, Karinthy, Kosztolányi, Móra, Tömörkény, Herczeg, Várnai Zseni, a német fordítású oroszok. Ellen Key, Flaubert, Maupassant, Zola, Ibsen és Strindberg társaságában. Így élt együtt a pozsonyi orvos házában a német és magyar elődök szelleme és emléke, szőlőműveseké és felvidéki magyar kisuraké. Három nyelv, két vallás, a természettudományos és irodalmi érdeklődés, a szabadgondolkodás és a vallásos áhítat formálta, alakította ebben a házban a fiatalembert.

1938-ban kapja az első komoly megbízatást; mint kisebbségi szakértőnek a csehszlovák kormány terveit kell átnéznie, amely a teljes nemzetiségi önkormányzat megvalósításával volt kapcsolatos és miniszterelnökségi javaslatként szolgált volna a Hitler-Henlein féle Szudétanémet Párt megszelídítésére. Huszonnyolc éves volt ekkor. Nyilván *Benes* választása esett rá. Peéry ugyanis azon kevésszámú magyarok közé tartozott, akik személyesen ismerték a köztársasági elnököt. Egy évvel korábban, 1937 tavaszán rendelte magához egy írói küldöttség tagjaként *Győry Dezsővel* és *Vozári Dezsővel*. A köztársasági elnök ekkor a szovjet külpolitikai irányvonal iránt tájékozódott, mint a *Republika* egyik lehetőségéről a náci fenyegetésekkel szemben. Még korábban Peéry Rezső egy Sarlós diákcsoporttal illetve küldöttséggel *Masaryk* elnöknél is volt. Erre később úgy emlékezett vissza, mint egy másfélórás érdekesítő cseh–magyar dialógusra, amely után az elnök megindultan ígerte; soha nem lesz a magyarok ellen. A főiskolás küldöttség látogatása után Masaryk Tamás koszorút helyezett el Madách Imre sztrégovai sírján és egy millió koronás támogatást ajánlott fel egy kisebbségi magyar tudományos társaság alapítására. Prágai időszakára egyébként mint igen jó iskolára emlékszik vissza, ahol az egyetemi ifjúság korszerű létformát alakított ki, sportolt, kirándult, vitaklubokban csiszolódott, jövőjére készült, fogékony volt az új társadalmi formák és tervek iránt, síkra szállt az új művészet ügye mellett. Az akkori Prága ablakai Párizs, az angolszász világ és Weimar felé néztek.

Egy másik írásomban már részletesen megírtam, hogy *Szvatkó Pál* az 1935-ben megjelent Szlovenszkói magyar elbeszélők című kötet előszavában Peéry Rezsőt vezető kritikusként nevezi, csoportját pedig a régi Sarlós töredék hadának, amely közel áll a szélső baloldalhoz. Különálló irodalmi csoportnak is tekinti, amelyhez hasonló Magyarországon nem is létezhet. Nem ismétlem most meg, amit ugyancsak leírtam már arról az óriási munkáról, amit mint író, kritikus és baloldali politikus végzett ebben az időszakban, azaz a harmincas években. (SSz. 1980, 367–373.)

A Csehszlovákiában és Magyarországon már egyaránt ismert író, irodalomtörténész, kritikus, műfordító és Sarlós-politikus Peéry, „az ősi, vad természet, a méla rengetegek és tiszta vizek” hazájából a nemzetiségeket sértő 358intézkedések következtében kerül Magyarországra. Először Budapestre, ahol a

Szociáldemokrata Párt Országos Központja külügyi osztályán nemzetiségi ügyekkel foglalkozik, majd Mosonmagyaróvárra. Innen költözik 1950-ben Sopronba, ahol a Leánygimnáziumnak, (József Attila Gimnázium) majd a Berzsenyi Dániel Gimnáziumnak lett igazgatója. Magyarországi illetve soproni életét is, meg akkori gondolkodásmódját, felfogását is jól tükrözi „Levél Sopron sebeiről” című, már jelzett, valóban nagyszerű írása. A jelzõt most elsősorban stílusára, fogalmazására kell értenünk, hiszen mint említettük, tartalmi vonatkozásai ma csak annyiban érdekesek, amennyiben akkori életét, „sopronivá válását” mutatja. Ilyen értelemben kíséreljük meg az említett hiányérzet megszüntetését is, és soproni éveinek bemutatását is.

„Magam évek óta kisvárosban élek ugyan, de csak tíz év óta ismerem közvetlen közelből Magyarországot... A régi Magyarország megtagadta tőlem azt a lehetőséget hogy itt érjek emberré. Ezért a jelent első otthonom tapasztalataival tudom csak összevetni: a volt szlovákiai, kisebbségi magyarság múltjával” – írja cikkében, majd azt fejtegeti, hogy ez viszont nem megfelelő alap az összehasonlító szemlélődéshez. Egy többségi nemzet vidéki léhelyzetét vetheti legfeljebb össze – a szellemeket illetően – egy volt kisebbség életével. Az ilyen összehasonlítást viszont nem kedvelik túlságosan, bármilyen tanulságos is az. Amikor 1946-ban Budapestre települt át, akkor még hivatásos újságíróként az egyik első cikkét a szellemi decentralizálás szükségességéről írta. Ezt azonban félreérthetőnek ítélték meg, mert ellentmondani látszott az „új kor” egyik leglényegesebb politikai törekvésének. Hét év után a „vidék magányában” sem tudja, hogy milyen oldóképlet segítségével lehetne összekapcsolni a „forradalmi centralizmus eszményét és gyakorlatát” a regionális kultúrelvet kisarjadásának követelményével. A magyar kisvárosok – írja – a szellemi termelés és szervezkedés szempontjából minden látszat ellenére némileg holtpontra vesztegelnek. Szólnia kell végre valakinek a vidéken élő névtelen értelmiségiek sorából, akiknek a magyar szellemet szolgáló alázata ma is igen fontos tényezője a nemzet életének és fejlődésének. Egyet kell érteni abban, hogy a nagytőke, a nagybirtok uralmát megszüntető változással együtt a forradalmi centralizmus szellemi területen megszüntette ugyan a régit, de még nem építette fel az újat, pontosabban előbb tüntette el a régit, mintsem az újat felépíthette volna. Ez pedig vidéken légüres szellemi teret hozott létre. *A fővárosból és a vidékből kell megteremteni Magyarországot.*

A gondolatok a továbbiakban is ragyogó megfogalmazást kapnak. A város és vidék megbecsülésének aránytalansága túlságosan mélyen érintik, érzelmileg nagyon is foglalkoztatja ahhoz, hogy érdemesen szólni tudjon – folytatja fejtegetéseit. Mint évek óta kisvárosban élő ember, e tekintetben szenvedő alany csak, nem diagnosztizál. Erről sem lehet írni ha „nagyon fáj”. A város sebeinek bemutatását úgy vezeti be, hogy a komor sorokat abban a reményben írja, hogy a tényekkel való szembenézés a kishitűeket elcsüggeszti ugyan, de a bátraknak erőt és szenvedélyt ad a változás vállalásához. Észrevételeit, javaslatait hét pontban foglalja össze. Mindenekelőtt az akkori Népművelési Minisztérium képes hetilapjának a Művelt Nép 1954. szeptember 13-i számában megjelent, Sopronról szóló durva tévedésre hívja fel a figyelmet, majd a soproniak reagálását ismerteti. Megállapítja, hogy a torzítást bizonyos bölcs közönnyel fogadták Sopronban. Azoknak az embereknek a közönnyével, akik tudják, hogy a *tények nem változnak attól, ha más mondanak róluk.* (Kiemelés tőlem. H. I.) Szó szerint írja... „Azért lap, hogy hiba csússzék bele: a szerkesztő egy zavart és udvarias mozdulattal majd kiigazítja. De baj, sőt igen nagy baj, ha illusztrált [359](#)hetilapjaink közül rangban nem kisebb téved, mint az, amelynek hivatalból gondja a magyar közönség műveltségi színvonalának emelése.” A Sopron sorsáért aggódó, nagy feltűnést keltett cikk így fejeződik be; ... „bízunk a nagy ős: Lackner Kristóf dr., a tudós ötvösmester soproni jelmondatában: *Mergitur sed non submergitur.*”

E sorok írása közben jelent meg Peéry Rezső „Gondolatok a tehervagonban” című könyve. (Kalligram

1993.) Minden sorából kicseng a honvágy. Kedves városait ismétlően emlegeti. Annak értékeit nem tudta elfelejteni soha. Amikor kényszerűen át kellett települnie, ezeket írta: „Észak-Dunántúl az új hazám. Elfogódottan, áhitatosan ismerkedem vele. Az arcát, a formáit, a vonásait most vésem elmémbe, mint kedvese alakját a szerelmes. Győr, Sopron, Pápa barokk formáinak rajza dereng fel bennem...” Sopron iránt érzett honvágya különösen erős volt haláláig. „Malomkövek között” című könyvének előszavában írja a következőket: „Tanár, majd rövidesen gimnáziumi igazgató lettem, előbb az Isten háta mögötti Mosonmagyaróvárt, majd a romjai ellenére is ékes és szép Sopronban. Az ötvenhatos felkelésben való aktív szereplésemért – tíz napig a város választott polgármesterhelyettese voltam! – ebből a gyönyörű kis városkából indultam neki ama nagy ködfalnak, amely minden emigráció kezdete.”

Utoljára Attnang-Puchheimben találkoztunk. Könyvekről, könyvtárakról beszélgettünk. A betű, a könyv volt mindene. „Könyvtárak sorsáról” című írásában (Malomkövek között. Bern, 1977.) a következőket írta:

... „Mi lesz könyvtáraink és irattáraink, gyűjteményeink jövője idekűnn? Egy emberöltő hosszán talán megvédi őket a hűség őrző gesztusa. Am mi történik velük akkor, ha az utódok majd vállvonogatva betűzik a nekik ismeretlen nyelv furcsa szavait a könyvek homlokán?... Könyvtáramra függesztem szemem írás közben. Egy kissé úgy, mint akinek búcsúznia kell. Nehéz elhessegetni a látomást közben: a megnyíló örvényét, megsemmisülés végétét, amely egykor e könyvek sorsa lesz”.

Az utolsó évek egyre kínzóbb honvágyára és súlyos betegségére talán csak „Sarlós” éveire való emlékezés jelentett gyógyírt. Kortársa és egykori barátja Dobossy László írja, hogy a szülőföld és az ifjúkor ihletéséhez híven talált vigaszt és igazolást. Így készült a távozásra és várta a véget. 1976. március 30-án írta Stuttgartból Dobossynak: „Fiatalságunk oly gyönyörű és gazdag volt, mint kevés nemzedéké e hazában. Csodálatos erőforrás – ezt ma jobban látom, mint valaha”.

A mozgalomban és a magánéletben is csak Bió-nak ismert öreg „Micowber” (így meg saját magát nevezte el, az egész életében szerencsétlen, sikertelen, törekvéseit megvalósítani nem tudó regényhőshöz hasonlítva magát) 1977. november 11-én Stuttgartban halt meg repülőgéppuhasnyira két hazájától.

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Hiller István: Peéry Rezső soproni éveiről / UTÓSZÓ

UTÓSZÓ

Nemrég felhívták a figyelmemet ismeretlen levelekre, amelyeket Peéry Rezső küldött Sopronból Fábry Zoltánnak. Szám szerint hat ilyen levélről van szó. Az első 1952. IV. 27-i, az utolsó 1956. IX. 21-i keltezésű. Ezekre felhívnám a figyelmet! (Lásd: Új forrás. 23. évf. 8–9. szám. 9–17.)

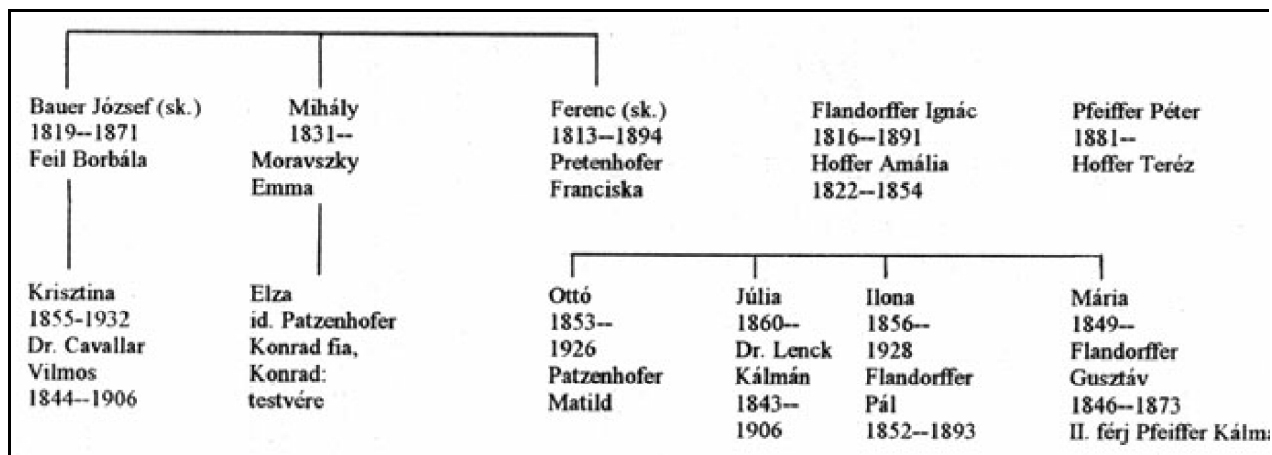
Az elsőből idézem a következőket. „Két esztendeje élek Sopronban... Itt elégedett vagyok Sopronnal, ahogyan elégedett lehet egy halott, aki feltámadt és meglepetve látja, hogy mégis él. A líceum az ország egyik legöregebb épülete. Batsányi, Berzsényi, Petőfi, Kazinczy, „Superintendens Kiss”, Gombocz Zoltán és Hodža Milán meg Kánya Kálmán jártak falai között, vagy csináltak valami figyelemreméltót, 360 szóval, jó pihenőhely ez olyan fáradt szívnek, mint az enyém. A könyvtárban ott vannak a Magyar Társaság jegyzőkönyvei 1790-ből szép, értelmes magyar nyelven és jónéhányezer kötetnyi régi magyar könyv és folyóirat, szóval nekem való léggör ez és micsoda boldogság lenne, ha vendégül láthatnálak és bevehetnéd magad a könyvtárba meg a vén soproni kövek közé! A líceum faláról zúzott orrú római hivatalnokok epitáfiumai néznek az emberre (római temető felett »kormányozom« az iskolát) ami hosszú távra tekintő

gondolkozásra nevel.”

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Horváth Zoltán: Flandorffer Ignác és fia bornagykereskedő cégének csődje és betéti társaságá alakulása, 1893

Horváth Zoltán: Flandorffer Ignác és fia bornagykereskedő cégének csődje és betéti társaságá alakulása, 1893

Sopron a XIX század végén súlyos gazdasági válságba jutott: 1882-ben elvesztette sertés piacát, a gabonakereskedelem központja Budapestre került, a vasútvonalak kiépülésével közvetítő szerepe a kereskedelemben megszűnt, a víz- és a nyersanyag hiánya miatt nagyüzemek, gyárak nem alakultak és a vagyonos polgárok egykori feudális földbirtokokat és részvényeket vásároltak, illetve vidéken részvénytársaságokat alapítottak. Évszázadok óta a soproniak fő jövedelmi forrása a borkivitel volt, amely a francia és olasz borok versenye miatt visszaesett, majd az 1880-as évek közepétől a filoxéra is pusztított. Sopron legjelentősebb bornagykereskedője, Flandorffer Ignác, 1875-ben fiával, Pállal társult.¹⁽¹⁴⁴⁾ Az apa 1891-ben hunyt el, a cég kizárólagos tulajdonosa, Pál halálakor, 1893. március 28-án bizonyossá lett, hogy a cég fizetéképtelen, csődbe jutott. A cég bukását Flandorfferék réczényi (Ritzing, Burgenland) kőszénbánya vállalkozása okozta. A cég²⁽¹⁴⁵⁾ vagyonának értéke 703 554 forint volt: a borüzlet és tartozékai 453 672 forint, az üzleti és a váltókövetelések 11 981 forint, az értékpapíroké 113 324 forint stb. A Zereichenwald nevű kőszénbánya vállalatba 1893. március hó végéig 326 583 forint-ot ruháztak be. Flandorffer Pál magánvagyon: a ház-, földtulajdon és ékszerek értéke 244 961 forint volt. Végül is a cselekvő állapot 1 303 119 forint, a teher 1 296 970 forint, így tiszta hagyatékként 6144 forint maradt. A vagyont terhelő adósságok: a forgalomban levő váltók értéke 456 000 forint, az elzálogosított értékpapíroké 91 000 forint és 541 000 forint-ra rúgott a Flandorffer házaspár testvéreinek örökségi osztályrésze és kölcsönkövetelése, a többi különféle áru- és munkadíj-tartozás volt. Az érdekelt rokonok 1893. május 27-én megállapították, hogy a bánya hasznot nem hoz, csak kiadást, az örökösök forgótőke hiányában a borkereskedés folytatására is képtelenek. Mindkét vállalkozás felszámolását azonban rokoni összefogással oldották meg és jó üzleti hozzáértéssel, körültekintéssel, jártak el, hogy a csőd, a kényszerhelyzet miatt a jelentősebb anyagi veszteséget elkerüljék. Tették ezt úgy, hogy a csődről a sajtó sem szerzett tudomást. ³⁶²Aligha vonható kétségbe a rokonok jóindulata özv. Flandorffer Pálné és kiskorú fiai: Ignác, Pál és Róbert sorsát illetően. A rokonsági kapcsolatok:³⁽¹⁴⁶⁾ (Lásd: 1. sz. melléklet.)

361 Bauer Mihály sertéskereskedő (sk.) 1784–1860 (Waidhofen an der Thaja)

1. sz. melléklet

Bauer József (sk.) 1819–1871 Feil Borbála; Mihály 1831– Moravszky Emma; Ferenc (sk.) 1813–1894 Pretenhofer Franciska; Flandorffer Ignác 1816–1891 Hoffer Amália 1822–1854; Pfeiffer Péter 1881– Hoffer Teréz; Krisztina 1855–1932 Dr. Cavallar Vilmos 1844–1906; Elza id. Patzenhofer Konrad fia, Konrad: testvére; Ottó 1853–1926 Patzenhofer Matild; Júlia 1860– Dr. Lenck Kálmán 1843–1906; Ilona 1856–1928 Flandorffer Pál 1852–1893; Mária 1849– Flandorffer Gusztáv 1846–1873 II. férj Pfeiffer Kálmán; Flandorffer Gusztávné, Bauer Mária második férje, Pfeiffer Kálmán VKM osztálytanácsos és elsőfokú unokatestvére Flandorffer Gusztávnak. Dr. Lenck Kálmán és testvére, Gyula a többszörös milliós Samu fiai.

A rokonsági kapcsolatban állók 1893. május 29-én betéti társaságot alapítottak: „Flandorffer Ignác Cég” címmel és azt özv. Flandorffer Pálné és három kiskorú fia vette át.⁴⁽¹⁴⁷⁾ A társaság részére özv. Flandorfferné 25 000 forintot jegyzett. Három testvére közül: Ottó 50 000 forintot, Mária férjével, Pfeiffer Kálmánnal 60 000 forintot, Júlia férjével Dr. Lenck Kálmánnal 100 000 forintot, id. Patzenhofer Konrad 150 000 forintot, a Lenck Samu-cég 125 000 forintot és a céggel összefonódott Bau-Bank 100 000 forintot. A betéti társaság tehát 610 000 forint tőkével alakult.

Özv. Flandorfferné vállalta, hogy az egykori cég adósságait 1894. október 31-ig kifizeti és ezt a vállalt kötelezettségét teljesítette. Kifizette a váltóköveteléseket: 455 762 forintot, a különféle áruhitelezők követeléseit: 35 730 forintot, továbbá Cavallár Vilmos 13 146 forint, Patzenhofer Konrádné, Bauer Elza 9996 forint és Flandorffer Olga 16 300 forint kölcsönét stb., összesen 102 072 forintot. Flandorffer Pál 244 691 forint magánvagyonra 1894. október 31-ig 107 479 forint-tal csökkent. Többek közt eladták Boninsegna Ferencnek a Kossuth utca 8. számú házáat, ugyanott a 6. sz. házat Andre Lászlónak, továbbá a Várkerület 24. sz. házat ifj. Steiner György kádárnak. A rokonok az ékszereket 1100 forint értékben meghagyták az árvák tulajdonában.

A Flandorffer házaspár testvéreinek – fentebb említett – örökségi osztályrészét és kölcsönkövetelését kitevő 541 000 forint kifizetését az özvegy 1894. október 30-án újonnan kötött egyezségben vállalta, a még megmaradt vagyon és főképpen a ritzingi bányába beruházott összeg terhére. A kifizetés módjáról az alábbiak során írok.

A Flandorffer Ignác és fiai borüzlet új tulajdonosa tehát „Flandorffer Ignác Cég” név alatt alakult betéti társaság lett. Tíz évvel később, a társaság további fennmaradását 1903. szeptember 4-én kelt megállapodással bizonytalan időre meghosszabbították. A betéti társaság tagjainak forintban befizetett tőkéjét 1:2 arányban az új pénznembe koronába számították át. Özv. Flandorfferné azonban 170 000

Koronával rendelkezett, mert a Lenck cég bukásakor, illetve annak a betéti társaságból való kiválásakor a 120 000 Koronát megváltotta.

3632. sz. melléklet

A hitelező neve:	A hitel összege	Flandorfferné törlesztései után maradt követelés frt	A tőke utáni esedékes 4,5%-os kamat frt	A kapott részvénye száma:
1. gr. Secur Cabanac Ágostonné szül. Flandorffer Krisztina öröksége	170 277	110 680	9541	1224
2. gr. Strachwitz Hugóné szül. Flandorffer Mária örökségi osztálya	141 209	95 141	8714	1046
3. özv. Flandorffer Pálné szül. Bauer Ilona (A hitelező apja B. Ferenc volt)	125 000	75 200	7105	800
4. Pfeiffer Kálmánné szül. Bauer Mária kölcsönkövetelése	43 200	54 708 x	5040	597
5. Bauer Ottó kölcsönkövetelése	20 500	26 813 x	2449	290
6. Dr. Lenck Kálmánné szül. Bauer Ilona kölcsönkövetelése	20 450	26 765 x	2444	282
				4239

Megjegyzés: x ad 3 Bauer Ferenc a 125 000 frt. követelését elengedte leányának, özv. Flandorffernének, aki három testvérének a 14 100 frt-ot átruházott. Ez utóbbi összeg bennfoglaltatik a hitelezőknek a törlesztés után maradt követelésében.

Az 1893. május 29-én kötött üzleti szerződés értelmében özv. Flandorffer Pálné, született Bauer Ilona a betéti társaság beltagja, a többiek pedig kültagok. A kültagok a szerződés XXIII. pontjában özv. Flandorfferné részére biztosították azt a jogot, hogy a betéti társaság fennállásának időtartama alatt bármikor betétjeiket, azok teljes összegében magához válthatja és a vagyonbetét összegén felül csupán a kiválás évében, a kiválás napjáig részesedhetnek a mérleg szerinti tiszta nyereségből, a befektetett tőkéjük arányában. Az évi tiszta nyereség összegének kiszámításakor a nyereségből levonták a társaság tagjai részére a betéti tőke 4%-os kamatát, a cégvezető és cégtulajdonos részére megállapított 10-10% jutalékot, valamint a tiszteletdíjakat és a személyzetnek kifizetett költséget. Az üzleti év zárását minden év június 30-án **364**tartották. A váltók elfogadásával, fedezésével Lenck Gyulát és Schladerer Alfrédot, a Bau-Bank igazgatóját bízták meg.

Özv. Flandorfferné először testvére, özv. dr. Lenck Kálmánné Bauer Julia ellen indított pert 1917/18-ban, miután az visszautasította a Flandorfferné által ajánlott összeget. Özv. Lenckné visszakapta a 200 000 Korona betéti tőkéjét és az 1901-ben a társaságnak adott kölcsöntőkéjét, valamint 20/89 részt illető 65 635 K nyereségrészesedést. Fellebbezése után, a győri kir. ítéletábla megítélte számára még 3882 Koronát.[5\(148\)](#)

Özv. Flandorfferné 1920. április 27-én levélben szólította fel id. Patzenhofer örököseit: Konrádot, Rudolfot, Alfredot és Bauer Ottóné Patzenhofer Matildot, hogy vagyonbetétjüket vegyék át. Özv. Flandorfferné állítása szerint a kilépők 1920 elején új társasági szerződést készítettek, „amellyel a

megváltási jogától megfosztották volna.” Beavatózta a cég belügyeibe és mérleget készítettek, amely a cég vagyonának tetemes részét, mint üzleti nyereséget számukra kiszolgáltatta volna. Flandorfferné a per során tagadta, majd elismerte, hogy a betéti társaság megalapításának az volt a célja, hogy a borüzletet családja számára fenntartsák. A Patzenhofer testvérek vagyonbetétjeik átvételét megtagadták, ezért az özvegy azokat 1920. május 14-én letétbe helyezte a soproni királyi adóhivatalnál, és kérésére a bíróság kifizette. Patzenhoferék nem a megváltási eljárás ellen tiltakoztak, hanem betétjeiknek eredeti összegben való kifizetése miatt, mert az első világháború és a forradalmak idején a Korona elértéktelenedett. Apjuk, id. Patzenhofer Konrád 200 000 forintot fektetett be, azaz 400 000 Koronát, amely 410 000 svájci franknak felelt meg és az özvegy olyan 400 000 Koronával akarja kifizetni, amely a tőzsdejegyzés szerint 5000 svájci frankot ér. Bauer Ottóné bírósági beadványa szerint 1920. május 3-án a társaság pincéiben 2906 hektoliter (hl) bort tároltak, csak a borból az őt illető 20/89 rész 654 hl és annak értéke hektoliterenként 5000 Koronával számolva 3 270 000 Korona, az özvegy csak 200 000 Koronával akarja kielégíteni. A társaság által 1893-ban átvett üzlettelep és a villa eredeti vételára 260 000 Koronát tett ki. Bauern Flandorffernének az akkori viszonyok szerinti megállapítás jogát vitatta. Bauer Ottóné hivatkozott a Kúria 1917. évi 3891. és az 1918. évi 2564. számú határozatára: a háborús károk kihatását az ország minden polgárának kell viselnie, miszerint per esetén az egyik fél sem juthat a háború és az azt követő válság miatt a másik fél rovására túlságos mérvű előnyhöz. A soproni kir. törvényszék úgy ítélkezett, hogy a készpénzbeli követeléseknél a pénz névértéke az irányadó. A magyar Korona a fizetési eszköz mindaddig, míg a koronában beállott érték-csökkenést a törvényhozói hatalom megfelelően nem szabályozza és a bíróságnak sem áll módjában az értékcsökkentésre tekintettel lennie. Arra nem volt tekintettel sem a győri kir. ítélet, sem a Kúria, így Flandorfferné a betétek összegét az eredeti, az 1893. évi értékben fizette vissza.⁶⁽¹⁴⁹⁾ Özv. Flandorfferné egyúttal azt is kérte a bíróságtól, hogy mondja ki az alpereseknek a betéti társaságból való kiválását. A Kúria ítélete szerint, míg az alperesek nyereségük részarányát nem kapták meg, addig a cég tagjainak kell tekinteni őket.

365A betéti szerződés XXIII. pontja értelmében özv. Flandorfferné köteles volt a kiválás évében, a kiválás napjáig a mérleg szerinti tiszta nyereséget a betéti tőke részarányában kifizetni. Bauer Ottóné beadványa szerint a háborúval járó üzleti konjunktúra egyrészt a társaság vagyonának értékét nagy mértékben növelte, másrészt az üzleti forgalmat és ezzel együtt a társaság jövedelmét is jelentősen emelte. A közgyűlésben a többséget alkotó kültagok (Patzenhoferék HZ.) az üzlet felvirágoztatása és a vagyon biztonsága érdekében a nyereség egy részét az üzletben hagyták, amely a nyílt vagy rejtett tartalékba került. Patzenhoferék arra kérték a bíróságot, hogy kötelezze özv. Flandorffernét az évi mérlegek beterjesztésére. A Kúria döntése szerint a különböző tartalékok gyarapítására fordított üzleti nyereségrészesedés nem a kilépő kültagok vagyonbetétét növeli, hanem a társaság vagyonszaporulatát képezi, így a szerződés XXIII. pontja alapján a kültagok részjuttalékot nem kaphatnak. A győri ítélet az 1919. augusztus 1-jétől 1920. május 31-ig tartó időszakra üzleti tiszta nyereséggént 2 843 434 Koronát állapított meg, amelyből Patzenhoferékat 60% illeti meg.

A perben legfelsőbb fokon, 1923. január 11-én a Magyar Kir. Kúria végzése úgy írta elő özv. Flandorfferné és Patzenhoferék osztozkodása alapjául szolgáló mérleg elkészítését, hogy özv. Flandorfferné „a betéti tőkét abban a pénzben és névértékben köteles megfizetni”, amelyben a betétesek betétjeiket annak idején a társaságba befektették, valamint az ingatlanok értékét is „tekintet nélkül az időközben beállott értéktelenedésre”. Ellenben azt a nyereségjuttalékot, amelyet a betétesek különböző tartalékok gyarapítására az üzletben hagytak, a nyereségrészesedésük meghatározásánál figyelembe kell venni, továbbá az 1920. május 3-án kelt mérlegben felvett értékben az árukat és a társasági viszony időtartama alatt beszerzett üzleti felszereléshez tartozó ingókat. A Patzenhofer testvérek ügyvédje, dr. Lévy Béla így számolt be a

Kúria döntéséről: „eredeti összegben fizethet Flandorfferné, de az egyéb vitás kérdést illetően a per tetemes részét megnyertük”.⁷⁽¹⁵⁰⁾ A peres felek egymás közötti osztozkodásának végeredményéről hivatalos írás nem maradt ránk, csupán „ceruzás feljegyzés”, ún. tervezet. A mérleg egyenlege 1923-ban 8 705 256 Korona. Patzenhoferék részéről az általuk megállapított forgalmi értékben: a szőlőkert 161 312 K, az áru értéke 6 469 347 K, a különböző áru 727 900 K stb. A szenvedő oldalon: a betét 1 000 000 K, a Kereskedelmi Bank követelése 280 467 K, a Soproni Takarékpénztáré 333 330 K, a nyereség 7 091 495 Korona. Ennek felosztása: a betétek után 4%-os kamat 40 000 Korona levonása után marad 7 051 459 K, az utóbbinak 10%-a az üzletvezetőé 750 146, marad 6 346 313 K, amelyből 10% özv. Flandorfferné részesedése: 634 631 Korona. A feljegyzés szerint Flandorfferné már kifizetett Patzenhoferéknak nyereségrészesedésként 1 500 195 Koronát és kifizetésre vár még 1 950 718 Korona. Patzenhoferék tehát a tiszta nyereségből 3 450 913 Koronát kaptak, amely megegyezett betétjük 60%-os részarányával.

A fentebb említett, 1894. október 30-án kelt egyezség előírása szerint özv. Flandorffernének a közeli rokonokat a réczényi bányavállalat bérletének eladásából és a még megmaradt Flandorffer-vagyonból kellett kifizetnie. Az Esterházyak lackenbach–kaboldi uradalmához tartozó területen a szénbányászati jogot Flandorffer ³⁶⁶Ignác, Gröger Albert és Russ Bap. János vette bérbe 1886. február 13-án, majd a bérleti jogot 1891. június 22-én 60 évre, 1945. április 26-ig meghosszabbították. Flandorfferék mint láttuk, a réczényi bánya megnyitása érdekében 326 583 frt-ot ruháztak be. A csőd idején is a bánya további beruházásokat igényelt. Flandorfferék vállalkozásuk kudarcát felismerték, mert „életükben szakadatlanul azon fáradoztak, hogy a haszonbérlet bányavállalatot jutányos áron továbbadhassák.” Tárgyaltak angol, francia, német, osztrák és magyar intézetekkel és tőkésekkel. A „konkra éhes”, jó üzleti haszon reményében fondorlatoskodó tőkés vállalkozókat így jellemezte a Bauer–Lenck–Patzenhofer érdekcsoport: „az alkudozások mindig a legnagyobb óvatosságot és titoktartást igénylik, mert mihelyt tudomást szerez egyike, azon már eddig közbenjárt ágenseknek arról, hogy jelentkezett egy komoly vállalkozó, nincs sürgősebb dolga, mint a vállalat kicsinyítése és minden képzelhető eszközök által az alku megkötését megghiúsítani, azon hiszemben, hogy majd neki sikerül óriási provízióra szert tehetni.” A Flandorffer-cég rokon hitelezői arra törekedtek, hogy legalább a készpénzbeli befektetéseiket visszakaphassák. Egy francia céggel is tárgyaltak a haszonbérleti jog 1 000 000 Forintnyi eladásáról. Végül is a jog átruházásával együttjáró illeték magas összege miatt a vállalkozó visszalépett. Másfél évi eredménytelen tárgyalás után a hitelezők elhatározták, hogy maguk alakítanak részvénytársaságot. Az alaptőkét 1894 végén 600 000 frt-ban határozták meg, majd azt felemelték 1895 februárjában 700 000 frt-ra. Úgy vélték, hogy 100 000, illetve 200 000 frt elég lesz arra, hogy a bánya hasznot hozó állapotba kerüljön és elegendő forgótőkéhez jutnak. A részvényjegyzés végett nyomtatott felhívást adott ki dr. Lenck Kálmán; Pfeiffer Kálmán, a kiskorú Flandorffer örökösök képviselője; Russ Bap. János és Gröger Albert. Több neves bányászakértő véleményét idézték, akik a kibányászható szén mennyiségét 70–100 millió mérőre becsülték. A hamutartalom 4–6%-os, az égéstermék értéke 5862 kalória. A szénre nagy szükségük van a Sopron megyei ipari vállalatoknak, valamint a szénvidék Bécs kapujában fekszik, a piachoz közel. A részesedésből 10 sőt 15%-os haszon várható. A Ritzingi Köszénbánya Rt. 1895. március 12-én alakult meg és átvette a bányát 500 000 frt értékben. A hitelezőknek a Flandorffer-hagyatékából a beruházásokért megilletett 424 600 frt követelését 4239 darab 100 frt névértékű részvénnyel és 700 frt készpénzzel egyenlítették ki. (Lásd; 2. sz. melléklet). A ritzingi szénbánya részvénytársaságról az 1896/97. évi Mihók-féle Compas ad hírt. Az alaptőke 700 db névreszló 100 frt-os részvényből állt. A tagok elnöke: gr. Széchenyi Pál, alelnöke Haas Fülöp lovag (a Soproni Szőnyeggyár alapítója), az igazgatósági tagok: Rochelt Ferenc, Lenk Lajos téglagyáros, Kovács Ferenc vaskereskedő és dr. Proswimmer Sándor ügyvéd, mint jogi képviselő. A régi cég okleveles mérnökét és igazgatóját Gröger Albertet és Compas nem említi, viszont Russ Bap. János jelenléte kevésbé érthető, hiszen Flandorfferék társaként csődbe jutott. (A régi bányauzlet bizonyos

számlaköveteléseiből, a bérleti rész után a reá eső 1/3 részt 5979 frt-ot, az egyetemes felelősségvállalás miatt, özv. Flandorffernének kellett kifizetnie. (Russ 1902-ben a csődbe jutottak nyilvántartásában is szerepelt).

A bányának családi részvénytársasággá alakítása valószínű elérte célját, vagyis a Flandorffer–Bauer csoport a bánya haszonvételi jogát kedvezőbb körülmények között értékesíthette, mintha csődöt jelentettek volna. A bányát 1900 áprilisában az Unio bányatársulat tulajdonában találjuk.

A családi bánya részvénytársaság megalakulásával, illetve a hitelezők kifizetésével, a „leltározott hagyatéknak felszámolása véglegesen be is fejeztetett [367](#)volna”, jelentette az Árvaszéknek dr. Lenck Kálmán 1897. május 8-án. A csatolt vagyonmérlegben 12 kat. hold föld 13 951 frt értékben, valamint 3037 tőkekövetelés szerepel, azaz 21 168 frt a cselekvő vagyon, míg a tartozás 14 907 frt, így az 1893. évi tiszta vagyon 6261 frt, amely valóban megegyezett Flandorffer Pál hagyatéki leltárának adataival.

Hogy a borüzlet berendezését özv. Flandorffer Pálné mikor és mennyiért értékesítette, nem tudom. Három fia: Ignác, Pál és Róbert tulajdona 1935-ben a Kossuth utca 12. számú bérház: 4 lakással, 16 szobával 3 fürdőszobával és 23 lakóval.[8\(151\)](#)

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Katona Imre: Egy eltűnt tanyarendszer nyomában... – Adatok a pityeri tanyák történetéhez –

Katona Imre: Egy eltűnt tanyarendszer nyomában... – Adatok a pityeri tanyák történetéhez –

A tanyarendszer – gondolhatnánk – tipikusan alföldi jellegzetesség, bár helyenként a Dunántúlon is előfordul. Mégis furcsa és elgondolkasztó jelenség, hogy a Dunántúl legnyugatibb sarkában – Sopron megyében – is előfordul e településforma.

Ma e tanyáknak sem hírük, sem hamvuk, mert az 1945 utáni változások, telekátrendezések áldozatául estek, de rekonstruálásuk talán segít megértetni e településforma kialakulását, két évtizedes életét.

A megye térképére pillantva, nagy üres foltokat láthatunk a Csapod, Pusztacsalád és Lövő falvak közötti területen. Erdők és szántóföldek váltogatják egymást, de településsel nem találkozhatunk a térségben, pedig a régebbi térképeken két település is meghúzódott a térségben: a Csapod–lövői út Lövőhöz közeli szakaszán Pityer, ugyanezen út Csapod felőli részén pedig Szolgagyőr. A két település közül Szolgagyőr a régebbi. Már egy 1558-as oklevél ezen a néven említi,[1\(152\)](#) de ugyanígy szerepel végig a XVII–XVIII. század különböző vele kapcsolatos forrásaiban. Szolgagyőrnek[2\(153\)](#) a soproni úthoz közeli részén húzódott a Széchenyi- és Esterházy-birtok határa. Szolgagyőr Széchenyi-, a tőle északkeletre eső terület pedig Esterházy-birtok. A XVIII. században a birtoktartás fellendülésével egyre nagyobb területeket alakítanak ki az erdőből legelőnek. Mindenesetre 1783-ban[3\(154\)](#) még nincs tisztás Pityer területén, tehát a major csak valamikor ezután keletkezhetett. Kezdetben Szolgagyőr része volt, csak az uradalom kettéválásakor kaphatta a mai nevét.

[368](#)Szolgagyőr Széchenyi Istváné és utódaié, majd az őket követő, egymást gyakran váltó tulajdonosoké volt. A nyugati rész, az Újkérhez, Nemeskérhez és Lövőhöz közeli terület, vagyis Pityer a Pál-ághoz kerül Iván, illetve Újkér központtal. A mostoha talajviszonyok csak a gazdálkodás belterjesítésekor, a XIX.

század második felében éreztetik kedvezőtlen hatásukat. Szinte követhetetlen, hányszor cserél gazdát Szolgyay és főleg Pityer a múlt század végén, az 1910-es, 20-as években. Nem csoda, ha a Nagyatádi–Szabó-féle „földreform”-kor elsőként ítéli szétosztásra az Országos Földbirtokrendező Bíróság (OFB). 1923-ban már mint kiosztás alá eső területen az Országos Földhitelintézet rendelkezik az Altruista Bankon keresztül.

A Pusztacsaládhoz és Újkérhez közeli szántókat kis, egy-két-három-öt holdas egységekre parcellázva a két falu lakói között osztják szét, de a két majort – területükön alig változtatva – meghagyják. Miután ekkor még bizonytalan, hogy a környék földbirtokpolitikai szükséglete miként alakul, a banknak jól jön, ha a birtok után nem kapkodnak a vevők. A Pityer-majortól északra eső terület – a tanyák helye – talál először gazdákra, majd Pityer-majort, illetve annak épületeit és a körülötte elterülő, mintegy 250 kat. hold szántót veszi meg Rudics János Iváni nagybérő 1925-ben, miután Ivánban egyszer már megbukott a bérlettel. Első dolga volt, hogy Ivánból Pityerbe, középbirtokára, a cselédektől elkerített „kastélyba” költözzék és megkezdje birtoka művelését az Ivánból ingázó és idetelepült béreseivel.

A majortól legtávolabb fekvő, a röjtök–lövői országútra kiszögellő, kb. 80 kh. erdő (Pagony) lövői jómódú, tehetős középparasztok társulásával középbirtokká vált. [4\(155\)](#)

Az erdőhöz csatlakozó, közel azonos nagyságú szántó- és legelőterületet 8–10 holdas kisparcellákra osztva, ugyancsak lövői gazdák vásárolták meg. Tulajdonosaik a föld rossz minősége miatt ezeket a kisparcellákat lassanként, csaknem teljesen beerdősítették, azonban egyéni használatuk megmaradt.

A Rudics-féle középbirtok és kisparcellák között fekvő, mintegy 170 kat. holdnyi, ugyancsak összefüggő területet úgy adták el, hogy egy-egy vevő tetszése és főként anyagi helyzete, a család munkaejeje szerint „egy tagban” vásárolt meg egy-egy eredeti nagyságú, még a régi dűlőutakkal határolt uradalmi táblát.

Ezeket a szemre is tekintélyes nagyságú földterületeket új tulajdonosaik csak úgy tudták megfelelően művelni, hogy ráépítették a lakóházat, istállót, pajtát, egyszóval a tanyát, ahol lábukat megvetve dolgoztak, vállalva a tanyai élet előnyeit és hátrányait. [5\(156\)](#)

Kik vállalkoztak arra, hogy ezeken az isten háta mögötti helyeken, távol a falvaktól, községeket összekötő országúttól, a grófi erdők közé ékelődött sovány, kavicsos földeken – „birtokot” vásároljanak, illetve oda települjenek? Szegény, részben nagycsaládos, sokat próbált, bátor, földszerető emberek, akik az I. világháborút követő nyomorúságos helyzetben vergődő országban – melyet a trianoni [369](#)békeszerződés is sújtott – kapva-kaptak a szemre imponáló nagyságú, bár silány minőségű uradalmi táblákon. Az elvetélt földreform révén elérkezettnek látták álmaik megvalósulását: a húsz–harminc holdas „gazdává válást”, amikor is elképzelték, hogy szorgos, értő munkával meggazdagodnak.

Akadtak persze néhányan, akik egyéb indíttatásból, más célból vásároltak itt nagyobb darab földet. Ámde ezek a tulajdonosok nem, vagy csak rövid időre váltak „valódi” tanyaiakká. Közülük első helyen kell említeni dr. Patthy Lászlót, a csepregi járásbíró elnökét, aki az 1923. évi parcellázás során két tábla földet is vásárolt ugyancsak 15 évi törlesztéssel, mégpedig egy nagyobb, kb. 55 holdas szántót és egy 18 holdas legelőt. A földvásárlás indítéka azonban nála inkább telekspekuláció, könnyű haszonszerzés, vagy valamiféle dzsentriféle életforma iránti ábrándozás volt: nyugdíjas korban egy szép tanyaházban lakni, vadászgatni, hintón a faluba kocsikázni, a birtokot cselédekkel műveltetni. A földet három-négy esztendeig a majorban a Rudics uraságtól bérelt cselédlakásban lakó Vitár Sándor és Mészáros József nevű béres művelte. A mostohán fizető földdel azonban úgy járt dr. Patthy, mint a pityeri birtokos uraságok, akik cselédekkel, napszámosokkal, részesaratókkal dolgoztattak, végül tönkrementek és a birtokot eladták. Az

idők szele dr. Patthyt is lesöpörte a sovány földről. Ezt a földet csak azok tudták megtartani, akik gyér adományaival együtt szerették, ekével, kapával maguk művelték, tíz körmükkel kapaszkodtak bele.

E rövid, de szükséges bevezető után lássuk a pityeri tanyarendszer kialakulását, a tanyaházak építését, s az ott lakók társadalmi helyzetét, szorosabb-lazább közösségi életét.

1946-ig nyolc tanya született, így: a Lakatos-tanya, a Varjú-tanya, a Szanyi (később Szalay), Garab, Iliás, Kormi-Horváth-tanya és Baranyaiék, illetve Tani-Némethék háza. Ez utóbbi két épület azért nem nyerte el a tanyán élőkől a tanya elnevezést, mert csak menedéket nyújtott az időjárás ellen, vagy 1–2 éjszakai szállást adott gazdáinak, akik 6 kilométerre eső falujukban (Csapod) laktak, naponta kijártak pityeri földjükre dolgozni s csak távlati tervük volt a végleges kiköltözés.

A tanyai lakók a tanyaéknak tulajdonosaik nevét adták. A környék lakói az itt élőket pityerieknek, pityer tanyaiaknak hívták, minthogy tudatukhoz továbbra is a régi Pityer, a Pityer-major név kötődött.

A nyolc tanya közül „valódi”, „klasszikus” értelemben vett tanya csak négy volt, ha keletkezésük azonos (egy-két évnyi) időszakát, lakóinak a parcellázásból eredő azonos reagálását, a szükségszerű követelményeket, a gátló és előrevivő tényezőket vizsgáljuk.

Ilyenek voltak: a Lakatos-, Varju-, Garab- és Szanyi (illetve Szalay) tanyák, amelyek alapvető helyzetüket, funkcionáltságukat tekintve hasonlóak voltak az alföldi tanyaékhöz.

Mindazonáltal a felsorolásban szereplő másik négy tanya is a tanyarendszerhez kell sorolni, mivel létrejöttük „idősebb testvéreik” (féltestvéreik) létezésének hatására, példájára következett be, bár a hozzájuk tartozó földek tulajdonba jutását, hasznosításának módját és az egyéb körülményeket szemlélve, jócskán eltértek az említett „igazi” tanyaéktól. Még hozzátehetjük, hogy a kívülállók szemével nézve mind hasonlított egymáshoz – valamennyi „tanya” volt.

Minthogy az egy tagban lévő táblák tulajdonosai 7-től 22 km távolságra laktak (Varjúék pl. Somogy megyéből telepedtek ide), ezért a tanyaépületek felépítéséhez valamilyen ideiglenes bázis-lakásra, szálláshelyre volt szükségük.

3701. Varjú József hétagú családjával, öt kiskorú gyermekkel 1923 év őszén költözött Pityer-majorba, ahol a család egy üres cselédlakásban élt, míg a 22 hold földön kutat nem ástott, s egy „szobát” és melléje ragasztott istállót nem épített saját és családja munkájával. 1925 őszén hurcolkodtak ki a majorból a nádtetős tanyaúra. Az épület falát a talaj mélyebb rétegeibe kiásott agyagból tömték. (Ugyanilyen módon és a helyben hozzáférhető, olcsó anyagból húzták fel a többi tanya falát is.) A nádtető egy régi akol bontásából került ki. Az ácsmunkát és a nádverést kivéve, minden munkát a család végzett.

2. A Lakatos-tanya a hét kilométernyi távolságra fekvő Nemeskér községbeli kilencgyermekes, vasárokra járó csizmadiáé. Lakatos József 32 holdas tábláján először egy zsúpfedeles, ácsolt pajtát tákolt össze, melyet raktárhelységül, nyári szállásul használtak a tanya felépítése idején. A gémeskút után készítették el a tömésfalú, kisméretű szobát, konyhát és a hozzáragasztott istállót cseréptetővel. A család véglegesen 1926-ban költözött Nemeskérre a tanyaúra, megszabadulva a sok időt és erőt felemésztő ide-oda járástól.

Később, az 1930-as évek elején a család egyik, már az „agglegénység” küszöbén álló férfi tagja, Lakatos Gyula önállósította magát. Az eredeti tanyaéhoz hozzáépített egy szobakonyhás, téglafalú cserepes házacskát és megnövelt. Családjával 1977 (?) -ig, haláláig lakott itt. A tulajdonában lévő házat mégsem lehetett külön tanyaéknak tekinteni, hiszen csak az elsőnek épült tanyaékh egy megtoldott részének tűnt.

Tulajdonosa pedig – aki édesapja mellett tanult szakmát – mint cipész tartotta fenn családját, abban az időben a falusi iparosok zöme „háztáji” gazdálkodással egészítette ki jövedelmét.

3. A 32 év körüli, volt aratómunkás, majd öröklés folytán törpebirtokos Szanyi János a távoli Berektompaháza (ma Tompaládony) községből költözött családjával, még nem iskoláskorú két kislányával Pityerbe 1925 őszen. Egy-két évig ugyanabban az életveszélyes cselédházban laktak, amiben ideiglenesen Varjúék is éltek. 1926 nyarán 20 holdas földjükön felhúzták szoba-konyhás lakásból és istállóból álló cserepes tanyájukat, s miután beköltöztek a tanyára, a férj idős szüleit is magukhoz vették. A fiatal pár 2–3 évig élt a tanyán, s amikor a kislányok elérték az iskoláskort, az öregeket otthagya, visszaköltöztek falujukba. Ettől kezdve a fiatal gazda – gyakran feleségével – szekéren járva a községe és tanyája közötti hosszú utat – művelte pityeri földjét. Majd 1–2 évre bérbeadta a Rudics-birtok tönkrement bérlőjének, a Pest megyei Tinnyéről származó Hentz uraság traktorosának. A megbukott kisuraságok sorsának fintoraként Hentz úr a volt cselédje konyháján kapott szállást és kegyelemkenyeret.

Ez a helyzet sem tartott sokáig, mert Szanyi János tanyás földjét végül Szalay Józsefnek, egy Amerikát járt edvei törpebirtokosnak adta el, aki feltehetően, az ott megtakarított pénzén vásárolta meg a Szanyi tanyát, ami ezután a Szalay-tanya nevet kapta.

4. Ugyancsak egy Amerikát megjárt, nyolcgyermekes törpebirtokos, sarródi lakos Garab Ignác volt az egyik „honfoglaló”, aki szintén elsők között épített tanyát 35 holdas földjének a Kövesdi Erdőre-dűlő szélén. A tanya épületét egy szobának és egyúttal konyhának használt, szűk helyiség és egy tágasabb istálló képezte. Átmeneti szállásként egy gerendákból összerótt és szalmával fedett szint használtak. Garabék azonban évekig tipikus ingázók voltak Sarród és Pityer között. A kisebb iskoláskorú gyermekek miatt a sarródi – ugyancsak a falun kívüli, egyedülálló – házuk volt a 371 családi tűzhely fészke. De pityeri földjük művelése és a tanya őrzése, az állatok etetése, itatása végett az iskolából kinőtt már-már legénnyé cseperedő fiútestvérek közül állandóan volt valaki a tanyán. Nyáron át pedig majdnem az egész háznépe a tanyán sürgölődött.

A negyvenes évek elején a legidősebb lány férjhez ment, a tanyát megnagyobbították. A Kenyeriből benősült Wexli Dénes és fivére odaköltözésével állandóan lakottá vált a Garab-tanya.

Az ezután keletkezett tanyák létrejöttében kettőnél nagyobb szerepe volt a társadalmi nyomorúságnak, ebből kifolyólag a spekulációs pénzbefektetésnek, sőt a kalandos képzeletnek.

5. Például Süle Horváth Péter háromgyermekes lövői kőműves a harmincas évek elején megvásárolta egy lövői lakosnak a parcellázások során vett nyolc holdnyi, egy tagban lévő földjét, melyen egyetlen helységet épített betonból. Ő maga és családja azonban továbbra is Lövön lakott, a tanyaépületet csak raktárnak és hirtelen jött zivatar esetén menedékként használta. Az elvadult, már cserjésedő földön gyümölcsöst telepített, nagy jövedelemre számítva. Szakértelem és kellő talajelőkészítés, valamint a további ápolás híján azonban a „vagyont hozó” gyümölcsösből nem lett semmi. Közben baromfitenyésztéssel is kísérletezett. Tíz évi fáradozás után túladott a ház- és földingatlanon.

Az új tulajdonos Iliás István nagylózi sokgyermekes szabó iparos lett, aki családotól a tanyára költözött. A meglévő kis házacskát agyagból vert falakkal megtoldotta. A család fenntartása érdekében a jövedelmet gyorsabban hozó szabósággal foglalkozott. Az olcsó konfekciós kabátok (ezek készültek nagyobbrészt) készítéséhez befogta a család apraját-nagyját. Egyéb, máig homályban maradt megbízatásokkal is dicsekedett.

6. Dr. Patthy László járásbíró, akiről már szó volt, bérbe adta földjeit a már említett Hentz Istvánnak. Hentz úr teljes tönkremenése után a negyvenes évek elején Dr. Patthy túladott földjein. A nagyobbik táblát lövői gazdák vették meg, a kisebbikre a soproni Pfeiffer moztulajdonos – akinek három, vagy négy szép szőke lánya volt – tartott igényt. Pfeifferék inkább hétvégi pihenés, nyári időtöltés céljára építettek a többi tanyához hasonló házacskát. A földet nem művelték, az épület többnyire üresen állt, mígnem a háború végét követően egy nincstelen csapodi földmunkás, Kormi Horváth Antal bérbe vette, s családjával odaköltözött.

A pityeri tanyák életének második periódusa 1937-tel, a majori szántók megszerzésével kezdődik. Lényegében a megindult folyamat tart tovább, a kiscgazdaságok mellett egy-két olyan birtok is szerveződik, mely a tanyák számát növeli, de a kisbirtok is éli a maga megszokott – évtizedek óta alig változó – életét. Bármilyen messze is van a terület Csapodtól, vagy Lövőtől, művelését otthonról végzik. Nem létesítenek a földeken ideiglenes lakhelyet, sőt még a meglévő majorsági épületekre sem tartanak igényt: azokat szétszedik, anyagukat eladják, vagy otthon egyénileg értékesítik. Csak egyedül a „kastély” épületét nem bontják le, hanem felhasználják úgy, ahogy volt, még az „úri” tulajdonos, illetve bérlők idején.

372A tanyák helyén a csapodi tsz virágzó almása van.⁶⁽¹⁵⁷⁾ Azt hihetnénk, hogy a tsz-vezetők „ötlete” volt a kiterjedt almás létesítése. Így akarták hasznosítani a rendkívül rossz, kavicsos talajt. Ezzel szemben az idősebbek állíthatják, hogy az almás egy részét már a tsz megalakulása előtt, sőt a második világháború éveiben létesítette két csapodi paraszt, Tani-Németh József és Baranyai Pál. Majd a fertőszentmiklósi Koloszar Péter telepítette be ugyanitt levő 5 hold földjét almával. A lövői gazdák közül Pajor és még néhány gazda főleg szilvást létesített az itt lévő 3–4 holdnyi parcelláján. Ezek azonban már a tanya-tulajdonosok második generációját alkották, akik a major elárverezése után kerültek tulajdonosként Pityerbe. Az alapokat azonban ebben is az első telepesek vetették meg, köztük is elsőként a Varjú-család, Varjú József és Varjú Pál. A két Varjú-fivér, Pál és Ákos később a népi írók mozgalmához csatlakozott, így arra is gondolhatnánk, hogy a gyümölcsös létesítése a népi írók Kert-Magyarország megvalósításának gondolatával függött össze, vagy azzal, hogy a mezőgazdaságilag művelhetetlen területet ezzel is csökkentették, ami nem volt lényegtelen kérdés ezen a rossz termőtalajú területen. Vannak, akik szerint az almás létesítésének egy régi urasági gyümölcsöskert maradványa volt az ösztönzője. Ugyanis a pityeri tanyarendszer kialakulásának idején a terület délkeleti részében valóban létezett két gyümölcsfasor, a „Szilvás allé” és a „Diós allé”. 1925–30 táján a fák még teremtek. Mellettük húzódott a disznópáskom. Büki Józsefné Varjú Jolán szerint a Pityer–Varjú-tanyai gyümölcsfa telepítés két szakaszban történt. Az első szakasz 1923 után, a második pedig az 1935 utáni évekre esik. Így emlékszik Bükiné ezekre az évekre: „A Varjú-család 1923 őszen telepedett meg Pityerben és 1925-ben, vagy 26-ban költözött a két kilométerrel északabbra fekvő – időközben felépült – Varjú-tanyára. A mintegy 2 kat. holdnyi udvart és a kertet 1928-ban telepíthették be gyümölcsfákkal”. E feltételezést támogatja Lakatos Lajos levele is: „Nem tudok pontos információt adni, az 1920-as, 30-as évek között a pusztacsaládi Ujhelyi (uraság) kertjéből palántát kaptunk, ezeket telepítettük. Ti már akkor terjedelmesebben szorgalmaskodtatok. A majorból (Pityer-major) volt egy szilvás allé a röjtöki erdőig, annak a hajtásait szedtük. A szőlőt növéreméktől Kismartonból (Burgenland) hoztuk. Néhanapján rézgáliccal és meszes keverékkel permeteztünk.”

Hasonlóan ír Lakatos Géza fertőszentmiklósi lakos is:

„A Ti házatok körül – lehet, hogy nem jól emlékszem – a gyümölcsfák ültetése 1930–31–32-ben történt. Varjú Pali a röjtöki erdőben szedett sok vadkörte és vadalma alant és oltotta, szemezte, beiskolázta, majd két-három éves korukban kiültette azokat. Fákat a röjtöki Verseghe-Nagy kastélyból, annak kertésztől hozta Pali és onnan hordta a nemes oltó gallyakat. Mi 1930-ban költöztünk ki a tanyára, a házunk körül a

fákat mi is akkor kezdtük telepíteni, látván a Ti munkátokat, ³⁷³ megszeretve a méhészkedést és gyümölcsészkedést. Én is Pali munkáját akartam követni.”

Gyárfás Andrásné rajkai lakos is ugyanígy emlékszik vissza levelében: „Pali kötegben hordta az erdőből a szép egészséges vadcesmetéket, amiket aztán beoltott.”

„Én arra emlékszem – írja Bükivé Varjú Jolán –, hogy a kis »faiskolából« alig látszottam ki! Nagyobb koromban pedig én is gyomláltam, gondoztam a kis fákat. Bátyámmal a röjtöki uradalmi kertészetben a »kastélykertben«, ahová gyümölcsfákért mentünk. Engem az üvegházakban látott sok szép virág ragadott meg csupán. Igen kicsi lehettem. A kertészet vezetőjét Radicsnak hívták.”

Figyelemre méltó, hogy az egész telepítési folyamatban a „vadalanyok” fontos, központi helyen állnak, valamint, hogy csak a szilvagallyakat szerezték be Pityerben, más gyümölcs-gallyak beszerzési helyéül a közeli pusztacsaládi Ujhelyi- és a röjtöki Verseghi-Nagy-gazdaság kertészete szerepel. A szőlővenyigéket Kismartonból hozatták Lakatosék.

„Az első gyümölcs-telepítés sikerén felbuzdulva már nemcsak »kiskerti«³⁷⁴, hanem nagybani termesztési szándékkal létesült a kb. 7–8 kat. holdnyi ún. »nagy« gyümölcsösünk 1935–36-ban.”

A fiatal fák nagyrésze Eszterházáról (ma Fertőd), a hercegi kertészetből került Pityerbe, a Varjú-tanyára. A hercegi kertészetet akkor a későbbi híres növénynevelő, Dr. Porpáczy Aladár igazgatta. Porpáczy korábban is járt Pityerben Varjúéknál, ettől kezdve azonban teljes szakértelmével irányította ezt a telepítést. Útjai alkalmával mindig volt egy-két figyelmeztető szava, hiszen őt is érdekelte a telepítés sorsa, a fák növekedése ezen a mezőgazdasági termelésre úgyszólván teljesen alkalmatlan, kavicsos, sülevékeny területen. De a vadalanyos módszert az újabb telepítésnél is változatlanul követték, ami bizonyára Porpáczy Aladár helyeslésével találkozott.

Nemcsak a csapodi tsz almása köszönhető a Varjú-család e tevékenységének – bár ez önmagában sem kevés –, hanem az a sok „szak” és politikai cikk is a két időszak telepítési kísérleteiből levont tanulságokról, eredményekről Varjú József, Varjú Pál és Varjú Ákos részéről. A leendő Kert-Magyarországot alig propagálhatták volna pregnansabban, mint azokkal az eredményekkel, melyeket az ország különböző területein – így a kavicsos, rossz termőtalajú Pityerben is – a gyümölcsstermesztés terén elértek. Már azoknak az újságoknak a pusztá címei is jelzik a három Varjú társadalmi szándékát, melyekben a 30-as, 40-es években cikkeik megjelentek: Növényvédelem és Kertészet (A Földművelési Minisztérium hivatalos lapja!) „Magyar Út”, „Kis Újság”, „Szabad Szó”, „Igazság”, „A Magyarság útja”, a Bergendy Szilveszter szerkesztésében és kiadásában megjelent „Gyümölcs-kultúra”, és Bajcsy-Zsilinszky Endre lapja, a „Szabadság”.

Varjú Pál a „Növényvédelem és Kertészet” c. szaklap egyik 1930-as számában megjelent cikkében kérdezi, hogy miért nem termelünk több gyümölcsöt Magyarországon, amikor a magyar medence erre megfelelő, s miért hoz az állam be külföldről gyümölcsöt (Nem déligyümölcstről van szó!) A „Gyümölcs-kultúra” 1935 májusi számában megjelent cikkében ugyanezt a gondolatot szövi tovább, amikor az „Intenzív gyümölcsstermesztésre való áttérés és annak feltételei”-ről ír. Később még az eddig felvetett kérdéseken is tovább megy, amikor arra keresi ugyanebben a lapban a választ: „Miért nem tudunk törpefákat telepíteni?”

³⁷⁴A Varjú-cikkek között olyanok is akadnak szép számmal, melyek nem szak-, hanem társadalmi és politikai kérdésekre keresték a választ és élesen bírálták az akkori rendszert és intézményeit azért, mert a szórakozást szolgáló vadtenyésztés az egész országban, így nemcsak Pityerben, hanem a hagyományos

gyümölcsstermelő vidékeken is veszélyeztette, sőt tönkretette a gyümölcsstelepítéseket, gyümölcskultúrákat.

Bajcsy-Zsilinszky Endre a vadkár-kérdésben elhangzott emlékezetes 1934-es interpellációját Varjú Pál személyes öntözésére tette. Bajcsy-Zsilinszky Endre ugyan az interpellációban már nem Pityerre és Varjúékra hivatkozott, de az interpelláció még a nyilvánvalóan vadászérdekeket támogató Nimród c. újság kedvező reagálását is kiérdemelte, hiszen ha már Bajcsy is meghúzza a vészharangot – érvel a Nimród –, akkor feltétlenül fel kell figyelniük a jelenségre, lehetőleg addig, míg nem késő és az okozott károk nem hagynak nyomot a társadalom felületén.

Pityer tehát nemcsak tanyavilágával tette nevét ismertté, hanem a gyümölcskultúra – nevezetesen az alma – meghonosításával, elterjesztésével is. A tanyáknak ugyan ma már se hírük, se hamvuk, helyükön gaz, dudva burjánzik, de egykori lakói szorgalmának, tehetségének gazdag eredményeit ma is élvezik az utódok.

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Kiss Jenő: Rábaközi szómagyarázatok

Kiss Jenő: Rábaközi szómagyarázatok

1. A nyelvek nemcsak hűségese kísérői és szolgálói az emberi közösségeknek (kisebbségeknek és nagyoknak egyaránt), hanem tükrözői is a közösségek életének. Régi nyelvtudományi közhely, hogy a nyelv részlegei közül a szókészlet az, amely közvetlenül vall a beszélőközösség anyagi és szellemi műveltségéről, s amely a legérzékenyebben s leggyorsabban jelzi a társadalom életében zajló változásokat. Tamási Áron írta: „Olyanok a szavak, mint a hírnökök: mindazt a jót vagy rosszat elbeszélnek, ami ott honol abban az országban, ahonnan jöttek.” Természetes tehát, hogy egy-egy nyelv szókincsében, tulajdonneveiben és állandó szókapcsolataiban benne van, benne rejtőzik az illető nyelvet beszélő közösség múltja és jelene. Az említett nyelvi részlegek hozzáértő vizsgálatával művelődéstörténeti ismereteinket gyarapíthatjuk olyan korokra vonatkozóan is, amely korokból nem, vagy alig állnak rendelkezésünkre írott források.

Hogy a szavak és nevek hozzáértő, sokoldalú vizsgálata milyen nagyszerű eredményeket hozhat a művelődés- és a helytörténet számára, azt a Soproni Szemle olvasói jól tudják. Jól tudják, mert folyóiratunk felelős szerkesztője, Mollay Károly mintaszerű tanulmányainak köszönhetően a Soproni Szemle e tekintetben országos viszonylatban is kiemelkedő, méltán rangos és elismert orgánus, amelyre gyakran hivatkozunk szaktudományos cikkekben, folyóiratokban, önálló munkákban.

Mi sem természetesebb, hogy Mollay Károlyt köszöntő Soproni Szemle-számban olyan témáról írok, amely neki legkedvesebb s legnagyobb sikerrel művelt munkaterületei közé tartozik, s arról a tájegységről, amelynek nagy része mindig is Sopron közvetlen vonzáskörzetébe tartozott s tartozik ma is: Rábaközről, néhány szómagyarázat kapcsán.

2. *Fenyézik és ördögöl.* – Köznyelvi szótáraink nem közlik ezeket az igéket. Több nyelvjárásunkban azonban megvannak, szülőfalumban, Mihályiban ma is él mindkettő. Érdekességük az, hogy mindkettő tagadóigeszerű alakulat. (Mint tudjuk, a 375 magyarban nincs tagadóige.) A *fenyéz* mindegyik számban és személyben előfordul, zömmel azonban egyes számban, az *ördögöl* (így hangzik a nyelvjárásban) viszont csak egyes szám 3. személyben. A *fenyéz* a *fene* főnév nyelvjárási *fenye* változatából jött létre a gyakori *-z* képzővel, az *ördögöl* pedig az *ördög* főnévből az úgyszintén gyakori *-l* képzővel. De mivel magyarázható létrejöttük? Azzal, hogy indulatos tagadó válaszként gyakran elhangzott a spontán beszédben az *a fene*, *a fenét*, *a fenébe* és társai, illetőleg az *ördög*, az *ördögbe* is stb., s e gyakran

előforduló főnevekhez hozzátették azokat az igeképzőket, amelyek azt jelölték: 'gyakran vagy ismételten mond valamit'. Kezdetben mind a *fenyéz*, mind az *ördögül* nagyjából azonos értékű volt a *fenét!* és az *ördögbe!* indulatos tagadó válaszokkal (l. Új Magyar Tájszótár II, 413 *fenédzik* a.). Idővel azonban veszített pejoratív jelentéstartalmából s ma már szelídebb, bár köznyelvi nyelvérzékkel mérve továbbra is erősen expresszív nyelvi alakulat. A nyelvjárási beszédben is csak a valamennyire indulatos, tréfás-dühös, azaz többé vagy kevésbé emfatikus megnyilatkozásokban fordul elő (l. Magyar Nyelvjárások 1979, 41). Mihályi példamondatok: (kisgyerek:) *Kimենék jáccanyi az uccára* – (az anyja parancsolólag; emelt hangon:) *Fenyézöl, kukoricát segítesz morzsúnyi!*, illetőleg: *Járt templomba? – Ördögűt, felejjë së mënt, mindig a kocsmát lestë.* A rábaközi *ördögöl*-nek *ördögöz* megfelelőjére Móránál leltem: „Fölcsavarom a villanyt, nézem az órát, fél tizenkettő... Öt perc múlva aluszunk. Tíz perc múlva csörömpöl a Panka kis ágyán a rostély: – Apu, már világosodik. – Ördögözik, kislányom – mondom csökkenő kedéllyel” (Dal a fehérruhás kislányról. Idézi Kontra György: A fejlődő gyermek. Bp., 1963. 111).

Hasonló szerepű a *rosseb* főnév nyelvjárási igei származéka, a *rossebül* is. Ez ugyanúgy s ugyanolyan okból keletkezett, mint fentebb elemzett két társa.

Indulatos tagadásra is szolgáló, negatív jelentéstartalmú főnevekből így jöttek létre tagadóigeszerű alakulatok, bizonyosságul a nyelv rugalmasságának és teremtő erejének.

Himpérszaft. – A málnaszörpöt hívták így Rábaköz falvaiban is néhány évtizeddel ezelőtt. A szóösszetétel bajor–osztrákból került a magyarba (l. A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára: *himpér* és *szaft* a.). A *himpér* szó szülőfalumban a hetvenes évek elején még általános használatú szó volt, így is minősítettem Mihályi tájszótáramban (Nyelvtudományi Értekezések 103. sz., Bp., 1979. 41). A *himpérszaft*-ot a *málnaszörp*, a *himpér*-t a *málna* szorította vissza. A *himpérszaft*-ot már hosszú évek óta nem hallottam, a *himpér*-t is csak elvétve, néhány idős embertől.

A *himpérszaft*-nak a mai *málnaszörp* nem pontos megfelelője tartalmilag. Régebben ugyanis a *himpérszaft* igen értékes, gyógyszerzámba menő ital volt. 1939-ben például, nővérem születésekor egy idős falubeli (mihályi) asszony egy üveg *himpérszaft*-ot vitt édesanyámnak paszítaként. Ma, a sokféle üdítőital világában ez elképzelhetetlen volna. Nem is érnek annyit – tegyük hozzá sietve.

Kis-Sopronba megy. – Mihályiban él még egy sajátos szólás, amelynek nem ismerem az eredetét. Amikor a legény otthonról szülei, családtagjai tudta és beleegyezése nélkül gabonát (búzát) vitt el a háztól s adott el titokban, majd a kapott pénzt általában kocsmai ivásra költötte, akkor mondták az illetőről, hogy *Kis-Sopronba vót* (vagy *mënt*), illetőleg mondta maga a tettes, hogy *Kis-Sopronba vótam*. A mihályi frazeologizmusokat tartalmazó leírásomban visszaszorulónak minősítettem e kifejezést. (Állandó szókapcsolatok a rábaközi Mihályiban. Nyelvtudományi Értekezések 127. sz. Bp., 1989. 121 *Sopron* a.). Föltehetőleg más Sopron megyei faluban is ismerik még ezt a szólást és talán valaki nyomára bukkan a szólás eredetét [376](#)bizonyító adatoknak is. Mint lehetséges magyarázati irányra, arra a történeti tényre gondolok, hogy a mihályiak is elsősorban Sopronba jártak mezőgazdasági terményeiket eladni. Nagy Apáthi Kiss Sámuel 1823-ban megírta már, hogy „A’ Dunántúli Vármegyék közül egynek sincs az a’ módja, gabonáját és marháját olly kevés úti-költség mellett olly áron eladni, mint el adja Sopron Vármegye. Soprony Sz. Kir. Városába minden héten kétszer jönnek az Ausztriaiak” (Tudományos Gyűjtemény 1823. 10, 60). Sopron mint kereskedelmi központ emléke jól megőrződött az idősebb adatközlők emlékezetében (mihályiak visszaemlékezéseire l. in: A magyar nyelv és kultúra a Duna völgyében. Die ungarische Sprache und Kultur im Donauraum. Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság. Bp., – Wien. 1989. I, 415–7). A Sopronba menés fogalmához könnyen és természetes módon kapcsolódhatott a valamely termény

eladásának, tehát a pénzhez jutásnak a képzete. A *kis* jelzővel megtoldva s szembeállítva a „vállalkozás” jelentéktelen, nem lényeges voltát fejezhették ki, egyszersmind tréfás-humoros jelleget is adtak a kifejezésnek, minthogy a nem létező Kis-Sopron említésével megfoghatatlanná, „kideríthetetlené” tették az eseményt. A kifejezést először bizonyára a csínyet elkövetők maguk kezdték használni, s cselekedetüket egy fajta virtuskodásnak értelmezték. Visszaemlékezéseikben bizonyosan: akik ugyanis elmondták nekem legénykori tettüket, büszkén idézték föl az ifjúkori emléket.

Kráfli. – Köznyelvi szótárakban hasztalan keressük, mert tájszó. Az Új Magyar Tájszótár adatainak zöme nyugat-dunántúli, a Dunától keletre nincs is adat e szótárból (III, 590). A *kráfli* az ötvenes és hatvanas években a rábaközi falvakban még jól ismert szó volt. A vele jelölt sütemény, tudniillik a hájzsírral vagy vajjal készített, barnásra-sárgásra süített, hajtogatott leveles tészta kedvelt ünnepi étel volt, ez zárta az ünnepi ebédeket. A századfordulón Rábaköz falvaiban a *kráfli* volt a fő süteményfajta. Akkor hájzsírral készült. Ha sütéskor fölpúposodott, meg voltak elégedve az asszonyok: „majdnem elröpül” – mondták, arra utalva, milyen könnyű, lágy a *kráfli*. A II. világháború után kezdett visszaszorulni, de csak lassan. Az ötvenes években még gyakran ettük. Porcukorral hintették be s ez a gyerekek körében még kedveltebbé tette. Annyira szerettük, hogy ebéd után is rájártunk s nem is igen hagytunk belőle. Frissen, melegében különösen finom volt. A *kráfli* annyira része volt a rábaköziek életének, hogy találó szóláshasonlat is alakult a *kráfli* szóval: *ollan a haja, mind a kráflitészta*, s ez azt jelenti, hogy ’lágy, omló, puha, könnyű a haja’.

A *Kráfli* tésztafeleség és neve is osztrák közvetítéssel került a nyugat-dunántúli, így a Sopron környéki magyar nyelvjárásokba is. Vö. Ausztriai népnyelvi *krapfn* ’ua.’ (Schatz: WbTirM. 354). Ez az irodalmi német *Krapfen* változata, amely azonban mást jelent: ’kugelförmiges Schmalzgebäck, Berliner Pfannkuchen’ (Wahrig: DtWb. *Krapfen* a.), Halász Előd német–magyar szótára szerint pedig ’fánk’ (*Krapfen* a.).

A *kráfli* Mihályiban a hatvanas évek végén még általánosan ismert szó volt. Ma már a fiatalabbak nemigen ismerik. Miként társai, a *sterc*, a *smórni* stb., visszaszorul a *kráfli* is. (Érdemes volna megvizsgálni azt a nagy változást, ami az étkezési szokásokban Rábaköz falvaiban bekövetkezett az utóbbi évtizedekben.) Mi azonban, akik édesanyánk jóvoltából viszonylag gyakran ehettünk e finom süteményből, nemcsak színére, formájára, ízére emlékszünk, hanem azokra a vasárnapi ebédekre s ünnepi hangulatra is, amelyeknek egyik fontos kísérője, tartozéka a *kráfli* volt.

Plej. – Ezt a szót egy kihalt közmondás őrzi. Szülőfalumban jegyeztem föl: *ha a plej nem jó, akkor semmi sē jó*. Ácsok mondása, tapasztalatokat sűrítő közmondása [377](#)volt, s azt jelentette adatközlőim visszaemlékezése szerint, hogy ’ha a terv, a rajz rossz, akkor nem lesz jó az egész munka’. A közmondás kulcsszava, a *plej* tájszó. Hozzánk a németből került; vö. német *Blei*, amelynek nemcsak ’ólom’, hanem ’mérőón’ és bizonyos nyelvjárásokban ’ceruza’ jelentése is van (Halász Előd: NMSz.⁴ *Blei*² a. és Wahrig: DtWb. *Blei*² a.).

A szavak visszaszorulásának utolsó fázisa, kihalása előtti szakasza az, amikor – eredeti jelentésük elhomályosulván – már csak állandó szókapcsolatokban fordulnak elő. A *plej* léte is az öt hordozó frazeologizmushoz kötődött, s annak kihalásával feledésbe merül a szó maga is.

Rozomis. – Néhai Gönye Miklós ragadványneve volt Mihályiban. Viselője nem mindennapi módon jutott hozzá. Az I. világháború idején Mihályiban is voltak orosz hadifoglyok (30–40-en is). A velük érintkező mihályiaknak gyakran mondogatták, hogy *razuméjes*, ami annyit jelent: ’érted’ (az orosz *razuméty* ’ért,

megért, felfog' ige egyes szám 2. személyű alakja). A szóban forgó személy átvette az orosz hadifoglyoktól a szót s oly gyakran emlegette, mondogatta, hogy szavajárása névvé vált egy idő után az orosz igealak, azaz személy jelölésére használták. A ragadványnevek körében a szavajárási nevek nem ritkán ugyan (Mihályiban így lett egy férfi *Hohhát Jóska*, mivel minduntalan az mondta: *hohhát* = *hogyhát*), az azonban ritkán fordul elő, hogy jövevényige válik szavajárási névvé. A gyakran hallott idegen nyelvi szavak vagy kifejezések viszont nem ritkán köznevesülnek és népnévvé válnak; vö. *digó* 'olasz ember', amely olasz eredetű (vö. velencei olasz *digo* 'mondom; hé, hallja csak'), régi *csujes* 'szláv paraszt' (a szerbhorvát *čuješ* 'hallod-e?' átvétele), német nyelvjárasi *parlewu* 'francia ember' [ez meg a francia *parlez-vous* 'beszél-e (franciául)?' kifejezésre megy vissza]. A felsorolt példákat l. A magyar nyelv történeti-etimológiai szótárában (I, 634 *digó* a.).

Zámoli káposzta. – A mai rábaközi fiatalok legfőljebb ha kivételesen hallottak róla. Pedig nem is olyan régen úgyszólván minden háztartásba került belőle. A *zámoli káposzta* (köznyelvi alakban: *zámolyi káposzta*) a Győrzámolyból származó fejeskáposzta neve volt. (A Magyar Néprajzi Lexikon Győr vidékének néhány községét a jelentős káposztatermelő települések közé sorolja, I. III, 43.) A Győr melléki káposztatermelők novemberben, a Teréz-napi vásárokon jelentek meg káposztákkal megrakott szekereikkel. A beledi vásárt rendszeresen látogatták. Ez a vásár volt a mihályiak számára is az igazi káposztavásár. Az asszonyok zsákokba vették s szállították a szép, fehér, kemény, tömött fejű zámolyi káposztákat. A legtöbb mihályi és környékbeli család ezeken a vásárokon szerezte be – tehát még a disznóölések előtt – a szükségesnek ítélt káposztamennyiséget. Apai nagyanyámék például általában negyven kg zámolyi káposztát vettek rendszeresen a II. világháború végéig. A Győr melléki káposztások a II. világháború éveiben még jártak a beledi vásárookra. A szomszédos falvakba, így Mihályiba is akkor jöttek, ha Beledben a vásáron nem tudták értékesíteni maradéktalanul káposztájukat. Ez akkor fordult elő, amikor bő termés volt káposztából és sokat hoztak.

Ma már számos új, jóval többet termő s korábban érő káposztafajtát termesztnek. A mihályi visszaemlékezők szerint azonban a zámoli káposztánál jobbat aligha.

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Környei Attila: A soproni társadalmi egyesületek kutatása

378 Környei Attila: A soproni társadalmi egyesületek kutatása

A történész muzeológus saját munkáját bárminek is minősíti, akár tudományos kutatásnak, akár csak egyszerűen a munkahelyi feladatok megoldásának, semmiképpen sem kerülheti el, bármennyire is igyekszik munkája közben „objektív” és szenttelen lenni, hogy feldolgozott témáihoz érzelmileg is kötődjön, hogy személyes jellegű állásfoglalásokra is ragadtassa magát. E sorok írója szerencsésnek tartja mindazokat a szaktársait – saját magát is –, akik Sopronnal, Sopron megyével foglalkozhatnak, mert a város és a megye múltját, értékeit, életét nemcsak érdemes és tanulságos, de magukkal ragadó és emberformáló témáknak is ismeri. E felismerésben az atyai nevelők: Csatkai Endre és Pröhle Jenő mellett a Soproni Szemle tudós főszerkesztője, Mollay Károly is segítségére volt.

Noha, a fentiek szerint, úgy valljuk, hogy minden, ami Sopronnal kapcsolatos érdemes és érdekes, mégis az évtizedek alatt adódott feladatok és témák között voltak olyanok, amelyek különösen a szívünkhöz nőttek. És, bár bármiben is roppant nehéz, csaknem lehetetlen megnevezni a „leg”-et, ebben az esetben mégis határozottan merjük állítani, hogy eddigi munkánk legkedvesebb témája, a munkahely és az életpálya

ajándéka a társadalmi egyesületek történetének kutatása, a velük való foglalkozás volt. A miéltre pedig kettős választ tudunk adni: egyrészt a feladat, a munkavégzés sokszínűsége, érdekessége miatt, másrészt az ebből szerezhető ismeretek általánosabb érvénye, tanulmányai miatt.

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Környei Attila: A soproni társadalmi egyesületek kutatása / 1. Először a munka, a kutatás módszereiről

1. Először a munka, a kutatás módszereiről

Az egyesület, valamely adott társadalom – városi, vidéki vagy országos – tagjainak az egyszeri és egyszerű együttlétnél valamivel tartósabb és valamivel kötöttebb együttműködése, bármilyen demokratikus-szabad közegben és bármilyen laza formában és belső renddel létezzék is az, mégiscsak hivatalos ügy. Az újkori történelem minden szakaszában – a középkorban is, de ezt nem kutattuk – valamely hivatalos szerv, hatóság engedélyéhez, vagy a bejelentés tudomásul vételéhez és ezen hatóság bizonyos ellenőrzési jogához és tevékenységéhez volt kötve a működése. Következésképpen az egyesület létezése, működése során nemcsak belső, hanem külső hivatalos iratok is képződtek, amelyeknek mai fellelési helye a levéltár, többnyire a polgármesteri iratok. Sajnálatos tény, hogy igen kevés egyesület teljes irományanyaga került be a levéltárba – ahogy az illett volna – mégis a városi hatóságok és hivatali ügyosztályok hiánytalanul fennmaradt anyagában bőséges forrásanyagot talál az egyesületekkel foglalkozó kutató.

S az egyesületi iratanyagban a levéltárba nem került része sem biztos, hogy az enyészeté lett. A megszűnt és betiltott (volt erre bőségesen példa a régebbi múltban is, de különösen 1949/50-ben) egyesületek teljes vagy csaknem teljes irat- és dokumentum anyagát a túlélő tagok híven őrizték és adták át utódaiknak – az esetek nagy részében. Ezek tehát fellelhetők és esetleg kutathatók is.

Az egyesület, a maga természete szerint elsősorban befelé, saját tagjainak tartozik beszámolási és hírközlési kötelezettséggel. Ezért az egyesületek nagy része évente készített és készít munkajelentést, pénzügyi számadást és legfontosabb egyéb okmányait-irományait is (alapszabály, házirend, könyvtárjegyzék stb.) folyamatosan minden egyes tag rendelkezésére bocsátotta, s tette ezt a legtöbb egyesület, még a 379 viszonylag kis taglétszámú egyesület is nyomtatott formában. E számunkra feltűnő tény magyarázatául azt tudjuk adni, hogy megvolt ehhez a megfelelő soproni nyomdaipar, de gyakorló egyesületi vezetőként az a sejtésünk is helytálló lehet, hogy az egyesületek beszámolási kötelezettséget bíró vezetői gondoltak az utókorra is. Ezek az egyesületi évkönyvek, jelentések, alapszabályok az egyesületi események meghívóival és hirdetéseiivel együtt sokezerszám található a Soproni Levéltár, a Soproni Múzeum és a Széchenyi István Városi Könyvtár aprónyomtatvány gyűjteményeiben. A nyomtatott forrásokhoz igen komoly értékkel kapcsolódik a nagyobb egyesületek jubileumi éveiben megírt-megíratott történelmi feldolgozások-összefoglalások sora. – Csak a legjelentősebbek közül sorolunk fel néhányat szerzők nélkül: Casino Egylet, Városszépítő Egyesület, Dunántúli Turista Egyesület, Történelmi és Művészeti Egylet (múzeum), Líceumi Diákszövetség, Dalfűzér Férfidalegylet, Soproni Football és Athletikai Club, Torna- és Tűzoltó Egyesület, Soproni Magyar Társaság, Deákkúti Vármegye, Soproni Tudós Társaság (Lackner, 1604), Zeneegyesület és az önálló kiadványok további hosszú sora mellett rengeteg hírlapi cikk és pl. a Soproni Szemlében megjelent igen sok tanulmány.

Igen kevés egyesület volt annyira zártkörű, „titkos”, hogy ne igyekezett volna az egész város közvéleményét tudósítani saját létezéséről, alkotásairól, tetteiről. Ennek eredményeként a soproni hírlapirodalomban – amióta az létezett, tehát a múlt század közepétől – valamennyi hírlap minden egyes számában található

egy-egy, de leginkább több egyesületi hír. Áttekintése sziszifuszi munka, talán még senki sem végezte el A-tól Z-ig, a kezdetektől napjainkig.

Az egyesületek legérdekesebb – legalább a muzeológus számára legérdekesebb – emlékanyaga az egyesületi életet kísérő tárgyak sokszínű sokasága. Szándékosan írtunk emlékanyagot és nem forrást, jóllehet a muzeológia a tárgyakat is történelmi forrásnak tekinti és esetünkben is betöltötték ezt a szerepet a tárgyak. (Van néhány egyesület, amelyről egyelőre csak a gyűjteménybe került valamely tárgy tudósít.) Az egyesületi tagság összetartozását csaknem minden esetben az egyesület sajátos tárgyai is megtestesítik s ezen tárgyak sokfélesége és megformáltsága mindig attól függ, hogy az adott egyesület működése során milyen jelentőséget tulajdonít ezeknek a formai jegyeknek. Jónéhány egyesület egyenruhát, formaruhát is használt (hadastyán egyesület, bajtársi kör, diák egyesület, dalárda, tűzoltó egyesület, sportkör stb.), más egyesületek az ún. kultikus tárgyak egész sorát, tömegét alkalmazták (Schlaraffia, Lövész Egylet, Dunántúli Turista Egyesület, Tűzoltó Egyesület stb.), de minden egyes egyesületnek volt pecsétnyomója és bélyegzője s majdnem mindnek jelvénye. A jellegzetes (forrásértékű) és szép tárgyak sokféleségéből néhány példa: zászló, zászlószalag, cégtábla, kitűző jelvény, botjelvény, ivópohár, ivókürt, báli táncrend, emlékérem, jutalom érem, jubileumi érem, tagkönyv, tagsági jegy, díszoklevél, emlékalbum, fényképalbum, tablókép stb. Igen gazdag és jelentős forrásértékkel bír e körből a fénykép, akár eseményt, akár a tagság csoportját vagy az egyes tagokat ábrázolja és a legújabb kor dokumentumai közül a mozgókép és a videofelvétel. Hogy a Soproni Múzeum gazdag gyűjteménnyel rendelkezik a fenti tárgyakból és az egyéb egyesületi dokumentumokból, azt az elmúlt harminc évben kiállítások sorával bizonyította, s hogy mégis mennyire nem elégséggel, azt az olvasó sejtje, magunk pedig pontosan tudjuk.

Végül a kutatás egyik legsajátosabb forrását említjük meg, a hagyományt. Az egyesület a társadalomnak olyan sajátos létezési formája, melynek talán éppen a 380lényegét nem ismerhetjük meg a fentebb felsorolt forrásokból, ha nem ismerjük az egyesület tagságának és társadalmi környezetének élményanyagát s legfőképp ha nem tudjuk a résztvevők emlékeit, ítéletét megismerni. Természetesen ez a követelmény, a kutatásnak ez a formája (a szóbeli visszaemlékezés gyűjtése) csak azoknál az egyesületeknél érvényes, amelyek még ma is működnek, vagy amelyek működésének még vannak élő résztvevői és tanúi.

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Környei Attila: A soproni társadalmi egyesületek kutatása / 2. A soproni egyesületekről

2. A soproni egyesületekről

A fenti módszerekkel és a fenti forrásokban végzett és mindig valamely adott feladathoz (évforduló, kiállítás) kapcsolt kutatásaink alapján 649 Sopronban működött egyesületről készítettünk adatlapot változó értékű tartalommal, ami a kutatóknak is rendelkezésére áll.

Értjük ez alatt, hogy néhány egyesületnek lapokon keresztül tudtuk az adatait és a források lelőhelyeit sorolni, sokról pedig csak néhány adatunk van. Emellett még mintegy százról csak hallomásból van ismeretünk és nem szerepel a fenti számban a most működő közel száz soproni egyesület sem. Némi magyarázattal tartozunk afelől, mit tekintettünk egyesületnek, miben határoztuk meg kutatásunk határait. Korábbi megjegyzésünkéből kitűnik, hogy a középkorral nem foglalkoztunk, csak az újkori a polgárosuló és polgárosult társadalom csoportosulásait vizsgáltuk. A különféle társadalmi csoportosulások túlnyomó többsége egyesületként jelenik meg a külső szemlélő előtt, jóllehet a lényegét tekintve mégsem az. A lényeg a mi felfogásunkban, ami alapján az egyesületeket elkülönítettük: a tagság részvétele. Ha az önkéntes,

akkor beszélünk egyesületről. Felfogásunk szerint tehát nem egyesület a céh, a szakmai kamara, noha oda is saját elhatározásából és kérelmére jut be a tag – de, hát: nincs más választása, ha élni akar, be kell kerülnie. Nem foglalkoztunk a részvénytársaságokkal – a kimondott részvénytársaságokkal, mert néhány egyesületnek részvényesei is voltak, vagy egyes feladatokat részvényes alapon oldottak meg. Ez alól csak néhány reformkori quasi részvénytársaság esetében tettünk kivételt. (pl. Sopron-Vasi Szederegylet). Végül, az egyházi és hitbuzgalmi egyesületekkel foglalkozva nem tekintettük egyesületnek a rendeket, még a III. rendet sem.

A hatalmas adathalmazban az egyesület nevében szereplő vezérszó alapján alfabetikus rend szerint tudunk eligazodni, (és a vendégkutatók is) rendezni, osztályozni az egyesületeket pedig kétféleképpen tudjuk és tartjuk érdemesnek: időrend és a tevékenység tartalma szerint.

A kronologikus rendezésből azonnal kitűnik, hogy az egyesületek virágkora – nyilván, mert akkor volt rájuk leginkább szükség és akkor volt a legjobb működési (törvényi és társadalmi) lehetőség – a dualizmusban, a századforduló éveiben volt. Az idő figyelembevétele meghatározza azokat az egyesületeket, amelyek legtovább működtek, azaz minden szempontból stabilak voltak és – még tovább gondolva – sokáig fennálló társadalmi igényt elégítettek ki. A jelenleg is működő egyesületek közül ilyenek többek között: a Soproni Magyar Társaság (1790. – megjegyezve, hogy az utóbbi évtizedekben működése az intézmény, a líceum falai között maradt), a Zeneegyesület (1829), az Önkéntes Tűzoltó Egyesület (1866), a Soproni Városszépítő Egyesület (1869), a Képzőművészeti Kör (1897) vagy a SFAC (1900) de több, jogutódjában továbbélő régi egyesületet is ismerünk: Katolikus Testvérület (1751), Evangélikus Nőegylet (1853), Evangélikus Helyi Gyámintézet (1846) vagy a Katolikus Kör (1865) és igen sokáig élt az Iparossegédek és a Kereskedelmi betegápoló és önszegélyező egyesülete (mindkettő: 1806) vagy a kultúra területéről a Dalfűzér (1859).

381 Tevékenységi körük szerint korábbi kiállításainkban is és ebben az összefoglalásban is három csoportba soroljuk az egyesületeket:

a) *A gazdasági jellegű egyesületek közé* számítottuk az önszegélyező és érdekvédelmi egyesületeket, a jótékony egyesületeket, a szakmai szervezeteket és szakszervezeteket. Természetesen igen sok egyesület volt és van, amely ilyen alapon nehezen sorolható, s ezek közül ide soroltuk pl. a hadastyán egyesületeket és a bajtársi köröket, mert foglalkoztak érdekvédelemmel és önszegélyezéssel is. A szakszervezeteket egyesületnek vettük, mert önkéntes volt a részvétel – papíron mindig az volt – jóllehet pl. az 1910-es években néhány szociáldemokrata szakszervezet elérte a munkaadóknál, hogy azok csak szervezett munkást alkalmaztak s ebben az esetben a munkakereső kénytelen volt a szakszervezetbe belépni.

Tevékenységét tekintve ide soroltuk két legrégebbi és legjelentősebb egyesületünket a Soproni Városszépítő Egyesületet (1869) és a Soproni Torna- és Tűzoltó Egyesületet (1866) s a fentebb már említett jótékony és önszegélyező egyesületek mellett még olyan ismert és tekintélyes egyesületeket említhetünk itt, mint: a Bányatársláda (1790), a Soproni Bortermelő Társaság (1846), a Sopronmegyei Gazdasági Egyesület (1876), a Jótékony Nőegylet (1853), a Soproni Népkönyha Egyesület (1880) a Munkáspénztár (1893) – ez utóbbi később állami intézmény és kötelező lett. Ebbe a kategóriába 243 egyesületet tudtunk sorolni.

b) *Kulturális, tudományos és sport egyesületek*, szám szerint 117, de ide sorolható az iskolai-ifjúsági egyesületek (173) és az egyházi, hitbuzgalmi egyesületek (52) is, egy szóval mindazok az egyesületek, amelyek az emberek szellemi kultúrájával, szórakozásával és lelkével törődtek, s ezek száma az ismert egyesületek között összesen: 332. E kategóriában tevékenységi terület-cél, működési forma és nagyság

tekintetében is igen nagy a tarkaság és igen sok a vegyes célú egyesület is. Például a két világháború között – de később is – az egyes szakmákban és munkahelyeken sport és kulturális, sport és amatőr színjátszó egyesületek alakultak. A fenti számok között feltűnő az iskolai-ifjúsági egyesületek száma. Nos, az iskolaváros csaknem minden iskolájában működött az irodalmi önképzőkör mellett más témájú (matematika, biológia) is, működött cserkészcsapat, ifjúsági vöröskereszt egyesület, hitbuzgalmi egyesület és sokban ének-zeneegyesület, no meg különféle segélyező egyesületek. A XX. század elején a nagyobb iskolák öregdiákjai szerveztek egyesületeket volt iskolájuk támogatására. Ezek mellett a város társadalma is létesített olyan egyesületeket, amelyek pl. képesek voltak óvodát alapítani és működtetni. A város első kölcsönkönyvtárait is egyesületek alapították, a szabadkőműves páholy és a Katolikus Kör. De egyesület hozta létre a város zeneiskoláját (Zeneegyesület, 1829) múzeumát (Történelmi és Művészeti Egyesület, 1867) és legnagyobb kulturális-szórakoztató intézményét (Casino Egyesület 1843), a város és az ország első tornacsarnokát (Torna- és Tűzoltó Egyesület 1867-ben) menedékházakat és szánkópályát (Dunántúli Turista Egyesület) stb.

c) *Pártok és politizáló egyesületek* – adatunk van 64-ről, tudomásunk sokkal többről. Itt csak azt jegyezzük meg, hogy az országos politikai pártok és azok helyi leképezései mellett több olyan párt és politikai egyesület, kör működött Sopronban, amely kizárólag csak soproni ügyekkel, a várospolitikával foglalkozott.

Természetesen a fenti felsorolás, osztályozás nemcsak nem teljes, de nem is az egyedüli elképzelhető. Tartalmi és minőségi ismérvek mellett különbséget lehet tenni az egyesületek között nagyság és publicitás (milyen ismertek voltak a városban, 382 mekkora hatást tudtak kifejteni) vagy tökeerő-hatékonyság tekintetében is. Taglétszám szerint szerepelnek az egyesületek között ezres nagyságrendűek (Városszépítő Egyesület, Evangélikus Testvérület, Katolikus Testvérület, Munkáspénztár, Soproni Szőlőbirtokosok Egyesülete, Rokkantakat Gyámoltó Egyesület vagy a közel ezres Frankenburg Irodalmi Kör és a Katolikus Kör) és szerepelnek néhány tagú asztaltársaságok. A tökenagyság és hatékonyság nem mindig arányos az egyesület taglétszámával s a régi egyesületeknek egyetlen igen erős közös vonása volt e tekintetben: az első világháború után a pénzromlás következtében, de főként a lelkesen jegyzett hadi kötvények elértéktelenedése miatt valamennyi tönkrement. Az 1853-ban alapított és 600 tagú Soproni Evangélikus Nőegylet 1942. évi jelentésében még mindig megjegyzi, hogy „a régi értékpapírok névértéke: 15 700 K, valós értéke 1,26 P.”

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Környei Attila: A soproni társadalmi egyesületek kutatása / 3. Néhány általánosabb vonás és tanulság

3. Néhány általánosabb vonás és tanulság

Legelső következtetésünk, amit az adatok, a megismert tények tömegéből levonhattunk, hogy a polgári társadalom létformájára rendkívül jellemző az egyesületek működése, annak elmaradhatatlan része. S jóllehet a város társadalma a feudalizmus korában is magán viselte a leendő kapitalista kor számos jegyét, az egyesületeknek ez a meghatározó és jellemző szerepe csak a kapitalista korban jelenhetett meg tiszta formában. Azaz, minthogy a korábbiakban az „újkor” kifejezést használtuk, nem az egész újkorban, hanem csak a reformkortól és azóta – kisebb hiátusokkal – napjainkig. Azóta, különösen az egyesületek virágkorának jelölt századfordulón, tehát immáron közel kétszáz éve az egy időben működött egyesületek összessége munkájával és hatásával lefedte a társadalom, esetünkben a városi társadalom életének minden

részletét és összességében mozgósította a társadalom minden egyes tagját. Kit csak egy egyesület egy-egy sajátos és az ő érdekeivel egyező vagy egyeztethető cél érdekében, kit pedig sok egyesület több közösségi cél érdekében. Nyilvánvaló, hogy eme utóbbi tényben, hogy t.i. ki hány egyesületnek tagja, szerepet játszott az illető polgár anyagi helyzete, de ugyanilyen súllyal tudata, gondolkodásmódja embertársai és a város iránti felelősségérzete is.

Hogy az egyesületek mozgósították a város egész társadalmát, mutatkozik többek között abban, hogy a társadalom minden rétegének voltak jellemző egyesületei, de abban a tényben is, és Sopron esetében ezt tartjuk aláhúzendónak, – hogy egy-egy nagyobb városi egyesületben cselekvő tagsággal képviseltette magát a társadalom minden rétege. Ezekben az egyesületekben, de a kimondottan egyes rétegek érdekvédelmére alapítottak kivételével jellemzően a soproni egyesületek nagy többségében kevésbé jelent meg az osztálykülönbség, az osztályellentét. (Zárójelben jelezzük, hogy az első korszakban inkább felekezeti különbözőség jellemezte az egyesületeket, aminek eredményeként több esetben ugyanazon célra ugyanazon időben külön alakult evangélikus és külön katolikus egyesület.)

A miértre számunkra egyfajta választ adott a több mint félezer egyesület alapos vagy felületes megismerése: A polgári társadalom – a tőkés gazdasági rend és társadalmi berendezkedés –, melynek immár klasszikus alapelve az egyén legteljesebb szabadsága, az egyéni és közösségi törekvéseknek olyan tömegét szabadítja fel, amit az államhatalom és esetünkben a hivatalos város semmiképpen sem képes kiszolgálni, de ugyanez a hatalmi berendezkedés és társadalmi struktúra szabad teret biztosít ezeknek az adott ügyben érdekelték körében való megvalósítására. Tegyük hozzá: tökéletlen működése folytán ez a társadalom és hatalmi szervei többnyire a szükségesnél és megoldhatónál több és nagyobb feladatot rónak a kisebb társadalmi csoportokra, [383](#)következésképp a létező vagy szükséges egyesületekre s ugyancsak a tökéletlen működés jele, hogy a hatalmi szervek sokszor a teret sem biztosítják az egyesületek szabad működéséhez.

Ismereteink és felfogásunk szerint tehát az egyesületek sokasága nem az anarchia, az államhatalom vagy a városvezetés gyengeségének jele, hanem egyszerűen azt jelzi: a polgári társadalom egészségesen működik. És ezen jelenség jellemző feltétele a szabadság, nem pedig holmi prózai dolog pl. a társadalom többségének anyagi helyzete vagy a kormány működése. A társadalom életének szükségszerűen vannak szabályai, amiket koronként – micsoda minőségi különbségekkel – az államhatalom tarttat be. De az egyesületeknek olyan belső szabályozó rendszerük van és azok olyan jól működnek – a sokszáz egyesület történetének tanulsága és tanúsága szerint –, hogy ebben az esetben a külső szabályozás, korlátozás, az államhatalom beavatkozása a legkevésbé szükséges. Az egyesületeket nem a törvény vagy annak örei minősítik igazán, hanem az élet, a benne részt vevők és a társadalmi környezet rokon- vagy ellenszenve. Sajnos, voltak a tárgyalt korszakban olyan időszakok, amelyekben ez sem működött, de történelmi távlatból az ismert egyesületek túlnyomó többségéről elmondhatjuk: létüket, hasznosságukat a létezésük igazolta: azért léteztek, mert a társadalomnak szüksége volt rájuk és addig – ismét sajnálatos kivételek tömegét produkálta a történelem –, amíg szerepüket hasznosan tudták betölteni.

Ezt óhajtottuk másfél évtizede rendezett három egyesületi kiállításunkkal elmondani, akkor úgy éreztük, – eredménytelenül. A helytörténet kutatóit arra buzdítjuk, hogy vegyenek részt e hatalmas forrásanyag kiaknázásában.

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Mikó Sándor: A nagylózi iskola múltjából

Mikó Sándor: A nagylózszi iskola múltjából

A múlt századokban is több lózszi (1906-tól nagylózszi) ifjú tanult tovább, miután megszerezte az elemi ismereteket, különböző városok magasabb szintű tanintézményeiben. Ezek nagy hányada még századunk első harmadában is a papi, kisebb része pedig a pedagógusi, elvéve a jogi vagy a mérnöki pályát választotta. Közülük sokan kitűntek képességükkel, szorgalmukkal, s tudományos, művelődési és nevelési ismereteiket eredményesen fejlesztették, növelték.

Miért kerülhetett ki ebből a helységből sok kiváló ember? – kérdezheti az olvasó. A feleletet Szerdahelyi Györgytől, a filozófia doktorától kaptuk meg már 1783-ban, amikor Lózs szülöttének, Pupikoffer Ágostonnak a temetésén az alábbiakat mondotta: „...editus in mundum est in oppido Loos (1431-től mezőváros, Nagycenk 1797-től, M.S.). Non est abs re, quod natale solum iudicaverim, urbes enim, et aetates solent ambrosiae eorum hominum, qui partem Reipublicae Litterariae faciunt, et meliori Scientiarum luce inclarescunt”.¹⁽¹⁵⁸⁾

A válaszhoz az iskola és a tanítók szerepe is hozzátartozik. Ezzel kapcsolatban a Berzai Elekéről készült nekrológban az alábbi olvasható: „A loósi elemi iskola adott első szellemi táplálékot ébredező tehetségeinek és a gondos tanítók ügyes kézzel ³⁸⁴(Szóke Ferenc, Németh János, Hegedüs Sándor) vetették lelkébe az ismeretek alapelemeit”.²⁽¹⁵⁹⁾

Az iskola Lózson a XV. század elejétől plébániai iskolaként működött a mohácsi vészt követő „háborús idők zűrzavaros állapotjának” kezdetéig. Ekkor kb. 30 éven át szünetelt az iskolai oktatás, amit Szóts Pál 80 éves lövői lakos 1631-ben tett vallomása is bizonyít. „Ezen a földön az én emlékezetemre – ami körülbelül 1560-ig nyúlhatott vissza – csak Sárvárott, Csepregben, Kőszegen és Sopronban volt iskola; hanem ezután – t.i. az ő gyermekora után – rendeltek Szentmiklóstra, Lövőre és Lózsra”.³⁽¹⁶⁰⁾ A lózszi iskola újraindulásának ideje az 1570-es évekre tehető. Az 1581-ben készült megyei közgyűlési jegyzőkönyvben már szerepel „Magister Scholae in Loos” bejegyzés.⁴⁽¹⁶¹⁾ Az iskola létesítésében szerepet játszott a reformáció és az ellenreformáció szívós küzdelme is, ugyanis mind a protestánsok, mind pedig a katolikusok egyformán szükségesnek tartották, hogy a mezőváros minél több gyereke részesüljön oktatásban.

Az iskola az 1580-as évek elején a lutheránusok (evangélikusok) kezére került és csak 1643-ban – a Viczay uraság rekatolizálása után – lett ismét a katolikus egyház tulajdona – kivéve az 1919-es tanácsköztársaság 133 napját – egészen 1948 júniusáig, az államosításig.

A pap mellett a „gondos tanítók” voltak azok, akik jó képességű tanítványaikat kiválasztották és készítettek fel továbbtanulásra. Fáradozásuk, elképzelésük sok esetben a szülők felfogása vagy a rossz szociális körülmények miatt nem vált valóra. Néhány „oskola mester” neve is említhető: Szóke Ferenc 1784–1822, id. Beódi Ferenc 1836–1857, ifj. Beódi Ferenc 1857–1899, Balogh Jenő 1899–1936 (a két utóbbi helybeli születésű).

A továbbiakban időrendi sorrendben ismerkedünk meg azokkal, akik tevékeny munkásságukkal méltó elismerést és jó hírnevet szereztek maguknak.

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Mikó Sándor: A nagylózszi iskola múltjából / Lossai Péter

Lossai Péter

Születési helyével kapcsolatban Bendefy László tollából az alábbi idézet olvasható „Mikoviny Sámuel megyei térképei” c. művében: „Érdekes lesz megemlítenünk, hogy Loos (Lós, Lózs, Lossa) községet, Lossai Péter 15. századi magyar matematikus és gyakorló mérnök, egy 1498-ból keltezett latin nyelvű Geometria practica (mérnöki kézikönyv) szerzőjének (124. lap) származáshelyét két tornyú jellel rögzítették. Eszerint Loós (Lossa) község a jelentékenyebb települések közé tartozott”.⁵⁽¹⁶²⁾ Lossai származási helye vitatott, Szinnyeinél „óvári, magyarországi származású”.⁶⁽¹⁶³⁾ Az viszont biztos, hogy Lózson ekkor már két templom volt (Szent István a XIII. századtól és a plébániai templom a XV. század második felétől ismert).

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Mikó Sándor: A nagylózi iskola múltjából / Lósi Imre

Lósi Imre

Lósi Imre 1580-ban született evangélikus szülőktől. Az itteni iskolában tanulta meg az elemi ismereteket, majd – feltehetőleg – soproni iskolában tanult tovább. „A humaniorákat” a német nyelv ismeretében már Bécsben hallgatta és itt lett ³⁸⁵katolikussá. Filozófiai és teológiai tanulmányait papnövendékként Rómában az „Apollinare Collegiumban” végezte el. 1606 júniusában tért vissza Magyarországra. Felfelé ívelő pályája az egyházi hierarchiában tulajdonképpen az 1611. évi nagyszombati tartományi zsinaton indult el, ahol kánonjogi és teológiai fejtegetésével „magára vonó a jelenlevők figyelmét”. Bizonyára ezzel is magyarázható, hogy a szinódus végeztével még ugyanebben az évben esztergomi kanonok és nyitrai főesperes lett.

Pázmány esztergomi érsekségének első évében (1616) bizalmasává, majd pár év múlva (1620) helyettes, 1621-ben pedig rendes helynökévé választotta. A király 1623-ban csanádi, 1625-ben váradi, 1633-ban egri püspöknek, 1637-ben – Pázmány halála után – esztergomi érseknek nevezte ki. 1642-ben halt meg.

A továbbiakban Lósi művelődési munkássága kerül – tömören – ismertetésre, mivel egyházkormányzói, politikai tevékenységéről és a közreműködésével létrehozott nevelési intézményekről már szó volt ezen folyóiratban.⁷⁽¹⁶⁴⁾

Írói tevékenysége nem jelentős, de annál nagyobb az az érdem, amit erkölcsileg és anyagilag biztosított a kultúra fejlesztésére.

Napjainkig két latin nyelvű beszéde ismert, amelyek az 1635. évi jászói és az 1638. évi nagyszombati zsinaton hangzottak el.⁸⁽¹⁶⁵⁾ Közlés előtt áll harmadik beszéde is, amely a „Prímási Levéltár” Lósi dossziéjában található. Lósi ezt 1638. november 1-jén mondotta el a nagyszombati érseki templomban „honi nyelven”, teletűzdelve latin idézetekkel. A három beszédből is kitűnik, hogy Loósi járatos volt mind az ókori, mind a korai keresztény és a skolasztikus bölcséletben.

Lósi szepességi vizitációjáról (1629) készített jelentése a Hevenesi Gyűjteményből került elő. Később Kollonich Lipót esztergomi érsek megbízásából Sigray János püspök is végzett itt „Canonica Visitationi”. Ebből a kettős látogatásból Wagner Károly egy egységes egészbe foglalta össze majdnem szóról szóra, amit ők írtak: „ex geminis Visitationibus unum veluti corpus formarem, oratione tamen eorum, qui

scripserunt, pene ad verbum servata”⁹⁽¹⁶⁶⁾ Az irodalom fejlődése, „ami a buzgó főpásztorok pártfogásának volt tulajdonítható”, Lósi működése idején is folytatódott. Lósi is mecénásként szerepelt, mert pártfogoltjait nemcsak buzdította irodalmi tevékenységre, hanem anyagilag is támogatta őket. Segítségével nyomatta ki 1638-ban Székelyi (Maylád) Miklós a bölcsészettudomány védelmező téziseit, amit Lósinak ajánlott. Lósi „bőkezűen” ígért költséget Inchoffer Menyhért (szül. 1584-ben Kőszegen, meghalt 1648-ban Milánóban) jezsuita legismertebb munkája „Annales Ecclesiastici Regni Hungariae” kiadására. Lósinak ajánlotta 1640-ben Kirchner János tübingai tudós „Aetiologia”ját (indoklás, okok kutatása), Tassi Gáspár katolikus lelkész pedig „Öt Rövid Predikátzio” c. munkáját.

Lósi sokat tett a könyvnyomtatásnak Magyarországon való elterjedése ügyében is.

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Mikó Sándor: A nagylózi iskola múltjából / Lósi Mihály Zsigmond

386 Lósi Mihály Zsigmond

A „Collegium Germanico-hungaricum” évkönyvei tanúskodnak arról, hogy felállítása idejétől (1552. ill. 1579) kezdve mindig tanultak benne magyar növendékek, akiknek száma a jelentkező ifjak alkalmasságától, felkészültségétől és az illetékes főpásztor áldozatkészségétől függött. Ezek közé tartozott Lósi Mihály Zsigmond is.

Az intézet anyakönyve szerint magyar állampolgár, Győr egyházmegyében (Loos) 1623-ban lutheránus szülőktől, Lósi Mihály apától (alias Creh) és Katalin anyától született. Öt éves korában szüleivel együtt visszatért a katolikus egyház „kebelébe”. Előbb a soproni jezsuiták gimnáziumába iratkozott be, majd Lósi Imre támogatásával Kassára került, ahol retorikát, előbb Nagyszombatban, majd Görögországban (!) filozófiát tanult. Lippay György esztergomi érsek is megkedvelte, pártfogásába vette és 23 éves korában Rómába küldte teológiát tanulni. 1646. április 14-én érkezett ide és 1647. május 2-án tett esküt. Hazatérése után egy ideig a nagyszombati szeminárium prefectusa, majd kanonok, szertartásmester, később (1653) tornai főesperes. Egyházi író kívánt lenni, egy munkája „Disputatio Theologica De Falsitate Haereticorum” ismert, amely 1656-ban jelent meg Nagyszombatban. Írói ambícióit az 1657-ben bekövetkezett hirtelen halála „törte derékba”.¹⁰⁽¹⁶⁷⁾

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Mikó Sándor: A nagylózi iskola múltjából / Pupikoffer Ágoston

Pupikoffer Ágoston

Pupikoffer Ágostonról a lózi plébánia keresztelési anyakönyvében a következő található: „1734. Die 28 Augusti baptisavi Infantem ex Loos nomine Augustinum e Parentibus Georgio Pupikoffer et Elisabetha, cuius Patrini Zakarias Kapeller et Mariana Zangenin”. Szülőhelyét egyik kortársa Cenkre tette.

Pupikoffer Ágoston 1751-ben lépett a jezsuita rendbe, 1769-ben tette le a négyes fogadalmat. 1770-ben kapott kinevezést a nagyszombati egyetemre, ahol retorikát tanított. Ennek Budára történő átköltözése után is ugyanebből a témából tartotta előadásait. A rend eltörlése (1773) után az esztergomi főegyházmegye papja lett és az egyetemi főgimnáziumban dolgozott, mint aligazgató. 1783-ban halt meg.

Halálának hírére a Magyar Hírmondó „Szent György havában” közölte és egyben munkásságát az alábbiakban méltatta: „Ezen hónapnak (április) 9-dikén ismét egygy hasznos tagja szakaszkodott el a Királyi Universitasnak az halál által, tudni illik T. Pupikoffer Ágoston Ur Esztergom Megyebéli világi Pap a szabad Tudományoknak és Filozofiának Doktora, az Humaniák tanítására készülő Repetensek-nek Ord. Professorok, ki is 5 nap előtt épen Tanítványinak Examenjek lévén a széltől illetetett, mely illetés ötletéből ki – is törölte életének 49-dik esztendejében. Az ékessen szólásnak tanító székéből, melyben több esztendőig ült volt a Nagy-Szombati Akadémiánál, 1777-dikben Budára által vitetvén a Repetenseket, vagyis a Grammatikabeli és ékessen szóllásra utat mutató Oskolának jövendő Tanítóit ezen Universitasbann egész élete végéig nagy szorgalmattossággal és haszonnal tanította. Ékessen szóllással kitetszik a külömbféle beszédekből, melyeket készített a Szentek dicséretekre szépen folyó írásnak módjával, és külömbféle esztendőkbenn, neve elhallgatva, [387](#)kiis nyomtatott. Egyéberánt, mely nagy tudománya volt légyen, és a görög nyelvet is mennyire értette, nálamnál jobban megmondja a magától irtt könyv, mely ezt a titulust viseli: Pindari Olympia cum explicatione in usum Juventutis, edidit Augustinus Pupikoffer Presbyter Archidioecesis Strigoniensis (1779. T. 2.) Másik munkája: Panegyris D. Francisco Xav. dictus, Tyrnaviae, 1761. [11\(168\)](#)

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Mikó Sándor: A nagylózi iskola múltjából / Tóth József

Tóth József

Tóth József 1786-ban született. Sopronban végezte a grammatikai osztályokat, a bölcseletet és a teológiát pedig Győr-egyházmegye papnövendékeként tanulta. 1809-ben szentelték pappá. Rövid káplánkodás után 1810-ben a győri szeminárium aligazgatója (vicerektor), 1834-ben pedig városplébános lett, amelyet 1848-ig vezetett. 1864. január 20-án halt meg. [12\(169\)](#) Írói vénával is rendelkezett. Cikkei különböző folyóiratokban (Religio, Hasznos Multságok) jelentek meg.

Munkái: 1. A városi polgárok kötelességei. Győr, 1822. 2. Szent Istvánnak a magyarok első királyának dicsérete. Bécs, 1823. 3. Egyházi beszédei. Győr, 1823.

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Mikó Sándor: A nagylózi iskola múltjából / Berzai Elek

Berzai Elek

Berzai István jobbágyszülők gyermekeként 1815. aug. 20-án született. Már az elemi iskolában kitűnt társai közül kiváló képességével és szorgalmával, azért atyja – bár nem csekély áldozatába került – az itteni osztályok elvégzése után beíratta Komáromban a bencések gimnáziumába. Miután itt kitűnő eredménnyel elvégezte a második humaniorát is, felvételét kérte a piaristák rendjébe, amelyben István keresztnevét Elekkel cserélte fel. A filozófia és a hittudományi osztályok elvégzése után 1842-ben szentelték áldozópappá. Ezután már jogos birtokába jutott az iskolának, amelyben hittant, magyar és latin nyelvet tanított. A hittant vallásos melegséggel adta elő, a magyart igaz hazafiúi hévvel kedveltette meg s a latint klasszikus műveken kifinomult érzékkel oktatta. Latin gyakorlatok címmel az első és második nyelvtani osztály szabályai szerint példatárt szerkesztett, amelyet 1852-ben ki is adott.

Berzai azon régi autodidakták egyike volt, akik önmunkásságukkal, kevés útmutatás mellett emelkedtek a pedagógiai képzettségnek azon magaslatára, amelyen később biztosan nevelték, irányították az ifjú

nemzedéket.[13\(170\)](#)

Szegedi tanárkodása (1850–1864) idején rendszeresen írt a Religio-ban B. E. monogrammal. 1856-ban teljes nevének kiírásával is találkozunk, amikor terjedelmes jelentésben számol be Csajághy Sándor főpásztornak a szegedi és a tanyavilág iskoláiban tett látogatásáról.

1895. december 1-jén halt meg Tatán korának 81. évében.

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Mikó Sándor: A nagylózsi iskola múltjából / Kőfalvi (Köffler) Vidor

Kőfalvi (Köffler) Vidor

Kőfalvi (Köffler) Antal 1838. július 27-én született iparos családban. 1863. szeptember 20-án lépett be a premontrei rendbe, ahol a Vidor nevet vette fel, családi nevét pedig Kőfalvira magyarosította. A rend szombathelyi gimnáziumában latin és **388**német nyelvet tanított. 1884-ben házfőnök és a gimnázium igazgatója lett. Igazgatása alatt épült fel (1894) a főgimnázium új épülete. 30 éves pedagógusi pályája után Csornára került, ahol előbb jószágfelügyelőként, majd perjelként tevékenykedett. Több társadalmi funkciója is volt (Országos Levéltár tagja, tanárvizsgáló bizottsági tag stb).

1907-ben halt meg.[14\(171\)](#)

Értekezései: 1. A kereszténység mint világvallás. Munkálatok XXVI. 1862 (Szombathely). 2. A megelégedés főtényezői. Gimn. Értesítő, 1876. 3. Néhány szó a szülőkhöz. U. o. 1885. Munkája: Új vade-mecum. Szombathely, 1884.

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Mikó Sándor: A nagylózsi iskola múltjából / Tóth János

Tóth János

Tóth János 1871 szeptemberében született. A győri bencések gimnáziumában érettségizett 1893-ban. Teológiai tanulmányait a Győri Hittudományi Főiskolán végezte. 1897-ben szentelte püspöke pappá.

Papi pályájának működése idején több helyen volt káplán, majd plébános. 1963-ban érte őt utol a halál.

Tóth János volt a Lourdes folyóirat szerkesztő-kiadója, amelyet előbb Fertőmeggyesen, majd Sopronban adott ki. Ebben számos cikke és verse jelent meg. Termékeny írói munkásságát több könyve is jelzi. 1. Máriacell. Győr 1909. 2. Szűz Mária. Prédikációk. Győr, 1910. 3. Modern vallástan. Győr, 1910. 4. Idegen földön. Elbeszélések. Győr, 1942.

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Mikó Sándor: A nagylózsi iskola múltjából / Csertő testvérek

Csertő testvérek

A hatgyermekes földműves családból származó Csertő Antal (1901), János (1910) és Sándor (1913) a lózsi elemi iskolából a soproni bencés gimnáziumba nyertek felvételt, ahol érettségi vizsgát is tettek. Ezután

Innsbruckban a „Collegium Canisianum” növendékeként mindhárman bölcseleti, majd ketten – János kivételével – teológiai tanulmányokat végeztek. János itt doktorált filozófiából, Antal és Sándor pedig teológiából.

Csertő Antal pappászentelése 1926 márciusában volt. Első munkahelye a „Pápai M. Kir. Tanítóképző Intézet” volt – két év kivételével – 1949-ig, ahol hit- és erkölcs tanított. A hitoktatás megszűnése után plébániát vezetett. 1973-ban halt meg.

Csertő Antal tanár volt. Oktatott és nevelt. Pedagógiai elvként vallotta, hogy az ifjúságot az hódítja meg, aki igazságot és biztonságot ad neki. Számos nevelési tanulmánya és cikke (Magyar engesztelés; Magyar férfi, magyar bűnök; Férfihűség, magyar remény; Fialat barátomnak; stb.) jelent meg különböző sajtóorgánokban (Magyar Kultúra, Emericana, Pápa és Vidéke stb.).

Csertő János a bölcselet elvégzése után a domonkosok rendjébe lépett, ahol György nevet kapott. Teológiai tanulmányait a franciaországi Saint-Maximin-la-Sainte-ben és Rómában végezte, ahol lectoratus vizsgát tett. Felszentelése után (1936) a rend budapesti Hittudományi Főiskolájára kapott magiszteri beosztást, ahol filozófiát, logikát, patrológiát, theodiceát és morálist adott elő. 1941-ben teológiából is megszerezte a doktori címet. A rend feloszlata után (1950) előbb káplánkodott, majd plébánosi funkciót végzett. Munkái: 1. De timore Dei iuxta doctrinam scholasticorum a Petro Lombardo usque ad S. Thomam. Róma, 1940. 2. Szenai Szent Katalin: Dialogus. Budapest, 1983. 3. Szenai Szent Katalin: Levelek. Budapest, 1983. Ezekon kívül több elmélkedése is megjelent különböző egyházi folyóiratokban.

Csertő Sándor egyházi pályáját 1939-ben káplánként kezdte, majd 1945–1948 között a budapesti érseki helynökségen titkárként folytatta. 1948 őszén külföldre távozott és 1949–1952 években Rómában a Gregoriánán egyházi tanulmányokat végzett, amelyekből kánonjogi doktorátust is szerzett. 1953-tól haláláig (1982) kánonjogászként dolgozott a Vatikánban mint a Hittani Kongregáció tagja. Számos tanulmánya jelent meg külföldi tudományos folyóiratokban egyházi témákról. Munkái közül „De societatis politicis ab ecclesia damnatis” Innsbruckban, „La Gioia del Signore sar la nostra Forsa” Rómában került elsőként az olvasó kezébe.

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Mikó Sándor: A nagylózi iskola múltjából / Németh József (1925. febr.) és Németh Ágoston (1925. aug.)

Németh József (1925. febr.) és Németh Ágoston (1925. aug.)

Mindketten szülőfalujukból kerültek a soproni „Szent Asztrik” bencés gimnáziumba, ahol 1944-ben kitűnően érettségiztek. Ezután szétváltak útjaik. József a papi, Ágoston pedig a mérnöki pályát választotta.

Németh József mint jezsuita papnövendék novíciusi éveit Budapesten töltötte, filozófiai tanulmányait Innsbruckban, a teológiát a belgiumi Enchienenben, a klasszika-filológiát pedig a bécsi tudományegyetemen végezte. Itt doktori címet is szerzett. Jelenleg az innsbrucki „Jesuitenkolleg” professzora. Kiváló klasszika-filológiai munkáját „Das Wort anima und sein Verhältnis zu animus” a Bajor Tudományos Akadémia „Thesaurus Linguae Latinae” intézetének munkatársaként írta meg. Ezenkívül sorozatban írja cikkeit a jezsuiták által Bécsben szerkesztett „Szolgálatban”.

Németh Ágoston egyetemi tanulmányait a budapesti műegyetemen kezdte és Löwenben (Belgium) fejezte be 1950-ben. Villamos mérnökként előbb Antwerpenben, majd 1964-től Franciaországban Nizza mellett

egy kutatóintézetben dolgozott a „számítógépek, a komputatrumok alkalmazásán”. „Nevezetesen – írja – megtanítottam őket az írott szöveget hangosan olvasni. Ennek egyik következménye a dupla hangátvitel ugyanazon a távolsági telefonvonalon a minőség csökkenése nélkül”. Ebből a témából sok tanulmánya váltott ki nagy elismerést. Több tudományos külföldi kitüntetésnek is tulajdonosa.

Az iskola múltja pozitívként értékelhető. Az oktató és a nevelő munka azonban nemcsak az elemi, hanem az általános iskolában is eredményes volt 1977-ig, amikor központi utasításra a felső osztályokat a szomszéd községbe, Sopronkövesdre telepítették át.

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Nikolics Károly: Sopron és a magyar gyógyszerészet

Nicolics Károly: Sopron és a magyar gyógyszerészet

Kevés város rendelkezik a gyógyszerészet annyi írott és tárgyi emlékeivel, mint Sopron. A gyógyszerészet múltját írásos adatok alapján már a XV. századtól kezdve folyamatosan nyomon követhetjük. Ezekkel elsőként Koritsánszky Ottó dolgozata foglalkozott. 1903/1904-ben egy évig az Oroszlán gyógyszerértárban dolgozott és [390](#) levéltári kutatásait 1907-ben közzétette. [1\(172\)](#) Munkája 100 korona pályadíjat nyert. Majd 1932-ben, a Magyarországi Gyógyszerész Egyesület Sopronban tartott közgyűlése alkalmából Házi Jenő főlevéltáron tartott előadást. Ez nyomtatásban is megjelent. [2\(173\)](#) Házi később még újabb adatokkal bővítette az első publikációt. Ez az anyag kéziratban fennmaradt. Két szerzőnek több kisebb közleménye jelent meg e tárgykörben: Csatkai Endre múzeumigazgató a régi patikák (Oroszlán, Angyal) korábbi működését tárgyalta. Halmai János gyógyszerész professor, aki egykor a soproni líceum növendéke volt, a XVIII–XIX. századra vonatkozó adatokat publikált.

1968-ban, a Soproni Patikamúzeum megnyitása alkalmából gyűjteményes kiadványban jelentettük meg a fontosabb adatokat. [3\(174\)](#) 1993-ban, a gyűjtemény 25 éves jubileumára újabb füzetet adtunk ki. Ebben a legrégebbi adatoktól kezdve napjainkig megtalálhatók a gyógyszerértárak, ill. a gyógyszerészi közélet minden fontos eseménye. [4\(175\)](#) Sopron város és megye gyógyszerészete múltjának részletes összefoglalása található Kocsis Krisztina doktori értekezésében. [5\(176\)](#) A II. világháború utáni négy évtized eseményeit e sorok szerzője foglalta össze. [6\(177\)](#) Kiegészítésképpen megemlíjtük, hogy a Sopron megyétől elszakított és Burgenlandhoz csatolt gyógyszerértárak adatait Ryslavý Kurt tette közzé. Kutatásait nagyrészt Sopronban folytatta. [7\(178\)](#)

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Nikolics Károly: Sopron és a magyar gyógyszerészet / 1. A XX. század kiemelkedő eseményei

1. A XX. század kiemelkedő eseményei

Jelen dolgozatomban néhány olyan eseményről kívánok szólni, melyek túlmutatnak városunk gyógyszerészete hétköznapijain. Hivatásunknak az egyes korokban voltak olyan személyiségei, akik a város közéletében is szerepet játszottak, pl. a törvényhatósági bizottságban, társadalmi egyesületekben. Ugyanakkor a gyógyszerészet országos irányításából is kivették részüket. Számos olyan eseményről tudunk számot adni, melyek az utókor számára is tanulságosak és helytörténeti vonatkozásuk is van.

Egyes családokban a közélet szolgálata szinte öröklődött, folytatódott. Ilyen volt a Linninger és Lux család az Oroszlán-, Genselék az Angyal gyógyszertárban. Molnár Lajos egyik érdeme, hogy a múlt számos emlékét az Oroszlán gyógyszertárban megőrizte. Az említett személyeknek köszönhető, hogy a Soproni Patikamúzeumban gazdag helyi anyagot tudunk bemutatni.

Értékes forrásmunka maradt ránk a Magyarországi Gyógyszerész Egyesület soproni kerülete jegyzőkönyve révén. 1884-től kezdve 1950-ig, amikor az Egyesületet megszüntették, folyamatosan rögzíti a megyei gyűlések anyagát.⁸⁽¹⁷⁹⁾ Az utolsó évszázad több közérdekű kérdésének alapján teszem közzé, ill. 1950-től kezdve említett ³⁹¹dolgozatom és visszaemlékezéseim alapján írom le. Érdekes párhuzamot találunk a múlt és a jelen problémái között.

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Nikolics Károly: Sopron és a magyar gyógyszerészet / 2. A XX. század első fele

2. A XX. század első fele

1908-ban felmerült egy gyógyszerészeti törvény tervezetének kidolgozása. Ehhez a soproni kerület is részletesen hozzászólt. Szükségesnek tartják, hogy új gyógyszertárat vidéken legfeljebb 10 km távolságra engedélyezzenek, ill. ha a körzetben legalább 6000 lakos él. Érdekes módon, a jelen törekvések – nemzetközi szinten is – 5000 lakost tartanak ideálisnak.

1909-ben részletesen tárgyalják a gyógyszerészképzés reformját. Ebből idézem a következőket: „Az ifjakat nevelni nehéz és ritkán sikerül, minthogy az általánosan elterjedt urhatnámság csirája még bennük van. Szükséges a magasabb kiképzés, hogy mint önállóan gondolkodó és kutató egyének a létérti küzdelemben a szerzett tudományok segítségével alkotni is képesek legyenek s ilyenirányú ténykedésük eredményeképp a kar tekintélyét emeljék.”

Sopron vonzereje az I. világháború után is megmaradt. Az elszakított burgenlandi gyógyszerészek még 1924-ig az itteni üléseket keresték fel és részben továbbra is tartották volt megyeszékhelyükkel a kapcsolatot.

1921. július 9-én a város és a megye, valamint az országos vezetés megbecsülését jelezte, hogy a következő személyek jelentek meg a megyei közgyűlésen: Dr. Zsembery István főispán, Dr. Thurner Mihály polgármester, Dr. Kurtschy János megyei főjegyző, Hőgyészi Pál tb. főjegyző. Dr. Schönberger Gusztáv városi főorvos, Dr. Szilvássy Kálmán megyei főorvos. A Magyarországi Gyógyszerész Egyesület országos vezetői közül jelen volt: Karlovsky Geyza, Koritsánszky Ottó és Müller Vilmos.

A Gyógyszerész Kamara felállítását 1922-től többször is szorgalmazták. Ekkor kérték a kormányt, hogy a reform keresztülviteléig a további jogadományozásokat szüntessék be. Érdekes a törekvés. A Kamara felállítása csak 1989-ben valósult meg. A jogadományozások beszüntetését pedig jelenleg is szorgalmazzuk. A kerület még üldözendőnek tartja a gyári gyógyszerkülönlegességeknek napilapokban való hirdetését. Ez ugyancsak néhány éve valósult meg.

1932-ben javasolják, hogy a gyógyszertárak vizsgálatához, működésük ellenőrzéséhez gyógyszerészeket vonjanak be a tisztiorvosok helyett. Ezt a 40-es években Schulek Elemér, az Országos Közegészségügyi Intézet egyik vezetője valósította meg.

Ez a néhány adat is jelzi, hogy a sopronmegyei kerület mindig figyelemmel kísérte az általános fejlődést és javaslataival a köz érdekeit szolgálta. A kari összefogást szolgálták egykori megyei vezetők, mint Csathó József, Jéhn Vilmos, Szerdahelyi János, majd Nikolics Milivoj. Keresték a kapcsolatokat az egészségügy és a természettudomány szélesebb területeivel is.

Az együttműködés és jó szervezés eredményezte azt is, hogy időnként országos rendezvényekre is sor került: Az Orvosok és Természetvizsgálók Vándorgyűlését először 1847-ben rendezték Sopronban. 1929-ben ismét itt került erre sor. Az előadások négy szekcióban hangzottak el. Számos neves előadó szerepelt: a gyógyszerészi szekcióban többek között Augusztin Béla, Mozsonyi Sándor professzorok és Korintsánszky Ottó. A Vándorgyűlés helyi szervezésében soproni gyógyszerészek is közreműködtek.

392 Nevezetes esemény volt a Magyarországi Gyógyszerész Egyesület 1932. évi soproni közgyűlése. Itt realizálódtak az ún. Reform Párt törekvései, ez pedig az Egyesület korábbi vezetőségének lemondásához vezetett. Itt kell ismét megemlékeznünk Koritsánszky Ottóról, aki az Egyesület ügyvezető igazgatója volt. Gyakran járt Sopronban, szoros kapcsolatot tartott fenn a helyi vezetőséggel és rokonai is éltek Sopronban. Személye is összekötőkapocs volt a helyi és országos szakmai körök között.

A II. világháború utáni első országos tudományos seregszemle az 1948-ban megrendezett „Centenáris Gyógyszerész Hét” volt. Az itt megrendezett kiállításra készítettünk egy tablót „A soproni gyógyszertárak négy évszázados múltjából” címmel. Ez már tükrözte a múlt emlékeinek megbecsülését.

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Nikolics Károly: Sopron és a magyar gyógyszerészet / 3. A XX. század második fele

3. A XX. század második fele

A gyógyszertárak államosítása 1950-ben rajtaütésszerűen következett be. Ismeretes, hogy egy értelmiségi réteget vagyonából kifosztottak, munkahelyéről eltávolítottak. Ennek ellenére Sopronban úgy láttuk, hogy a tudományos fejlődés nem maradhat abba. Már nem voltunk megyeszékhely s a gyógyszertárak működését Győrből évekig laikus vezetés irányította. Mégis sikerült terveinket fokozatosan megvalósítanunk. Az utolsó négy évtized főbb szakmai eseményeit a következőkben foglalhatjuk össze:

1951-ben saját erőből kezdtük el a gyógyszerész-továbbképzést. Amikor 1962-ben az Orvostovábbképző Intézet vette át az intézményes gyógyszerész-továbbképzést, a soproni volt az első tanfolyama. Ez azóta is rendszeresen itt folyik, főleg dunántúli megyék résztvevői számára. Továbbá – három egyetemi város mellett – itt folyik szakgyógyszerész képzés és vizsga.

Fokozatosan elindultak a kísérletes tudományos munkák. Ehhez sikerült szakirodalmat is biztosítani. Lépcsőzetesen kiépült egy korszerű szakkönyvtár, ahova 20 folyóirat is jár. Így egymás után jelenhettek meg dolgozatok, értekezések készültek. Ezt a tevékenységet, mely a megjelent könyveket, értekezéseket, közleményeket, előadásokat foglalja össze, 1980-ban külön kiadványban foglaltuk össze.[9\(180\)](#)

Régi kapcsolataink révén rendszeresen eljöttek és előadást tartottak nálunk szakterületünk tudományos képviselői. Így indult el országos rendezvényként a Soproni Gyógyszerész Napok sorozata. Majd más egyesületekkel karöltve szerveztük meg a Soproni Orvos-Gyógyszerész Napokat és a Soproni Vegyész Napokat. Három évtized alatt több, mint 20 országos, ill. nemzetközi részvételű konferenciára került sor.

Ezzel indítékot kapott „Sopron Konferencia Város” akciónk.

A belvárosi romos Káptalan Ház felépítése is kapcsolataink révén indult el. Az Egészségügyi Minisztérium Felsőfokú Gyógyszerészeti Technikum építését határozta el, mert úgy vélte, itt a személyi feltételek biztosíthatók. Ugyan az eredeti terv nem realizálódott, de az épület szakterületünk asszisztens képzését, ill. okl. gyógyszerészek továbbképzését szolgálja. Felavatására 1972-ben került sor.

393Helyi összefogás eredményezte 1968-ban az ország első Patikamúzeumának létrehozását. Soproni gyógyszerészek és a helyi múzeum vezetőségének együttműködése révén jött létre ez a gyűjtemény. A Fő téri volt Angyal gyógyszertár épületének felújítása során olyan oszlopfők, boltíves ablak került elő, amelynek bemutatása műemléki érdek volt. Így ide nem lehetett visszahelyezni a gyógyszerkiadó helyiség bútorzatát. Ekkor kezdeményeztük a helybeli gyógyszerésztörténeti emlékek összegyűjtését és bemutatását. Régi állványedények, munkaeszközök, gazdag könyvanyag képezi a kiállítás anyagát. A kezdeményezést a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum is támogatta. Szinte anyagi fedezet nélkül, 10 hónapi munkával sikerült a gyűjteményt létrehozni. 1993-ban tudományos ülés keretében emlékeztünk meg az alapítás 25. évfordulójáról.

Sokáig nem volt lehetőség nemzetközi kapcsolatok létesítésére. A bezártság enyhülése után elsősorban Ausztria és Csehszlovákia szakmai társaságaival teremtettünk kapcsolatot. Cserelátogatások, majd csoportos tapasztalatcserék szervezésére került sor. A soproni látogatások eredményezték, hogy országos szervek is itt találkoztak. Sopronban került sor többek között az Osztrák Gyógyszerész Kamara és a Magyar Gyógyszerészeti Társaság egyezményének aláírására.

A gyógyszerészeti gyakorlat, a tudományos kérdések ápolása érdekében az Egészségügyi Minisztérium, ill. később az Országos Gyógyszerészeti Intézet két, ún. kísérleti gyógyszertárat bízott meg különböző kísérleti munkák elvégzésével. Egy fővárosi és egy soproni (a Than Károly gyógyszertár) kapott ilyen megbízást.

A felsorolt néhány esemény tanúsítja, hogy Sopronban a gyógyszerészet hagyományait a XX. században mindvégig ápolták. Városunk vonzereje, a ragaszkodás, az összefogás eredményezte azt, hogy Sopronra korábban is felfigyeltek, az itteni törekvéseket, javaslatokat figyelembe vették. E tradíciók ápolása a II. világháború után is folytatódott. Így a négy orvosegyetemi város mellett Sopron a magyar gyógyszerészet tudományos, oktató bázisa. A szakmai, tudományos rendezvények mindig számos résztvevőt vonzottak városunkba és bízunk benne, hogy ez a bázis továbbra is megmarad.

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Szita Szabolcs: Embermentés Sopron megyében 1944–1945

Szita Szabolcs: Embermentés Sopron megyében 1944–1945

A második világháború idején az (üldözött) emberek mentése a passzív ellenállás egyik cselekvésmódjának számított Európában. Így volt ez Magyarországon is. A magyar vidéken és a fővárosban már Ausztria német annektálása után voltak olyan személyek, családok és csoportok, akik saját kezdeményezésből vagy intézményes háttérrel vállalták a német megszállás és terror elől a más európai országokból elűzöttek, a menekült zsidók segítségét, lakáshoz, élelemhez, esetleg továbbutazáshoz juttatását. A kezdeti időszak kiemelkedő példája a lengyelek tömeges megsegítése. Támogatták a szökött hadifoglyokat (franciákat, lengyeleket, angolokat és másokat), esetenként a gépüket veszített repülőszemélyzet tagjain is segítettek. A máig csak részben feldolgozott cselekménysor 1944-ben, Magyarország német megszállását követően egyre

szélesedett.

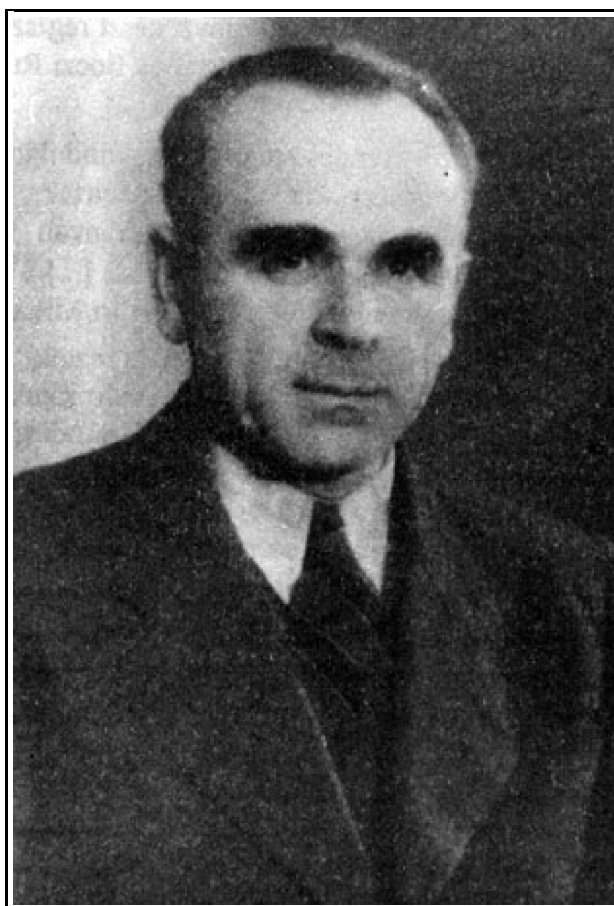
Sopron megyébe az első menekültek 1938 késő nyarán, őszén a német birodalomba bekebelezett Ausztriából érkeztek. Ebben az időben folyt a megszüntetett burgenlandi tartomány 3200 főnyi zsidóságának a kifosztása, lakhelye elhagyására [394](#) való kényszerítése, elhurcolása. A náci módszerek közé tartozott a határvonalra, ill. az ún. Niemandslandra (senki földjére) úzás, ahol a szerencsétlen emberek a szabad ég alatt rettegve várták sorsuk alakulását.

Egyes (Sopron vidéki) burgenlandi községekből elűzött zsidó családok – köztük öregek, betegek, csecsemők – 1938. évi átmenekítésénél, majd Budapestre juttatásukban Sopronból többoldalú segítséget nyújtott Füredi Oszkár építész mérnök, dr. Lebovits Izidor orvos. Közreműködött Kornfein Hermann szabómester, Mandl Vilmos kiskereskedő, Steiner Kálmán, a neológ hitközség titkára. [1\(181\)](#) Többek a segélykérések nyomán csempészősvényeken, turistautakon juttatták át az éj leple alatt a veszélybe került osztrák rokonaikat. [2\(182\)](#) A soproni szervezett mentőakció eredménnyel és nagy titokban, a magyar hatóságok elnéző magatartása mellett folyt. Gazdag és jól feldolgozott a Sopron megyébe menekült lengyelek megsegítésének a története, emiatt bemutatásától itt eltekintünk. [3\(183\)](#) Összefoglalóan hangsúlyozzuk, hogy a megye lakossága átérezte a lengyel menekültek fájdalmát és kiszolgáltatottságát, embersége sokoldalúan megmutatkozott.

A nemzetiszocialista Németországgal szimpatizálók, a német biztonsági szervek ügynökeivel együttműködők Sopron megyében is szemmel tartották azokat a személyeket, akik valamiképp segítettek a „birodalom ellenségein.” Az ország 1944. március 19-i német megszállását követően közülük egyeseket lefogtak, megfenyegettek. Kapuvárott szigorú ellenőrzés alá vették Szigethy Attila járásbírói kezelőt, [4\(184\)](#) Sopronból április 28-án elhurcolták dr. Hernfeld Pált. Az utóbbi sorsa várt Füredi Oszkár építési vállalkozóra is. A Várkerület 74. sz. alatti lakásán két Gestapo-ügynök, Brauning és Kaufmann letartóztatási paranccsal jelent meg. Füredi nem tartózkodott otthon, az ügynökök távozása után felesége és Breuer György, a brennbergi bánya adminisztratív igazgatója megszervezték számára a menekvést. Brennbergbe szöktették. Ott a bányamunkások egészséges lakáshoz juttatásáért korábban sokat fáradozó építész mérnököt Óhermesre vitték. Pénzes Pál bányaács otthonában húzta meg magát hosszú hónapokon át. [5\(185\)](#)

Feltáratlan még a gettózás idején történt embermentések históriája. Ebben az időszakban (1944 május–június) adódott néhány – külső segítséggel folyt – Budapestre szökés, az erre vállalkozók igen sokat kockáztattak. A csornai gettóba kényszerített, onnan munkára kijáró Weiner Salamont és feleségét Dreisziger Kálmán és neje segítette a halálos csapdából való menekvéskor. Dreisziger Kálmán igazolványokat szerzett és juttatott el védenecinek, akiket aztán Budapestre szállítottak. Az életmentőt később emiatt a hatóságok vallatásnak vetették alá, bántalmazták. Weinerék túléltek az üldözést, majd Izraelbe települtek. Javaslatukra Dreiszigeréket 1981-ben Izraelben az *Igaz* címmel tüntették ki. [6\(186\)](#)

[395](#) Sopronban dr. Hollós Richard szülész-nőgyógyász orvost családjával együtt összefogással mentették meg a deportálás elől. 1944 júliusától – a környező házak lakóinak támogatásával – az Alsólővér u. 17/a sz. házban, Menczel Tihamér lakásában rejtőzködtek. Túléltek a terrort és a Sopronra zúdult háborús csapások sorozatát. [7\(187\)](#) Névleg nem ismerjük a soproni Láng Gyula fakereskedő (László király utca 9. sz.) családjának megmentőit. Lángék a vejkei majorban lettek menedékre az auschwitz halálgyárba hurcolás elől.

Dr. Lebovits Izidor (1900–1978)

Az embermentés vázlatos áttekintésében feltétlen helyet érdemel a cigányok megkímélése érdekében történt megyei szabotázs. 1944 májusában országosan „cigányrazziát” rendeltek el. Mint többhelyütt, ezt az intézkedést Sopron megyében is elodázták. A „közbejött akadályokra” való hivatkozás dominált (a csendőrörsök a zsidók „összeköltöztetésével” foglalkoztak), ám a következőkben, s itt a zsidók kíméletlen deportálásának morális hatása sem lebecsülhető, a cigányok megkímélése alapvető törekvés volt. Júliustól a soproni polgármester visszatérőleg átiratában szorgalmazta a Kurucdomb „munkakerülő” cigányainak összeírását, „rendes munkára [396](#)szorítását” és az ottani cigánytelep felszámolását. A csepregi főszolgabíró az ilyenek vendéglőktől, kocsmáktól való eltiltásáról határozott.[8\(188\)](#) Majd megyszerte megindult „munkaszolgálat” céljából a cigányok összeírása, mely mögött a németországi deportálásuk előkészítésének központi szándéka munkált. Az összeírás Sopron megyében augusztusban megtörtént, ám mind a Sopron városi, mind a vidéki, községi összeírások érezhetően „jóindulatúak” a cigány lakosság iránt.

A soproni polgármester jelentése munkakerülőket, cigányokat és cigányzenészeket különböztet meg. Eleve tisztelettel kéri a cigányzenészeket a kötelező munkaszolgálat alól mentesíteni. Utóbbiak rendes foglalkozással és keresettel bírnak, „tehát kényszerrendszabályok alkalmazása nem látszik indokoltnak”. Sopronban az összeírók mindössze 29 munkakerülőt találtak. 32 városi cigányzenészt regisztráltak, ezek között Baranyai József, Baráth Béla, Berki Géza, Bóczi József és Bóczi Rudolf zenekarvezető volt.[9\(189\)](#)

A soproni falvak cigányai között rendes, rendesebb, jóindulatú ifjú, sőt „gyenge zenész, de elég jó munkás” minősítést kaptak az összeírtak. Szakonyból eltérő, keményebb hangú jelentés érkezett. A községi cigánytanyán a főjegyző 45 főt regisztrált. Ezek „dologtalan, csavargó életmódot folytatnak [...] a társadalom állandó teherterelei”. Munkakerülő, dologtalan cigányokról adtak hírt Mihályiból is.¹⁰⁽¹⁹⁰⁾

Mégis. A jelentések készítői leginkább arra hivatkoztak, hogy a cigányok „szerződött munkások”. Nyáron a mezőgazdaságban van rájuk szükség, télen a fakitermelésben. A kapuvári járás 173 cigány lakosából mindössze 18 soroltatott a munkakerülő kategóriába. Ezeknek is inkább „erkölcsi életük” volt kifogásolható. Sőt, a kapuvári főszolgabíró eleve leszögezte, hogy a „kimutatásokat óvatosan kell kezelni”, mert bennük a zenész cigányok is szerepelnek. Ezek pedig „többé-kevésbé biztosan” foglalkozásukból megélnék. A soproni járásból munkakerülőket egyáltalán nem jelentettek. A zöm – hangsúlyozza a jelentés készítője – büntetve nem volt, és a jegyzőségek még arra is kitértek, hogy pl. a balfi cigányok drótosok és vándorköszörűsök, a kópháziak tojás és baromfikereskedésből élnek.¹¹⁽¹⁹¹⁾ Mindezt írták amiatt, hogy bizonyítsák: területük cigányaira az elrendelt munkaszolgálat nem vonatkozik. Ez a magatartás életmentéssel ért fel. Nincs adatunk arról, hogy a megye cigányságát a következőkben a tömeges elhurcolás érintette volna.

A csapodi Pityer-pusztán Szalay József gazdálkodó és családja 1944. október 13-ától 1945. április 3-áig sikerrel rejtegette Arnold R. Silverstein amerikai repülőt, egy Bécs felett megsérült, és a nemeskéri Galavics-tanya közelében lezuhant B-24 típusú repülőgépet.¹²⁽¹⁹²⁾ A bajba jutott repülőt mind a németek, mind a magyar csendőrök sokat keresték. A Szalay család azonban minden veszélyt vállalva megmentette a bujkálót üldözői elől. Ezen a tanyán lelt menedékre Krausz Gyula üveges, szökött munkaszolgálatos is. Századát Kassáról szállították Sopronba, majd Nagycenken a német erődépítő szervezet kezére adták. A volt cukorgyár tárolóhelyiségéből vonult ki társaival a napi kényszermunkára, ahol a brutális ³⁹⁷bánásmód és az embertelen körülmények miatt a pusztulás egyre nagyobb méreteket öltött. Krausz 1945 első napján a halálágerből megszökött, Lövön a Regényi családhoz kopogtatott be este segítségért. Regényi Ferencné, Sosztarich Teréz és Bausz József támogatásával hetekig Lövön rejtőzött. A front már Székesfehérvárnál hullámozott, mikor Krausz Gyula a pityeri Szalay-tanyára elvergődött és befogadásra talált. Túlélte az üldözést.¹³⁽¹⁹³⁾ Hasonló menedéknek számított a közeli Varjú-tanya is.

Arnold R. Silverstein

Ott a soproni laktanyából a nyilaskeresztes hatalomátvételnél megszökött Varjú Ákos, a Parasztszövetség földmunkás tagozata országos választmányának tagja bujkált Ratatics Istvánnal együtt. Erdei lakhelyük az állandósult razziák miatt egyre veszélyesebbé vált, de ki kellett tartaniuk. Végül mindez sikerült. [14\(194\)](#)

A gépét vesztett amerikai navigátor Pityer-pusztáról a jugoszláv partizánokhoz törekedett eljutni, ami az adott körülmények között teljesíthetetlen volt. Az ejtőernyős ugrását észlelt rendészeti közegek olyannyira keresték, hogy pl. a menedéket nyújtó Szalay család serdülő fiát novemberben Kapuvárra szállították. Ott vallatták, brutálisan bántalmazták. Érdemi információhoz így sem jutottak. Máskor a csendőrök jöttek házkutatást tartani, a forró helyzetben Szalayné leleményessége hozott megoldást.

A Szalay család embermentő helytállását 1985-ben az Egyesült Államokban nagyra értékelték. Szalay József és felesége elhalálozása miatt fiuk, Miklós vette át az amerikai légierő magas elismerését. Tiszteletbeli háborús veteránként nyilvánították, s mindezek kapcsán 1986 elején Washingtonból egy volt háborús pilóta, George Bush [398](#) alelnök levélben köszöntötte. Szülei és személyes háborús helytállásáért Szalay Miklós 1991. október 23-án megkapta a Magyar Köztársaság Csillagrendje kitüntetését. [15\(195\)](#)

A humanitárius cselekedetek sorába tartozik a (hadifogolyként adminisztrált, gyakorlatilag főként túszként elhurcolt) veszkényi és szárföldi foglyok életmentő jelentőségű támogatása. A magyar katonai közigazgatás 1944 tavaszán és nyarán a Kárpátalján és Észak-Erdélyben túszoikat szedett, a csendőrség „nyílt nyomozást” tartott. Az ilyen retorziós lépések ellen a polgári közigazgatás tisztségviselői, de egyes tisztek is – pl. Reviczky Imre alezredes [16\(196\)](#) – tiltakoztak, ám a hírszerző és kémelhárító kirendeltségek

intézkedéseivel szemben mit sem tehettek. Az utcákon, nyilvános helyeken stb. összeszedett (főleg nemzetiségi) túszoikat „megbízhatatlanként” internálták, közülük több csoportot Sopron megye területére szállítottak.

Veszvénybe és Szárföldre 1944. április 22-én érkezett egy szovjet hadifogolyszállítmány.¹⁷⁽¹⁹⁷⁾ Többen lázasak, betegek és fertőzöttek voltak. (A kiürített majorokba szállásolt foglyok sorsa annyiban is egyedülálló, hogy a magyar honvédség által ejtett szovjet hadifoglyokat eladdig mindenkor a németeknek adták át.) A tetvesedés miatt rövidesen a kiütéses tifusz is felütötte fejét. A következőkben a magyar egészségügyi szolgálat sokat segített állapotukon. Az egészségesek kisebb csoportjai munkát is vállaltak a környék gazdáinál, augusztusban a győri püspökség miklósmajori gazdaságában pl. húsz orosz munkás dolgozott. Friedrich Born, a Nemzetközi Vöröskereszt magyarországi delegátusa megtekintette a Magyarországon egyedinek számító táborát. A nyolc tiszt és 246 katona fogoly még vásárlási könyvvel is rendelkezett (!), helyzetükről kivétlenül nem jegyezte fel.¹⁸⁽¹⁹⁸⁾

Az első román foglyok (megközelítőleg szeptemberi) érkezéséről pontos adatok nincsenek. Kapuvárott tiszteket láttak, szabad sétálgatásuk ellen a főszolgabíró tiltakozását fejezte ki,¹⁹⁽¹⁹⁹⁾ (A román tisztek veszvényi elhelyezése elkülönítetten történt.) A román katonák a magyar honvédség tordai betörésekor estek fogságba, érkezésük után nagyszámú román polgári foglyot szállítottak Veszvénybe. Ezek között nők, papok és tanítók egyaránt voltak. Dédáról tehervagonokban, a marosvásárhelyi rendőrök őrizetében hosszú utat tettek meg Veszvényig.

Horváth János volt veszvényi plébános, tiszteletbeli főesperes emlékei szerint „a veszvényi bakterháznál szálltak le a vonatról és olyan éhesek voltak, hogy nekiestek a földből kirángatott nyers répát enni. [...] Mikor a menet az artézi kúthoz ért, megrohanta a szomjas sereg a kutat. A rendőrök a levegőbe lőttek és így készítették őket a továbbvonulásra. A táborba érve megpihenhettek, a parancsnokság is, a lakosság is segítette az elcsigázottakat étellel és ruhával”.²⁰⁽²⁰⁰⁾

A legcsekélyebb felszerelés nélkül érkezett, az elfogáskor viselt ruhán felül semmivel sem rendelkező internáltak téli túlélésében a helyi lakosság részvétellel teljes segítsége meghatározó volt. A továbbiakban Horváth plébános úr jelentései révén Apor Vilmos győri püspök is sokrétűen segítette a román foglyokat. Közbenjárására a görögkatolikus egyházi személyek kiköltözhettek a faluba és a püspök engedélyével a templomot is használhatták. Romul Mihalca kapitány-esperes Liviu Stupineau esperessel együtt naponta tartott liturgiát. A Veszvényben kapott életmentő, sokoldalú támogatás nyomán Romul Mihalca elismerésből és hálából fogant összefoglalót írt románul a veszvényi fogolyéletben tapasztaltakról. Feltehetően a fronthelyzet ismeretében arra kérte „a román és orosz parancsnokságot, ha történetesen e helységben járnának vegyék figyelembe ezt a nyilatkozatot”.²¹⁽²⁰¹⁾

Almásy Tibor főhadnagy

A kemény télben a tábor parancsnoksága a betegeket, de a tífuszgyanúsakat is a ma már nem létező Macskamajorba szállította. Sokan meghaltak közülük és ott temették el őket – írta visszaemlékezésében az egykori veszkényi plébános.²²⁽²⁰²⁾ A megpróbáltatások román túlélőit a front Veszvénybe érkezése előtt őreik nyugatra ⁴⁰⁰vitték. (Az orosz és ukrán hadifoglyok állítólag bevárták a Vörös Hadsereget.) A fennmaradt dokumentumok bizonyítják, hogy a foglyok és internáltak segítése széleskörű, életmentő, a faluközösségre kiterjedő cselekmény volt.

Az embermentés történetét dr. Varvasovszky János főorvos és Wosinsky Ernő balfi fürdőigazgató kiemelkedő tevékenysége gazdagítja. Varvasovszky főorvos a soproni kórház ideg- és elmeosztályán számos zsidó üldözöttnek nyújtott menedéket. Már a német megszállás után a kötelezően elrendelt sárga csillagot zsidó betegek ruházatáról levetette és a lehető leghosszabb ideig kezelés alatt tartotta védenceit. Arra is gondja volt, hogy a továbbiakban Vas és Zala megyében – személyes összeköttetései révén – menedéket kapjanak. Életmentőnek bizonyultak dr. Varvasovszkynak a sopronkőhidai fegyintézetben a nyilasok foglyai érdekében tett intézkedései is. Helytállása a börtön háborús történetével foglalkozó publikációkban visszatérőleg helyet kapott.²³⁽²⁰³⁾

Wosinsky Ernő Balfon családjával, rokonaival együtt a környékbeli erődítésen robotoltatott magyar zsidó foglyoknak sokoldalú, életmentő támogatást adott. A község 1945. március végi katonai kiürítéskor házában három foglynak nyújtott rejtékhelyet a Mauthausenba hurcolás elől.²⁴⁽²⁰⁴⁾ A balfi erődépítő láger történetének része, hogy a kiürítéskor Bader János pékmester és Bader Samu gazdálkodó hat zsidó sáncmunkás foglyot rejtett el hordóba, padlásra, a pajtában, szénában. Valamennyien megmenekültek a gyilkos SS-ek elől.²⁵⁽²⁰⁵⁾

1945. március 28-án ifj. Fábján Lajos a 3. Ukrán Front három, német fogságba esett – Sopronban romeltakarításon dolgoztatott – katonáját bújta el. Védencei először a romos Szent György utca 7. alatti Káptalan házban, majd a Ferenc József tér (ma Fő tér) 7. sz. házban rejtőzködtek a front áthaladásáig. Fábján Horváth Péter révén Grigorij Miroljubovnak és két társának önvédelmi fegyvert is juttatott. Ugyancsak szovjet hadifoglyok életét mentették meg a kiürítés előli elrejtéssel Bogyoszlón, Beleden és Kapuvárott.²⁶⁽²⁰⁶⁾

Tömeges és sikeres életmentést valósított meg Sopronban az SS- és nyilaskeresztes terroruralom végnapjaiban a Ferenc József gyalogsági laktanyában – a Soproni Határőr Igazgatóság mai székhelyén – Almásy Tibor légvédelmi tüzér főhadnagy. 1945. március 28-án 360–400 zsidó munkaszolgálatost (főként a 101/16, 108/8, 110/7. sz. kíséret munkaszolgálatos századból) vezettek be öreik a laktanyába. Almásy főhadnagy parancsnoksága alá kerültek, ezzel helyzetük gyökeresen megváltozott. Ennivalót és orvosi ellátást kaptak. A betegeket elkülönítették, a többiek pedig rongyaik helyett honvédruhát ölthettek. (Köztük volt Ascher Oszkár szín- és előadóművész is.) A laktanyaparancsnokká lett főhadnagy a kiürítés elkerülésére úgy rendelkezett, hogy nyílt beszédben tudatta, „zsidó a laktanya területén nincs, csak Sopron város körkörös védelmének tartalék csapata”.²⁷⁽²⁰⁷⁾ Az életmentést szolgáló sokirányú intézkedések végrehajtásában Almásy Tibornak dr. Drégelyi Béla **401** csendőrszázadon, Szőke Ernő szakaszvezető, mint laktanya őrpapancsnoka és dr. Lővi László munkaszolgálatos segített.

Az SS-ek és a nyilaskeresztes terrorosztagok behatolásának megakadályozására Almásy főhadnagy a laktanya kapuira feliratokat helyeztetett, ezek a halálos veszélyt jelentő flekktífusz laktanyabéli meglétére figyelmeztettek. A tífusz hírével, illetően megjelenítésével sikerrel riasztották el a laktanyába betérni szándékozókat. Így menekültek meg a német elhurcolástól – a környéken többhelyütt történt legyilkolástól – a munkaszolgálatosok százai, a nyilasok több soproni és brennbergbányai foglya.²⁸⁽²⁰⁸⁾ De a magyar honvédek sokasága is viszonylagos biztonságban maradt. Almásy főhadnagy nem engedte őket értelmetlenül tűzbe vezényelni, és nyugatra meneteltetni sem. A soproni laktanyában visszamaradtak veszteség nélkül átvészelték a front gyors átvonulását.

Almásy Tibor 1987-ben a tömeges embermentés elismeréseként Izraelben az *Igaz* címmel és becsületrenddel tüntették ki. Később a jeruzsálemi emlékparkban az ottani szokás szerint fát ültetett, melyet táblával jelöltek meg.²⁹⁽²⁰⁹⁾ Több elismerést kapott, 1993-ban pedig ezredesi rendfokozatot, mely az ötvenes években történt meghurcoltatásának egyik jóvátételét jelentette.³⁰⁽²¹⁰⁾

Az 1944–1945. évi embermentés a nemzeti ellenállás része. Résztvevői – köztük a ma már ismertek és névtelenek – növelték a megye és a város lakosságának becsületét.

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Domonkos Ottó: Mollay Károly bibliográfiája elé

Domonkos Ottó: Mollay Károly bibliográfiája elé

Mint a Soproni Szemle ünnepi számának szerkesztője vettem kézbe Mollay Károly munkáinak bibliográfiáját, melyet nagy alaposággal maga állított össze. Az eddigi életmű áttekintése arra készítetett, hogy részleteiben alaposabban elemezzem annak összetételét, tekintettel arra, hogy a szokásnak megfelelően 1935-től az évek rendjében sorakoztatja fel műveit és cikkeit. Úgy vélem, hogy igen tanulságos lesz néhány számszerű adat közlése egyrészt, másrészt rámutatni Sopronnal és a helytörténetírással

kapcsolatos szemléletére.

Irodalomjegyzéke összesen 367 címet tartalmaz, melyek közül egy 80 szócikket takar, amit a Magyar nyelvtörténeti etimológiai szótár I–II. kötete számára írt, megvilágítva egy-egy szó származását, átvételének idejét stb.

Az önálló kötetben, kiadványként megjelent műveinek száma 12, melyek fele Sopronról szól, másik fele német nyelvtörténeti kutatásainak jelentős állomásai, összefoglalásai. Ezek címeit itt nem soroljuk fel, de legalább megjelenésük évszámát közöljük, hogy az érdeklődő könnyebben meglegelje a bibliográfiában: 1938, 1944, 4021952, 1956, 1957, 1959, 1961, 1971, 1971, 1978, 1982, 1986. Több kötete jelent meg a német nyelvoktatás körében is társszerzőkkel.

A teljes anyagból több mint 200 foglalkozik közvetlenül soproni, Sopron megyei kérdésekkel, a várostörténet, a város településtörténete, gazdasági élete, a zene- és irodalomtörténet, nyelvészeti kutatás területéről.

Az évtizedek során a legkövetkezetesebb „helytörténeti figyelő” szolgálatát Mollay Károly látta el a hazai és külföldi publikációkban, Sopronra és a megyére vonatkozó közleményeket, adatokat illetően. Külön műfajjá fejlesztette a recenziót, melyek száma 160 körüli. Nem lehet eléggé becsülni e tevékenységet, hiszen a helytörténeti kutatók, nyelvészek, történészek figyelmét hívta fel ezzel a frissen megjelent munkákra, másrészt saját adataival kiegészítette az ismertetett munkát, amiből azok szerzői is meríthettek. A következetes kritikai megjegyzések pedig ébrentartották a tudományos vita, véleménycsere intézményét, ami bizony csak fehér hollóként jelent meg a magyar tudományos életben. Tehát nemcsak saját tudományos érdeklődését elégítette ki az ismertetett művek olvasásával, hanem segítette a fiatalabb nemzedéket a kutatásban.

Tudjuk életrajzából, de személyes beszélgetéseinkből is, hogy a Soproni Szemlének alapításától (1937) belső munkatársa, 1942-től szerkesztőbizottsági tagja volt. A helytörténetírás elvi és módszertani kérdései állandóan foglalkoztatták, azt folyamatosan szélesítette is közleményeiben. Érdemes ezeket cím szerint is az olvasó elé tárni: 1938 – A soproni és sopronmegyei helytörténetírás módszere és feladatai; 1939 – Sopron vármegye nyelvészeti és történeti kérdései; 1942 – Egyháztörténet és helytörténet; 1943 – Újabb szempontok a helytörténet műveléséhez; 1955 – A régi és az új Soproni Szemle; 1959 – Háztörténet és várostörténet; 1967 – Helyrajzi neveink védelme; 1973 – A Helytörténeti és honismereti folyóiratok szerkesztőinek szombathelyi konferenciája; 1980 – A vidéki helytörténeti, honismereti és közművelődési folyóiratok szerkesztőinek békéscsabai tanácskozása; 1985 – A helytörténetírás (Sopron 1945–1985); 1993 – Helytörténetírás: minek? kinek?. Mindezekkel folyamatosan segítette a Soproni Szemle munkáját, annak következetes tudományos jellegének megtartását erősítette, védelmezte. Az 1955-ben újjáéledt Szemle szerkesztőjének, Csatkai Endrének 1970-ben bekövetkezett halála után pedig átvette, a szerkesztőbizottság egyöntetű támogatásával, a szerkesztés munkáját. Kiterjedt tudományos és személyes kapcsolatai révén bővítette a munkatársak körét, szélesítette az ún. kényes témák megjelentetését. Korábbi szerkesztési, kutatási elveinek megvalósítására közvetlen befolyással bír napjainkig.

Bibliográfiájának közzétételével nemcsak imponáló munkássága, teljesítménye előtt hajtunk fejet, hanem ezzel is segíteni kívánjuk a város és a megye, de az egész magyar történeti és nyelvészeti kutatás további eredményes művelését.

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Domonkos Ottó: Mollay Károly bibliográfiája elé / Mollay

Károly irodalmi munkássága

403 Mollay Károly irodalmi munkássága

1935

Három bibliográfia a hazai németsegről. Egyetemes Philologiai Közlöny, 1935, 318–322.

1937

Székeles vagy Szakálos? Egyetemes Philologiai Közlöny, 1937, 249–254, 440.

1938

Középkori soproni családnevek. Budapest, 1938, 66. lap. Egyetemi doktori értekezés.

Adalék Sopron régi helyrajzához. Soproni Szemle, 1938, 263–264.

Thier László (szerk.): Scarbantia-könyvek. Sopron, 1938 (Recenzió). Soproni Szemle, 1938, 333–334.

Soós Imre: Ősi rábaközi parasztnemzetségek. Sopron, 1938 (Recenzió). Soproni Szemle, 1938, 334–335.

Kneizsa István: Magyarország népei a XI. században. Budapest, 1938 (Recenzió). Soproni Szemle, 1938, 265–266.

A soproni és sopronmegyei helytörténetírás módszere és feladatai. Soproni Szemle, 1938, 273–288. (Társszerzővel.)

1939

A soproni és sopronmegyei helytörténetírás módszere és feladatai. Soproni Szemle, 1939, 17–23. (Társszerzővel.)

Sopron vármegye történelmének nyelvészeti és történeti kérdései. Soproni Szemle, 1939, 232–239, 358.

Gondolatok az egységes német köznyelvi ejtés körül lefolyt vitáról. Egyetemes Philologiai Közlöny, 1939, 98–101; 1941, 186–187.

Gugelweit János, a Soproni Virágének lejegyzője. Soproni Szemle, 1939, 178–180.

Mosca, Rodolfo: L'Italia e la questione dell'Ungheria Occidentale. Budapest, 1959 (Recenzió). Soproni Szemle, 1939, 351.

Missuray-Krúg Lajos: Társphár. Sopron, 1939 (Recenzió). Soproni Szemle, 1939, 266–267.

Thirring Gusztáv: Sopron városa a 18. században. Sopron, 1939 (Recenzió). Soproni Szemle, 1939, 263–264.

Litschauer, G. Fr.: Bibliographie zur Geschichte, Landes- und Volkskunde des Burgenlandes 1800–1929. Wels, 1938 (Recenzió). Soproni Szemle, 1939, 91–92.

Házi Jenő: Sopron szabad királyi város története. II. rész 5. kötet (1489–1530). Sopron, 1938 (Recenzió).

Soproni Szemle, 1939, 87.

1940

Sopron és a magyar nyelv ügye 1825-ben. Soproni Szemle, 1940, 129–130.

404 Bors Sámuel magyar nyelvpályázata 1825-ben. A salgótarjáni állami gimnázium értesítője. Salgótarján, 1940, különnyomat 11 lap.

Házi Jenő: Sopron középkori egyháztörténete. Sopron 1939 (Recenzió). Soproni Szemle, 1940, 45.

Heimler Károly: Sopron belvárosa (Sopron műemlékei I.). Sopron, 1939 (Recenzió). Soproni Szemle, 1940, 46–47.

Kolb Jenő: Régi játékkártyák. Budapest, 1939, (Recenzió), Soproni Szemle, 1940, 46–47.

1941.

Soproni élet a XV. század második felében. Soproni Szemle, 1941, 109–122, 153–172.

A burgenlandi német népi színjátékok kérdéséhez. Soproni Szemle, 1941, 63–65, 147.

Geschichte des Deutschtums in Ungarn (Forschungsbericht). Vö. Mátrai László (szerk.): Litteraria Hungarica. Budapest, 1941, 127–138.

Horak, Karl: Burgenländische Volksschauspiele. Wien und Leipzig, 1940 (Recenzió). Soproni Szemle, 1941, 69.

Pásztor Lajos: A magyarság vallásos élete a Jagellók korában. Budapest, 1940 (Recenzió). Soproni Szemle, 1941, 151.

1942

A Sopronmegyei Kulturatlasz Közleményei 1–2. szám. Soproni Szemle, 1942, 76–85, 146–147 (társszerzővel).

Ödenburg. Helynévfejtés és településtörténet. A Magyar Történettudományi Intézet Évkönyve. Budapest, 1942, 631–672; különnyomatban: Budapest, 1942, 44. lap.

Adatok a soproni ispotály történetéhez. Soproni Szemle, 1942, 29–36.

Deutsche, Serben und Ungarn des Banats in der Revolution 1848/49. Donaueuropa, 1942.

Egyháztörténet és helytörténet. Soproni Szemle, 1942, 215–216.

Az 1622. évi belvárosi tervrajz magyarázó szövege. Soproni Szemle, 1942, 151.

Csapodi Csaba: Esterházy Miklós nádor (1583–1645). Budapest, é.n. (Recenzió). Soproni Szemle, 1942, 152.

Csatkai Endre: A soproni szappanosok és gyertyamártók története. Sopron, 1941 (Recenzió). Soproni Szemle, 1942, 98–99.

Gantner Antal: A soproni színház és színesztet története. Sopron, 1941 (Recenzió). Soproni Szemle, 1942, 99.

Missuray-Krúg Lajos: Rónavíz. Sopron, 1942 (Recenzió). Soproni Szemle, 1942, 100–101.

Házi Jenő: Gúnyvers a soproni asszonyokról 1595-ből. Budapest, 1942 (Recenzió). Soproni Szemle, 1942, 226–227.

405Lám, Friedrich–Missuray-Krúg, Ludwig: In meinem Herzen baut ihr Nest die Stille. Sopron, 1942 (Recenzió). Soproni Szemle, 1942, 228–229.

1943

Újabb szempontok a helytörténetírás műveléséhez. Soproni Szemle, 1943, 161–170.

Sopron város 1530. évi pecsétje. Soproni Szemle, 1943, 64–65.

Puli. Magyar nyelv, 1943, 234.

Jászai József: Rábatamási múltja és jelene. Sopron, 1942 (Recenzió). Soproni Szemle, 1943, 71–73.

Maár Gizella: A soproni szőlőművelés és szókincse. Budapest, 1943 (Recenzió). Soproni Szemle, 1943, 267.

Benkő László: A falukutatástól a nemzetnevelésig. Budapest, 1943 (Recenzió). Soproni Szemle, 1943, 268.

Kálmán Béla: A tősrákányi gyékényszövés és szókincse. Budapest, 1942 (Recenzió). Soproni Szemle, 1943, 285.

Mosca, Rodolfo: Le relazioni internazionali del regno d'Ungheria. Atti internazionali e documenti diplomatici raccolti e ordinati I. (1919–1938). Budapest, 1943 (Recenzió). Soproni Szemle, 1943, 286–287.

1944

Scarbantia, Ödenburg, Sopron. Siedlungsgeschichte und Ortsnamenkunde. Budapest, 1944, 136 lap. Egyetemi magántanári értekezés.

Mecenzéf. Magyar Nyelv, 1944, 235–236.

1949

A Schlägli Szójegyzék **beller** 'böllér' szava. Magyar Nyelv, 1949, 140–148.

1951

Szójegyzékeink **polgár** szava. Magyar Nyelv, 1951, 21–35.

Das älteste deutsche Lehngut der ungarischen Sprache. Acta Linguistica, 1951, 373–417.

1952

Német hangtan és helyesírás. Budapest, 1952, 25 lap.

Német nyelvkönyv a gimnázium II. osztálya számára. Budapest, 1952, 1957⁶ (társszerzőkkel).

Német nyelvkönyv a gimnázium III. osztálya számára. Budapest, 1952, 1957⁷ (társszerzőkkel).

1953

A vármegye történeti vázlata. Vö. Csatkai–Dercsényi (szerk.): Sopron és környéke műemlékei. Budapest, 1953, 37–95.

4061954

A német nyelvművelés új arca. Magyar Nyelvőr, 1954, 335–338.

Szótörténeti adatok. Magyar Nyelv, 1954, 206.

1955

Harka nevééről. Soproni Szemle, 1955, 138.

A régi és az új „Soproni Szemle”. Soproni Szemle, 1955, 1–2. szám, 5–12.

Zsirai Miklós (1895–1955). Soproni Szemle, 1955, 3–4. szám, 161.

Jahresbericht über die Erscheinungen auf dem Gebiete der germanischen Philologie (Recenzió). Filológiai Közlöny, 1955, 427.

Hugo, Kuhn: Germanische Jahrbücher (Recenzió). Filológiai Közlöny, 1955, 425.

1956

Sopron vármegye vázlatos története. Vö. Csatkai–Dercsényi (szerk.): Sopron és környéke műemlékei. Budapest, 1956², 39–114; különnyomatban: Budapest, 1957. Kandidátusi értekezés.

Sopron a középkor végén. Soproni Szemle, 1956, 31–42.

Fráng. Magyar Nyelv, 1956, 78–79.

Germanisztika és magyar nyelvtudomány. Vö. Pais-Emlékkönyv. Budapest, 1956, 667–673.

Brinkmann, Richard: Zur Deutung von Wittenwillers „Ring” (Recenzió). Irodalmi Figyelő, 1956, 290–291.

Schmidt, Leopold: Burgenländische Volkskunde 1951–1955 (Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland. Heft 11) Eisenstadt, 1956 (Recenzió). Soproni Szemle, 1956, 191.

Wagner, Hans: Urkundenbuch des Burgenlandes und der angrenzenden Gebiete der Komitate Wieselburg, Ödenburg und Eisenburg. I. Band (808–1270). Graz–Köln, 1955 (Recenzió). Soproni Szemle, 1956, 190–191.

1957

Nyelvtanoktatás és nyelvtudomány. Vö. Dobosy László (szerk.): Az idegen nyelvek oktatásának időszerű

kérdései, különös tekintettel felsőoktatási intézményeinkre. Budapest, 1957, 179–207.

John Ries szintakszis-elméletének értelmezése. Magyar Nyelv, 1957, 77–80.

Szótörténeti adatok. Magyar Nyelv, 1957, 268–270.

Kottanner Jánosné és naplója. Soproni Szemle, 1957, 1–9.

XIV. századi vélemény a magyar parasztról és a magyarországi nemesekről. Ethnographia, 1957, 356–357.

407 A német nyelvűvelés főkérdései. Magyar Nyelvőr, 1957, 418–424.

Geschichte der deutschen Sprache. Budapest, 1957, 73. lap.

Szántó Imre (szerk.): A helytörténeti kutatások módszere és feladatai az oktató-nevelő munkában. Budapest, 1956 (Recenzió). Soproni Szemle, 1957, 157–158.

Deutsche Monatshefte. Budapest, 1957–1958 (társszerkesztővel).

1958

Jövevényszó-kutatásunk 1905-től 1957-ig. Magyar Nyelv, 1958, 146–157.

A Budai Jogkönyv magyar szórványai. Magyar Nyelv, 1958, 461–471.

Ungarischer oder Dacianischer Simplicissimus. Az eddigi kutatás mérlege. Annales Universitatis Budapestinensis, Sectio Philologica 1961, 37–45; Philologiai Közöny, 1958, 663–670.

1959

Das Ofner Stadtrecht. Eine deutschsprachige Rechtssammlung des 15. Jahrhunderts aus Ungarn. Budapest–Weimar, 1959, 239 lap.

Háztörténet és várostörténet. Soproni Szemle, 1959, 121–136, 193–204.

Soproni növendékek a jénai egyetemen. Soproni Szemle, 1959, 274–275.

Furir. Magyar Nyelv, 1959, 523–524.

Jelentés a Magyar Nyelvtudományi Társaság által 1958. szeptember 25-től 27-ig Budapesten megrendezett névtudományi konferenciáról. Magyar Nyelv, 1959, 164–166.

Nedeczey Eugen: Das Raaber Liederbuch. Wien, 1959, 244 lap (sajtó alá rendezés).

Szöveggyűjtemény a régi német irodalom történetéhez. (A kezdetektől 1700-ig). Budapest, 1959, 2 kötet (társszerzőkkel).

Német nyelvkönyv haladók számára. Budapest, 1959, 1967⁴ (társszerzőkkel).

Házi Jenő: Die kanonische Visitation des Stephan Kazó Archidiakon von Eisenburg/Vasvár im burgenländischen Teil des Komitates Eisenburg in den Jahren 1697–1698. Eisenstadt, 1959 (Recenzió).

Századok, 1959, 671–672.

1960

Dayka Gábor német nyelvű prédikációja a toleranciáról. Irodalomtörténet, 1960, 201–205.

A német helynévtípusok kronológiája a középkori Nyugat-Magyarországon. Vö. Mikesy Sándor (szerk.): Névtudományi vizsgálatok. Budapest, 1960, 35–56; németül: Zur Chronologie deutscher Ortsnamentypen im mittelalterlichen Westungarn. Acta Linguistica, 1961, 67–97.

A soproni szelídgesztenyések történetéhez. Soproni Szemle, 1960, 331–336.

Nibelungen-ének. Vö.: Kardos László (szerk.): A világirodalom története I. Ókor-középkor. Budapest, 1960, 184–188.

4081961

Névtudomány és várostörténet. Dágtól Ágfalváig (1195–1416). Soproni Szemle, 1961, 114–130, 193–200.

Eine neue Handschrift des mittelalterlichen Väterbuchs. Beiträge zur Geschichte der älteren deutschen Sprache und Literatur (Halle), 1961, 231–244.

A középkori mértékekről. Soproni Szemle, 1961, 379–380.

A német és a németalföldi reneszánsz, Vö. Kardos László (szerk.): Világirodalom II. Reneszánsz-XVII–XVIII. század. Budapest, 1961, 64–73.

Német nyelvtörténet. Budapest, 1961–1962, 140 lap.

Ebet, Wilhelm: Bürgerliches Rechtsleben zur Hansezeit in Lübecker Ratsurteilen. Göttingen, 1954; Ebel Wilhelm: Lübecker Ratsurteile. Göttingen, 1955–1958 (Recenzió). Tanulmányok Budapest múltjából, 1961, 678–680.

1962

Zsidó történeti emlékek. Soproni Szemle, 1962, 90–93.

Középkori soproni naptárak. Soproni Szemle, 1962, 215–226, 299–318.

Adalék a francia nyelvi műveltség magyaróvári terjesztéséhez. Arrabona, 1972, 133–135.

Deutsch. Weltsprachen auf Schallplatten. Budapest, 1962. Hét hanglemez (társszerzőkkel).

Jügelt, Karl-Heinz: Hungarica-Auswahl-Katalog der Universitätsbibliothek Jena. Weimar, 1961 (Recenzió). Soproni Szemle, 1962, 180–181.

Grünwald Fülöp–Scheiber Sándor (szerk.): Magyar–zsidó Oklevéltár VI. kötet. 1600–1740. Budapest, 1961 (Recenzió). Soproni Szemle, 1962, 379–380.

Hutterer, Claus Jürgen: Geschichte der ungarndeutschen Mundartforschung. Berlin, 1960 (Recenzió). Muttersprache (Lüneburg), 1962, 249.

Große, Rudolf–Hutterer, Claus Jürgen: Hochsprache und Mundart in Gebieten mit fremdensprachigen Bevölkerungsteilen. Berlin, 1961 (Recenzió). Muttersprache (Lüneburg), 1962, 249–250.

1963

Volksmedizinisches aus St. Margarethen im 16. Jahrhundert. Burgenländische Heimatblätter, 1963, 91–93.

Macskakő-Katzenstein. Feudális anarchia és huszitizmus Sopron környékén. (1460–1465). Soproni Szemle, 1963, 122–135.

Deutsche Sprache und Literatur (770–1700). Ein Lesebuch mit altdeutschem Glossar. Budapest, 1963, 430 lap.

Siebenbürgisch-deutscher Sprachatlas. Hg. von Karl Kurt Klein und Ludwig Erich Schmidt. Band I. Teil 1. Marburg, 1961, (Recenzió). Muttersprache (Lüneburg), 1963, 280–281.

Schwarz, Ernst: Die Herkunft der Siebenbürger und Zipser Sachsen. Siebenbürger und Zipser Sachsen, Ostmitteldeutsche, Rheinländer im Spiegel der Mundarten. München, 1957 (Recenzió). Századok, 1963, 1722–1723.

A „Modern nyelvoktatás” szerkesztése 1963–1967 (társszerkesztővel).

4091964

Sopron XIV. századi városképének vizsgálata. Soproni Szemle, 1964, 1–14, 97–117.

Jövevényszó-kutatás és tárgytörténet. Gesztenye. Vö. Bárcki-Emlékkönyv. Budapest, 1964, 249–255.

Sopron ismerkedése a huszitizmussal. Soproni Szemle, 1964, 333–335.

Die Wissenschaft von deutscher Sprache und Dichtung. Methoden, Probleme, Aufgaben. Stuttgart, 1963 (Recenzió). Deutsche Literaturzeitung (Berlin), 1964. 5. Heft.

Grünwald Fülöp és Scheiber Sándor (szerk.): Magyar–zsidó Oklevéltár VII. kötet. Budapest, 1963 (Recenzió). Soproni Szemle, 1964, 380.

Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. I. kötet. Budapest, 1963 (Recenzió). Soproni Szemle, 1964, 189–190.

Bodolay Géza: Irodalmi diáktársaságok 1785–1848. Budapest, 1963 (Recenzió). Soproni Szemle, 1964, 190–191.

Mersic, Martin: Baumgarten im Burgenland. Wien, 1963 (Recenzió). Soproni Szemle, 1964, 285.

Brinkmann, Hennig: Die deutsche Sprache. Düsseldorf, 1962 (Recenzió). Acta Linguistica, 1964, 202–206.

Kibelka, Johannes: Der wahre Meister. Denkstile und Bauformen in der Dichtung Heinrichs von Mügeln. Berlin, 1963 (Recenzió). Deutsche Literaturzeitung (Berlin), 1964, 7/8. Heft.

Obernberg, Alfred: Die Mundart der siebenbürgischen Landler. Eine bairische Siedlermundart des 13.

Jahrhunderts. Marburg, 1964, (Recenzió). Südostdeutsche Semesterblätter 16. Heft.

1965

Die Denkwürdigkeiten der Helene Kottannerin. Die ältesten deutschen Frauenmemoiren. Arrabona, 1965, 237–296.

Kottanner Jánosné emlékirata. A legrégebbi német női napló (1439–1440). Soproni Szemle, 1965, 142–149, 233–239, 323–329.

Deutsche Mundartforschung in Ungarn. Zeitschrift für Mundartforschung (Wiesbaden), 1965, 130–132 (társszerzővel).

Dornseiff, Franz: Kleine Schriften. Band I–II. Leipzig, 1956–1964 (Recenzió). Acta Linguistica, 1965, 425–426.

Allgemeine Landestopographie des Burgenlandes. Band II. Eisenstadt, 1963 (Recenzió). Századok, 1965, 1327–1328.

Dollmayer, Viktor–Kranzmayer, Eberhard: Bayerisch–Österreichisches Wörterbuch, Lieferung I. Wien, 1963 (Recenzió). Muttersprache (Lüneburg), 1965, 5. Heft.

Thiessen, John: Studien zum Wortschatz der kanadischen Mennoniten. Marburg, 1963 (Recenzió). Muttersprache (Lüneburg), 1965, 5. Heft.

Appel, Wilhelm: Die Mundart von Hilbetten im Schönhengstgau. Marburg, 1963 (Recenzió). Muttersprache (Lüneburg), 1965, 5. Heft.

410B. Thomas Edit: Römische Villen in Pannonien. Beiträge zur pannonischen Siedlungsgeschichte. Budapest, 1964 (Recenzió). Soproni Szemle, 1965, 192.

1966

Zu den deutsch–ungarisch–slowakischen sprachlichen Beziehungen. Studia Slavica, 1966, 267–268.

Képek Sopron történetéből. Vö. Sebestyén György (szerk.): Sopron. Budapest, 1966, 1973³.

Schirmunski, V.M.: Deutsche Mundartkunde. Vergleichende Laut- und Formenlehre. Berlin, 1962 (Recenzió). Acta Linguistica, 1966, 422–426.

Scheiter Sándor (szerk.): Magyar–zsidó Oklevéltár. VIII. kötet. 1264–1760. Budapest, 1965 (Recenzió). Soproni Szemle, 1966, 279–280.

Zala megye földrajzi nevei. Zalaegerszeg, 1964 (Recenzió). Soproni Szemle, 1966, 280–281.

Bayerisch–Österreichisches Wörterbuch 1. Österreich: Wörterbuch der bairischen Mundarten in Österreich, bearbeitet von Viktor Dollmayer und Eberhard Kranzmayer. Lieferung 2. und 3. Wien, 1964–1965 (Recenzió). Muttersprache (Lüneburg), 1966, 351–352.

1967

Nyugat-magyarországi szótörténeti adalékok. Magyar Nyelv, 1967, 103–105.

Csalfa. Magyar Nyelv, 1967, 205–207.

Helyrajzi neveink védelme. Soproni Szemle, 1967, 334–340.

Többynelvűség a középkori Sopronban. Soproni Szemle, 1967, 155–171, 205–223, 317–333; 1968, 37–58, 130–150.

Das Wörterbuch des Frühneuhochdeutschen in Ungarn. In: Verhandlungen des II. Internationalen Dialektologenkongresses in Marburg im September 1965. Wiesbaden, 1967, 569–573.

Több mint 80 szócikk a Benkő Loránd szerkesztette „A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára” I–II. kötetében. Budapest, 1967–1970.

Deutsche beschreibende Grammatik. Budapest, 1967³, 186 lap.

Schirmunski, V. M.: Deutsche Mundartkunde. Berlin, 1962 (Recenzió). Általános Nyelvészeti Tanulmányok V. kötet. Budapest, 1967, 329–331.

Hadrovics László: Jövevényszó-vizsgálatok. Budapest, 1965 (Recenzió). Acta Linguistica, 1967, 192–193.

1968

Szófejtés és tudománytörténet. Kalmár. Magyar Nyelv, 1968, 278–290, 385–394.

Ising, Erika: Die Anfänge der volkssprachlichen Grammatik in Deutschland und Böhmen. Berlin, 1966 (Recenzió). Acta Linguistica, 1968, 461–462.

Scherer, Anton: Donauschwäbische Bibliographie 1935–1955. München 1966 (Recenzió). Muttersprache (Lüneburg) 1968, 63–64.

411Scheiber Sándor (szerk.): Magyar–zsidó Oklevéltár IX. kötet. Budapest, 1966 (Recenzió). Soproni Szemle, 1968, 95–96.

Lindeck-Pozza, Irmtraud: Urkundenbuch des Burgenlandes und der angrenzenden Gebiete der Komitate Wieselburg, Ödenburg und Eisenburg. II. Band (1271–1301). Graz–Köln, 1965 (Recenzió). Soproni Szemle, 1968, 283–284.

Baesecke, Georg: Kleinere Schriften zur althochdeutschen Sprache und Literatur. Bern und München, 1966 (Recenzió). Muttersprache (Lüneburg) 1968, 62–63.

Gutkas, Karl: Geschichte des Landes Niederösterreich. H. n. 1959–1962, 3 kötet (Recenzió). Soproni Szemle, 1968, 286–287.

1969

Helyrajzi neveink védelmének védelmére. Soproni Szemle, 1969, 334.

Deutsches Städteburgertum in Ungarn (Die Ödenburger Familie Petz). Lenau-Forum (Wien), 1969, 79–88; magyarul: Német polgárság magyar földön. Filológiai Közlöny, 1970, 335–342.

Petz Gedeon. Vö. Magyar Életrajzi Lexikon. Budapest, 1969, 413.

Schwartz Elemér. Vö. Magyar Életrajzi Lexikon. Budapest, 1969, 605–606.

Scheiber Sándor (szerk.): Magyar–zsidó Oklevéltár XI. kötet (1446–1741). Budapest, 1968 (Recenzió). Soproni Szemle, 1969, 191.

Szathmári István: Régi nyelvtanaink és egységesülő irodalmi nyelvünk. Budapest, 1968, (Recenzió). Soproni Szemle, 1969, 284–285.

Scheiber Sándor: Héber kódexmaradványok magyarországi kötéstáblákban. Budapest, 1969 (Recenzió). Soproni Szemle, 1969, 286–288.

Wahrig, Gerhard: Das große deutsche Wörterbuch. Gütersloh, 1967 (Recenzió). Acta Linguistica, 1969, 255–257.

Tagliavini, Carlo: Panorama di storia della filologia germanica. Bologna, 1968 (Recenzió). Acta Linguistica, 1969, 445–446.

Blackall, Eric A: Entwicklung des Deutschen zur Literatursprache 1700–1775. Mit einem Bericht über neue Forschungsergebnisse 1955–1964 von Dieter Kimpel. Stuttgart, 1966 (Recenzió). Muttersprache (Lüneburg), 1969, 254–255.

1970

Buzás, Josef: Kanonische Visitationen der Diözese Raab aus dem 17. Jahrhundert. IV. Teil. Eisenstadt, 1969 (Recenzió). Soproni Szemle, 1970, 288.

A magyarországi németiség 1686 előtti névanyagának vizsgálata. Vö. Kázmér Miklós–Végh József (szerk.): Névtudományi előadások. Budapest, 1970, 285–289; németül: Die Erforschung des deutschen Namengutes in Ungarn aus der Zeit vor 1686. Acta Linguistica, 1970, 121–127.

A Német Nyelv és Irodalom Tanszék története. Vö. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Története 1945–1970. Budapest, 1970, 491–498; franciául: Chaire d’allemand. Annales Universitatis Scientiarum Budapestinensis. Sectio Philologica Moderna, 1969–1970, 7–11.

Helyneveink tipológiai vizsgálata. Soproni Szemle, 1970, 353–359.

412Drei Arbeiten über die früneuhochdeutsche Kanzleisprache (Recenzió). Acta Linguistica, 1970, 234–237.

Szócikkek a Világirodalmi Lexikon I. kötetében. Budapest, 1970.

Scheiber Sándor (szerk.): Magyar–zsidó Oklevéltár XII. kötet (1414–1748) (Recenzió). Soproni Szemle, 1970, 287–288.

Internationale Bibliographie zur Geschichte der deutschen Literatur von den Anfängen zur Gegenwart. Teil I. (Recenzió). Acta Litteraria, 1970, 246–248.

Festschrift für Heinrich Kunnert. Eisenstadt, 1969 (Recenzió). Soproni Szemle, 1970, 286–287.

Kiss Jenő: A rábaközi Mihályi igeképzői. Budapest, 1970 (Recenzió). Soproni Szemle, 1970, 383.

Volk und Heimat. Monatszeitschrift für Kultur und Bildung. Jahrgang 26 (1969–1970). (Recenzió). Soproni Szemle, 1970. 384.

A Soproni Szemle szerkesztése 1970-től.

1971

Die Denkwürdigkeiten der Helene Kottannerin. Die ältesten Frauenmemoiren des deutschen Mittelalters 1439–1440. Wien, 1971, 95 lap (Wiener Neudrucke Band 2.)

A német nyelvű írásbeliség és szépirodalom a XVI. század végén, Sopronban. Helikon, 1971, 447–453.

Bán János (1887–1971). Soproni Szemle, 1971, 188.

Gyulai Zoltán 70 éves. Soproni Szemle, 1971, 193.

Einführung in die deutsche Sprachgeschichte. Budapest, 1971, 1989⁵, 115 lap.

Vízkelety, András, Beschreibendes Verzeichnis der altdeutschen Handschriften in ungarischen Bibliotheken. Band 1. Budapest–Wiesbaden, 1969 (Recenzió). Acta Linguistica, 1971, 469–471.

Scheiber Sándor (szerk.): Magyar–zsidó Oklevéltár XIII. kötet (1296–1760). Budapest, 1970 (Recenzió). Soproni Szemle, 1971, 380–381.

Pflagner, Margit (szerk.): Begegnung mit dem Burgenland. Das Grenzland in der Literatur. Wien, 1971 (Recenzió). Soproni Szemle, 1971, 383–384.

Lechner, Karl: Donauländer und Burgenland. Stuttgart, 1970 (Recenzió). Soproni Szemle, 1971, 96.

Kosáry Domokos: Bevezetés Magyarország történetének forrásaiba és irodalmába. I/1. kötet. I–II. rész. Budapest, 1970 (Recenzió). Soproni Szemle, 1971, 189–190.

Hiller István: Az Erdészeti és Faipari Egyetem. Sopron, 1970 (Recenzió). Soproni Szemle, 1971, 190.

Breu, Josef: Die Kroatensiedlung im Burgenland und den anschließenden Gebieten. Wien, 1970 (Recenzió). Soproni Szemle, 1971, 287–288.

Dümmerth Dezső: Pest város társadalma 1686–1696. A török hódoltság utáni első évtized lakosságának gazdasági, társadalmi és személyes életviszonyai Mária Terézia koráig. Budapest, 1968 (Recenzió). Acta Linguistica, 1971, 244–245.

413 1972

Népi hiedelmeink kutatása. Soproni Szemle, 1972, 257–263.

Kronsteiner, Otto: Wörterbuch der Gewässernamen von Österreich. Wien, 1971 (Recenzió). Studia Slavica, 1972, 174–175.

Keresztényi József: Az olimpiák története Olimpiától Münchenig. Budapest, 1972 (Recenzió). Soproni

Szemle, 1972, 382.

Imre Samu: A felsőőri nyelvjárás. Budapest, 1971 (Recenzió). Soproni Szemle, 1972, 284.

Lőrinczy György: Sopron. Budapest, 1971 (Recenzió). Soproni Szemle, 1972, 285.

Magyar, Arnold: Schicksal eines Klosters. Das Erste Franziskanerkloster von Eisenstadt in Rahmen der Geschichte der Marianischen Ordensprovinz 1386–1625. Eisenstadt, 1970 (Recenzió). Soproni Szemle, 1972, 91–93.

A magyar történettudomány válogatott bibliográfiája 1945–1968. Budapest, 1971 (Recenzió). Soproni Szemle, 1972, 91–92.

Rácz Endre: Fertőd. Budapest, 1972 (Recenzió). Soproni Szemle, 1972, 285.

Ulbrich, Karl: Allgemeine Bibliographie des Burgenlandes. VIII. Teil: Karten und Pläne 1. Halbband. Eisenstadt, 1970 (Recenzió). Soproni Szemle, 1972, 284.

A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára. Szerk. Benkő Loránd I. kötet A–Gy. Budapest, 1967 (Recenzió). Muttersprache (Lüneburg), 1972, 64.

Kranzmayer, Eberhard: Wörterbuch der bairischen Mundarten in Österreich. 6. Lieferung. Wien, 1968 (Recenzió). Muttersprache (Lüneburg) 1972, 115.

Zwei Festschriften für Eberhard Kranzmayer. Mundart und Geschichte. Hg. von Maria Hornung. Wien, 1967; Beiträge zur oberdeutschen Dialektologie. Hg. von Ludwig Erich Schmitt. Marburg, 1967 (Recenzió). Muttersprache (Lüneburg), 1972, 193–194.

Kranzmayer, Eberhard: Wörterbuch der bairischen Mundarten in Österreich. 5. Lieferung. Wien, 1967 (Recenzió). Muttersprache (Lüneburg), 1972, 345–346.

Galavics Géza: Program és műalkotás a 18. század végén. Egy festmény születése és fogadtatása. Budapest, 1971 (Recenzió). Soproni Szemle, 1972, 92–93.

Kaufmann, Jacques: Eine Studie über die Beziehungen der Habsburger zum Königreich Ungarn in den Jahren 1278 bis 1366. Eisenstadt, 1970 (Recenzió). Soproni Szemle, 1972, 93.

Gál, Károly (red.): Ethnographia Pannonica. Sozialhistorische und ethnologische Studien zum Pannonischen Raum. Eisenstadt, 1971 (Recenzió). Soproni Szemle, 1972, 93.

Herpay Imre (szerk.): Mindnyájan voltunk egyszer az Akadémián... Sopron, 1919–1969. Sopron, 1970 (Recenzió). Soproni Szemle, 1972, 191.

Dercsényi Dezső–Entz Géza–Merényi Ferenc: Magyar műemlékvédelem 1967–1968. Budapest, 1970 (Recenzió). Soproni Szemle, 1972, 377–380.

4141973

Zur Geschichte der Norm der deutschen Schriftsprache in Ungarn (16–17. Jahrhundert). Linguistische Studien. Reihe Arbeitsberichte der Akademie der Wissenschaften der DDR. Berlin, 1973, 123–133.

A helytörténeti és honismereti folyóiratok szerkesztőinek szombathelyi konferenciája. Soproni Szemle, 1973, 265.

Kunszery Gyula (1906–1973). Soproni Szemle, 1973, 276.

Scheiber Sándor (szerk.): Magyar–zsidó Oklevéltár XIV. kötet 1742–1769. Budapest, 1971 (Recenzió). Soproni Szemle, 1973, 284–285.

1974

A világi zene jelentkezése Sopronban (1430–1629). Soproni Szemle, 1974, 4–40, 127–133.

Jahressitzung des Instituts für deutsche Sprache (Mannheim 1–5. April 1974). Deutsche Sprache (Stuttgart), 1974, 348–352.

Honti Pál: Hany Istók nyomában. Győr, 1972 (Recenzió). Soproni Szemle, 1974, 192.

Kobilarov-Götze, Gudrun: Die deutschen Lehnwörter der ungarischen Gemeinsprache. Wiesbaden, 1972 (Recenzió). Magyar Nyelv, 1974, 239–241.

H. Takács Marianna: Magyarországi udvarházak és kastélyok (XVI–XVII. század). Budapest, 1972 (Recenzió). Soproni Szemle, 1974, 283–285.

Allgemeine Bibliographie des Burgenlandes VIII. Teil: Karten und Pläne. 2. Halband: Pläne und Register. Bearbeitet von Karl Ulbrich. Eisenstadt, 1972 (Recenzió). Soproni Szemle, 1974, 382.

Derx, Josef: 100 Jahre Eisenstädter Bankaktiengesellschaft (1872–1972). Wien 1972 (Recenzió). Soproni Szemle, 1974, 381–382.

Scheiber Sándor (szerk.): Magyar–zsidó Oklevéltár XV. kötet (1408–1770). Budapest, 1972, (Recenzió). Soproni Szemle, 1974, 281.

1975

Vízkelety, András: Beschreibendes Verzeichnis der altdeutschen Handschriften in Ungarischen Bibliotheken. Band II. Budapest–Wiesbaden, 1973 (Recenzió). Acta Litteraria, 1975, 357–358.

Eper Tivadar–Réthly Endre–Gerencsér Nándor (szerk.): Sopron Városi Tanács VB Kórházának III. évkönyve (1969–1974). Sopron, 1974 (Recenzió). Soproni Szemle, 1975, 189–190.

Emresz Károly: Sopron helytörténete a gimnáziumban. Győr, 1972 (Recenzió). Soproni Szemle, 1975, 284.

1976

Krammer Jenő. In: Pedagógiai Lexikon. Budapest, 1976.

Deutsche Mundarten im mittelalterlichen pannonischen Raum. Burgenländische Heimatblätter, 1976.

A magyarországi germanisztika etimológiai problémái. Vö. Benkő Loránd–Sál Éva (szerk.): Az etimológia elmélete és módszere. Budapest, 1976, 212–216.

415A hétszáz éves Sopron. Vö. Fenyő Béla–Ludas M. László: Az Élet és Tudomány kalendáriuma (1977). Budapest, 1976, 101–109.

Csapody István stb.: Barangolások a soproni erdőekben. Budapest, 1975 (Recenzió). Soproni Szemle, 1976, 181.

Barkóczy, László–Mócsy, András: Die römischen Inschriften Ungarns (RIU). I. Lieferung. Budapest, 1972 (Recenzió). Soproni Szemle, 1976, 182.

Hadrovics László: Schrifttum und Sprache der burgenländischen Kroaten im 18. Jahrhundert. Wien, 1974 (Recenzió). Studia Slavica, 1976; magyarul: Soproni Szemle, 1976, 183–184.

Die Kunstdenkmäler des politischen Bezirkes Oberwart. Bearbeitet von Adelheid Schmeller-Kitt nach Vorarbeiten von Julius Fleischer, mit einem Beitrag von Hansjörg Ubl. Wien, 1974 (Recenzió). Soproni Szemle, 1976, 184–185.

Scheiber Sándor (szerk.): Magyar–zsidó Oklevéltár XVI. kötet. 1412–1770. Budapest, 1974 (Recenzió). Soproni Szemle, 1976, 378–379.

Gimes Endre: Szil, Szany, Rábaszentandrás, Sobor, Egyed, Árpás. Útikalauz. Győr, 1975 (Recenzió). Soproni Szemle, 1976, 376–377.

Katona Imre: A habán kerámia Magyarországon. Budapest, 1974 (Recenzió). Soproni Szemle, 1976, 377–378.

Imre Samu: Felsőöri tájszótár. Budapest, 1973 (Recenzió). Soproni Szemle, 1976, 378.

1977

Il miniatore del Leggendaro Angioino ungherese. Acta Historiae Artium Academiae Scientiarum Hungaricae, 1977, 287–289.

A három középkori városháza. Soproni Szemle, 1977, 234–247.

Gimes Endre: Balf-fürdő. Útikalauz. Sopron, 1977 (Recenzió). Soproni Szemle, 1977, 285.

Lagzi István: Lengyel menekültek Zala megyében a második világháború idején. Zalaegerszeg, 1975 (Recenzió). Soproni Szemle, 1977, 280.

Manherz, Karl: Sprachgeographie und Sprachsoziologie der deutschen Mundarten in Westungarn. Budapest, 1977 (Recenzió). Soproni Szemle, 1977, 374–376.

Sz. Burger Alice (szerk.): Az 1975. év régészeti kutatási (Régészeti Füzetek I. sorozat 29. sz.). (Recenzió). Soproni Szemle, 1977, 376.

Sz. Póczy Klára: Scarbantia. A római kori Sopron. Budapest, 1977 (Recenzió). Soproni Szemle, 1977, 379.

1978

A korona elrablása: Kottanner Jánosné emlékirata 1439–1440. Budapest, 1978, 106 lap.

Grothausmann, Karl-Heinz: Das Stadtbuch von Karpfen (Krupina). Frankfurt–Bern–Las Vegas, 1977. (Recenzió). *Germanistik*, 19 (1978), 1014.

416 Ördög Ferenc: Személynévizsgálatok Göcsej és Hetés területén. Budapest, 1973; Papp László–Végh József (szerk.): Somogy megye földrajzi nevei. Budapest, 1974; Balázs Judit: Rábaszentandrás család- és ragadványnevei. Budapest, 1977. (Recenzió). *Soproni Szemle*, 32 (1978), 91–93.

Triber, Ladislaus (red.): Die Obere Wart. Festschrift zum Gedenken an die Wiedererrichtung der Oberen Wart im Jahre 1327. Oberwart, 1977. (Recenzió). *Soproni Szemle*, 32 (1978), 93–94.

Olasz művelődési kapcsolatok a középkori Sopronban. *Soproni Szemle*, 32 (1978), 78–81.

Suppan, Wolfgang: Jenő Takács. Dokumente, Kommentare. Eisenstadt, 1977. (Recenzió). *Soproni Szemle*, 32 (1978), 380.

Hodik, Fritz P.: Beiträge zur Geschichte der Mattersdorfer Judengemeinde im 18. und in der ersten Hälfte 19. Jahrhunderts. Eisenstadt, 1975. (Recenzió). *Soproni Szemle*, 32 (1978), 382–383.

1979

Kottanner Jánosné emlékirata. In: Katona Tamás (red.): A korona kilenc évszázada. Budapest, 1979, 59–85.

Varia etymologica. *Studia Slavica*, 25 (1979), 253–262.

Scheiber Sándor (red.): Magyar–zsidó Oklevéltár. Bd. XVII (1431–1770). Budapest, 1977. (Recenzió). *Soproni Szemle*, 33 (1979), 94–95.

Dercsényi Dezső etc. (szerk.): Magyar műemlékvédelem 1973–1974. Budapest, 1977. (Recenzió). *Soproni Szemle*, 33 (1979), 186–188.

1980

A vidéki helytörténeti, honismereti és közművelődési folyóiratok szerkesztőinek békéscsabai tanácskozása. *Soproni Szemle*, 34 (1980) 44–46.

Roisz Vilmos festőművész az ötvenéves Soproni Művésztelep egyik alapító tagja. *Soproni Szemle*, 34 (1980), 270–276.

Kiss Jenő: Mihályi tájszótár. Budapest, 1979. (Recenzió). *Soproni Szemle*, 34 (1980), 87–88.

Bogdán István: Magyarországi hossz- és földmértékek a XVI. század végéig. Budapest, 1978. (Recenzió). *Soproni Szemle*, 34 (1980), 189–190.

Pflagner, Margit: Streifzüge durch Westungarn. Eisenstadt, 1978. (Recenzió). *Soproni Szemle*, 34 (1980), 190.

Csanits, Emmerich: Hianzngschichtn. Rechnitz, 1980. (Recenzió). *Soproni Szemle*, 34 (1980), 283–284.

1981

Földrajzi neveink magyarázatáról. *Soproni Szemle*, 35 (1981), 237–250.

Scheiber Sándor (red.): Magyar–zsidó Oklevéltár. Bd. XVIII. (1290–1789). Budapest, 1980. (Recenzió). *Soproni Szemle*, 35 (1981) 87–88.

Lagzi István (red.): Tanulmányok a magyarországi lengyel emigráció történetéből 1939–1945. Budapest–Szeged, 1979. (Recenzió). *Soproni Szemle*, 35 (1981), 89.

417 Geosits, Stefan: 700 Jahre St. Jakobskirche und Pfarre Klingebach. Wien, 1976; Nagy, Josef–Gruber, Oswald (red.): 700 Jahre Neckenmarkt 1279–1979. Eisenstadt, 1979; Zisper, Lorenz: Festschrift 350 Jahre Schlacht bei Lackenbach und Neckenmarkter Fahenschwingen. Eisenstadt, 1970; Berghofer, Josef: Müllendorf. Geschichte, Wirtschaft, Volkskunde. Eisenstadt, 1980. (Recenzió). *Soproni Szemle*, 35 (1981), 187–188.

Bárdos Kornél: Győr zenéje a XVII–XVIII. században. Budapest, 1980. (Recenzió). *Soproni Szemle*, 35 (1981), 188–189.

Lindeck-Pozza, Irmtraut: Urkundenbuch des Burgenlandes und der angrenzenden Gebiete der Komitate Wieselburg, Ödenburg und Eisenburg. III. Band. Wien–Köln–Graz, 1979. (Recenzió). *Soproni Szemle*, 35 (1981), 282–283.

Studia Judaica Austriaca. I–VII. Band. Wien–Eisenstadt, 1974–1980. (Recenzió). *Soproni Szemle*, 35 (1981), 283.

Kiss Jenő: A cipézmesterség szakszókincse a rábaközi Mihályiban. Budapest, 1981. (Recenzió). *Soproni Szemle*, 35 (1981), 285.

1982

Német–magyar nyelvi érintkezések a XVI. század végéig. Budapest, 1982, 644 lap (Nyelvészeti tanulmányok 23) Akadémiai doktori értekezés.

Domonkos Ottó: Ár- és bérlimitációk Sopron városban és Sopron megyében XVI–XIX. század. Budapest, 1981. (Recenzió). *Soproni Szemle*, 36 (1982), 93–94.

Buzás, Josef: Kanonische Visitationen der Diözese Raab aus dem Jahre 1713. Eisenstadt, 1981. (Recenzió). *Soproni Szemle*, 36 (1982), 94–95.

Domonkos Ottó: A magyarországi képfestés. Budapest, 1980; ua.: Blaudruckhandwerk in Ungarn. Budapest, 1981. (Recenzió). *Soproni Szemle*, 36 (1982), 188–189.

Haiding, Karl (hg.): Johann Reinhard Bünker: Schwänke, Sagen und Märchen in heanzischer Mundart. Graz, 1981. (Recenzió). *Soproni Szemle*, 36 (1982), 274–275.

Településtudományi Közlemények. 28. kötet. Budapest, 1979; 29. kötet. Budapest, 1980. (Recenzió). *Soproni Szemle*, 36 (1982), 275–277.

Kiss Jenő: Nyelvjárási tanulmányok. Budapest, 1981. (Recenzió). *Soproni Szemle*, 36 (1982), 282–283.

Roth-Fuchs, Gabriele: Rust. 300 Jahre Freistadt. Eisenstadt, 1981. (Recenzió). *Soproni Szemle*, 36 (1982),

284.

1983

Die Gattung und der Text des Musicalfischen Stammbüchleins. In: Sas, Ágnes–Jancsovcics, Antal (red.): Andreas Rauch Musicalfisches Stammbüchlein 1627. Budapest, 1983, 43–49. (Musicalia Danubiana 2.).

Vas megye nemzetiségeinek földrajzi nevei. Vasi Szemle, 37 (1983), 252–254.

Köszeg 1532. évi ostroma és Sopron. Soproni Szemle, 37 (1983), 193–236.

Szakál Ernő 70 éves. Soproni Szemle, 37 (1983), 257–258.

4181984

Ungarisch/Deutsch. In: Besch, Werner–Reichmann, Oskar–Sonderegger, Stefan (red.): Sprachgeschichte. Ein Handbuch zur Geschichte der deutschen Sprache und ihrer Erforschung. Berlin–New York, 1984, I/1, 893–897.

A német–magyar nyelvi érintkezések tanulságairól. Magyar Nyelv, LXXX, (1984), 1–10.

Német forrásszövegek, olvasási gyakorlatok I–II. Budapest, 1984 (Levéltári Módszertani Füzetek). Levéltári Szemle, 3 (1986), 79–80.

Népi hiedelmeink kutatása. Soproni Szemle, 38 (1984), 169–170.

Régészeti Füzetek. I. sorozat. 1–35. szám. Budapest, 1977–1982. (Recenzió). Soproni Szemle, 38 (1984), 91.

Bellér Béla: A magyarországi németek rövid története. Budapest, 1981. (Recenzió). Soproni Szemle, 38 (1984), 92.

Keszei Dénes: Nagycenk múltja és jelene. Sopron, 1983. (Recenzió). Soproni Szemle, 39 (1984), 287.

1985

A helytörténetírás. In: Mollay Károly (red.): Sopron 1945–1985. Sopron, 1985, 132–138.

Függelék. In: Csonka Ferenc: Bocatius, János: Öt év börtönben 1606–1610. Budapest, 1985, 129–180.

Die Antrittsvorlesung des ersten Professors für deutsche Sprache und Literatur in Ungarn. Arbeiten zur deutschen Philologie XVI. Debrecen, 1985, 117–125.

Geschichte der neuhochdeutschen Schriftsprache in Ungarn. In: Akten des VII. Internationalen Germanisten-Kongresses. Göttingen, 1985, Bd, 4, 178–182.

Soproni Stöckert Károly szobrászművész 75 éves. Soproni Szemle, 39 (1985), 179–192.

Sopron zenéje a 16–18. században. Szélgjegyzetek Bárdos Kornél könyvéhez. Soproni Szemle, 39 (1985), 239–246.

Buzás, Josef: Kanonische Visitationen 1757 Südburgenland. Eisenstadt, 1982. (Recenzió). Soproni Szemle,

39 (1985), 284–285.

1986

Kriegstagebuch Karls von Lothringen über die Rückeroberung von Ofen 1686. Budapest, 1986, 535 Seiten...

Der Ursprung der ungarischen Buchstabennamen. In: h.l. cox-v.f. vanacker & e.e. verhofstadt (eds.): *wortes anst. verbi gratia. donum natalicium gilbert a.r. de smet. leuven/amersfort*, 1986, 351–354.

Über deutsch–ungarische Sprachkontakte. In: Fleischer, Wolfgang–Große, Rudolf–Lerchner, Gotthard (hg.): *Beiträge zur Erforschung der deutschen Sprache Bd. 6*. Leipzig, 1986, 167–171.

419 Das Wörterbuch des Frühneuhochdeutschen in Ungarn. In: Agel, Vilmos–Paul, Rainer–Szalai, Lajos (red.): *Beiträge zur historischen Lexikographie*. Budapest, 1986, 111–121 (*Budapester Beiträge zur Germanistik Bd. 15*).

Masarik, Zdenek: *Die frühneuhochdeutsche Geschäftssprache in Mähren*. Brno, 1985. (Recenzió). *Germanistik* 27 (1986), 44.

Bokor József: *Sopronkövesd ragadványnevei*. Budapest, 1983. (Recenzió). *Soproni Szemle*, 40 (1986), 95.

Festschrift für Karl Semmelweis. Eisenstadt, 1981. (Recenzió). *Soproni Szemle*, 40 (1986), 283–284.

1987

Jelentés a Magyar Nyelvtudományi Társaság 1986. évi működéséről. *Magyar Nyelv* LXXXIII. (1987), 235–238.

Nyelvtörténet és művészettörténet: A wolfenbütteli magyar–német szójegyzék. *Magyar Nyelv* LXXXIII (1987), 486–493.

Iparrégészlet. *Soproni Szemle*, 41 (1987), 159–161.

Árszabások. A soproni vargák 1532. évi árszabása. *Soproni Szemle*, 41 (1987), 289–307.

Lindeck-Pozza, Irmtraut: *Urkundenbuch des Burgenlandes und der angrenzenden Gebiete der Komitate Wieselburg, Ödenburg und Eisenburg. IV. Band*. Wien–Köln–Graz, 1985. (Recenzió). *Soproni Szemle*, 41 (1987), 90–94.

Molnár László (red.): *Georgius Agricola: Tizenkét könyv a bányászatról és kohászatról (Georgius Agricola: De re metallica libri XII. Basileae, MDLVI)*. Budapest, 1985. (Recenzió). *Soproni Szemle*, 41 (1987), 94–95.

Györffy György: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza (Geographia historica Hungariae tempore stirpis Arpadianae) Bd. II*. Budapest, 1987. (Recenzió). *Soproni Szemle*, 41 (1987), 184–185.

1988

Das Wörterbuch des Frühneuhochdeutschen in Ungarn. In: Bachofer, Wolfgang (hg.): *Mittelhochdeutsches Wörterbuch in der Diskussion*. Tübingen, 1988, 27–30.

Zwei frühneuhochdeutsche Formelbücher aus Güns. In: Wiesinger, Peter (red.): Studien zum Frühneuhochdeutschen. Emil Skála zum 60. Geburtstag am 20. November 1988. Göppingen, 1988, 355–359 (Göppinger Arbeiten zur Germanistik Nr. 476).

A Magyar Nyelvtudományi Társaság LXXXIII. közgyűlése. Magyar Nyelv LXXXIV (1988), 507–511.

Piirainen, Ilpo Tapani: Das Stadt- und Bergrecht von Banská Stiavnica/Schemnitz. Oulu, 1986. (Recenzió). Germanistik, 29 (1988), 331.

Egy községi formuláskönyv soproni vonatkozásai. Soproni Szemle, 42 (1988), 141–146.

Családtörténet és társadalomtörténet: Az 1532. évi soproni mészárosok. Soproni Szemle, 42 (1988), 292–325.

420László Gyula: Az akvarell poétája: Soproni Horváth József. H.n. 1987. (Recenzió). Soproni Szemle, 42 (1988), 180.

Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza (Geographia historica Hungariae tempore stirpis Arpadianae) III. Band. Budapest, 1987. (Recenzió). Soproni Szemle, 42 (1988), 183.

Keszei Dénes: Történetek és leírások Nagycenk múltjából. H.n., é.n. (Recenzió). Soproni Szemle, 42 (1988), 184.

Geosits, Stefan (hg.): Die burgenländischen Kroaten im Wandel der Zeiten. Wien, 1986. (Recenzió). Soproni Szemle, 42 (1988), 381–383.

1989

Kempelen Farkas: Az emberi beszéd mechanizmusa, valamint a szerző beszélőgépezet leírása. 1791. (Fordítás). Budapest, 1989, 354 lap.

A wolfenbütteli magyar–német szójegyzék. Magyar Nyelv, LXXXV (1989), 1–9.

A Magyar Nyelvtudományi Társaság LXXXIV. közgyűlése. Magyar Nyelv, LXXXV (1989), 498–503.

Névtani tanulmányok a „Baranya megye földrajzi nevei” című kötetből. Baranyai Művelődés, 3 (1989), 15–19.

Középkori háztörténet és várostörténet. Soproni Szemle, 43 (1989), 18–40, 126–148, 205–224.

Állítsák vissza Harka nevét! Soproni Szemle, 43 (1989), 225–226.

Visszaállították Házi Jenő akadémiai tagságát. Soproni Szemle, 43 (1989), 227.

A Számkivetettek Testvérsége a középkorban. Soproni Szemle, 43 (1989), 334–344.

1990

Hussiten in Westungarn. Studia Slavica, 36 (1990), 261–264.

Soproni árak és bérek a középkortól 1750-ig. Széjgyezetek Dányi Dezső és Zimányi Vera könyvéhez.

Soproni Szemle, 44 (1990), 23–27.

A címervita. Soproni Szemle, 44 (1990), 149–154.

Magyarország nyugati külkereskedelme a XVI. század közepén. Soproni kiegészítések és jegyzetek Ember Győző könyvéhez. Soproni Szemle, 44 (1990), 228–248.

XIV. századi osztrák költő híradása Nyugat-Magyarországról. Soproni Szemle, 44 (1990), 340–343.

Kovács I. Gábor: Kis magyar kalendáriumtörténet 1880-ig. Budapest, 1989. (Recenzió). Soproni Szemle, 44 (1990), 84.

Kiss Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára. Budapest, 1988⁴. (Recenzió). Soproni Szemle, 44 (1990), 88–90.

421 Pájer Imre (red.): Neves rábaköziek. Csorna-Kapuvár, 1989. (Recenzió). Soproni Szemle, 44 (1990), 191.

Kiss Jenő: Fejezetek a mihályi nyelvjárás mondattanából. Budapest, 1982; A rábaközi Mihályi nyelvjárásának hang- és alaktana. Budapest, 1982; Állandó szókapcsolatok a rábaközi Mihályiban. Budapest, 1989. (Recenzió). Soproni Szemle, 44 (1990), 283–285.

Büki Szabó József: Bük környékének ragadványnevei. Budapest, 1988. (Recenzió). Soproni Szemle, 44 (1990), 286.

1991

Der Sprachwissenschaftler Elmar Schwartz. In: Mollay, Károly (hg.): Elmar von Schwartz zum Gedächtnis. Budapest, 1991, 21–27.

Importált földrajzi nevek. In: Hajdú Mihály–Kiss Jenő (red.): Emlékkönyv Benkő Loránd 70. születésnapjára. Budapest, 1991, 453–456.

A Magyar Nyelvtudományi Társaság 1989. évi működése. Magyar Nyelv, LXXXVII (1991), 107–110.

A Magyar Nyelvtudományi Társaság 1990. évi működése. Magyar Nyelv, LXXXVIII (1991), 242–244.

Kereskedők, kalmárok, árosok. Moritz Pál kalmár. 1511–1530. Soproni Szemle, 45 (1991), 1–31.

Az 1527. évi soproni adójegyzék. Soproni Szemle, 45 (1991), 62–75.

A Szélmalom utcai vám. 1217–1564. Soproni Szemle, 45 (1991), 97–121.

Az 1528. évi soproni adójegyzék. Soproni Szemle, 45 (1991), 166–178.

Magyarország zenetörténete. Soproni jegyzetek. Soproni Szemle, 45 (1991), 219–229.

A Szövetségközi Katonai Bizottság bizalmas utasítása a hozzá beosztott antanttisztékhez. Soproni Szemle, 45 (1991), 316–319.

Soproni Stöckert Károly 1910–1991. Soproni Szemle, 45 (1991), 365–366.

1992

Die deutsch–ungarischen Sprachkontakte. In: Honti László etc. (red.): Finnisch–ugrische Sprachen zwischen dem germanischen und dem slavischen Sprachraum. Amsterdam–Atlanta, 1992, 111–116.

Ajánlás. In: Sarkady Sándor (red.): Sopron és környéke 1922–1990. Budapest, 1992, 7–13.

A soproni népszavazás tanulságai: 1921. dec. 14–1991. dec. 14. Soproni Szemle, 46 (1992), 97–105.

A Tómalom középkori előzményei. Fejezet a soproni határ történetéből. Soproni Szemle, 46 (1992), 150–167.

A Rózsák utcája. Részlet Sopron középkori helyrajzából. Soproni Szemle, 46 (1992), 231–244.

Rauch András Sopronban. Soproni Szemle, 46 (1992), 289–311.

Kiss Jenő: A mihályi nyelvjárás változásai 1889 és 1989 között. Budapest, 1990. (Recenzió). Soproni Szemle, 46 (1992), 88–89.

422Keszey Dénes: Régi és újabb történetek Nagycenk múltjából. Sopron, 1990. (Recenzió). Soproni Szemle, 46 (1992), 282.

Pájer Imre: Rábaköz népének védekezése az áradások ellen 1870–1889. Csorna, 1990. (Recenzió). Soproni Szemle, 46 (1992), 383.

1993

A Rózsa utca nevének eredete (Válasz Szilágyi Istvánnak). Soproni Szemle, 47, (1993), 25–30.

Az 1530. évi soproni adójegyzék. Soproni Szemle, 47, (1993) 30–41.

Helytörténetírás: minek? kinek? Soproni Szemle, 47, (1993), 135–141.

Az 1530. évi soproni gabonadézsma-jegyzék. Soproni Szemle, 47, (1993), 157–162.

Hiller, István: Palatin Nikolaus Esterházy. Die ungarische Rolle in der Habsburgerdiplomatie 1665 bis 1645, Wien–Köln–Weimar, 1992 (Recenzió). Soproni Szemle, 47. (1993), 182–184.

Molnár, Valéria: Das Topik im Deutschen und im Ungarischen, Stockholm. 1991 (Recenzió). Germanistik (Tübingen) 1993, 56–57.

Győri Tanulmányok. 1991/1: Fejezetek a győri önkormányzatok történetéből. Győr, 1991 (Recenzió). Soproni Szemle, 47, (1993), 190–191.

Fertőrákos. Műemléki megfontolások egy magyar falu megújításához. Soproni Szemle, 47, (1993), 236–237.

Az 1532. évi soproni adójegyzék. Soproni Szemle, 47, (1993), 263–279.

Soproni Horváth József szobra. Soproni Szemle, 47, (1993), 279–280.

Ami Veörös Sándor életrajzából kimaradt (Glossza) In: Soproni Füzetek '94, sajtó alatt.

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / LEVÉLSZEKRÉNY

LEVÉLSZEKRÉNY

A Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztje (polgári tagozat) kitüntetést adományozta főszerkesztőnknek a Magyar Köztársaság elnöke, a miniszterelnök előterjesztésére. A magas kitüntetéshez, elismeréshez szívből gratulálunk.

Többek kérdésére válaszoljuk az alábbiakat: aki állandó olvasónk szeretne lenni, az a Soproni Szemlét *külföldről* a következőképpen fizetheti elő: vagy levélben vagy telefonon kell közölni a HELÍR-rel ebbeli szándékát, megjelölve a példányszámot, a címet, ahová kéri és az előfizetés időtartamát (pl. egy évre). A HELÍR válaszában megadja az illető ország pénznemében a fizetendő összeget, s mellékel egy csekket is. Címe: HELÍR Budapest H-1900, Külföldi Előfizetési Osztály, Lehel u. 10/A. Telefon: 36-86-1-1128-860. Elintézés 2-3 hónap. (A Soproni Postaigazgatóság Hírlaposztályán 1993. júl. 26-án kapott felvilágosítás szerint.)

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / MUNKATÁRSAINK

423 MUNKATÁRSAINK

Fejes Zoltán Sopron m. j. város polgármestere Sopron, Fő tér 1.

Dr. Kubinszky Mihály tszv. egyetemi tanár 9401 Sopron, Pf. 132.

Dr. Kovács József László egyetemi tanár 2040 Budaörs, Szivárvány u. 8. II. 2.

Szende Katalin történész 9400 Sopron, Rózsa u. 14.

Dr. Ádám Antal akadémikus 9400 Sopron, Mátyás kir. u. 14.

Askercz Éva művészettörténész 9401 Sopron, Pf. 68.

Dr. Csapody István egyetemi docens 9400 Sopron, Tulipán köz 10.

Dr. Fogarassy László ny. könyvtáros ČS-851 01 Bratislava, Vysehradská ul. 37/II/20.

Dr. Galavics Géza művészettörténész 1014 Budapest, Úri u. 49.

Gömöri János régész 9401 Sopron, Pf. 68.

Dr. Grill Tibor gimn. tanár/könyvtáros 9400 Sopron, Rózsa u. 14.
Hárs József szerkesztő 9400 Sopron, Deák tér 21–23.
†*Dr. Hiller István* könyvtáros 9400 Sopron, Deák tér 36.
Dr. Horváth Zoltán ny. levéltári igazgató 9401 Sopron, Pf. 82.
Katona Imre művészettörténész 1014 Budapest, Dísz tér 13.
Dr. Kiss Jenő tszv. egyetemi tanár 1052 Budapest, Piarista köz 1.
Dr. Környei Attila múzeumigazgató 9401 Sopron, Pf. 68.
Dr. Mikó Sándor ny. főiskolai docens 1071 Budapest, Dembinszky u. 38.
Dr. Nikolics Károly c. egyetemi tanár 9400 Sopron, Kis János u. 1.
Dr. Szita Szabolcs egyetemi docens 1011 Budapest, Fő u. 378.
Dr. Domonkos Ottó ny. múzeumigazgató 9401 Sopron, Pf. 68.

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / SOPRONI SZEMLE

224 SOPRONI SZEMLE

Ödenburger Rundschau
Lokalhistorische Quartalschrift
Jubiläumsheft für Karl Mollay
Redigierte Otto Domonkos

Inhaltsverzeichnis

Fejes, Zoltán: Begrüssung
Kubinszky, Michael: Der Chefredakteur der Ödenburger Rundschau – Karl Mollay
Kovács, Josef Ladislaus: Der 80 jährige Karl Mollay aus dem Blickpunkt eines seiner Schüler
Szende, Katharina: „Auch jetzt bin ich alltäglich in Sopron“ – Gespräch mit Karl Mollay vor dem Geburtstag
Ádám, Anton: Sopron, Stadt für Organisierung der Erdkunde
Askercz, Eva: Briefe des Malerkünstlers Friedrich Amerling geschrieben an Franz Storno d. Ä. (im Zeitraum 1853–1862)
Csapody, Stefan: Floristische Angaben aus der Umgebung von Sopron
Fogarassy, Ladislaus: Pläne zur Verhinderung der Annexion Westungarns an Österreich vor dem Amtsantritt der Bethlen-Regierung
Galavics, Géza: Vor die Ausstellung „Barockzeichnungen in der Sammlung des Soproner Museums“
Gömöri, Hans: Die archeologische Erschliessung der in 1440 abgetragenen Häuser der Schmiedgasse.

Grüll, Tiburtius: „Studia humanitatis” in Sopron des XVI–XVII. Jahrhunderts
Hárs, Josef: S. F. B. (Buchstaben über dem Eingang des Selbstbedienungsrestaurants)
†*Hiller, Stefan*: Von den Soproner Jahren Rezső Peéry's
Horváth, Zoltán: Der Concours des Weingrosshändlers Ignatz Flandorffer und Sohn und seine Umgestaltung in eine Kommanditgesellschaft, 1893.
Katona, Emmerich: Auf den Spuren eines Verschwundenen Gehöft-Systems. Angaben zur Geschichte des Pityer-Gehöftes.
Kiss, Jenő: Worterläuterungen in der Raabau
Környei, Attila: Forschungen betreffend die gesellschaftlichen Vereine von Sopron
Mikó, Alexander: Aus der Vergangenheit der Schule in Nagylózs
Nikolics, Karl: Sopron und das ungarische Apothekerwesen
Szita, Szabolcs: Die Rettung von Menschen im Komitat Sopron 1944–1945
Domonkos, Otto: Vor die Bibliographie von Karl Mollay
Die literarische Betätigung von Karl Mollay ab 1837 (zusammengestellt vom Verfasser)

*Briefkasten
Unsere Mitarbeiter*

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / A SOPRONI MÚZEUM KIÁLLÍTÁSAI

425 A SOPRONI MÚZEUM KIÁLLÍTÁSAI

I. Sopron és környéke a vaskortól a 17. századig

1. „Háromezer év a Borostyánkő út mentén” Hétfőn zárva!
Régészeti kiállítás
Sopron, Fő tér 6. Fabricius ház pince, I–II. emelet
Nyitva: (márc.–okt.) 10–18 ó.

2. *Várostorony* Hétfőn zárva!
városfalak, soproni látképek.
Nyitva: (márc.–okt.) 10–18 ó.

3. *Középkori zsinagóga* Kedden zárva!
Új u. 22.
Nyitva: (márc.–okt.) 9–17 ó.

II. Sopron és környéke a 17–20. századig

4. *Várostarténeti kiállítás* Hétfőn zárva!
Sopron és környéke az új és a legújabb korban.
Sopron, Fő tér 8. Storno ház I. emelet
Nyitva: (márc.–okt.) 10–18 ó.

5. *17–18. századi polgári lakások, polgári bútorok.* Hétfőn zárva!
Sopron, Fő tér 6. Fabricius ház I–II. emelet
Nyitva: (márc.–okt.) 10–18 ó.
6. *„Kézművesség – népművészet”* Hétfőn zárva!
Néprajzi kiállítás
Sopron, Deák tér 1.
Nyitva: (márc.–okt.) 10–18 ó.
7. *Storno gyűjtemény* Hétfőn zárva!
Sopron, Fő tér 8. Storno ház II. emelet
Nyitva: (márc.–okt.) 10–18 ó.
8. *Újkori kőtár* Hétfőn zárva!
Sopron, Fő tér 7. Tábornokház
Nyitva: (máj.–okt.) 10–18 ó.
9. *Patikamúzeum* Hétfőn zárva!
A soproni gyógyszerészet története
Sopron, Fő tér 2.
Nyitva: 9,30–12,00; 12,30–14,00
10. *Pékmúzeum* Hétfőn zárva!
Pékműhely, péklakás.
Nyitva: (márc.–okt.) kedden, csütörtökön, szombaton: 14–18 ó.
szerdán, pénteken, vasárnap: 10–14 ó.
11. *Bányászati emlékmúzeum Brennbergbánya* Hétfőn zárva!
A brennbergi szénbányászat és munkásmozgalom története
Brennbergbánya, Óbrennbergi u. 14.
Nyitva: 10–14 ó.
12. *Időszakos kiállítások* Kedden zárva!
Lábasház
Sopron, Orsolya tér 5.
Nyitva: 9–17 ó.

Végjegyzet

1 (Megjegyzés - Popup)

Ádám Antal–Takács Ernő, 1992: Kaszás Károly (1912–1991) (Nekrológ) Magyar Geofizika, XXXIII. évf. (1. szám), 55–56.

2 (Megjegyzés - Popup)

Zipser Endre: Javaslatok földiszei bányászegyesület alapítására Magyarországon. In: Halász Gejza (szerk.). A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók 1847. augusztus 11–17. Sopronban tartott VIII. nagygyűlésének Történeti Vázlata és Munkálatai. Pest, Nyomatott Emich Gusztáv M. Akad. Nyomdásznál, 1863. 43–49. o. – Ugyanebben a kötetben a javaslatról határozat (XXIII–XXIV. o).

3 (Megjegyzés - Popup)

Steinacker Károly (1800?–1873) festőművész és rajztanárral való kapcsolatáról S. F. kiadatlan naplójegyzeteiben a következőket írta: „Amikor Sopronba kerültem, megismerkedtem a városi rajztanárral, Steinacker Károllyal. Szerettem volna ugyanis beiratkozni az általa vezetett vasárnapi rajziskolába. Amikor felkerestem és elmondtam neki szándékomat, ő megkérdezte, mi a mesterségem, amikor azt válaszoltam, kéményseprő vagyok, azt mormolta, nem épp barátságosan, na most már mindenki rajzolni akar, még a kéményseprők is. Ez a nem éppen barátságos mondat elszomorított ugyan, de nem hagytam annyiban a dolgot, és elmondtam, hogy régóta rajzolok, és modellálni is szeretnék. Erre a mester kérte, mutassak valamit rajzaimból. Elővettem vázlatkönyvem és átadtam. Végiglapozta, majd észrevehetően barátságosabb hangon kezdett velem beszélni, meginvitált egy pohár borra Szt. György utcai lakásába, majd ott elém tett egy Madonna-képet, másoljam le. A próbát kiálltam. Ettől kezdve minden szabad időmet nála töltöttem, képeket másoltam, sokat tanultam, jóbarátok lettünk. Steinacker minden ismerősének elmesélte, milyen ügyeskezdő kéményseprő jött a városba, miáltal csakhamar ismert, talán csodált személy lettem a városban.” (Kiadatlan naplójegyzetek Munkáimról I/1 című fejezet.)

4 (Megjegyzés - Popup)

Storno Ferenc kiadatlan naplójegyzetei III. fejezet 11. p.: „...1858-ban a Rennwegen kivettem egy szobát és ott dolgoztam reggeltől estig frissen és boldogan. Fáradásaimat nemremélt siker koronázta, számos ismeretséget kötöttem, számos megrendelésre leltem, és talán Bécsbe települök, ha nem jönnek közbe más dolgok.”

5 (Megjegyzés - Popup)

1868-ban írt önéletrajzában megírja Storno a vele való kapcsolatot: „Általa ismerkedtem meg Steinlein grófnéval és Auersperg hercegnéval és készítettem nekik rajzokat, mert a dámáknak nagyon tetszettek vázlatkönyvem rajzai, de ami ennél is fontosabb, Ameling festőművészhez is ő vezetett be”. E. Linage-zsal való kapcsolatáról beszélnek még azok a levelek is, melyeket a dragonyos tiszt Franciaországba való visszatelepülése után írt Stornónak (számszerint 8). Ezekből a legfontosabbat, az Amerlingnél tett látogatása utáni levelet közöljük.

6 (Megjegyzés - Popup)

Linage 1853. ápr. 18-án keltezett levele a Storno-levéltár 3/4-es dobozában.

7 (Megjegyzés - Popup)

Amerling 13 levele van a gyűjteményben. A levelezés 1853–1862-ig folyamatos volt, aztán megszakadt. Levéltári jelzete 3/8 doboz.

Friedrich von Amerling (1803–1887) a XIX. század egyik legjelentősebb osztrák arcképfestője volt, aki emellett történeti, táj- és életképeket is festett. Főleg a bécsi udvar és a magyar arisztokrácia foglalkoztatta. Többek között megfestette Gr. Széchenyi István arcképét is, amely a Magyar Tudományos Akadémia tulajdona, jelenleg Nagycenken kiállítva.

8 (Megjegyzés - Popup)

August Ferdinand Brunner (1796–1877) az osztrák művészet egyik fontos mecénása volt. 1817–22 között sokat utazott Angliában és Skóciában. Az angol kultúrához való kötődése tevékenységében meghatározó volt. Amerlinggel, aki tanult Londonban is, az angol kultúra szeretete hozta össze. Grafeneggi kastélyát angol mintára építette át gótikus stílusban, az 1840-es években. Építésként Leopold Ernst, majd fia Hugó Ernst működött közre Grafeneggben. Amerling többször lefestette, többek között lovagi kosztümben is. Alapító tagja volt a Niederösterreichische Gewerbe Verein-nek, és támogatója az első iparművészeti lap, a Gewerbekunstblatt kiadásának. Storno először egy Szt. Ruprecht életének jeleneteivel díszített kelyhet tervezett számára, melynek rajzait sajnos sem ismerjük. Majd a grafeneggi kastély számára tervezett napórát, és a színház számára cortinát és színpadképeket. A gyűjteményben a napóra 2 rajza és a színpadképek akvarell vázlatai vannak meg. A grafeneggi kastély történetéhez, és Brunner gróf működéséhez lásd: Das Zeitalter Kaiser Franz Josephs (von der Revolution zur Gründerzeit) kiállítási katalógusát Grafenegg, 1984.

9 (Megjegyzés - Popup)

Leopold Ernst (1808–1862) építész, a Stephans-dom Dombaumeistere, a grafeneggi kastély tervezője volt. Stornót Grafeneggben foglalkoztatta, valamint a bécsi városrendezések miatt lebontásra ítélt épületek lerajzolásával bízta meg. E rajzok nem ismeretesek. Ernst Amerling jóbarátja volt, akivel 1831-ben hónapokat töltött Olaszországban. Vö.: Ludwig August Frankl Friedrich von Amerling – Ein Lebensbild. Wien, 1889. 27. p.

10 (Megjegyzés - Popup)

K.K. Centralkommission zur Auffindung und Erhaltung der Baudenkmale 1853-ban alakult, Stornót 1857. április 30-án keltezett levélben nevezték ki Korrespondentté. A levél kiállítva a Storno-gyűjteményben.

11 (Megjegyzés - Popup)

A Magyar Tudományos Akadémia Archeológiai Bizottsága Erdély műemlékeinek felmérésére 1869-ben küldte ki Stornót. Az erről szóló megbízólevél Pesten keltezett, 1869. ápr. 15-én Kubinyi Ágoston és Rómer Flóris aláírásával. Kiállítva a Storno-gyűjt.-ben.

12 (Megjegyzés - Popup)

A. Gewerbe Kunstblatt, melynek kiadója a Niederösterreichische Gewerbe Verein, az első osztrák iparművészeti folyóirat, amelynek két évfolyama jelent meg, 1859-ben és 1862-ben. Az első évfolyam

címlapját és illusztrációi közül 14 db-ot Storno Ferenc készíttette, a II. évfolyamban 5 Storno-illusztráció található. Ezek az illusztrációk túlnyomórészt gótikus stílusban készített használati tárgy-tervek voltak. Az igen érdekes rajzok publikálása folyamatban van, mivel a megjelenteken kívül is számos rajzon találtunk „Gewerbe Kunstblatt-nak” felírást. A folyóirathoz készült rajzok S. 84. 134/1–40 számon találhatók a gyűjteményben.

13 (Megjegyzés - Popup)

Rudolf Eitelberger von Edelberg (1817–1885) osztrák művészettörténész, 1865-től igazgatója az Österreichisches Museum für Kunst und Industrie-nek, a mai Kunstgewerbe Museum elődjének. A vele való ismeretség eredménye, hogy Stornót a múzeum összekötőjévé választotta 1865-ben. A múzeumnak Storno számos rajzot küldött az évek folyamán, amint azt a múzeum folyóiratából (Mitteilungen des K. K. Museums für Kunst und Industrie) tudjuk. Eitelberger 1882-től a bécsi egyetem tanára, a bécsi művészettörténeti iskola egyik megteremtője volt.

14 (Megjegyzés - Popup)

A Friedrich Amerling lakásáról és gyűjteményéről készült fotóalbum soproni tulajdonban van, Ráczné Klaus Beáta tanárnő birtokában, akinek Amerling a szépapja volt. A tanárnő, kinek ezúttal is köszönetet mondok az album használatáért, ezen kívül birtokol még két Amerling-arc képmásolatot, valamint a gyűjtemény egykori árverési jegyzékét, amely segített pontosítani az Amerling gyűjteményéről kialakított képünket. Amerling harmadik, Emilie Heinrichhel való házasságából született Ludmilla, férje nevén Beutel ágán került az album mai tulajdonosához, és csodás véletlen folyamán az én tudomásomra és kezeimbe. Vö. Frankl i.m. 103/4. p.

15 (Megjegyzés - Popup)

Storno 1875-ben vette meg a Fő téri házat, amelynek II. emeleti szobáit Ferenc fiával együtt még abban az évben elkezdte kifesteni és berendezni.

16 (Megjegyzés - Popup)

Storno Ferenc kiadatlan naplójegyzetei IX. fejezet 35. p.

17 (Megjegyzés - Popup)

Utalás Schiller Theilung der Erde c. költeményére.

18 (Megjegyzés - Popup)

Ez az úr August Ferdinand Breunner gróf volt.

19 (Megjegyzés - Popup)

A napóra rajzai megvannak a Storno-gyűjteményben. Jelzete S. 84.143/11–12.

20 (Megjegyzés - Popup)

A lámpa elkészült, mint azt a naplójegyzetekből tudjuk. Pokorny nevű soproni lakatosmester készítette, amiről az Iparművészeti múzeum folyóiratából értesülünk. „Schlossermeister Pokorny in Oedenburg

(Grablaternen nach Entwurf Storno)” elkészítéséről értesít a Mitteilungen des K. K. Österr. Museums für Kunst und Industrie Wien, 1866. Jahresbericht 6. p. A rajz a Storno-gyűjteményben rendezés alatt.

21 (Megjegyzés - Popup)

August Ferdinánd Breunner grófról van szó, aki végül is, mint Stornóhoz írott levelei is bizonyítják, felfedte kilétét. A gyűjteményben hat levelét őrizték meg, az első 1854. szeptember 9-én, az utolsó 1871. szeptember 6-án kelt. Ezek többnyire megbízásokról, illetve találkozók megbeszéléséről szólnak.

22 (Megjegyzés - Popup)

David Hollenbach (1810–1871) bronzműves, aki bajor származású, Nürnbergben tanulta a sárgarézművességet (Gürtler), majd Strassburgban és Párizsban folytatott tanulmányokat. 1840-ben telepedett le Bécsben, ahol csakhamar sikeres bronzöntőműhelye lett. Számos díjat nyert munkáival és fontos épületek bronzdíszzeit, kandelábereit, csillárait ő készítette. Stornóval Amerling és Breunner gróf révén ismerkedett meg. Ő is dolgozott Grafeneggben. Storno számos rajzot, tervet készített számára, amelyek között konkrét megrendelések, és mintakönyvbe szánt tárgyak egyaránt vannak Hollenbach 16, Stornóhoz írt levele, valamint számos rajza mutatja gyümölcsöző együttműködésüket. Kettőjük legsikeresebb munkája az a Lipót főherceg számára alkotott 110 cm magas aranyozott bronz asztalidisz 1858-, vagy 1859-ből, amely a hernsteini kastélyba készült, és a mai napig is ott található. A mi gyűjteményünkben az asztalidiszhez készített vázlatok egy része, és a kiöntött mű koronázó alakjának egy példánya található. A rajzok feldolgozása folyamatban van. Jelzetük: Asztalidisz: S. 84. 139/1–5. A Hollenbachnak készített tervek jelzete: S. 84. 135/1–13.

23 (Megjegyzés - Popup)

Storno ezekben az években számos csillárt tervezett Hollenbachnak és az ő megrendelőinek, a levélben említettek nem azonosíthatók, készülhettek Amerlingnek éppúgy, mint Breunner grófnak.

24 (Megjegyzés - Popup)

Valószínűleg Grafeneggből küldött kőkerítésről lehet szó. Dátum híján csak feltételezhetjük, hogy ez akkor történt, mikor Storno ott dolgozott a napóra megfestésén.

25 (Megjegyzés - Popup)

Storno Ferenc egy dátum nélküli levélfogalmazványából, amelyet Breunner gróf levelei között találtunk, végül is az derük ki, hogy a cortina elkészítését elnyerte, mivel e levélfogalmazványban arra kéri a gróft, hogy felesége Sopronban varrhassa meg a cortinát. A hozzá készült rajzokat, vázlatokat nem leltük a gyűjteményben. A munka kivitelezésére utal még Breunner Stornóhoz írott levele is, amelyben hozzájárul a dekoráció otthoni elkészítéséhez, 1856-ban.

26 (Megjegyzés - Popup)

Klinkosch ötvösnek számos rajzot készített Storno, de kapcsolatuk nem volt olyan gyümölcsöző, mint Hollenbachhal. Az idevonatkozó rajzok rendezése folyamatban van.

27 (Megjegyzés - Popup)

Sajnos nem sikerült kiderítenünk, milyen szobrot küldött Storno Amerlingnek.

28 (Megjegyzés - Popup)

Amerling 1831-ben járt először Rómában, majd az évek folyamán többször visszatért barátaival és feleségeivel. vö. Frankl i.m.

29 (Megjegyzés - Popup)

Amerling e levélben sajnos nem írja le e festő nevét. Frankl Amerling életrajzában felsorolja ugyan tanítványait, de ebből sem sikerült a művészt azonosítanunk.

30 (Megjegyzés - Popup)

Csapody István: Die Waldgesellschaften des Soproner Berglandes. Acta Botanica Acad. Sci. Hung. 1964, 10: 1–2, p. 43–65 + XI. Tab.; Eichen-Hainbuchenwälder Ungarns. Fedde's Repertorium. Berlin. 1967, 77: 3, p. 245–269 + 1 Karte; Kastenienwälder Ungarns. Acta Botanica Acad. Sci. Hung. 1969. 15: 3–4, p. 253–279 + VI. Tab.; Die Vegetation des Neusiedlersees und seiner Umgebung. Wissenschaftlich. Arb. aus d. Burgenland Eisenstadt, 1965, 32: 42–54.; Die Pflanzen, – besonders Waldgesellschaften des Florendistriktes Laitaicum in Ungarn. Fukarek Festband, Sarajevo, 1985: 332–348; Forum Pannonicum BFB-Bericht, Illmitz. 1986, 27–31; Zerreichenwälder des Florendistriktes Laitaicum Studia Phytologica Nova. Pécs 1987, 133–138.

31 (Megjegyzés - Popup)

Kárpáti Zoltán: Érdemes és újabb növényelőfordulások Sopron környékén. I. SSz, 1938: 1–2, p. 74–84; II. SSz. 1941: 3, 195–201; III. Erdészeti Kísérletek, 1949, 1–4: 168–182; Újabb adatok Magyarország flórájának ismeretéhez. Bud. Tud. Egyet. Biol. Int. Évk. 1950, 1: 43–47, Die Florengrenzen in der Umgebung von Sopron und der Florendistrikt Laitaicum. Acta Botanica Acad. Sci. Hung. 1956, 2: 3–4, p. 281–307.

32 (Megjegyzés - Popup)

Csapody István: Kiegészítő adatok Sopron flórájának ismeretéhez. Erdészeti Kísérletek, 1949. 49, 149–153; Új előfordulások Sopron környékén és Baranyában. Erdőmérn. Főisk. Évk. 1951/52 [1953], 17–21; A sopronkörnyéki flóra elemeinek analízise. SSz. 1955, 9: 3–4, p. 20–42.; A Laitaicum új növénye, a *Limodorum abortivum* (L.) Sw. Botanikai Közl. 1962, 49: 263–265.

33 (Megjegyzés - Popup)

Soó R. A magyar flóra és vegetáció módszertani-növényföldrajzi kézikönyve. Synopsis systematico-geobotanica florum vegetationisque Hungariae. VII. [1985], p. 42. Közlés tölem.

34 (Megjegyzés - Popup)

U. o. p. 36.

35 (Megjegyzés - Popup)

Soó R. i.m. II. [1966] p. 269.

36 (Megjegyzés - Popup)

Soó R. i.m. II. [1966] p. 328, közlés tölem.

37 (Megjegyzés - Popup)

Soó R. i.m. II. [1966] p. 435, ill. VI. [1980], p. 77.

38 (Megjegyzés - Popup)

Kárpáti Zoltán: Érdekes és újabb növényelőfordulások Sopron környékén. Erdészeti Kísérletek, 1949. szept. 8.

39 (Megjegyzés - Popup)

Soó R. i.m. III. [1968], p. 586. ill. VI. [1980], p. 77.

40 (Megjegyzés - Popup)

Ezért Soó R. adata (i.m. IV. [1970], p. 303.) törlendő

41 (Megjegyzés - Popup)

Kárpáti Z. i.m. [1949], p. sep. 5. sub nomine Helleborine.

42 (Megjegyzés - Popup)

Soó R. i.m. V. [1973]. p. 142.

43 (Megjegyzés - Popup)

J. Chrtek–A. Žertova: Két érdekes növény előfordulása Sopron környékén. Botanikai Közl. 1966. 52: 153–154.

44 (Megjegyzés - Popup)

Suhay Imre: A fővezér. In: Horthy Miklós (Singer és Wolfner Bp. 1939) 162.

45 (Megjegyzés - Popup)

Hadtörténelmi Levéltár, Szombathelyi Körletparancsnokság iratai 1. doboz, 742/hdm. 1919. sz., szept. 28.

46 (Megjegyzés - Popup)

HL, Vezérkari főnökség iratai 2. doboz 2922. sz.

47 (Megjegyzés - Popup)

HL VKF 13/10882 Ia 1920. január 27-ről. Bozó ezredes emlékezései (HL 2100. sz. kézirat) szerint Sopronban szabadcsapatokat is szervezett, amikor 1919. szeptember második felében hírek érkeztek az

osztrák szociáldemokraták megszállási tervéről.

48 (Megjegyzés - Popup)

HL 16865/1920. okt. 26 – titkos (VKF 22. doboz.) Ugyanott van az október 28-i értekezletről szóló feljegyzés is.

49 (Megjegyzés - Popup)

HL VKF 22/17008/1920. nov. 4. titkos és a melléklete.

50 (Megjegyzés - Popup)

Országos Levéltár, Miniszterelnökségi iratok K 26 1262/1921. csomó. A képviselők közt felsorolt Huber János a Pester Zeitung főszerkesztője volt.

51 (Megjegyzés - Popup)

Gerald Schlag: Zur Burgenlandfrage von Saint-Germain bis Venedig (10. Sept. 1919–11. Okt. 1921.) – Burgenländische Heimatblätter 32 1970. 3: 118–119.

52 (Megjegyzés - Popup)

HL VKF 41. doboz, 1921. január 7-i és 19-i helyzetjelentések.

53 (Megjegyzés - Popup)

HIL VKF 41. doboz. 1921. január 14, 20713-HO sz. A mellékelt térkép szerint a pozsonyi hídfővel szemben (Köpcsény–Horvátjárfalu–Oroszvár) a csurgói gyalogezred III. zászlóalja és az 5. üteg állott (nyilván a szombathelyi tüzérezredtől), plusz (áthúzva) a szombathelyi huszárezred 4. százada. (Mellékelve egy németnyelvű kiáltványtervezet is Ausztria lakossága részére).

54 (Megjegyzés - Popup)

HL VKF 41/279 vk. hdm 4/1921. január 24. Parancs a hadsereg átszervezésére a trianoni állományra. (35 000 fő, ebből 5% tiszt és azonfelül 1300 polgári alkalmazott).

55 (Megjegyzés - Popup)

Mollay Károly: Második fertály. Kézirat (1990), a SSz. számára. A munkát régészeti véleményezésre küldte el a szerző, aki a hiteles soproni oklevelek alapján részletesen ismerteti a II. fertály (Kovácsok utcája) első három házának tulajdonosaira fellelhető adatokat. Ezért a leletmentéshez kapcsolható okleveles adatokat külön nem idézem – nem akarván elébevágni Mollay Károly izgalmas történeti munkája közreadásának. Célom, csak a házak, telkek helyének pontosabb meghatározása, funkciójuknak a régészeti leletmentés alapján való meghatározása.

56 (Megjegyzés - Popup)

Gömöri János: Régészeti Füzetek 25 (1972) 101.

57 (Megjegyzés - Popup)

A Várkerület 30. sz. ház Ny-i határfalának irányában került elő a 75 cm széles fal, 75 cm mélyen gneisz kövekből, sárga sóderba rakva építették.

58 (Megjegyzés - Popup)

Gömöri János: Számszeríjhoz tartozó csontfaragványok. Adatok a számszeríj történetéhez a XV. századi Sopronban. SSz. 31 (1977) 148., Holl Imre: Középkori városi élet – városi építészet. Arch. Ért. 114 (1989) 70., Mollay i.m.

59 (Megjegyzés - Popup)

Mollay i.m. becslése fontos adat a pinceméret miatt is.

60 (Megjegyzés - Popup)

Házi Jenő: Sopron szabad királyi város története. Oklevelek I/1: 186., Mollay i.m.

61 (Megjegyzés - Popup)

U. o. Mollay i.m.

62 (Megjegyzés - Popup)

Mollay i.m., Házi, Okl. II/3.7: „...der maur bey der slagbruken vnd bey den Alten pekchen auf dem sattgraben...” (adat a városfal közeli szakaszának javításáról).

63 (Megjegyzés - Popup)

Mollay i.m.

64 (Megjegyzés - Popup)

Dávid Ferenc: Gótikus lakóházak Sopronban. Magyar Műemlékvédelem 1967–68. 102.

65 (Megjegyzés - Popup)

Holl i.m. 70., Mollay i.m. 5.

66 (Megjegyzés - Popup)

Gömöri János: Rég. Füz. 40 (1987) 50.

67 (Megjegyzés - Popup)

Tóth Sándor: Régészeti adatok az Elő- és Hátsókapu történetéhez. SSz. 42 (1988) 56–74. A Belváros közepén ugyanakkor már a XII. században faépület (istálló, magtár?) emelkedett a római út felett, a XIII. sz. végén pedig kőépület. Új u. 24, Gömöri János: Die Erforschung der Burg der Gespanshall von Sopron und ihrer Umgebung in den Jahren 1971–74. Acta Arch. Hung. 28 (1976). 424.

68 (Megjegyzés - Popup)

Házi i.m. (Okl. I/1: 186), Mollay i.m.

69 (Megjegyzés - Popup)

A tenyérszerű vassalakdarabok, lapos kerekded, homorú felületű formájukkal tipikus kovácssalakok.

70 (Megjegyzés - Popup)

Ivánics Jenő: Jelentés: „Ásványtani vizsgálat a Sopron, Várkerület 16. sz. előtti árkolás vasoxidos anyagán. Barna színű, földes megjelenésű és keményen összeálló anyag. Szemcsés és darabos szerkezetű. A vasoxidos anyagba idegen anyag is bekeveredett (*tojáshéj*), ami mesterséges voltát igazolja. Nyomokban, apró, zöld színű, Cu-oxi-hidroxidos pettyek bizonyítják a lelet *kovácssalak* eredetét. *Ásványos összetétele: Röntgenes vizsgálat* (lapos darab): *Biztos elegyrész:* goethit (sok); kvarc (kevés); lepidokrokit (kevés); kalcit (kevés); muszkovit (igen kevés). *Röntgenes vizsgálat* (alaktalan darab): *Biztos elegyrész:* goethit (sok); lepidokrokit (kevés); kvarc (igen kevés); muszkovit (igen kevés). Az ásványos elegyrészek minőségi megosztása szintén a kovácssalak eredetét támogatja. A kevés szennyező anyag mellett csak Fe-oxi-hidroxidok fordulnak elő, amik a vasrevéből oxidálódtak. Sopron, 1986. nov. 3. Ivánics Jenő tud munkatárs KBFI Petrográfia.” Itt köszönöm meg Ivánics Jenőnek, hogy az Iparrégészeti Munkabizottság tagjaként ezt a vizsgálati eredményt rendelkezésünkre bocsátotta.

71 (Megjegyzés - Popup)

Holl i.m 71., 74.

72 (Megjegyzés - Popup)

SSz. 1967, 155–171., 205–223., 317–333.; 1968, 37–58., 130–150.

73 (Megjegyzés - Popup)

Mollay K. i.m. SSz. 22 (1968) 130.

74 (Megjegyzés - Popup)

Várhatóan idén jelenik meg a szegedi „Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez” sorozat 18. köteteként.

75 (Megjegyzés - Popup)

Ezek közül az első eddig ismeretlen a szakirodalomban, s mindössze egy említést találtam eddig: Faut Márk Bécsből írott levelét (1585. március 1.), amelyben kéri, „ut stipendio illo, quod in Bursa Rosae in Academia Viennensj, pij quidam ac Musis faventes Patriae meae Ciues olim fundarunt aliquantisper utendj fruendj mihj topiam faciatis”. (Hogy abban az ösztöndíjban, amelyet a bécsi egyetem „Rózsa”-kollégiumában városom néhány kegyes és a Múzsákat tisztelő polgára egykor alapított, engem részeltetni szíveskedjete.) (Városi Levéltár Lad. XII. e M. Fasc. 2. Nr. 63.) Ezt egészíthetjük ki azzal az adattal, hogy a bécsi *Bursa ad Rubeam Rosam* egykor Hans Ohem soproni polgár feleségének, Annának tulajdona volt. (Richard Perger: Universitätsgebäude und Bursen vor 1623. in: Das alte Universitätsviertel in Wien, 1385–1985. (Hrsg. von Günther Hamann, Kurt Mühlbergen, Franz Skacel). Wien 1985. 88.

Schrittenreihe des Universitätsarchivs Bd. 2.) – Lucia Mietlerin 1585-ben kelt végrendeletében azzal a céllal hozott létre alapítványt, hogy 1200 tallér évi kamatából évente 2 soproni diák tanulhasson evangélikus iskolában vagy egyetemen 5 éven keresztül. (Házi 7903.) – A Lackner Kristóf végrendeletében 1631-ben létrehozott stipendium egészen a XVIII. század végéig érvényben volt.

76 (Megjegyzés - Popup)

Ezt Hartlieb György (tübingeri származású) exuláns kőszegi evangélikus prédikátor és koszorús költő soproni tanácsnak címzett panegyricusából tudhatjuk meg (Anagrammata Hvngaro Sopronig, Keresztvrini: Emericus Farkas, 1610. – RMK II 335 = RMNy 999). Lackneren kívül peregrinált még: Bucher János (Tübingen, Heidelberg, Strassburg); Faut Márk (Wittenberg, Bécs); Homig Boldizsár (iglaui gymnasium illustre); Dornfeld Joachim (Wittenberg); Rosenkrantz Mihály (Wittenberg); Sebastian Dobner (Tübingen, Strassburg, Basel); Steiner János (Tübingen, Strassburg); Erhard Artner (Tübingen).

77 (Megjegyzés - Popup)

A humanista latinság elsősorban a városi kancellária egyeteme végzett jegyzőin keresztül került be a városba. Mollay Károly kutatásai kimutatták, hogy ennek kezdetei a XVI. század első évtizedeire esnek. Ekkortájt bukkan fel Lorenzo Valla (1407–1465) *Opus elegantiarum linguae latinae* c. műve is (Velence 1496), ami összefüggésben állhat azzal, hogy a bécsi egyetemen 1499-ben törölték Alexander de Villadei *Doctrinaleját* a hivatalos tankönyvek sorából. Ld. Mollay Károly: *Többsnyelvűség a középkori Sopronban*. II. A latin nyelv (1451–1549). SSz. 1968, 37–58.

78 (Megjegyzés - Popup)

Ennek első kézzelfogható bizonyítéka Káldy István levele a soproni tanágak (Bécs, 1594. február 18.), melyben többek között arról panaszkodik, hogy „szüleinek és hazájának dogmaival ellentétes nézeteket, továbbá Petrus Canisius katekizmusát” kell a kollégiumban tanulmányoznia, ezért kéri, hogy vegyék ki onnét (Soproni Levéltár Lad. XXIV. et Y Fasc. VIII. Nr. 480.).

79 (Megjegyzés - Popup)

August Buck: Die Rezeption des Humanismus in den juristischen und medizinischen Fakultäten der italienischen Universitäten. in: *Der Humanismus und die obere Fakultäten* (herg. von G. Keil, B. Moeller, W. Trusen). Mitteilung XIV. der Kommission für Humanismusforschung. o.O. u. J. (1984). (Acta humaniora) pp. 267–284.

80 (Megjegyzés - Popup)

Dankanits Ádám: XVI. századi olvasmányok *Kriterion*, Bukarest 1974. 31. – Tonk Sándor: Erdélyiek egyetemjárása a középkorban. *Kriterion*, Bukarest 1979. 161–167. – Klaniczay Tibor: Pallas magyar ivadéka. Bp. 1985. 80–81.

81 (Megjegyzés - Popup)

Az utazási módszertanok elméletéről ld. Kovács Sándor Iván: *Szakácsmesterségnek és utazásnak könyvecskéi*. Bp. (1988). 93–200.

82 (Megjegyzés - Popup)

Johannis Freigij Scholae Goldpergeris restauratio – Quaestiones de primis rudimentis pro schola Wittebergensi – Haßdorffische Schulordnung – Tulajdonosuk 1585-ben Wittenbergben tanult. A jegyzéket ld. Soproni Levéltár Inv. 1003/k-3. fol. 36v–47r.

83 (Megjegyzés - Popup)

Methodus Peregrinandi címen. *Methodus Apodemica, seu Peregrinandi, Perlustrandique regiones, urbes et arces ratio: Ampliss. et Nobilis. Viri, Dn. Heinrici Ranzovii, Regis Daniae in Ducatibus Slesuici, Holsatiae ... consiliarij ... auspicijs edita per M. Albertum Mejerum. Lipsiae, Anno M.D.LXXXVIII. (Impressa Lipsiae, Typis Abrahami Lambergi.)* (Albrecht Meier, 1528–1603) – A kompendium azokat a főbb szempontokat sorolja fel, amelyekre a peregrináció során a diákoknak figyelniük kell. – A könyvtár tulajdonosa egyébként 1635-ben Wittenbergben, 1637-ben pedig Helmstedtben peregrinált. A jegyzéket ld. Soproni Levéltár Prot. 1015/a-35, p. 219–314. (1665. augusztus 19).

84 (Megjegyzés - Popup)

Megjelent hely és évszám nélkül, Gotfrid Hegenitius: *Itinerarium Frisio-Hollandicum* és Abraham Ortelius: *Itinerarium Gallo-Brabantium* c. műveinek mellékleteként is (Lugduni Batavorum: Henricus Verbiest, 1661). – A tulajdonos 1628-ban iratkozott be a lipcsei egyetemre. A jegyzéket ld. Soproni Levéltár Prot. 1015/a-22. p. 494–511. (1653. július 1.)

85 (Megjegyzés - Popup)

De ratione libros cura profectu legendi libellus, deque vitanda moribus noxia lectione, oratio Francisci Sacdmi e Societate Iesu. Ingolstadii, ex typographeo Ederiano, apud Episabetham Angermariam, Anno 1614. –16° [2], 172, [2] pp. – elképzelhető, hogy a könyvet már Sopronban szerezte be.

86 (Megjegyzés - Popup)

Georg Erler (hrsg.): *Die jüngere Matrikel der Universität Leipzig 1559–1809. Bd. II. p. 396.*

87 (Megjegyzés - Popup)

Házi Jenő: *Soproni polgárcsaládok 1535–1848. Bp. 1982. nr. 9470.*

88 (Megjegyzés - Popup)

Peter Baumgart: *Humanische Bildungsreform an deutschen Universitäten des 16. Jhs. in: Humanismus und Bildungswesen des 15. und 16. Jhs. (hrsg. von Wolfgang Reinhard) Mitteilung XII der Kommission für Humanismusforschung, h.n. [1984] 171–194.* – A tipikusan német „Universitätshumanismus”-t ő is Conrad Celtistől eredezteti.

89 (Megjegyzés - Popup)

Herbert Helbig: *Die Reformation der Universität Leipzig. Gütersloh 1953. 61–107. (Schriften des Vereins für Reformationsgeschichte Nr. 171.)* – Lothar Rathmann (hrsg.): *Alma Mater Lipsiensis. Geschichte der Karl-Marx-Universität Leipzig. Leipzig 1984. 64–65.*

90 (Megjegyzés - Popup)

Friedrich Zarncke: Die Statutenbücher der Universität Leipzig. Leipzig 1861. 521–522.

91 (Megjegyzés - Popup)

Gerhard Müller: Die Aristoteles-Rezeption im deutschen Protestantismus. in: Die Rezeption der Antike. Kongreß, Wolfenbüttel 1978. 55–70. (Wolfenbütteler Abhandlungen zur Renaissanceforschung Bd. 1.) – megállapítja, hogy Arisztotelész elismertetése egyértelműen Melanchthonnak volt köszönhető, hiszen Luther teológiai szempontból kifejezetten károsnak ítélte a görög filozófus könyveit („Teufelswerknek” nevezve őket), sőt egyenesen azt állította: „immo theologus non fit nisi id fiat sine Aristotele”.

92 (Megjegyzés - Popup)

Dankanits, i.m. 54. – Ő az erdélyi könyvtárakkal kapcsolatban figyelt fel ugyanerre a jelenségre, de nem találta meg a magyarázatát.

93 (Megjegyzés - Popup)

„Cogitare in his studijs praeparari se ad ea consulenda atque agenda, quibus et sibi dignitatem, ac nomen acquirat, et reip. civem egregium reponat, qui occupetur cum negotijs privatorum tum pocuratione civitatis, tum etiam onera subeat magistratum, et in vitae splendore sibique concessa reip. parte explicet ea cum gnavitate et laude, qua in solis bonarum litterarum atque artium tradi atque disputai meminerit, de pietate atque omni genere virtutis”. Joachim Camerarius: Oratio de studio bonarum literarum atque artium et linguae Graecae ac Latinae. Pronunciata in Academia Lipsica a Ioachimo Camerario Pab. Idib. Nouemb. Annai XLI. Excusum Lipsiae, apud Iacobum Berwaldum, 1542. B6v.

94 (Megjegyzés - Popup)

Oratio dicta de cultu pietatis ac virtutis et studijs bonarum artium, exordijs doctrinae publicae semestri aestivo, a Ioachimo Camerario Pabergensi. Lipsiae, in officina Valentini Papae, 1545. A4v-A5r.

95 (Megjegyzés - Popup)

Uo. B2v-B3r, B4r.

96 (Megjegyzés - Popup)

Wien ÖNB Cod. S. N. 28. fol. 15–20.

97 (Megjegyzés - Popup)

A Johann Schiffer könyvtárában felsorolt 29 klasszikus szerző közül Camerarius 12-t adott ki (Aristoteles, Euclides, Homeros, Herodotos, Lucianos, Nicephorus, Theognis, Thucydides; Cicero, Plautus, Terentius, Vergilius).

98 (Megjegyzés - Popup)

Arisztotelész helyéről a protestáns humanizmusban a fentiekben szóltunk. Ciceróval kapcsolatban közismert az a vita, amit Erasmus robbantott ki „Ciceronianus” c. pamfletjével, amelyben elítélte a Cicerót

majmoló humanistákat. Camerarius ebben nem követte mestere véleményét. Szerinte Cicero nemcsak „fons prudenter loquendi”, hanem egyenesen „communis sapientiae et veritatis vox”. Hanna-Barbara Gerl: „De imitatione” von Camerarius. Die Wichtigkeit der Nachahmung für humanistische Anthropologie und Sprachtheorie. in: Joachim Camerarius (1500–1574). München 1978. 187–199.

99 (Megjegyzés - Popup)

(85) *Grammatica linacri*. – Thomas Lynacre (1460–1524) *De emendata structura Latini sermonis c.* művét először a skót humanista, Georg Buchanan fordította angolból latinra. Megjelent Melanchthon előszavával is, Lipcsében pedig Camerarius *De arte grammatica et figuris dictionum c.* munkájával együtt adták ki.

100 (Megjegyzés - Popup)

(33) *Arithmetica Gemma Frisij*. – (42) *Initia doctrinae physicae Phil: Mel:* – (83) *Epitome physices* Keblerj. – (88) *Euclides*. – Közülük is legérdekesebb a Kepler-mű, amely egyetlen bibliográfiában sem szerepel! Legvalószínűbb, hogy elírásról van szó, de az sem kizárt, hogy egy eddig ismeretlen munkát idéz az összeírás.

101 (Megjegyzés - Popup)

(55) *De tuenda bona ualetudine Iohannis Placotomi*. – (61) *Institutiones medicinae Fuchsi*. [Camerarius is kiadta!] – (121) *Allesius Paetemontanus*. [Girolamo Ruscelli híres orvosi művéről a *De secretis*-ről lehet szó.] – (118) *Marcellus Palingenius*. [Pier Angelo Manzoli olasz humanista *Zodiacus vitae c.* orvosi munkájáról lehet szó.]

102 (Megjegyzés - Popup)

(62) *Teorica planetarum*. – (79) *Teodorici Winshemij sphaericus libellus*. – (102) *Sphaera ioh. de Sacro busto*.

103 (Megjegyzés - Popup)

Meteorologia ioh. Garcae.

104 (Megjegyzés - Popup)

(111) *Liber nouus de animalibus quae ex putretine generantur* [Arisztotelész *De generatione animalium c.* művének egy kiadásáról lehet szó.]

105 (Megjegyzés - Popup)

Frank Baron: Camerarius and the historical Doctor Faustus. in: Joachim Camerarius, pp. 200–202.

106 (Megjegyzés - Popup)

Ld. Vince pap 29 tételes könyvtárát 1587-ből. Ő a bécsi egyetemorr peregrinált. Soproni Levéltár Lad. VI. Fasc. 2. Nr. 3. – Nicolaus de Lyra, Aquinói Szt. Tamás, Petrus de Palude, Johannes Capreoli, Petrus Tartaretus és Petrus Hispanus stb. művei mellett mindössze Valerius Maximus, Aristoteles, Quintilianus és

Cato egy-egy kötete reprezentálja a klasszikus irodalmat.

107 (Megjegyzés - Popup)

A „polgári” megkülönböztető jelző azért indokolt, mert a könyvészeti szakirodalomban a „humanista” kitétel eddig csak az 1000 kötetet is meghaladó, valamennyi tudományágat felölelő tudóskönyvtárakat illette meg.

108 (Megjegyzés - Popup)

Miroslav Flodr: Die griechische und römische Literatur in tschechischen Bibliotheken im Mittelalter und der Renaissance. Brno 1966. (Opera Universitatis Pukynianae Brunensis Fac. Philos. 115.), 90–92. – szerinte a magánkönyvtárakban az alap- és felsőfokú klasszikus oktatás tankönyvei jól elkülöníthetők. Ld. még: Mészáros István: XVI. századi városi iskoláink és a „studia humanitatis”. Bp. 1981. (Humanizmus és reformáció 11.)

109 (Megjegyzés - Popup)

Lexikon hellénorómaikon, hoc est dictionarium Graecolatinum. Basileae, Henricus Perus, [1568]. 2° [1736] pp. (Jelzete: Ba 3). A kötéstábla belső oldalán található bejegyzés teljes szövege: Diß Lexicon Graecum hat der Ersam vnd Wolweiß herr Jacob Mütler, derbeit Verordenter Bürgermaister in der königlichen freystadt Oedenburg in Hungern, aus Christlichen wolmainen vnd freygebigei willkhür Neben andern Büechern, zu guettem gebrauch Gemainer Stat daselbsten verschaffet. Im Tausent fünfhundert vnd fünffund sibentzigisten Jar.

110 (Megjegyzés - Popup)

Külföldre szakadt volt osztálytársamtól hallottam ezt az elnevezést. A konyha főztjét ízletesnek találták ugyan, de sörözni a John Bull Pubba (Perkovázt-ház) mentek.

111 (Megjegyzés - Popup)

Winkler Gábor: Sopron építészete a XIX. században. Bp. 1988, 150. lap.

112 (Megjegyzés - Popup)

Sopron sz. kir. város monographiája. Forrásanyag: Régi községi jegyzőkönyvek. Kézirat gyanánt. Kiadja a monographiai városi bizottság. Sopron, 1894, II. köt., 154. lap. „Gemainer Stadt Oedenburg Protocoll. Anfangen den 3. Jänner 1601.” Itt azonban csak a következők olvashatók (9. pont): „Ein Crabat von Kollenhoff, so vom Primus in der langen ein haus bey den drei heusern erkaufft...” Tűzbiztonság elleni kihágás büntetéséről szólnak. A margón Csatkai jegyzete: „Három ház a hosszú sorban”. – Csatkai Eadre–Dercsényi Dezső: Sopron és környéke műemlékei. 2. kiadás. Bp., 1956, 324. lap, ill. Winkler Gábor i.m. 204. lap.

113 (Megjegyzés - Popup)

XXV. 7559. Winkler i.m. 204. lap.

114 (Megjegyzés - Popup)

Házi Jenő: Soproni polgárcsaládok 1535–1848. Bp., 1982, II. köt., 752–756. lapokon szól a Ritterekről, a 755. lapon Lipótig levezetett családfával. A háztulajdonos Ritterekről Thirring Gusztáv: Sopron házai és háztulajdonosai 1734-től 1939-ig. Sopron, 1941, 75. lap (R. Lipót, Színház tér 4.), 69. lap (R. Károly és Anna).

115 (Megjegyzés - Popup)

Winkler i.m. 205. lap: XXV. 9361.

116 (Megjegyzés - Popup)

Winkler i.m. 213. lap: XXIV. 3979., részletesen: 73. lap.

117 (Megjegyzés - Popup)

SSz. 1960. 267. lap, Gantner Antal: A régi Sopron. Sopron, 1936, 50. lap; SSz. 1961, 213. lap, SSz. 1963, 55. lap, megismételve: SSz. 1964, 18. lap, SSz. 1985, 56. lap, Gantner i.m. 48. lap.

118 (Megjegyzés - Popup)

A II. orsz. tűzoltóünnep 1874. szept. 5–8-án volt (a zsaluk itt láthatók), csak ez után keletkezhetett a díszszemlét ábrázoló következő kép.

119 (Megjegyzés - Popup)

A Kaszinó 1872-ben épült fel Csatkai–Dercsényi i.m. 146. lap.

120 (Megjegyzés - Popup)

Czuczor–Fogarasi: A magyar nyelv szótára II. köt. Pest, 1864, 585. hasáb szerint az őrbódé tréfás elnevezése.

121 (Megjegyzés - Popup)

Széchenyi tér 13. (1855–1860), Újteleki u. 8. (1860–1878), Színház u. 10. (1878–1887), Színház tér 4. (ma: Színház u. 35., 1887–1907), utána a mai helyén. Ld. Mesterházy Sándor cikkeit a SSz.-ben. A Fegyvertár utcáiról és a Petőfi korabeliről nem is beszélve.

122 (Megjegyzés - Popup)

Az Erzsébet utcát 1874-ben nyitották meg. SSz. 1990, 133. lap.

123 (Megjegyzés - Popup)

Házbéradója 4,31 frt. a rangsor végefelé.

124 (Megjegyzés - Popup)

Egyetlen ilyen bejegyzés a házban. Elmaradt költség lehet a Széchenyi tér elnevezésével kapcsolatosan.

125 (Megjegyzés - Popup)

Az adófékönyv 24 lakás főbérlijét sorolja fel, Heimler topográfiájában 1935. dec. 31-i állapot szerint 27-et vesz fel. Elképzelhető, hogy a második emeleti hivatalt osztották föl több lakásra.

126 (Megjegyzés - Popup)

Öten vannak, főmérnöktől hivatalszolgáig.

127 (Megjegyzés - Popup)

Hans Sterhart: Die GySEV. Geschichte und Fahrpark der Győr–Sopron–Ebenfuter Eisenbahn. Wien, 1966. A költözésről igen, de a palotáról nem ír. Erre: Winkler i.m 133. lap.

128 (Megjegyzés - Popup)

Az útikalauz szerzőségéről a SSz. 1979, 351–355. lapon. A javát Hecksch Sándor írta, a többi Marbach Ernőtől ered.

129 (Megjegyzés - Popup)

Az Újteleki u.-i bérleményéből a Színház u.-ba. Mesterházy Sándor SSz. 1984, 121. lap

130 (Megjegyzés - Popup)

Az első közlés aláírásában *az 1850-es évek végén*, a másodiknál csak *1850-es évek* szerepel.

131 (Megjegyzés - Popup)

Gantner is közli, i.m. 44. lap.

132 (Megjegyzés - Popup)

Horváth Zoltán az 1900. évi sas-leszedési kísérletről ír: SSz. 1990, 334. lap. Lehetett előbb is, a Ritter-házzal kapcsolatban is. Ld. a Bruckner-család krónikája 1860, 397–398. (Horváth Z. közlése).

133 (Megjegyzés - Popup)

Pl. Szabó Jenő: A Soproni Városszépítő Egyesület története 1869–1984. Sopron, 1983–84, 4. lapon darabszámról is ír.

134 (Megjegyzés - Popup)

A 48. lapon.

135 (Megjegyzés - Popup)

Thirring Sopron házai... 23. lap: Templom u. 27. = Széchenyi tér 17. 1850-ben még 789-es számon. Előtte a 16. szám a Kaszinó.

136 (Megjegyzés - Popup)

A líceum épülete már Hild Venceltől kapott formájában is kétemeletes volt (1824).

137 (Megjegyzés - Popup)

Thirring Sopron házai... 69. lap.

138 (Megjegyzés - Popup)

Heimler Károly: Sopron topográfiája. Sopron, 1936, 167. Az Elite kávéházon kívül. Biztosító társaságokról lehet szó. A Foncière pl. ide helyezi magát, a Rötting-féle 1917. évi naptár szerint (84. lap).

139 (Megjegyzés - Popup)

A bank építési ügye a X. 36/916. sz. iratcsomóban.

140 (Megjegyzés - Popup)

Az első határozatot a Ferenc Ferdinánd (ma Színház) utcába kézbesítették, házszám híján csak gondolhatjuk, hogy Raab Jakabnak a 22-be. A bank jogi képviselőjének – dr. Schwarz Sándornak – lakása és irodája ugyanis a Ritter-házban volt.

141 (Megjegyzés - Popup)

Érdekes, hogy a bank cégjelzéses papírján nemcsak a Széchenyi tér 14–15. áll, hanem Petőfi tér 4/a is. Ez von a zálogüzlet ajtaja, de hivatalosan illet házszám nincs. A 3-as az elemi iskola, 4-es Heimler szerint a Kaszinó, 5-ös a Poloskavárhoz tapadó földszintes üzlet, 6-os a Pejáchevich-ház stb.

142 (Megjegyzés - Popup)

A háború után volt itt dekoráció, Centrum Divat, egyéb üzlet, míg végre megnyílt az önkiszolgáló étterem.

143 (Megjegyzés - Popup)

Peéry Rezső Levél Sopron sebeiről című írása a Csillag 1954. júliusi számában jelent meg a 2172–2175. oldalon. A hivatkozásban nyilván elírás történt az évszámban.

144 (Megjegyzés - Popup)

Sopron” 1891. február 14. Flandorffer Ignác életrajza, Pálé ugyanott 1893. március 30.

145 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Levéltár (SVL) Sopron Város Árvaszékének iratai 1873–1944 (Árvsz. ir.) 1926, 451.

146 (Megjegyzés - Popup)

A Bauer sertéskereskedő család üzleti tevékenységét és rokonsági kapcsolatait lásd: Horváth Zoltán: Wie aus Waidhofener Schweinhändlern vermögende Bürger von Sopron und ungarische Grundbesitzer wurden. Burgenländischen Forschungen Sonderband VII. Burgenland in seiner Pannonischen Umwelt. 162–186. Festgabe für August Ernst. Eisenstadt, 1984.

147 (Megjegyzés - Popup)

SVL. Árvasz. ir. 1926, 451. II. 76. Gesellschaftsvertrag.

148 (Megjegyzés - Popup)

SVL. XV. Személyek: Hering Zsigmond soproni ügyvéd iratai. 12. sz. Lenck Kálmánné–Bauer Ilona.

149 (Megjegyzés - Popup)

SVL. Árvasz. ir. 1926, 451. Flandorffer contra Patzenhofer peres eljárás során hozott bírósági ítéletek: A soproni kir. Törvényszék P. 2901/8/1920. dec. 31. A győri kir. ítélőtábla P. II 1980/36/1921 – Ítélet 1922. aug. 20.

Csatolva az ún. előkészítő iratok és fellebbezések.

150 (Megjegyzés - Popup)

SVL. XV. Személyek: Hering Zsigmond ir. 12. sz.

151 (Megjegyzés - Popup)

Heimler Károly (Szerk.): Sopron topográfiája. Utca és házjegyzék. Sopron, 1936.

152 (Megjegyzés - Popup)

Nagy Imre: Sopron vm. tört. Oklevéltár, Sopron, 1891. II. 389. sz. okl. 639. old.

153 (Megjegyzés - Popup)

Szolgagyőr külön fejezete lehetne a környék történetének. Silány, kavicsos talaja nem tette lehetővé a korszerű gazdálkodást, ezért területein sűrűn követték egymást a nagy- és középbérlők, akik közül a Podmaniczkyek emelkednek ki a múlt század végéről. Pityer ekkor még és sokáig Szolgagyőr része, de csak valamikor e század elején szakad ki Szolgagyőrből Pityer-major területe és kezd önálló életet élni. Mindenesetre az 1920-as évek végéri, a 30-as évek elején már nemcsak Szolgagyőr, hanem Pityer-major is külön egység, történetük számos hasonlóság mellett is eltér. Feltűnő, hogy a pityeri határ eladása nem a pityeri majorról történik együtt, egyidőben, hanem évekkel ezek előtt. Ez egyben arra is mutat, hogy az eladást lebonyolító bank szerint sem azonos, hanem különböző értékű területekről van szó. Legelőbb kerül eladásra a majoron felüli terület – a tanyák helye – és legkésőbb a két major, előbb Pityer, majd Szolgagyőr.

154 (Megjegyzés - Popup)

I. Katonai Felmérés térképének fényképei (1783) a bp-i Hadtörténeti Intézetben.

155 (Megjegyzés - Popup)

Dolgozatunk – természeténél fogva – csak részben alapul levéltári-irattári forrásokon. Csapod község irattára volt főforrásunk, különösen Pityer-majorra nézve. A tanyahelyek benépesülése, a telkek megváltása a tanyaiak visszaemlékezésén alapul. A legtöbb és legértékesebb anyagot Büki Józsefné Varjú Jolán és Varjú Ákos – az egykori tanyásgazda leánya, illetve fia szolgáltatta, akik széleskörű levelezést folytattak a messze sodródó egykori tanyalakókkal. Azt hiszem, azt sem kell külön megmagyaráznunk, hogy ez a körülmény írásunk természetét is meghatározza. Igazgatási adatok helyett a családok sajátos életére,

egymással való kapcsolatára is kaphattunk támpontokat. – Az egyéni parasztgazdaságok megszüntetésével a tanyák élete fokozatosan lehanyatlott. A fiatalabb lakók a szomszéd falvakba, vagy Sopronba költöztek, foglalkozást változtattak, de valamennyien szívesen gondolnak vissza tanyai éveikre.

156 (Megjegyzés - Popup)

Varjú Ákos visszaemlékezése (1983).

157 (Megjegyzés - Popup)

Részletek Büki Józsefné Varjú Jolánnak 1984. december 30-án kelt leveléből: „... A vitatott múlt tisztázására emlékezetemben szigorú kutatást végezve arra jutottam, hogy fel kell eleveníteni a Varjú-tanyai gyümölcsfatelepipítésekre vonatkozó emlékeket. – A Varjú-család 1923 őszén telepedett meg Pityerben és 1926-ban költözött a két kilométerrel odébb felépült Varjú-tanyára.

Az udvar és a kert (kb. 2 kat. hold terület) gyümölcsfákkal való betelepítése 1929–30-ban történhetett. Emlékezőmet erősítik a következők. Találtam egy második osztályos koromban írt levelet, amit Pali bátyámnak írtam, aki 1931–33-ban volt katona. Én 1923-ban születtem, tehát 8–9 éves voltam akkor. Idézem a levél első sorait: »Kedves Pali! A gyümölcsfák szépen nőnek. Virágoznak. Olyanok mind mint egy szép bokréta« – Tehát a tanyai fák ekkor már termővé fordultak, fejlettek voltak, virágba borult koronájuk, amely nagy virágcsokorra emlékeztetett, feltűnő volt. Ültetésük idejét tehát előbbre kell tenni!” stb. – A szerző külön írt a Varjú-tanyáról (Honismeret, 1984. 1. sz. 23–25. old.) Ebben kitér a Varjú-tanya népi gondolatformáló hatására.

158 (Megjegyzés - Popup)

Memoria admodum Reverenda ac clarissimi Domini Augustini Pupikoffer habita a Georg. Aloys Szerdahely. Budae, 1785, 2. Szerinte a városok azok, amelyek az ambiciózus ifjúságot az irodalomra is nevelik, amelyben jártasságukkal ki is tűnnek.

159 (Megjegyzés - Popup)

„Piarista temető”. Az Úrban elhunyt rendtagok kegyeletes emlékezetére 1895 elejétől 1896 végéig. pag. 1.

160 (Megjegyzés - Popup)

Mikó Sándor: Lózs mezőváros története a XVI–XVII. században. SSz. 1989, 242.

161 (Megjegyzés - Popup)

SVmL. Megyei közgyűlési jkv. 1581, 105.

162 (Megjegyzés - Popup)

Bendefy László: Mikoviny Sámuel megyei térképei... Budapest, 1976. I. k. 131.

163 (Megjegyzés - Popup)

Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. VII. k. 1900, 1421.

164 (Megjegyzés - Popup)

Mikó Sándor: Lósi Imre (1580–1642). SSz. 1992, 371–379.

165 (Megjegyzés - Popup)

P. Carolus Péterffy SJ: Sacra Concilia Ecclaeisae Romano-Catholicae II Posonii, Anno MDCCXLII, 334–375.

166 (Megjegyzés - Popup)

Carolus Wagner: Analecta Scepusi Sacri et Profani Scriptores Rerum Scepusiarum II. Viennae, 1774, 278–292.

167 (Megjegyzés - Popup)

Dr. Veres Endre: A római „Collegium Germanicum et Hungaricum” magyarországi tanulóinak anyakönyve és iratai (1559–1917). Budapest, 1917, 47.

168 (Megjegyzés - Popup)

Magyar Hírmondó. 1783, 32. és 37. levél.

169 (Megjegyzés - Popup)

Győri kápt. m. lvt. 7. I. 1717. 1834–1864.

170 (Megjegyzés - Popup)

„Piarista temető” 1–4.

171 (Megjegyzés - Popup)

A premontrei rendű kanonokok csornai prépostságának névtára az 1938. évre. 11. o.

172 (Megjegyzés - Popup)

Koritsánszky Ottó: Régi magyar gyógyszertárak (Gyógyszerészi Hetilap 1907.).

173 (Megjegyzés - Popup)

Házi Jenő: Adatok a soproni gyógyszerészek és gyógyszertárak múltjából (Sopron, 1932).

174 (Megjegyzés - Popup)

A soproni múzeum gyógyszerészeti gyűjteménye (A Győr-Sopron megyei Múzeumi Szervezet kiadványa 1968.).

175 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Patikamúzeum 1968–1993. (A Magyar Gyógyszerészeti Társaság Győr-Moson-Sopron megyei Szervezetének kiadványa 1993.).

176 (Megjegyzés - Popup)

Kocsis Krisztina: A gyógyszerészet megjelenése és fejlődése Sopron vármegyében a XVII. század végétől 1950-ig. (Doktori értekezés 1986.).

177 (Megjegyzés - Popup)

Nikolics Károly: Szemelvények a soproni gyógyszerészet múltjából 1945–1985. Soproni Szemle 1988, 42.

178 (Megjegyzés - Popup)

Ryslavy Kurt: Materialien zur Geschichte der Apotheken und Apotheker im Burgenland. Eisenstadt 1979.

179 (Megjegyzés - Popup)

A Magyarországi Gyógyszerész Egylet XXIV. járásának jegyzőkönyve (1884–1950).

180 (Megjegyzés - Popup)

A Győr-Sopron m. Tanács Gyógyszertári Központja és a Magyar Gyógyszerészeti Társaság Győr-Sopron m. Szervezetének Tudományos Munkássága 1950–1980. (Sopron, 1980.)

181 (Megjegyzés - Popup)

Szita Szabolcs: Holocaust az Alpok előtt 1944–1945. Győr, 1983, 9., 101–102.

182 (Megjegyzés - Popup)

László Frigyes Budapest, Hadak útja 2. sz. lakos visszaemlékezése alapján.

183 (Megjegyzés - Popup)

Lagzi István: Lengyel menekültek Sopron környékén a második világháború első éveiben. SSz. 1973, 244–264., 1974. 134–152.

184 (Megjegyzés - Popup)

Szita Szabolcs: Adatok a háborúellenes és antifasiszta ellenállás Sopron megyei történetéhez (1944–1945). SSz. 1981, 27.

185 (Megjegyzés - Popup)

Ugyanott, 31.

186 (Megjegyzés - Popup)

Yad Vashem Institute (Jeruzsálem) Igazak nyilvántartása, 2162. szám.

187 (Megjegyzés - Popup)

SSz. 1981, 32.

188 (Megjegyzés - Popup)

SVL 12188/1944. Polgármester.

189 (Megjegyzés - Popup)

Ugyanott, 557/1944. Főispán.

190 (Megjegyzés - Popup)

Ugyanott.

191 (Megjegyzés - Popup)

Ugyanott.

192 (Megjegyzés - Popup)

Szita Szabolcs: Jó volna elfeledni, de nem szabad. Kisalföld, 1990. június 30.

193 (Megjegyzés - Popup)

Krausz Gyula visszaemlékezése a szerző számára.

194 (Megjegyzés - Popup)

SSz. 1981, 212.

195 (Megjegyzés - Popup)

Szita Szabolcs: Az életékért harcoltak. Kisalföld, 1990. szeptember 29., Egy rejtegetett pilóta. Kisalföld, 1991. október 14.

196 (Megjegyzés - Popup)

Reviczky Ádám: Vesztes háborúk – megnyert csaták. Budapest, 1985, 425.

197 (Megjegyzés - Popup)

SVL megyei anyag 2345/1944. Kapuvári főszolgabíró.

198 (Megjegyzés - Popup)

Friedrich Born: Bencit an das Internationale Komitee vom Roten Kreuz in Genf. H. n. 1945. 44.

199 (Megjegyzés - Popup)

SVL megyei anyag 15 653/1944. Alispán.

200 (Megjegyzés - Popup)

Szita Szabolcs: Sírok a veszkényi határban. Kisalföld, 1990. május 11.

201 (Megjegyzés - Popup)

Eredeti példány Horváth János ny. lelkész (Nagylózs) tulajdonában.

202 (Megjegyzés - Popup)

A belügyminiszternek készült jelentés szerint 272 áldozat nyugszik a Macskamajor közelében. SVL megyei anyag 12 110/1948. Alispán.

203 (Megjegyzés - Popup)

Pl. Almásy Pál: Sopronkőhidai napló. Budapest, 1984, Németh Gyula. Részletek a sopronkőhidai fegyház történetéből. SSz. 1980, 14. stb.

204 (Megjegyzés - Popup)

Bence György: Szabadító börtön. Budapest, 1945, 95., 111., 158–182.

205 (Megjegyzés - Popup)

Ugyanott, 137–138.

206 (Megjegyzés - Popup)

SSz. 1981, 310., 124.

207 (Megjegyzés - Popup)

Szita Szabolcs: Élet Sopronban. Kisalföld, 1990. január 6.

208 (Megjegyzés - Popup)

Szita Szabolcs: Utak a pokolból. H. n. 1991, 159.

209 (Megjegyzés - Popup)

Yad Vashem Institute (Jeruzsálem) Igazak nyilvántartása 3583. sz. Szita Szabolcs: Az egykori életmentő és a mai számonkérő. Magyar Nemzet. 1990. január 26., Új Kelet 1990. március 2.

210 (Megjegyzés - Popup)

Für Lajos honvédelmi miniszter 38/1993. sz. parancsa, a Honvédelmi Minisztérium Rehabilitációs Bizottságának 25/348/1993. sz. levele (1993. május 12.) alapján.